

δραματική ποίηση

42211
18-6-2007

δραματική ποίηση

Αίσχylου : Προμηθεύς Δεσμώτης.
Σοφοκλή : Ἄντιγόνη.
Εὐριπίδη : Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις.

μετάφραση: Ι. Γρυπάρη, Θ. Σταύρου

γ' γυμνασίου

Ἄργανισμός Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων, Ἀθήνα 1982

Ἐω πατρί, φεγγίσαι
Ἐω φεγγάρι, πατρίσσαι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τήν εισαγωγή, τὰ εισαγωγικά σημειώματα, τὰ προλογικά σημειώματα καί τίς σημειώσεις ἔγραψε ὁ κ. Κ. Γεωργουσόπουλος.

Γενειοφόροι άνδρες ντυμένοι γυναικεία χορεύουν χωρισμένοι σε ομάδες (μέσα ΣΤ' αιών.). (Από την «Ίστορία του Έλληνικού Έθνους» τής Έκδοτικής Άθηνών Α.Ε.).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στά μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα, σέ έναν από τούς δήμους τής Άττικής πού περιτριγύριζαν τήν Άθήνα έκανε τήν εμφάνισή του, πρώτη φορά γιά όλο τόν κόσμο, ένα ποιητικό είδος πού χρειάστηκε πενήντα περίπου χρόνια γιά νά εξελιχθεί καί νά φτάσει στήν τελική του ολοκλήρωση. Τό είδος αυτό γιά έναν αιώνα καλλιεργήθηκε αποκλειστικά στήν Άττική, συντελώντας μαζί μέ τή Ρητορική, τή Φιλοσοφία καί τίς Τέχνες στή μεγάλη πολιτιστική άκμή του 5ου αιώνα, πού, όπως ξέρουμε, δίκαια ονομάστηκε *Χρυσούς αιώνας*. Αυτό τό νέο ποιητικό είδος είναι τό δράμα. Γεννήθηκε σέ μιά εποχή, πού ή εποχή αλλαγών Άθηναϊκή δημοκρατία μέσα από δυσχέρειες πολλές καί ταλαντεύσεις (αρχή Δημοκρατίας) προσπαθεί νά καθορίσει μέ άκρίβεια τά πλαίσια μέσα στα όποια θά λειτουργήσουν σωστά οί θεσμοί της. Άπό τή νομοθεσία του Σόλωνα ως τή μεταρρύθμιση του Κλεισθένη ό δήμος αγωνίζεται νά βρεί τρόπους μέ τούς όποιους θά μετριάσει τήν αντίθεση πού εκδηλώνεται ανάμεσα στήν ολιγαριθμη αλλά ισχυρή άριστοκρατία τής γής

10-8 -8-6 χερσικωμοί > εμπόριο
 Κασία ΙΤΑΝΙΑ } αριστέως και εὐδαιμονία
 σύμφωνη τῶν } τὴν εὐουσία

Νέες χορεύουν κυκλικό χορό με συνοδεία αὐλοῦ (Ε' αἰών. π.Χ.). (Ἀπό τὴν « Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους » τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

Δεν έχουν ηγέτη
 εἰς τοὺς ἄλλους πᾶσι

καὶ τὴν πολυάριθμη, δυναμικὴ ἀλλὰ ἀνοργάνωτη τάξη τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν μικροβιοτεχνῶν. Ἡ πρώτη τάξη ὑπερασπίζει δικαιώματα κερδισμένα ἀπὸ τὸ μακρινὸ παρελθόν· οἱ δευτέρου διεκδικοῦν τὸ δικαίωμα νὰ μετέχουν στὴν πολιτικὴ, ἀφοῦ τὰ προϊόντα τους, φτάνοντας ὡς τὶς ἀκτές τῆς Μ. Ἀσίας καὶ στὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδι, στήριζαν τὴν ἐμπορικὴ ἀνάπτυξη καὶ προωθοῦσαν τὴ ναυτικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀθῆνας.

Ἀνάμεσα στὶς νομοθετικὲς ρυθμίσεις τοῦ Σόλωνα καὶ τοῦ Κλεισθένη μεσολάβησε ἡ τυραννία τοῦ Πεισίστρατου, καθεστῶς πού εἶχαν ἐπιβάλει οἱ μικροῖδιοκτῆτες τῆς Ἀττικῆς καὶ τὸ ὅποιο μὲ τὸν καιρὸ

6 | 560-(546)-527
 527-514-510 → Κλεισθένης

Το δράμα είναι παιδί της Δημοκρατίας του Διαλόγου...

ρό, και ιδιαίτερα με τούς διαδόχους του τυράννου, εξελίχθηκε σε κράτος οικογενειακό· τούτο έγινε αιτία να ανατραπεί σε όχι μακρό διάστημα χρόνου. Πάντως τό δράμα διαμορφώθηκε αυτή τήν εποχή στους άγροτικούς δήμους τής Ἀττικής· εἰσέβαλε θριαμβευτικά στήν Ἀθήνα καί μέ τόν Πεισίστρατο έγινε γιορτή· ἀργότερα θεσμοθετήθηκε ὡς ἐκδήλωση τής Δημοκρατίας. Εἶτε μέ πρωτοβουλία τοῦ τυράννου καί γιά νά κολακεύσει τούς ὁπαδούς του εἶτε γιατί ἐκείνη τήν εποχή σημειώνεται μιά συρροή ἀνθρώπων τής ὑπαίθρου στήν Ἀθήνα, τό δράμα μεταφέρεται ἀπό τίς ἀγροτικές περιοχές στό Ἄστυ καί τελειοποιεῖται συνεχῶς μέσα στό κλίμα τῶν δημοκρατικῶν διαδικασιῶν, πού θεμελιώνει ἡ νέα Ἀθηναϊκή πολιτεία.

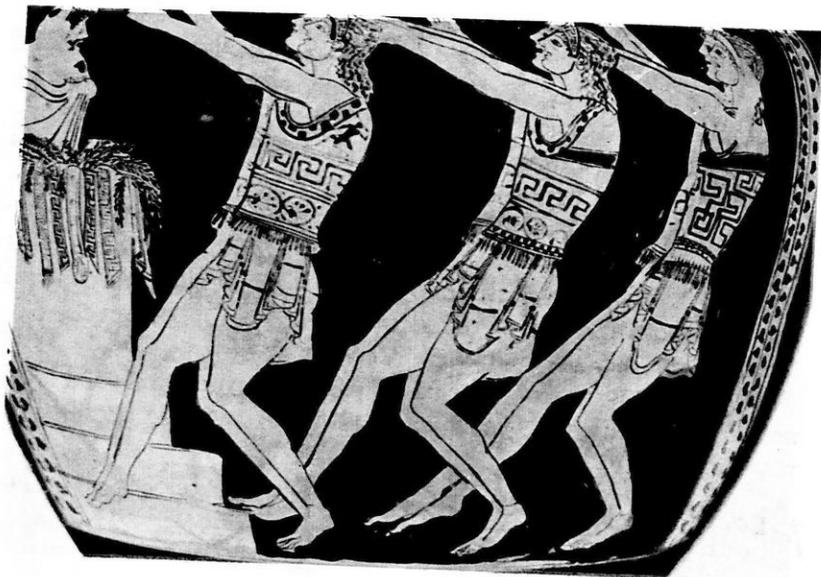
Αὐτό πάντως πρέπει νά εἰπωθεῖ μέ βεβαιότητα: τό δράμα εἶναι παιδί τής Δημοκρατίας, γέννημα τοῦ διαλόγου καί τής ἐλευθερίας τῶν ἰδεῶν.

Δράμαλος → λατρευτικό τραγούδι τοῦ Διόνυσου
↓
ΔΙΟΝΥΣΟΣ,

Ο ΘΕΟΣ ΤΗΣ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Ἡ δραματική ποίηση συνδέεται μέ τή θρησκευτική λατρεία τοῦ Θεοῦ Διόνυσου· ἐπομένως γιά νά καταλάβουμε καλύτερα τή γένεση καί τήν ἐξέλιξη τής, εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐξετάσουμε σύντομα τίς πηγές τής, πού δέν εἶναι ἄλλες ἀπό τούς μύθους γιά τή γέννηση καί τίς περιπέτειες τοῦ θεοῦ Διόνυσου, ὅπως διασώθηκαν μέσα στίς τοπικές λατρευτικές τελετές πού γίνονταν γιά νά τόν τιμήσουν.

Ὅπως διαπιστώνουν οἱ ἐθνολόγοι καί οἱ θρησκευτολόγοι, ὅλοι οἱ λαοί τής μεσογειακῆς λεκάνης λάτρευαν ἕνα θεό, πού συνδεόταν μέ τόν κύκλο τῶν ἐποχῶν καί τήν περιπέτεια τής βλάστησης. Ἡ ἱστορία δηλ. τοῦ φυτοῦ, ὁ σπόρος, ἡ βλάστηση, ἡ γονιμοποίηση, ὁ καρπός καί πάλι ὁ σπόρος, πού θά πέσει στή γῆ, γιά νά ἀκολουθήσει τήν ἴδια πορεία, αὐτή ἡ ἀδιάκοπη ἀνακύκλωση τής ζωῆς καί τοῦ θανάτου, συγκινοῦν βαθιά τούς ἀνθρώπους πού θέλουν νά εἰσδύσουν στό θαῦμα τοῦ κόσμου καί νά τό κατανοήσουν. Ἔτσι γεμάτοι ἀπό δέος μπροστά στό μυστήριο τής ζωῆς, ἀπό ἐνθουσιασμό γιά τήν καρπο-

Τραγικός χορός με προσωπεία μπροστά σέ ειδώλο του Διονύσου (άρχές Ε' αιών.).
 Από την « Ιστορία του Έλληνικού Έθνους » της Έκδοτικής Αθηνών Α.Ε.)

παρὰ μωιδέν ✓
 το γυτώ μέ τάν
 κωιουρίο ΘΕΟ

φορία, από πένθος γιά τή φθορά, από κατάπληξη γιά τήν αναγέννηση τής φύσης έφτασαν νά πλάσουν ένα μύθο πού τόν σάρκωνε ένας θεός. Στο μύθο αυτό φαντάζονταν πώς ό θεός, άλλοτε σάν νήπιο, πού γεννήθηκε μέ τρόπο θαυμαστό, άλλοτε σάν τρανό παλικάρι, γεμάτο δύναμη και όρεξη γιά ζωή, δρούσε, πέθαινε και ξαναζούσε.

Όσο στέριωνε μέσα στήν ποιητική φαντασία τών ανθρώπων απομακρυνόταν από τήν έποχική, φυσική προέλευση και σιγά σιγά έγινε αυτόνομο πρόσωπο του μύθου, μέ ανεξάρτητο βίο, δικό του οικογενειακό δέντρο: απόκτησε μιά μεγάλη συντροφιά από άκολούθους πού τόν συνόδευαν στις παράτολμες πορείες του, ένα «θίασο» πολυθόρυβο, χαρούμενο και, πολλές φορές, σκληρό. Γιατί ό θεός, όταν κατέβαινε μέσα στους ανθρώπους, άπαιτούσε άπ' αυτούς τή συμμετοχή στό γλέντι του, άπαιτούσε νά παραδίνονται δίχως όρους στις ξέφρενες τελετές του και τιμωρούσε άυστηρά τούς καχύποπτους και τούς άμφισβητίες. Έσπρωχνε τόν άνθρωπο στή μαγία και τού ζητούσε νά ξεχάσει τόν καθημερινό του έαυτό και τόν καθ-

σπρεπισμό του, για νά παραδοθεῖ ἀδέσμευτος στίς βαθιές καί μυστικές φωνές τοῦ φυσικοῦ ἑαυτοῦ του. Τοῦ ζητοῦσε νά ταυτιστεῖ μέ τόν ρυθμό τῆς ζωῆς καί νά κατανοήσῃ τὸ νόημα καί τὸν παλμό τῆς.

Δέν ξέρομε πότε ὁ Διόνυσος ἦρθε στήν Ἑλλάδα. Κάποιες πληροφορίες ὑπάρχουν κιόλας στόν Ὅμηρο. Κατά συνέπεια τόν 8ο αἰώνα σημειώνουμε τήν παρουσία του. Ὁ Ἡρόδοτος μιλάει γιά τὸ νέο θεό πού ἔρχεται ἀπό τήν Αἴγυπτο. Στίς «Βάκχες» τοῦ Εὐριπίδη, μιά τραγωδία πού δραματοποιεῖ τίς ἀντιδράσεις πού γένησε ἡ νέα θρησκεία, ἀκούγεται πὼς ξεκίνησε ἀπὸ τὰ βουνά τῆς Φρυγίας. Τὸ πιθανότερο εἶναι πὼς ὁ Διόνυσος κατέβηκε στήν Ἑλλάδα τὴν ἐποχὴ τῆς καθόδου τῶν λαῶν ἀπὸ τὸ βορρά, ἀλλὰ δὲ θεωρήθηκε τόσο νέος θεός, ὅσο πιστευόταν ἄλλοτε. Βρῆκε ντόπιους θεούς, πού τοῦ μοιάζανε, τοὺς δάνεισε τὸ μῦθο του καί δανείστηκε ἀπὸ τίς τελετές τους, ἔτσι πού ὁ Διόνυσος τῆς Μυθολογίας νά εἶναι μιά σύνθεση δυναμικῆ ἀνατολίτικων καί ἐγχώριων στοιχείων. Ἡ σύνθεση αὐτὴ διέφερε ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, πράγμα πού τὸ μαρτυροῦν καί τὰ ὀνόματα πού τοῦ δόθηκαν: Ἰακχος, Βάκχος, Ζαγρέας, Βρόμιος κ.ἄ. καὶ οἱ τρόποι λατρείας, πού διαφέρουν μεταξὺ τους.

Πάντως τὰ λατρευτικὰ τραγούδια καὶ οἱ χοροί, πού συνδέθηκαν

Νέοι καὶ νέες χορεύουν τὸν κυκλικὸ χορὸ γέρανο, μίμηση τῶν κινήσεων τοῦ Θησέα στό Λαθύρινθο (Ε' αἰών.). (Ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

Σκηνή συμποσίου (Ε' αιών.). (΄Από τήν «΄Ιστορία του ΄Ελληνικού ΄Εθνους» τής ΄Εκδοτικής ΄Αθηνών Α.Ε.).

μέ τίς γιορταστικές τελετές πρὸς τιμὴ του, ἦταν ὁμαδικά, τελειοποιήθηκαν στίς δωρικές περιοχές καί οἱ στίχοι γράφονταν στή δωρική διάλεκτο.

Χρόνια ὕστερα ἀπὸ τήν εἰσοδό του στήν Ἑλλάδα ὁ Διόνυσος, μικρός θεός στήν ἀρχή κοντά στούς μεγάλους τοῦ Ὀλύμπου, χωνεύτηκε μέ τά ἑλληνικά ἔθιμα καί τέλος κυριάρχησε καί ἐπιβλήθηκε θριαμβευτικά. Ἀπόκτησε ὄπαδούς, «θιασῶτες», εἶχε τίς δικές του γιορτές καί τό δικό του τραγούδι, τό Διθύραμβο. Ὁ Διθύραμβος ἦταν χορικό ἄσμα καί οἱ πιστοί τοῦ Διονύσου τό τραγουδοῦσαν καί τό χόρευαν ὁμαδικά μέ συνοδεία αὐλοῦ. Μιλοῦσε γιά τό θεό, πῆ γέννησή του, τοὺς ἀθλους του, τοὺς θριάμβους του στόν πόλεμο γιά τήν ἐπικράτησή του, τό κρασί καί τό ἀμπέλι, πῆ χαρά τῆς ἀνέμελης ζωῆς. Ἐνας μέγας ποιητής, ὁ Ἀρίωνας, συνέθεσε τόν 7ο αἰῶνα ἐξοχούς διθύραμβους, ὅταν ζοῦσε κοντά στόν τύραννο τῆς Κορίνθου, Περίανδρο. Αὐτός φαίνεται εἶναι καί ὁ πρῶτος πού ἔδωσε ὡς συνοδεία τοῦ Θεοῦ τοὺς Σατύρους καί τοὺς Σιληνοῦς, τά στοιχεῖά τῶν δασῶν τῆς Ἀρκαδίας, ζωόμορφα ὄντα, κάτι σάν τοὺς δικούς μας καλικάντζαρους, κουτοπόνηρα, μοχθηρά, πού τρελαινοῦνται γιά σκανταλιές, κρασί καί χορό.

Αύλητής και τραγουδιστής πάνω σέ εξέδρα (ΣΤ΄ αιών.). (΄Από τήν «΄Ιστορία του ΄Ελληνικού ΄Εθνους» τής ΄Εκδοτικής ΄Αθηνών Α.Ε.).

Μεθυσμένος Διόνυσος επιστρέφει από συμπόσιο. Στηρίζεται σ' ένα Σιληνό (Ε' αιών.). (΄Από τήν «΄Ιστορία του ΄Ελληνικού ΄Εθνους» τής ΄Εκδοτικής ΄Αθηνών Α.Ε.).

ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

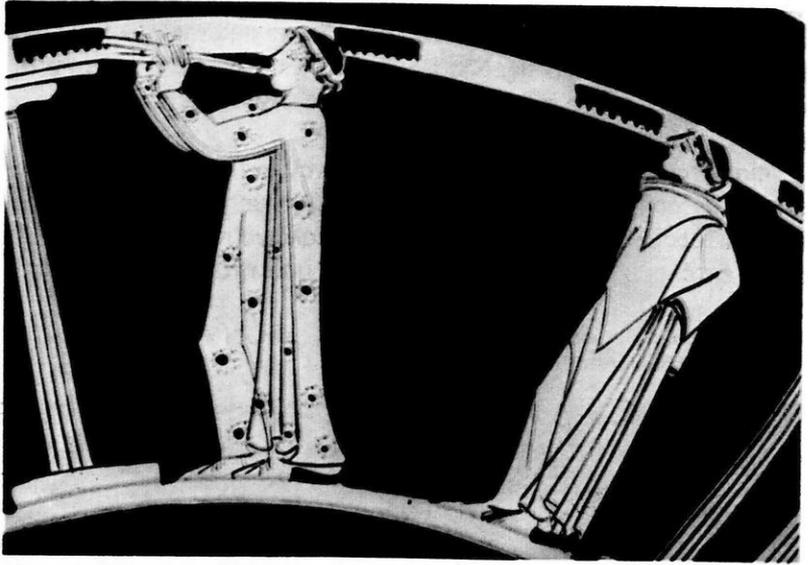
΄Ο Διθύραμβος ἔγινε δημοφιλής καί στήν Ἀττική, ιδιαίτερα στούς δήμους τῶν Μεσογειῶν, στήν πεδιάδα τήν ἀνατολική, ἐκεῖ πού σήμερα εἶναι οἱ κωμοπόλεις Σπάτα, Κορωπί, Ραφήνα, Ζούμπερι, Νέα Μάκρη, Μαραθῶνας. Οἱ ἀμπελουργοί βρῆκαν στό Διόνυσο τόν προστάτη θεό τους, μιά κι οἱ περιοχές εἶναι εὐφορες καί γεμάτες ἀμπέλια. Τόν τιμοῦσαν μέ γιορτές καί πανηγύρια τίς ἐποχές πού κλάδευαν τ' ἀμπέλια κι ὅταν τρυγοῦσαν τά σταφύλια. Οἱ γιορτές εἶχαν πάνδημο χαρακτήρα. Γέροι, γυναῖκες, ἄντρες, παιδιά ξεχύνονταν στούς ἀγρούς, στ' ἀλώνια καί στά πατητήρια, μασκαρεμένοι σέ ζῶα, μεθοῦσαν καί

χόρευαν στους δημόσιους χώρους τραγουδώντας τραγούδια του θεού. Τά τραγούδια ήταν ευθυμα, κοροϊδευτικά και γνωμικά. Τέτοια τραγούδια είχαν παλιά παράδοση στην Ἀττική. Ὁ Σόλωνας ήταν ένας πολύ σημαντικός ποιητής τῆς ἐλεγείας, πού ήταν ἓνα δημοφιλές εἶδος ποίησης.

Φαίνεται ὅμως πώς οἱ γιορτές ἐπαίρναν καί ἐπισημότερο χαρακτήρα. Οἱ ἄρχοντες παράγγελλαν σέ γνωστούς ποιητές νά συνθέσουν διθυράμβους καί ἀναλάμβαναν νά καλύψουν τά ἐξοδα γιά τήν ἄρτια ἐκτέλεσή τους ἀπό τούς πιστούς, πού ήταν βέβαια ἐρασιτέ-

Σκηνή θρήνου. Ἡ νεκρή καί οἱ μοιρολογήστρες (Ε΄ αἰών). (Ἀπό τήν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

Αύλητής με διπλό αὐλό συνοδεύει χορευτές που ψάλλουν τὸ Διθύραμβο (ἀρχ. Ε' αἰών). (Ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

χνες, ἀλλὰ εἶχαν καὶ κάποια πείρα καὶ ἀποδεδειγμένες ικανότητες στὸ τραγουδί καὶ τὸ χορὸ. Αὐτοὶ οἱ ἐρασιτέχνες ὀνομάζονταν ἔθελονταί· ἡ ὁμάδα τους θίσιος. Οἱ ἐθελοντές βάρανε τὰ πρόσωπά τους μὲ τὸ κατακάθι τοῦ μούστου (τρυγία), μεταμφιέζονταν σὲ ζῶα, ἰδιαίτερα τράγους, ζῶα πού συμβολίζουν τὴ γονιμότητα, δηλ. σὲ Σατύρους, καὶ χόρευαν τραγουδώντας τὸ Διθύραμβο. Ἐπικεφαλῆς κάθε χοροῦ ἦταν ὁ ἐξάρχων, ὁ κορυφαῖος («ὁ μπροστάρης»), ὁ πῖο ἐπιδέξιος προφανῶς ἐθελοντής. Ὁ χορὸς κατὰ πάσα πιθανότητα ἦταν κυκλικός.

Ἀφοῦ τὸ τραγουδί ὑμνοῦσε τὸ Διόνυσο καὶ τὶς περιπέτειές του πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πῶς οἱ χορευτές ἀναπαρίσταναν, μὲ κραυγές καὶ μὲ κινήσεις, τὸ περιεχόμενο τῶν ποιημάτων. Ἔτσι πλὴν στὰ ἀδόμμενα, τὰ τραγουδιστὰ, ὑπῆρχαν καὶ τὰ δρώμενα, οἱ μιμητικὲς ἀναπαραστάσεις.

Κάποια χρονιά, δὲν ξέρουμε πότε, στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰώνα, ἓνας ποιητής στὸ δῆμο Ἰκαρίας, τὸ σημερινὸ Διόνυσο, ὁ Θέσσης, εἶχε μιά

Διθύραμβος

4 Εξάρχων

2

έξαισία ἔμπνευση. Φορώντας ἓνα προσωπεῖο (μάσκα), ποιός ξέρει ποιοῦ μυθικοῦ προσώπου, μῆκε στή μέση τοῦ χοροῦ καί ἄρχισε ὄχι πιά νά τραγουδᾷ, ἀλλά νά ἀπαγγέλλει, στίχους, πού εἶχε ἐτοιμάσει βέβαια ἀπό πρῖν. Ἴσως νά μὴν ἦταν ὁ ἴδιος ὁ ποιητής παρά ἓνας ἀπό τοὺς ἐξάρχοντες τοῦ χοροῦ, πού διέκομπε γιὰ λίγο τὸ τραγούδι καὶ ἀπευθύνθηκε στό χορό ἢ σέ κάποια ἰαχὴ τοῦ χοροῦ αὐθόρμητα νά ἀποκριθῆκε (στά ἀρχαῖα ἑλληνικά ὑποκρίνομαι σημαίνει ἀποκρίνομαι). Ἵποκριτής ἦταν αὐτός πού ἔδινε τίς ἀπαντήσεις. Ὁ ὅρος παρέμεινε ἕως σήμερα καὶ στήν κυριολεξία του σημαίνει τὸν ἠθοποιό. Αὐτές οἱ ἐρωταποκρίσεις ἐπαναλήφθηκαν ἔτσι ὥστε δημιουργήθηκε μιά μεικτὴ μορφή, ἓνας διάλογος ἀνάμεσα σέ δύο στοιχεῖα, τὸ άτομο καὶ τὴν ὁμάδα.

Γύρω ἀπὸ τὸ ὁμοίωμα τοῦ Διονύσου μαινάδες μέ δάδες καὶ τύμπανα χορεύουν (Ε' αἰών.). (Ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

Ἄνε σε
ο ἔθνος
ἀποκρί
των λόγων

ἐπιφώνισμα
διάλογος
σὺν
διδύμοις

Μαινάδες σέ Διονυσιακό γλέντι (Ε' αιών.). (Από τήν «Ίστορία του Έλληνικού Έθνους» τής Έκδοτικής 'Αθηνών Α.Ε.).

υφανειοποιία
δραμάτο ρ

Τή χρονιά εκείνη στό δήμο Ίκαρίας γεννήθηκε τό δράμα. 'Ο μύθος γιά τό θεό δέν ήταν πιά αφήγηση πράξεως, γινόταν πράξη, ήταν δράση, μίμηση, αναπαράσταση μιās πράξεως. Κύρια λοιπόν χαρακτηριστικά του δράματος είναι ή μίμηση μιās πράξεως, ή διαλογική μορφή και ή σύνθεση σέ ένα νέο είδος των δύο παλιότερων ειδών, του έπους και τής λυρικής ποίησης.

Η έμπνευση του Θέσπη φαίνεται πώς γοήτευσε και ένθουσίασε τούς θεατές του. Η νέα μορφή κατέκτησε άμέσως τά πλήθη και διαδόθηκε σ' όλη τήν Άττική. 'Ο Θέσπης έκμεταλλεύτηκε τήν έπιτυχία. Δημιούργησε μιά μονιμότερη ομάδα και περιόδευε στους δήμους τής Άττικής. Χρησιμοποίησε γιά τή μεταφορά της ένα άρμα. Αυτό είναι τό περίφημο «άρμα του Θέσπιδος», ό πρώτος περιοδεύων θίασος του κόσμου, θεσμός πού ξαναζει στις μέρες μας.

Τήν εποχή του Πεισιστράτου, όπως αναφέραμε παραπάνω, αυτοί οι θίασοι, πού θά είχαν μέ τόν καιρό πολλαπλασιαστεί, μπήκαν στήν Άθήνα, όπου θεσπίστηκαν και οι πρώτοι έπίσημοι δραματικοί άγώνες, δηλ. θεατρικοί διαγωνισμοί.

Συμπερασματικά μπορούμε εδώ να πούμε πώς τό δράμα ξεκίνησε σάν ένα λαϊκό δρώμενο, πού είχε τίς ρίζες του στίς λαϊκές τελετές καί τά πανηγύρια γιά τό θεό Διόνυσο. Στήν πορεία του δανείστηκε καί ένσωμάτωσε όρισμένα χαρακτηριστικά από άλλες τελετουργίες: θρήνους καί τελετές γιά τούς νεκρούς, άγροτικά έθιμα, άπόκρυφες θρησκείες, όπως τά Έλευσίνια μυστήρια, αναμνήσεις από ξεχασμένες γιορτές γιά τήν ένηλικίωση, τή μύηση στά μυστικά τής πολεμικής ή τής κυνηγετικής τέχνης, τή μίμηση τών ιεροτελεσειών ή τής πρακτικής τών μάγων, τών ιερέων καί τών μάντεων.

Η ΑΚΜΗ

ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Όλα αυτά, μνήμες καί έμπειρίες, συγχωνεύτηκαν, έγιναν άντικείμενο έπεξεργασίας καί καταστάλαξαν σέ μιά μορφή, ή όποία από τά πρώτα χρόνια του 5ου αιώνα δημιούργησε τά τρία είδη τής δραματικής ποίησης, τήν τραγωδία, τό σατυρικό δράμα καί τήν κωμωδία. Τά δύο πρώτα κατάγονται άπευθείας από τό Διθύραμβο καί τό εύρημα του Θέσπη. Τό τρίτο, λαϊκότερο, ξεκινάει από τίς χοντροκαμωμένες αυτοσχέδιες φάρσες, πού όπως φαίνεται ξεκίνησαν από τά Μέγαρο. Τραγωδία καί σατυρικό δράμα έξελίχτηκαν μαζί καί αυτά θά μάς άπασχολήσουν εδώ.

Μέ τήν είσοδο του 5ου αιώνα τό δράμα θά πάρει σχεδόν τήν όριστική του μορφή. Έδώ όμως πρέπει νά κάνουμε μιά σημαντική διαπίστωση. Οί μελέτες τών έθνολόγων μάς πληροφοροϋν πώς όλοι οί λαοί, λίγο ή πολύ, έτσι ή άλλως, έχουν νά παρουσιάσουν ανάλογα λαϊκά δρώμενα, τελετές καί πανηγύρια γιά τίς έποχές τής βλάστησης καί τούς θεούς τής γονιμότητας. Οί άγροτικές γιορτές, οί θρησκευτικές τελετουργίες, οί περιπέτειες καί τά θαύματα τών θεών μέσα στή λαϊκή ποίηση καί τά τραγούδια έχουν κοινές πάνω κάτω ρίζες μιά καί ξεκινούν από κοινές άνάγκες τών ανθρώπων. Πουθενά όμως δέν κατέληξαν στό δράμα. Μόνο στήν Άττική οί ιστορικές καί πολιτικές συνθήκες, όπως αναφέραμε, πού ώρίμασαν τό λαό, ή ιδιομορφία αυ-

18
Τραγωδία
Το σατυρικό δράμα έχει σχέση με τους σαύρους του Διόνυσου
17
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του του λαού μέ τη γοητευτική φαντασία, τη λυγερή σκέψη και τή δίψα γιά έρευνα και ή άτομική συμβολή προικισμένων ανθρώπων, όπως ο Θέσπης, αλλά ιδιαίτερα οι θεσμοί τής Δημοκρατίας και ο έλευθερος διάλογος, εύνόησαν τή δημιουργία μιās νέας τέχνης, τής Δραματικής ποιήσης, πού είχε τίς ρίζες της στίς λαϊκές θρησκευτικές γιορτές αλλά ο καρπός της είχε καθαρά ξεχωριστό χαρακτήρα.

Πράγματι, οι πληροφορίες πού έχουμε στηρίζουν τήν άποψη πώς τό δράμα, όταν νομιμοποιήθηκε στήν Αθήνα, άλλαξε σχεδόν άμέσως και περιεχόμενο και μορφή.

Πολύ σύντομα οι ποιητές άναζήτησαν θέματα έξω από τήν παράδοση του μύθου γιά τό Διόνυσο. Όχι μόνο άλλοι μύθοι γιά θεούς και ήρωες, αλλά και ή πρόσφατη ιστορία τής Αθήνας, ή ζωντανή πραγματικότητα, έδωσαν θέματα στό δράμα. Έξάλλου ή μορφή του δράματος έχασε τό λαϊκό αυτοσχεδιασμό της και έγινε αύστηρή, στέρεη, μετρημένη, λογική και κλειστή. Ένώ ο ρόλος του χορού ήταν παλαιότερα ή ραχοκοκαλιά του δράματος, ή έμπνευση του Θέσπη έδωσε φτερά στους έπόμενους· μεγάλωσαν τό μέρος του ύποκριτή και μέ τόν καιρό του έδωσαν και δεύτερο και τρίτο ρόλο αλλάζοντάς του προσωπίο (μάσκα). Αύτή ή έναλλαγή έπικων και λυρικων μερών, έμφανίσεων του ύποκριτή και παρεμβάσεων του χορού, έδωσε στό δράμα τήν τυπική του μορφή.

Αύτή ή τυπική μορφή έμεινε άναλλοίωτη στίς βασικές γραμμές, ως τήν παρακμή του είδους. Οι πρακτικές όμως άνάγκες και ή ιδιοφυία των ποιητών πλούτισαν αύτή τή μορφή εισάγοντας μικρές ή μεγάλες καινοτομίες.

Στήν αρχή ο χορός είχε 12 χορευτές. Μ' αυτό τόν αριθμό ξεκίνησε ο Αισχύλος. Ο Σοφοκλής άνέβασε τόν αριθμό του χορού σέ 15 και σ' αυτόν παγιοποιήθηκε.

Ο Αισχύλος αύξησε σέ δύο τούς ύποκριτές πού έναλλάσσονταν στους διάφορους ρόλους. Ο Σοφοκλής χρησιμοποίησε τρίτο και ο Αισχύλος τόν άκολούθησε. Ο Σοφοκλής, όπως φαίνεται, πρώτος νομιμοποίησε σέ κάποιες τραγωδίες του τόν πρόλογο, ένω πριν τό δράμα ξεκινούσε μέ τήν είσοδο του χορού στήν ορχήστρα: κι έδώ ο Αισχύλος πρόθυμα συμπορεύτηκε, ένω ο Εύριπίδης έκανε τούς προλόγους σχεδόν τυπικό κανόνα. Ο Σοφοκλής μείωσε τήν έκταση των χορι-

Ὁ Κορινθῖος ἴσταν οὐκ ἐπεκρίθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν μαθητῶν
καὶ οὐκ ἴδεν

Δύο ὑποκριτὲς μετὰ τὴν παράστασι σατυρικοῦ δράματος. Ὁ ὑποκριτὴς ἀριστερὰ ὑποδυόταν τὸν Ἡρακλῆ (Ε' αἰών). (Ἀπὸ τὴν « Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους » τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

12 15
κωμῆσαι 7 7
6 6

κῶν, ισορροπώντας τὰ δύο στοιχεία. Ὁ Εὐριπίδης τὴν περιόρισε στοὺς ἐλάχιστο.

Ὁ Ἀριστοτέλης, πού μελέτησε τὴ δραματικὴ ποίηση, ὅταν πιά εἶχε παρακάσει, ἔχοντας ὑπόψη τοῦ πολὺ περισσότερα ἔργα ἀπ' ὅσα διασώθηκαν ἕως τὰ χρόνια μας, περιέγραψε τὴν τυπικὴ διάρθρωση μιᾶς τραγωδίας.

Ἔτσι μὲ βασικὸ ὁδηγὸ τὸν Ἀριστοτέλη διακρίνουμε τὰ παρακάτω μέρη στοῦ δράματος: (Πρόλογος) - πάροδος τοῦ χοροῦ - Α' ἐπεισόδιο - Α' στάσιμον τοῦ χοροῦ - Β' ἐπεισόδιο - Β' στάσιμον - Γ' ἐπεισόδιο - Γ' στάσιμον - Ἐξοδος. Σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ κ ο σ μ ο ι, οἱ μ ο ν ω δ ί ε ς καὶ οἱ δ ι ω δ ί ε ς πού δέν εἶχαν σταθερὴ θέση στοῦ δράματος.

Ὁ πρόλογος, ὅπως εἶπαμε, ἦταν καινοτομία τοῦ Σοφοκλή (μόλο πού κάποια ἀποσπάσματα τοῦ Φρυνίχου μᾶς βεβαιώνουν γιὰ τὸ ἀντίθετο). Ὁ πρόλογος μπορούσε νὰ εἶναι μ ο ν ὄ λ ο γ ο ς ἑνὸς ὑποκριτῆ ἢ δ ι ἄ λ ο γ ο ς δύο ὑποκριτῶν (χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ἡ παρουσία καὶ ἄλλων, βουβῶν προσώπων).

Ἡ πάροδος ἦταν τραγούδι πού ἐψέλνε ὁ χορὸς μπαίνοντας στὴν ὄρχηστρα μὲ ρυθμισμένο βηματισμὸ καὶ εἰδικὸ σχηματισμὸ.

Τὰ ἐπεισόδια διαδραματίζονταν ἀνάμεσα στοὺς ὑποκριτὲς ἢ στοὺς ὑποκριτὲς καὶ τὸ χορὸ, πού σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἀπάγγελλε· συνήθως ἀντιπροσωπευόταν ἀπὸ τὸν κορυφαῖο. Τὰ ἐπεισόδια ἦταν τὸ κατεξοχὴν δραματικὸ μέρος τοῦ ἔργου, ἐξαντλοῦσαν τὴν ὑπόθεση, περιεῖχαν τὶς συγκρούσεις τῶν προσώπων καὶ προωθοῦσαν τὴ δρᾶση. Ἦταν γραμμένα σὲ στίχους μὲ ρυθμὸ πολὺ κοντὰ στὴν καθημερινὴ ὁμιλία τῶν Ἀθηναίων.

Τὰ στάσιμα ἦταν τραγούδια, ὡδὲς, πού ἐψέλνε ὁ χορὸς στὴν ὄρχηστρα. Ὁ χορὸς ἦταν χωρισμένος σὲ δύο ἡμιχόρια (παλιότερα 6 + 6, ὕστερα 7 + 7 + 1). Ὅταν τὸ ἓνα ἡμιχόριο στεκόταν καὶ τραγουδοῦσε, τὸ ἄλλο χόρευε. Καὶ ἐναλλάξ.

Κάποτε τραγουδοῦσαν καὶ τὰ δύο μαζί τὶς ἐπωδοὺς (τὰ «ρεφραίν»). Ἔτσι κάθε στάσιμον εἶχε στροφές, ἀντιστροφές καὶ ἐπωδοὺς. Κάθε τέτοια ὁμάδα στίχων εἶχε τὸ δικό της μέτρο καὶ ρυθμὸ καὶ τὴ δική της μελωδία. Χορὸς καὶ τραγούδι γίνονταν μὲ συνοδεία αὐλοῦ.

Ὁ αὐλητὴς βρισκόταν πίσω ἀπὸ τὴ θυμέλη. Ἡ ἐξοδος ἦταν τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ δράματος.

έκλεινε με τό εξόδιο ἄσμα τοῦ χοροῦ, τραγοῦδι πού ρύθμιζε τό βηματισμό τῆς ἀποχώρησης.

Ὁ κομμός ἦταν θρηνητικό τραγοῦδι πού ἔψελναν ὁ χορός με ἕναν ἢ δύο ὑποκριτές ἐναλλάξ. Πολλές φορές ἡ πάροδος τοῦ χοροῦ ἦταν ἕνας κομμός, ὅπως π.χ. στήν «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» τοῦ Εὐριπίδη.

Μονωδίεσι ἢ διωδίεσι ἦταν τραγοῦδια πού ἔψελναν οἱ ὑποκριτές «σόλο» ἢ «ντουέτο» πάνω στή σκηνή.

Οἱ κομμοί καί τά σκηνικά τραγοῦδια γράφονταν σέ λυρικά μέτρα.

Ἡ πάροδος, τά στάσιμα, οἱ κομμοί, τά σκηνικά τραγοῦδια, τό εξόδιο ἄσμα δηλαδή ὄλο τό λυρικό ὑλικό τοῦ δράματος γράφονταν πάντα στή δωρική διάλεκτο ἀπό σεβασμό στήν παράδοση τοῦ Διθύραμβου.

Στή σύνθεση κάθε δράματος σημαντικό ρόλο ἔπαιξε ἡ πλοκή, ἡ δέση καί ἡ λύση.

Πλοκή ἦταν ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ὁ ποιητής ἐπλέκε, ἔδενε τά γεγονότα μεταξύ τους καί τά ἔφερνε στό τέλος τους.

Ἄλλα συστατικά στοιχεῖα ἦταν ἡ περιπέτεια καί οἱ ἀναγνώρισεις.

Περιπέτεια εἶναι ἡ διαδικασία μέ τήν ὁποῖα ὁ ἥρωας ἐπεφτε ἀπό τή μιά κατάσταση στήν ἄλλη, ἀπό τή δυστυχία στήν εὐτυχία καί ἀντίστροφα.

Ἀναγνώριση ἦταν ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο δύο ἢ περισσότερα πρόσωπα τοῦ δράματος ἔφταναν μέ τούς χειρισμούς τῆς πλοκῆς ν' ἀναγνωρίζουν τό ἕνα τό ἄλλο, ἐνῶ πρὶν ἀγνοοῦσαν τήν ταυτότητά τους. Ἡ ἀναγνώριση στήν «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» θεωρεῖται καί ἀπό τόν Ἀριστοτέλη ἡ τεχνικότερη τοῦ ἀρχαίου θεάτρου.

Πέρα ὅμως ἀπό τό ἐξωτερικά καί τυπικά στοιχεῖα τῆς μορφῆς ὑπάρχουν στό δράμα τά ἐσωτερικά καί οὐσιαστικότερα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει ἐξί. Τό μῦθος, τή λέξη, τό μέλος, τήν ὄψη, τόν ἦθος καί τή διάνοια.

Ὁ μῦθος εἶναι τό πρωταρχικό καί τό πιό ἀπαραίτητο. Εἶναι ἡ ἱστορία πού δραματοποιεῖ ὁ ποιητής, ἡ ὑπόθεση, τό «σενάριο». Χωρίς αὐτό δράμα δέν μπορεῖ νά γίνει. Ἀνεξάρτητα ἀν ὁ μῦθος εἶναι ἀπλός ἢ περίπλοκος πρέπει νά ὑπάρχει γιά νά κινηθοῦν τά πρόσωπα καί γιά νά ἔχουν οἱ πράξεις τους μιά συνέπεια.

Τά θέματα τῶν δραματικῶν μύθων τά ἀντλοῦσαν οἱ ποιητές ἀπό τό ἀπέραντο ὑλικό τῆς μυθολογίας, κυρίως, καί τῆς ἱστορίας.

Τα χαρακτηριστικά μέρη είναι ο Πάροδος Τα Ἐξόδια καί ἡ Ἐξόδος

α ς. Οί «Πέρσες» τοῦ Αἰσχύλου δραματοποιοῦν τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. Ἀνάλογο θέμα εἶχαν καὶ οἱ χαμένους «Φοίνισσες» τοῦ Φρόνιχου. Οἱ μυθικὲς οἰκογένειες τῶν Ἀτρεϊδῶν (ἀργολικὸς κύκλος) καὶ τῶν Λαβδακιδῶν (θηβαϊκὸς κύκλος), ἐπεισόδια καὶ ὑποθέσεις ἀπὸ τὸν Ὅμηρο (τρικικὸς κύκλος) καὶ τὴν ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία (ἀργοναυτικὸς κύκλος). Εἶναι τὰ συνηθισμένα θέματα τῶν περισσότερων τραγωδιῶν, πού μᾶς σώθηκαν. Εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς γρήγορα ἐγκαταλείφθηκε ὁ Διόνυσος καὶ τὰ θαύματα τοῦ βίου του. Μόνο ἡ τελευταία τραγωδία τοῦ Εὐριπίδη καὶ ἀπὸ τίς τελευταῖες πού γράφτηκαν, οἱ «Βάκχες» ἔχει θέμα διονυσιακόν.

Ἡ λέξη εἶναι τὸ λεκτικόν, τὸ γραμμένον κείμενον, ἡ στιχουργία, τὰ μέτρα καὶ οἱ ρυθμοί. Δυστυχῶς εἶναι τὸ μόνο στοιχεῖο ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο θέατρο πού ἔχουμε σχεδόν αὐτοῦσιο, μαζί μὲ τὸ ἦθος καὶ τὴ διάνοια. Γιά τὰ ἄλλα κάνουμε μόνο ὑποθέσεις.

Τὸ μέλος εἶναι οἱ μελωδίες, τὰ μουσικὰ στοιχεῖα. Τελείως χαμένη ἐμπειρία γιά μᾶς σήμερα.

Ἡ ὄψη εἶναι τὰ ὀπτικά στοιχεῖα τῆς ἀναπαράστασης. Ἡ σκηνογραφία καὶ ἡ ἐνδυματολογία, ὅπως θά λέγαμε σήμερα. Σ' αὐτὸ τὸ στοιχεῖο οἱ δραματουργοὶ δίνανε μεγάλη σημασία. Λέγεται πὼς ὁ Αἰσχύλος φρόντιζε ἰδιαίτερα τὰ κοστοῦμια καὶ τίς μάσκες καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἦταν ἕνας σπουδαῖος ἀνακαινιστὴς τῶν ζωγραφικῶν σκηνηκῶν. Γιά τὰ σκηνηκὰ ἐργαλεῖα θά μιλήσουμε παρακάτω. Θά ἐπισημάνουμε τὸ γεγονὸς πὼς ἡ φροντίδα γιά τὴ μυθικὴ παρουσία τῶν δραματικῶν προσώπων ὀδήγησε τοὺς ποιητὲς νά βελτιώνουν κάθε τόσο τὰ μέσα πού χρησιμοποιοῦσαν.

Ἡ σκευὴ ἦταν τὸ σύνολο τῶν στοιχείων πού φοροῦσε ἡ κρατοῦσε ὁ ὑποκριτὴς: προσωπεῖο (ἡ μάσκα), τὸ κοστοῦμι, ἀνάλογο μὲ τὸ φύλο, τὴν ἡλικία, τὸν τίτλο καὶ τὸ χαρακτῆρα, τὰ σύμβολα τῆς ἐξουσίας του ἢ τὰ σκευῆ, πού εἶχαν σχέση μὲ κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα τὴν ὥρα τῆς ἐμφανίσεώς του στὴ σκηνή. Τὰ προσωπεῖα μὲ τὸν καιρὸ ἐξελίχθηκαν: στὴν ἀρχὴ ἦταν πῆλινα, ἀργότερα ἐγίναν δερμάτινα: ζωγραφίζονταν ἔντονα κι ἔδιναν σχηματικὰ τὸ σταθερὸ χαρακτῆρα τοῦ ἥρωα, γιατί στὴν τραγωδία ἀποφεύγανε τίς ψυχολογικὲς διακυμάνσεις. Τὰ κοστοῦμια ἦταν πολυτελῆ καὶ μεγαλόπρεπα καὶ μὲ διάφορα παραγεμισμάτα ἐξόγκωναν τὸ σῶμα δίνοντας του πελώριες διαστάσεις. Οἱ ὑποκριτὲς φοροῦσαν στὰ πόδια

Handwritten notes at the top of the page, including the name "Παύλος Σαββίτης" and other illegible scribbles.

κοθόρνους, μεγάλα υποδήματα με υπερυψωμένες σόλες. Τό βάδισμα γινόταν με δυσχέρεια, έδινε όμως μία τελετουργική κίνηση. Έξάλλου ή διόγκωση χρειαζόταν και για όπτικούς και για λειτουργικούς λόγους. Στά μεγάλα υπαίθρια θέατρα τό φυσικό άνθρωπινο σώμα εξαφανίζεται και ό ύποκριτής δέν μπορεί νά πείσει τό θεατή για τό μέγεθος τών μυθικών ήρώων.

Τό ήθος ήταν ό χαρακτήρας του δραματικού ήρωα, ό τρόπος μέ τόν όποιο αντίδρούσε στις καταστάσεις.

Η διάνοια ήταν ό τρόπος μέ τόν όποιο εξέφραζε τις σκέψεις του και τό περιεχόμενο τών σκέψεών του, τις ίδεες και τις άπόψεις του για τόν κόσμο, τή ζωή και τά έπιχειρήματα πού χρησιμοποιούσε για νά στηρίξει αυτές τις άπόψεις.

Είναι αυτονόητο πώς υπήρχαν ήρωες μέ διαφορετικό ήθος και ταυτόσημη διάνοια, ή ήρωες μέ τά ίδια ήθη και διαφορετικές διάνοιες.

Όπως είδαμε, στις άρχές του οραματικού είδους οι παραστάσεις γίνονταν στό υπαίθρο, στά άλώνια, στις πλατείες, στά δημόσια πατητήρια τήν έποχή του τρύγου. Όταν τό κοινό ήταν μεγάλο και όταν τό θέαμα έγινε δημοφιλές, για νά εξασφαλιζεται ή πλήρης όρατότητα, οι παραστάσεις γίνονταν στους πρόποδες κάποιου μικρού λόφου και τό κοινό έπιανε τις πλαγιές. Εκεί καθόταν και παρακολουθούσε όρθιο. Μέ τόν καιρό ό τόπος πού διαλέχτηκε, επειδή ήταν βολικός, έγινε μόνιμος. Η πλαγιά σκάφτηκε σέ άπανωτά σκαλοπάτια για νά κάθονται οι θεατές· ό χορός χόρευε στό πρώτο έπίπεδο, πού μέ τόν καιρό έγινε κυκλικός χώρος, σάν άλώνι, και οι ύποκριτές έπαιζαν σ' ένα πρόχειρο στημένο «πατάρι» ξύλινο, σέ δεύτερο έπίπεδο.

Όταν τό δράμα μπήκε σήν Αθήνα, κατασκευάστηκαν ξύλινα σκαλοπάτια για τό κοινό και τό «πατάρι» έγινε μονιμότερο. Τά μαρμάρινα ή πέτρινα θέατρα πού ξέρουμε σήμερα είναι πολύ νεώτερα· φαίνεται πώς σέ τέτοια θέατρα δέ χάρηκαν ποτέ τά έργα τους οι μεγάλοι τραγικοί ποιητές. Ήταν άρχιτεκτονήματα τής παρακμής, όταν έπαψε ή δημιουργία. Τό κοινό τότε έβλεπε έπαναλήψεις.

Προσωπεία: άριστερά, χάλκινα· δεξιά, πήλινα. (Άπό την «Ίστορία του Έλληνικού Έθνους» τής Έκδοτικής Άθηνών Α.Ε.).

Πάντως σ' ένα θέατρο μπορούμε νά διακρίνουμε τρία μέρη: Τό κοίλο, τήν όρχήστρα καί τή σκηνή.

Κοίλο ήταν ό χώρος τών θεατών. Δυο όριζόντιες ζώνες τό χωρίζαν σέ τρία τμήματα, τά διαζώματα. Κάθετες σκάλες διευκόλυναν τή διακίνηση. Έπειδή τά κάτω καθίσματα ήταν λιγότερα άπό τά έπάνω, άνάμεσα στις σκάλες δημιουργούνταν τμήματα σάν σφήνες πού όνομάζονταν κερκίδες. Οι θεατές κάθονταν στά έδώλια. Στίς πρώτες σειρές είχαν διαμορφωθεί θρόνοι, άργότερα μαρμάρινοι, γιά τά έπίσημα πρόσωπα. Τήν πιό τιμητική θέση στό θέατρο τής Άθήνας είχε ό ιερέας του Έλευθερέα Διονύσου.

Η όρχήστρα ήταν κυκλικός χώρος άνάμεσα στό κοίλο καί στή σκηνή. Έίχε δυό εισόδους, τίς παρόδους, εκεί πού τέλειωναν οι άκρινές κερκίδες. Στό κέντρο τής όρχήστρας υπήρχε βωμός του Διονύσου, ή θυμέλη. Πίσω άπό τή θυμέλη υπήρχε κάθισμα γιά τόν αύλητή. Άπό τίς παρόδους εισερχόταν ό χορός καί τά πρόσωπα πού δέν έβγαιναν άπό τό παλάτι ή τό ναό. Άπό τή δεξιά, καθώς κοιτούσαν οι θεατές, πάροδο έμπαιναν τά πρόσωπα πού έρχονταν άπό τήν πόλη ή τό

λιμάνι, από τήν ἀριστερή, ὅσα ἔρχονταν ἀπό τὰ χωράφια ἢ ἄλλες πόλεις.

Ἡ σκηνή ἦταν ὑπερυψωμένο ξύλινο, ἀργότερα πέτρινο ἢ μαρμάρينو, «πατάρι». Ἐκεῖ ἐξελισσόταν ἡ δρᾶση· ἐκεῖ ἔπαιζαν (ὑποκρίνονταν) οἱ ἠθοποιοί. Ἀνάμεσα στήν ὀρχήστρα καί τή σκηνή δέν ὑπῆρχε ἀρχιτεκτονική ἐπικοινωνία, παρά μόνο ὀπτική καί ἀκουστική. Στό βάθος τῆς σκηνῆς ὑπῆρχε ἓνα ξύλινο, συνήθως μόνιμο, οἰκοδόμημα ὁ οἶκος, τό μέγαρο, μέ τρεῖς πόρτες, ἢ μία κεντρική, ἀπό ὅπου ἔβγαῖναν τὰ πρόσωπα πού ἔρχονταν μέσα ἀπό τό παλάτι ἢ τό ναό. Πίσω καί κάτω ἀπό τή σκηνή ὑπῆρχαν πρόχειρες ἐγκαταστάσεις γιά τοὺς ὑποκριτές πού περιμέναν τή σειρά τους νά ἐμφανιστοῦν· ἐκεῖ ἄλλαζαν στή διάρκεια τοῦ ἔργου τή σκευή γιά νά ὑποδυθοῦν ἄλλο πρόσωπο. Ἦταν τὰ παρασκήνια.

Στά πρῶτα χρόνια σκηνή λεγόταν ὁ χώρος πού εἰσιμάζονταν οἱ ὑποκριτές καί ἡ δρᾶση γινόταν στήν ὀρχήστρα. Ἀργότερα ὅταν ὑψώθηκε τό «πατάρι» πού εἶπαμε, ὀνομαζόταν λογεῖο (ὅπου μιλοῦσαν, ἔλεγαν οἱ ἠθοποιοί) καί ἔκοψε ἓνα μέρος τῆς ὀρχήστρας.

Οἱ ἀνάγκες τῶν ἔργων ὀδήγησαν τό Σοφοκλῆ νά κατασκευάσει «τελάρια» καί ἀπό τίς δύο ἄκρες τοῦ οἴκου, ὅπου, ὅταν τό ἀπαιτοῦσε ἡ ὑπόθεση, τοποθετοῦσαν μεγάλους ζωγραφικούς πίνακες, πού παρουσίαζαν δάσος, ἀκρογιαλιά, στρατόπεδο. Εἶναι αὐτόνοητο πῶς σκοπὸ δέν εἶχε ἡ σκηνογραφία αὐτή νά μιμηθεῖ τήν πραγματικότητα, ἀλλά νά ἐρεθίσει τή φαντασία τῶν θεατῶν, ὥστε νά παρακολουθήσουν πρὸ ἄνετα τή δρᾶση.

Στὴν κορυφὴ τοῦ οἴκου ὑπῆρχε εἰδικὸς χώρος, δίπλα στὴ στέγη, ὅπου ἔκαναν τήν ἐμφάνισή τους, ὅταν τό ἀπαιτοῦσε ἡ δρᾶση, οἱ θεοί. Ὄνομαζόταν θεολογεῖο.

Ἡ σκηνή ἦταν ἐξοπλισμένη μέ διάφορα μηχανήματα πού ἐξυπηρετοῦσαν τίς ἀνάγκες τῶν ἔργων.

Ἡ μηχανή ἢ τό αἰώρημα ἦταν ἓνας ξύλινος γερανός πού παρουσίαζε τοὺς θεοὺς αἰωρούμενους. Ὁ Ὠκεανός στόν Προμηθέα ἔτσι ἐμπαινε στή σκηνή. Ὁ Εὐριπίδης χρησιμοποίησε πολὺ αὐτό τό μηχανήμα γιά νά ἐμφανίζει ξαφνικά τοὺς ἀπὸ μηχανῆς θεοὺς του. Ἡ Ἀθηνᾶ στήν «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» εἶναι ἓνας τέτοιος ἀπὸ μηχανῆς θεός.

Οἱ περίακτοι ἦταν δύο ξύλινοι κάθετοι πρισματικοὶ δοκοὶ πού περι-

στρέφονταν και ξετύλιγαν τις ζωγραφισμένες εικόνες πάνω στα ειδικά «τελάρια» που αναφέραμε.

Τό *έκκύκλημα* ήταν ένα μικρό κινητό πάνω σε τροχούς όχημα, σαν πλατφόρμα, που τό έβγαζαν μέ βαρουλκο στή σκηνή, γιά νά παρουσιάσουν σκηνές που έγιναν μέσα στον οίκο (κυρίως νεκρούς - μιά και σπάνια γίνονταν φόννοι μπροστά στα μάτια τών θεατών).

Οί *κλίμακες του Χάρωνα* ήταν μιά καταπακτή στή σκηνή μέ σκάλες γιά νά κατεβαίνουν όσοι πέθαιναν ή νά εμφανίζονται οί νεκροί σαν φαντάσματα.

ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΕΣ

Οί παραστάσεις γίνονταν, τά δράματα διδάσκονταν, όπως λέγανε, σέ όρισμένες μέρες που γιορταζόταν ο Διόνυσος.

Τρείς ήταν οί γιορτές του Διονύσου που συνδέονταν μέ διδασκαλίες δραμάτων. «*Τά έν άστει Διονύσια*», τά «*Λήνια*» και «*τά μικρά ή κατ' άγρούς Διονύσια*».

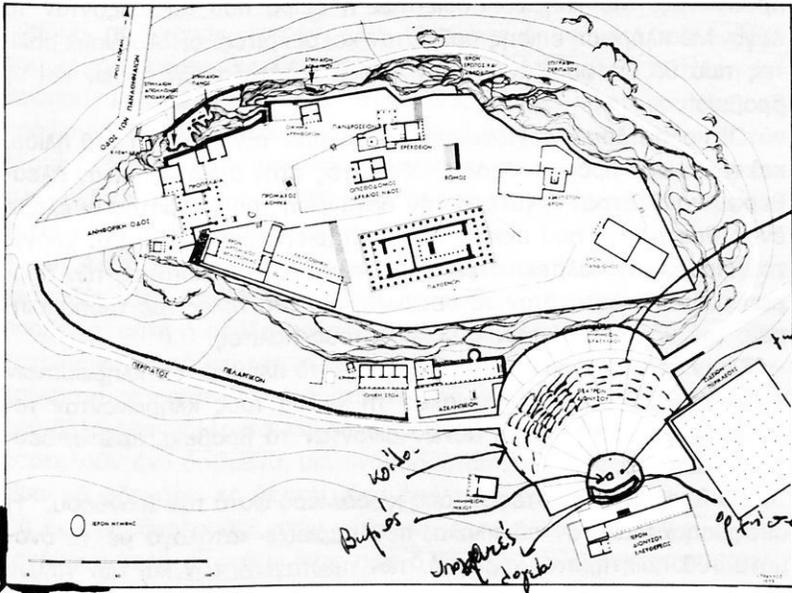
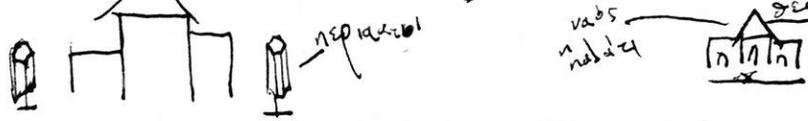
Από τό 534 π.Χ. στα έν άστει Διονύσια, τον άττικό μήνα Έλαφβολιώνα (τέλος Μαρτίου), και κάθε χρόνο, γίνονταν οί έπισημότεροι δραματικοί άγώνες. Από τό 433 π.Χ. στα Λήνια, καθιερώθηκε νά παιζονται νέες τραγωδίες (τέλος Ιανουαρίου).

Στά μικρά ή κατ' άγρούς Διονύσια, τον άττικό μήνα Ποσειδεώνα (τέλος Δεκεμβρίου) συνήθως παρουσιάζονταν επαναλήψεις τών δύο άλλων γιορτών. Ήταν σαν νά περιόδευαν στο ύπαιθρο οί έπιτυχημένες παραστάσεις της πρωτεύουσας.

Τά «έν άστει» κρατούσαν έξι μέρες. Οί τρείς τελευταίες ήταν αφιερωμένες στο δράμα.

Κάθε ποιητής έπρεπε νά παρουσιάσει τέσσερα έργα μαζί (τετραλογία): Μιά *τριλογία* κι ένα *σατυρικό δράμα*. Στήν αρχή ή *τριλογία* είχε ένιαίο θέμα, άργότερα αυτό δέν ήταν υποχρεωτικό.

Τό *σατυρικό δράμα* είχε χορό σατύρων (γι' αυτό σατυρικό), ευθυμο θέμα και ήταν τό τελευταίο δράμα της τετραλογίας. Τό σατυρικό δράμα ήταν τό μόνο θέμα που κρατούσε άκόμη πην έπαφή μέ τά διονυσιακά θέματα.

Κάτοψη της Ακροπόλεως των κλασικών χρόνων· κάτω δεξιά τὸ Θέατρο τοῦ Διονύσου. (Ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.)

Οἱ ποιητὲς ἐτοίμαζαν τὰ ἔργα τους καὶ ὅταν ἔφτανε ὁ κατάλληλος καιρὸς παρουσιάζονταν στὸν ἐπώνυμο ἄρχοντα καὶ ζητοῦσαν χορὸ· ὁ ἄρχοντας μὲ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀρμοδίων διάβαζε τὰ ἔργα καὶ τελικὰ ἐνέκρινε τρία, στοὺς ποιητὲς τῶν ὁποίων ἔδινε τὸ δικαίωμα νὰ συγκροτήσουν χορὸ. Αὐτὸ σήμαινε πὼς ἡ πολιτεία ἀναλάμβανε τὰ ἔξοδα τῆς παραστάσεως, τὴν ἀμοιβὴ γιὰ τοὺς χορευτὲς, τοὺς τρεῖς ὑποκριτὲς (ὄλοι οἱ ρόλοι καὶ ὁ χορὸς παιζόνταν ἀπὸ ἄντρες) καὶ τὴν κατασκευὴ τῶν κουστουμιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπαραίτητων μέσων πού θά ἐξασφάλιζαν μιὰ καλὴ παράσταση. Τὰ ἔξοδα τὰ πλήρωναν γιὰ κάθε ἔργο τρεῖς πλούσιοι Ἀθηναῖοι, οἱ χορηγοί. Ἡ χορηγία ἦταν ἓνα εἶδος φορολογίας καὶ ἀνήκε στις λειτουργίες, στις ἐκτακτες ὑποχρεώσεις δηλ. πού ἀναλάμβαναν οἱ πλούσιοι πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ.

Δυὸ μέρες πρὶν ἀπ' τὴν παράσταση οἱ ποιητὲς σὲ κλειστὸ θέατρο, τὸ Ὄδειο, παρουσιάζαν στὸ κοινὸ τοὺς συντελεστὲς τῆς παραστάσεώς τους καὶ ἔδιναν ἐξηγήσεις γιὰ τὸ ἔργο τους. Αὐτὸς ἦταν ὁ

προάγωνας. Με κλήρωση οριζόταν ή σειρά πού θά παιζονταν τά έργα. Με κλήρωση επίσης οριζονταν καί οι κριτές, οι Ἀθηναῖοι πολίτες πού θά ἀποφάσιζαν γιά τήν τελική κατάταξη τῶν ἔργων καί τά βραβεῖα.

Οἱ παραστάσεις ἄρχιζαν πολύ πρῶι, πρὶν τήν ἀνατολή τοῦ ἡλίου, καί τέλειωναν πρὸς τό βράδυ. Οἱ θεατές στήν ἀρχή ἔμπαιναν ἐλεύθερα στό θέατρο· ἀργότερα τήν ὀργάνωση τοῦ θεάματος ἀνέλαβε ἓνας *θεατρῶνης* πού εἰσέπραττε εἰσιτήριο, τό *σύμβολο*. Στά χρόνια τοῦ Περικλῆ ἡ πολιτεία ἀνέλαβε νά πληρῶνει τό εἰσιτήριο τῶν ἀπορῶν πολιτῶν. Αὐτά ἦταν τά *θεωρικά*, πού στό τέλος, μέ τροποποιήσεις τοῦ νόμου, δόθηκαν σ' ὅλους τοὺς πολίτες.

Ὅταν τέλειωνε καί ἡ τρίτη μέρα, ἀπό τό πλῆθος τῶν κληρωμένων κριτῶν πού ἔγραφαν σέ πίνακες τή γνώμη τους κληρώνονταν τελικά πέντε· μέ τή γνώμη αὐτῶν δίνονταν τά βραβεῖα, πρῶτο, δεῦτερο καί τρίτο.

Τό βραβεῖο ἦταν στεφάνι ἀπό κισσό, ἱερό φυτό τοῦ Διονύσου. Ἡ ἀπόφαση χαραζόταν σέ πλάκα, πού περιεῖχε κατάλογο μέ τά ὀνόματα τοῦ ποιητῆ, τοῦ χορηγοῦ, τῶν *πρωταγωνιστῶν* καί τῶν τίτλων τῶν ἔργων. Αὐτές οι γραπτές μαρτυρίες ὀνομάζονταν *Διδασκαλίες* (παραστάσεις δραματικῶν ἔργων) καί εἶναι πολύτιμες, ὅταν βρίσκονται στίς ἀνασκαφές. Ἀπό τό ὄνομα τοῦ ἐπώνυμου ἄρχοντα, πού ἀναγράφουν, μᾶς βοηθοῦν νά χρονολογήσουμε τό ἔτος τῆς παράστασης.

ΕΙΔΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Ἀνεξάρτητα ἀπό τή λαϊκή της καταγωγή ἡ τραγωδία ἐξελιχτηκε σέ ἓνα μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο εἶδος τέχνης, πού γεννήθηκε καί πέθανε μέσα σ' ἓνα μόνο αἰῶνα στήν Ἀττική.

Ὡς τελειωμένο εἶδος εἶναι αὐστηρό, κλειστό στή μορφή του καί ὑψηλό στοὺς στόχους του. Εἶναι θέατρο τελετουργικό, δηλαδή ἔχει μιά καθορισμένη διάταξη, φανερά σημάδια ἀπό τή θρησκευτική του καταγωγή καί ἀπευθύνεται σ' ἓνα πληροφορημένο κοινό, πού ἐπικοινωνεῖ μαζί του μέσα ἀπό μιά σειρά τυπικῶν συμβόλων. Ἔχασε ἀπό ἄνωρίς τόν αὐθορμητισμό τοῦ λαϊκοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ. Τά προβλή-

ματα πού οι ποιητές θέτουν προς συζήτηση μέσα από τους κοινούς μύθους, πού χρησιμοποιούν, είναι τὰ αιώνια ἐρωτήματα τοῦ ἀνθρώπου καί οἱ μόνιμες ἀγωνίες του. Ἡ ζωὴ καί ὁ θάνατος, ἡ σχέση ἀνθρώπου καί θεοῦ, τὰ ὅρια τῆς ἀνθρώπινης πρωτοβουλίας, τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας, ἡ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἐξουσία καί τὸν ἐξουσιαζόμενο, τὸ κύρος τῶν θεσμῶν, ἡ σύγκρουση τῶν καθηκόντων. Τελικά ὀλόκληρο τὸ ἠθικὸ καί πολιτικὸ πρόβλημα, ὅπως ἐμφανίζεται μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ.

Ὁ Ἀριστοτέλης πού μελέτησε, ὅπως εἶπαμε, ἰδιαίτερα τὴν ἀρχαία τραγωδία, στὸ βιβλίο του «Περὶ ποιητικῆς» τὴν ὅρισε ὡς μίμηση πράξεως: αὐτὴ ἡ πράξη πρέπει νὰ εἶναι σημαντικὴ, νὰ ἔχει ἓνα συγκεκριμένο σκοπὸ καί τέτοια ἔκταση, ὥστε νὰ ὀλοκληρώνεται: νὰ διακρίνονται μὲ σαφήνεια τὰ συστατικὰ τῆς μέρη (ἐπεισόδια - στάσιμα), πρὶν ἄλλα ἀπαγγέλλονται καὶ ἄλλα τραγουδιούνται, ἀλλὰ πού ὅλα μαζὶ ἀποτελοῦν ἓνα δρώμενὸ, μιά ἀναπαράσταση. Σκοπὸς τῆς τραγωδίας εἶναι νὰ ὀδηγήσει τὸ θεατὴ μέσα ἀπὸ τὴν εὐσπλαχνία καί τὸ φόβο, γιὰ ὅσα παρακολουθεῖ στὴν κάθαρση. Αὐτὴ ἡ λέξη, ἡ κάθαρση, συζητήθηκε πολὺ. Ἐννοεῖται ἴσως πῶς ὁ θεατὴς, μετέχοντας συναισθηματικὰ καί λογικὰ στὰ διαδραματιζόμενα καί συμπάσχοντας μὲ τοὺς ἥρωες, καθαιρεται, λυτρώνεται, «καθαρίζεται», ἔκτονώνεται, ἐξαγνίζεται καί φεύγει ἀπὸ τὸ θέατρο βελτιωμένος. Αὐτὸς ἦταν ὁ σκοπὸς καί αὐτὸ σημαίνει ἐξάλλου καί ἡ λέξη διδασκαλία, μάθημα. Τὸ θέατρο ἦταν τὸ μεγάλο σχολεῖο τῆς Δημοκρατίας.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΜΕΓΑΛΟΙ ΤΡΑΓΙΚΟΙ

Ἦστερα ἀπὸ τὸ Θέσπη, ὁ Φρύνιχος καί ὁ Πρατίνας εἶναι τὰ γνωστότερα σέ μᾶς ὀνόματα ποιητῶν πού ἔδωσαν στὸ δράμα τὴν ἀλματώδη ἐξέλιξή του. Ἔφτασαν ὡς ἐμᾶς λίγα ἀποσπάσματα τῶν ἔργων τους. Τοὺς διαδέχτηκαν δεκάδες δραματικοὶ ποιητές. Λίγα ξέρουμε γι' αὐτούς. Ὁ χρόνος καί οἱ περιστάσεις σεβάστηκαν τὸ ἔργο τριῶν ποιητῶν, πού ἀπὸ τὰ δημιουργήματα πού μᾶς ἄφησαν, δικαιούμαστε νὰ τοὺς ὀνομάζουμε μεγαλοφυεῖς.

Ὁ Αἰσχύλος: Γεννήθηκε στὴν Ἐλευσίνα τὸ 525 π.Χ. Πολέμησε στὸ Μαραθῶνα καί στὴ Σαλαμίνα. Σώθηκαν ἑπτὰ τραγωδίες του. Οἱ

«Πέρσες», οι «Ἐπτά ἐπί Θήβας», οι «Ἰκέτιδες», ὁ «Προμηθεὺς Δεσμώτης» καὶ ὁλόκληρη ἡ τριλογία (ἡ μόνη πού σώζεται) ἡ «Ὁρέστεια» («Ἀγαμέμνων» - «Χοηφόροι» - «Εὐμενίδες»). Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Ἰέρωνας κάλεσε τὸν Αἰσχύλο στὴ Σικελία γιὰ νὰ διδάξει ἐκεῖ τίς τραγωδίες του. Ἡ φήμη του εἶχε περάσει τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς. Πῆγε στὴ Σικελία τρεῖς φορές. Πέθανε στὴ Γέλα τὸ 456 π.Χ.

Ὁ Αἰσχύλος ὑπῆρξε ἀπὸ τίς μεγαλύτερες ποιητικὲς φυσιογνωμίες τῆς παγκόσμιας ποίησης. Οἱ τραγωδίες του εἶναι μεγαλειώδη δημιουργήματα, ὅπου ἡ ποιητικὴ φαντασία, ἡ λαμπερὴ καὶ βαριὰ λέξη, ἡ τόλμη τῶν εἰκόνων, ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν συλλήψεων συναγωνίζονται τὴν οἰκονομία τῶν μέσων καὶ τὴ λιτότητα τῶν θεατρικῶν εὐρημάτων. Οἱ μορφές πού κινοῦνται στὰ ἔργα του εἶναι τιτανικές, κρατοῦν ἀκόμη τίς μυθικές τους διαστάσεις καὶ οἱ συγκρούσεις τους προκαλοῦν τὸ δέος στὸ θεατὴ. Βαθιά θρησκευτικὴ φύση, δὲ διστάζει νὰ θέσει τὰ μεγάλα προβλήματα πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῆς θείας πρόνοιας στὸν κόσμον καὶ τὴν ἀλαζονεία τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς.

Προσπαθεῖ νὰ συλλάβει μέσα στὸ ἔργο του τὸ νόημα πού ἔχει ἡ ἐλεύθερη βούληση, ἡ ἀνθρώπινη πρωτοβουλία, ἡ αὐτόνομη πράξη καὶ νὰ τὰ συμβιβάσει μὲ τὸ σχέδιο τοῦ θεοῦ.

Στοὺς «Πέρσες» ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀλαζονεία ἐνὸς τυφλωμένου ἀπὸ κατακτητικὸς σκοποὺς ἡγεμόνα καὶ τὴ συντριβὴ του, ἐνῶ παράλληλα ἐξηγεῖ πῶς ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἠθικῆς δύναμης πού πηγάζει ἀπὸ θεσμούς, πού σέβονται τὸν ἄνθρωπον.

Στοὺς «Ἐπτά ἐπί Θήβας» ἀναπτύσσει τὴν αἰματηρὴ ἱστορία ἀνθρώπων πού τυφλώνονται ἀπὸ τὴ δίψα τῆς ἐξουσίας.

Στὶς «Ἰκέτιδες» μὲ τρόπο ἀπλό λύνει προβλήματα περιπέλοκα πού ἀναφέρονται σὲ πανάρχαια συγκρουόμενα μεταξὺ τους ἔθιμα, στὸ φυσικὸ νόμον καὶ στὴν ἀξία τῶν θεσμῶν πού προστατεύουν τοὺς ἀδικημένους.

Στὴν «Ὁρέστεια», ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κατορθώματα τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας τοῦ πνεύματος, ἐξετάζεται ἡ πορεία τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας ἀπὸ τὸ πρωτόγονο δίκαιον τῆς αὐτοδικίας στὸ θετὸ δίκαιον, πού στηρίζεται πάνω στὴ λογικὴ καὶ στὸν ἀμοιβαῖον σεβασμὸν.

Στὴν ἐξέλιξη τοῦ δράματος ὁ Αἰσχύλος χρησιμοποίησε καὶ δεύ-

αὐτοβούληση
πε
Τιτανικές
αὐτοβούλησης
ἀπὸ τὴν
πραγματικὴν
ἔχει
πᾶσι
χρησιμὴ
ἀπὸ τὴν
ἐπιπέδον

τερο ύποκριτη και βελτίωσε τη χορογραφία και τη σκευή.

● Σοφοκλής: Γεννήθηκε στον Κολωνό της Ἀττικῆς τὸ 496 π.Χ. Δέκα ἔξι χρονῶν ἦταν κορυφαῖος στὸ χορὸ τῶν ἐφήβων πού γιόρταζαν τὴ νίκη στῆ Σαλαμίνα (480 π.Χ.). Ἐζησε ἡρεμὴ ζωὴ καὶ πέθανε τιμημένος ἀπὸ τὴν πόλη του, πού ποτὲ δὲν ἐγκατέλειψε, ἐνενηντα χρονῶν (406 π.Χ.).

Τὴν ἑποχὴ

ἰσοδυναφεῖ
καὶ
χορηγία καὶ
εὐαγγελία
ἀσκητικὴ
τὸ εὖ
ἰδανικὴ

Σώθηκαν οἱ τραγωδίες του «Αἴας», « Ἀντιγόνη», «Οἰδίπους τύραννος», « Ἡλέκτρα», «Τραχίνια», «Φιλοκτῆτης», «Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ». Ἐπίσης σώθηκαν ἀποσπάσματα, κυρίως ἀπὸ τὸ σατυρικό του δράμα « Ἰχνευταί».

Μετρημένος, βαθιὰ θρησκευόμενος (ὑπῆρξε καὶ ἱερέας), ἐρίξε τὸ βάρος του στὴν οἰκονομία τῶν σκηρικῶν λύσεων καὶ στὴν ἠθογραφία τῶν προσώπων. Πράγματι οἱ τραγωδίες του ἔχουν τέλειες ἀναλογίες, σαφὴ ἀλλὰ περίτεχνη δομὴ, καὶ οἱ συγκρούσεις του πηγάζουν λογικά ἀπὸ τὸ ἦθος τῶν προσώπων.

να δῶναι ἀπομνημονεύματα
τῶν
σκηνῶν

Τὰ χορικά του εἶναι ὑψηλά δείγματα λυρισμοῦ καὶ ἐνός στοχασμοῦ ἡρεμοῦ, γεμάτου ἀπὸ τὴ σοφία μιᾶς βιωμένης πείρας. Πρόβλημα του ἦταν τὸ ἄτομο ἀπέναντι στὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ, στὶς ἀδυναμίες του, στὶς δυνατότητές του, στὶς δυστυχίες καὶ στὶς παγίδες πού ἡ τύχη ἔστηνε ἐμπρὸς του· ἰδιαίτερα ὅμως τὸν ἀπασχόλησε τὸ πρόβλημα τοῦ ἀτόμου ἀπέναντι στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια μὲ τὴν ὁποία τὸ ἄτομο ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίσει τίς καταδρομές τῆς μοίρας του.

καὶ ἐπιπέδα
πᾶν ἐξ ἑαυτοῦ
ἐπιπέδα

Στὸν «Αἴαντα» ἐξετάζει τὰ φοβερά ἀποτελέσματα πού προκαλεῖ πάνω σ' ἓναν ἄνθρωπο ἡ ἀδίκη μεταχείριση πού τοῦ γίνεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πῶς τὸ πληγωμένο φιλότιμο μὲ τὴ σειρά του προκαλεῖ τὸ θεό.

Στὸν «Οἰδίποδα τύραννο», πού ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὸ τέλειο ἔργο, παρουσιάζει τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο, πού φτάνει στὴν καταστροφὴ γεμάτος ἀξιοπρέπεια καὶ μεγαλεῖο, παγιδευμένος ἀπ' τὶς ἴδιες του τίς πράξεις, γιὰ τίς ὁποῖες ὅμως δὲ φέρνει εὐθύνη, πού ἀποδειχτήκαν ἀνόσιες.

Στὸ «Φιλοκτῆτη», ὁ ἥρωας προδομένος ἀπὸ τοὺς συντρόφους του, ἀρνεῖται νὰ συμβάλει, ὅταν τὸν ἔχουν ἀνάγκη στὸ κοινὸ καλὸ πού ἀπαιτεῖ ἡ σκοπιμότητα τῆς στιγμῆς καὶ τὴ στάση του συμεριζε-

Ἡ διδασκαλία τῶν ποιητικῶν εἶναι ἀποφασιστικὴ 31

καὶ ὄχι πάλιν σὺν συμμέτρῳ τῷ ἀρετικῷ κείνῳ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ ἴνστιτοῦτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Παράσταση ύποκριτή μέ κοντό χιτώνα: κρατεί ξίφος στό ένα χέρι και στό άλλο προσωπείο τραγικού βασιλιά. (΄Από τήν «΄Ιστορία του ΄Ελληνικού ΄Εθνους» τής ΄Εκδοτικής ΄Αθηνών Α.Ε.).

ται ένας νέος άνθρωπος πού δέ δέχεται νά συμπράξει σέ συμβιβασμούς καί ώφέλιμες άπάτες.

Στόν «Οιδίποδα επί Κολωνώ» ό τυραγνισμένος άνθρωπος πού χτυπήθηκε όσο κανείς από τή μοίρα άξιώνεται μιά θέση δίπλα στους θεούς. *σαν το εργο ο Οιδίποδας νίφει σων ήλικα τον Κρόνον*

Στήν εξέλιξη του δράματος ό Σοφοκλής πρόσφερε καί τρίτο ύποκριτή, ανέβασε τόν αριθμό τών χορευτών σέ 15 καί βελτίωσε τή σκηνογραφία μέ τή χρήση τών περιάκτων. Μείωσε τήν έκταση του λυρικού στοιχείου μέ άποτέλεσμα νά ισορροπή μέ τό έπικό.

Ο Εύριπίδης: Γεννήθηκε στή Σαλαμίνα κοντά στό 485 π.Χ. Ο πατέρας του, πλούσιος κτηματίας εκεί, του έξασφάλισε μεγάλη μόρφωση. Σύγχρονος του Σωκράτη, του Θουκυδίδη, του Περικλή, του Ιπποκράτη, του Πρωταγόρα, συναναστράφηκε μέ τόν Ηρόδοτο, τό Φειδία καί τό φιλόσοφο Αναξαγόρα, πού τόν έπηρέασε στίς ιδέες του. Γνωρίστηκε μέ τούς σοφιστές καί στά έργα του ύπάρχει ή έπιρροή τους. Είχε τή μεγαλύτερη βιβλιοθήκη τής έποχής καί συχνά κατέφευγε στή Σαλαμίνα, όπου έγραφε τά έργα του στή μοναξιά, άπέναντι στήν άνοιχτή θάλασσα. Δέν του άρεσε ό θόρυβος τής άγοράς, σπάνια έβλεπε θέατρο· ήταν κλειστός χαρακτήρας καί δύσκολος στίς έπαφές του, πράγμα πού δέν τόν έμπόδιζε νά παρακολουθεϊ τήν πολιτική ζωή καί νά νοιάζεται γιά τήν τύχη τής πατρίδας του. Τό έργο του γράφεται καί παίζεται κατά τή διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου καί άπηχεϊ τά γεγονότα του. Λίγα χρόνια πριν από τό θάνατό του πήγε στήν Πέλλα τής Μακεδονίας, όπου τόν φιλοξένησε ό βασιλιάς Αρχέλαος. Εκεί πέθανε καί θάφτηκε τό 406 π.Χ., άφου έγραψε τά τελευταία έργα του. Πολεμήθηκε όσο ~~μικρό~~ από τούς συγχρόνους του. Ο Άριστοφάνης συχνά τόν διακωμώδησε στή σκηνή καί ειρωνεύτηκε τούς στίχους του. Είχε συλλάβει από νωρίς τίς αλλαγές στήν κοινωνική, πολιτική καί ήθική ζωή καί τίς άντικατόπτριζε στίς τραγωδίες του.

*Βάσει περιόδου
εικό
λεω
Κρονοί
ει να
Ρεάλισμός*

Σώθηκαν 19 έργα του: «Άλκηστη», «Μήδεια», «Ήρακλειδαι», «Ίππόλυτος», «Άνδρομάχη», «Εκάβη», «Ήρακλής μαινόμενος», «Ίκέτιδες», ή «Ίων», ή «Ήλέκτρα», «Τρωάδες», ή «Ίφιγένεια ή έν Ταύροις», «Ελένη», «Φοίνισσαι», «Ορέστης», «Ίφιγένεια ή έν Αύλιδι», «Βάκχαι», «Κύκλωψ», (τό μόνο πλήρες σατυρικό δράμα) καί ό «Ρήσος» (άμφισβητείται άν του άνήκει).

Ἰπποκρίτες ἐτοιμάζονται γιά τραγικό χορό γυναικῶν. Ὁ δεξιός θάζει τούς κοθόρνους κάτω ἓνα προσωπεῖο. (Ἀπό τήν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

γοι ἰδιαίτερα συζητοῦσαν τίς θεωρίες τοῦ Ἀριστοτέλη γιά τό ἀρχαῖο δράμα ἀλλά προτιμοῦσαν νά διασκευάζουν τό ἀρχαῖο κείμενο ἀφαιρώντας συνήθως τό χορό ἢ χρησιμοποιοῦσαν τά θέματα τῶν ἀρχαίων τραγικῶν γιά νά δημιουργοῦν πρωτότυπα ἔργα. Συχνά προσέγγιζαν ἰδιαίτερα τόν Εὐριπίδη ἀπό τό ἔργο τοῦ Ρωμαίου ποιητῆ Σεnéκα, πού τόν μιμήθηκε.

Ὁ δραματουργός Ρακίνας, ἐκπρόσωπος τοῦ γαλλικοῦ κλασικισμοῦ, θεωρεῖται ὁ κορυφαῖος ποιητής τοῦ θεάτρου τόν 17ο αἰῶνα.

Μόλις τόν 19ο αἰῶνα, τήν ἐποχή τοῦ ρομαντισμοῦ, οἱ τραγικοί μεταφράστηκαν στίς ἔθνικες εὐρωπαϊκές γλώσσες καί ἄρχισαν νά παίζονται στή σκηνή. Ὁ μεγάλος ποιητής Γκαίτε βοήθησε αὐτή τήν

κίνηση στή Γερμανία και ὁ ἴδιος ἔγραψε μιά σημαντική « Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις».

Στόν τόπο μας, λίγα χρόνια μετά τήν ἀνεξαρτησία, ἔγινε προσπάθεια νά ἀνεβουῖν στή σκηνή τά ἔργα τῶν τριῶν τραγικῶν. Τά ἔπαιξαν ὁμως στό ἀρχαῖο πρωτότυπο.

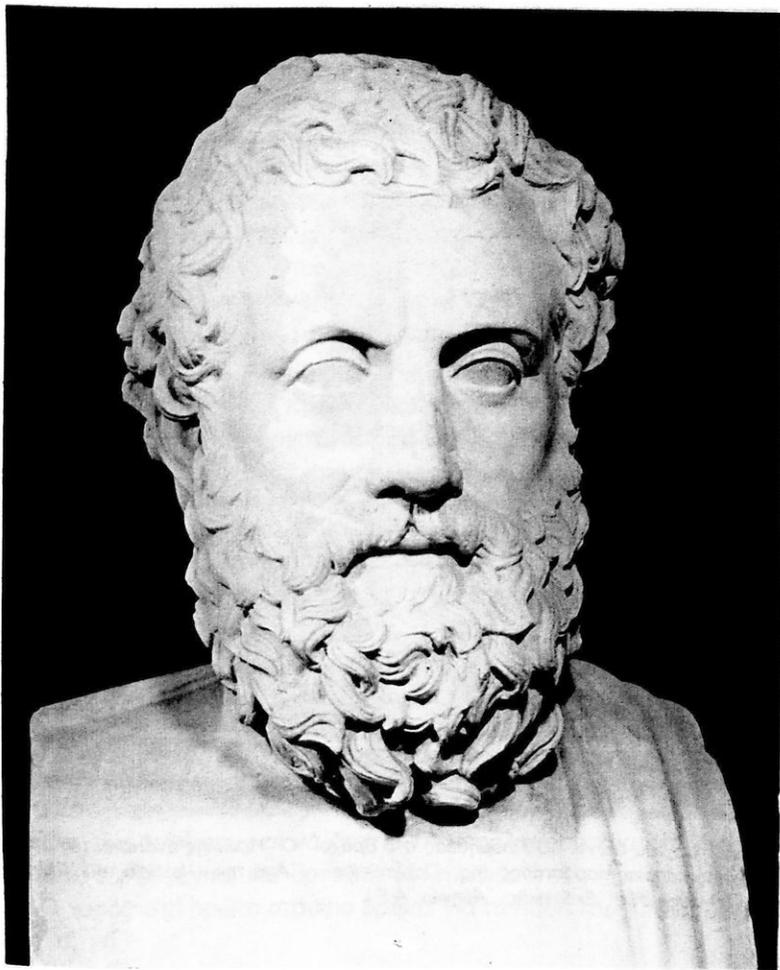
Ἡ πρώτη σοβαρή προσπάθεια νά παρουσιαστῆί στή σκηνή τραγωδία συμπίπτει μέ τήν εἴσοδο στόν 20ό αἰῶνα. Τότε παίχτηκε ἡ « Ἄλκηστη» τοῦ Εὐριπίδη ἀπό τό θίασο τῆς «Νέας σκηνῆς» καί λίγο ἀργότερα (1903) ἡ « Ὀρέστεια» τοῦ Αἰσχύλου ἀπό τό νεοἰδρυμένο «Βασιλικόν θέατρον».

Τό 1919 ὁ κριτικός καί σκηνοθέτης Φῶτος Πολίτης μετέφρασε καί ἀνέβασε τόν «Οἰδίποδα τύραννο» μέ τό μεγάλο ἠθοποιό Αἰμίλιο Βεάκη. Τό 1927, μέ τήν Μαρίκα Κοτοπούλη, σκηνοθέτησε τήν « Ἐκάβη» στό Στάδιο. Τό 1927 ἐπίσης, ὁ ποιητής Ἰωάννης Σικελιανός καί ἡ γυναίκα του Εὐα στίς «Δελφικές γιορτές» παρουσίασαν τόν «Προμηθεά Δεσμώτη» καί τήν ἐπόμενη χρονιά τίς « Ἰκέτιδες» τοῦ Αἰσχύλου.

Μέ τήν ἰδρυση τοῦ « Ἐθνικοῦ θεάτρου» (1932) ἡ ἀναβίωση τῆς ἀρχαίας Τραγωδίας στή σκηνή ἀπό μετάφραση ἔγινε σκοπός, καλλιτεχνικός καί παιδευτικός. Τό 1938 γιά πρώτη φορά στό σύγχρονο κόσμο παιζεται στήν Ἐπίδαυρο ἡ « Ἡλέκτρα» τοῦ Σοφοκλή, μέ τήν Κατίνα Παξינוῦ σέ σκηνοθεσία Δ. Ροντήρη. Ἀπό τό 1954 τά Ἐπιδαύρια γίνονται ἐτήσιος ἐπίσημος θεσμός. Τραγωδίες παίζονται καί στό Ὠδεῖο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ στήν Ἀθήνα.

Σήμερα σέ πολλά ἀρχαῖα θέατρα κάθε καλοκαίρι κρατικοί καί ἄλλοι θίασοι ἀνεβάζουν τραγωδίες καί κωμωδίες (Φίλιπποι, Δωδώνη, Θάσος, Δημητριάδα, Ρόδος, Μεγαλόπολη κ.ἄ.)

Σημαντικοί Ἕλληνες σκηνοθέτες, ἠθοποιοί, μουσικοί, μεταφραστές καί σκηνογράφοι ἀφιέρωσαν τό ταλέντο τους σ' αὐτό τό σκοπό.

ΑΙΣΧΥΛΟΥ

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ

μετάφραση : Ι. Γρυπάρη

Ἀγγεῖο τοῦ 4ου αἰῶνα. Ὁ Προμηθεύς στό Βράχο. Ὁ Ἡρακλῆς σκοτώνει τόν αἰτό. Ἀπήχηση κάποιας παράστασης τῆς «Προμηθεΐας». (Ἀπό τήν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ

Ὁ «Προμηθεύς Δεσμώτης» εἶναι τό πρῶτο (πιθανῶς) μέρος μιᾶς Τριλογίας, τῆς «Προμηθεΐας». Τά δύο ἄλλα μέρη, ὁ «Προμηθεύς Λυόμενος» καί ὁ «Προμηθεύς Πυρφόρος» χάθηκαν γιά μᾶς. Πιθανῶς τό ἔργο γράφτηκε μετά τό 458 καί ἀνάμεσα σέ δύο ταξίδια τοῦ Αἰσχύλου στή Σικελία.

Θέμα τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ τιμωρία τοῦ Τιτάνα Προμηθέα ἀπό τό Δία. Ὁ Προμηθέας ἄρπαξε τή φωτιά ἀπό τόν Ὀλυμπο καί τή δώρισε στούς ἀνθρώπους.

Ὁ Δίας, νέος βασιλιάς τῶν θεῶν μετά τήν ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ πατέρα του Κρόνου, τιμωρεῖ τόν ἄρπαγα μέ καθήλωση στόν Καύκασο.

Ὁ Προμηθέας μαζί μέ τούς ἄλλους Τιτάνες εἶχε βοηθήσει τό Δία νά ἐγκαθιδρύσει τό βασιλείο του. Ἔτσι ἡ σύγκρουση σ' αὐτή τήν τραγωδία εἶναι συγκλονιστική, γιατί τά διαδραματιζόμενα ἀναφέρονται στό ἐπίπεδο τῶν θεῶν καί μόνο. Στό ἔργο δέν ἐμφανίζεται κανένας θνητός. Χρόνος εἶναι ἡ αἰωνιότητα καί χώρος ἡ φύση.

Στόν πρόλογο ὁ Προμηθέας ὀδηγεῖται δεμένος στόν τόπο τοῦ μαρτυρίου του ἀπό τό Κράτος καί τή Βία, πού ἐκπροσωποῦν τό Δία. Ὁ Ἡφαιστος, ὁ ἀρχιτεχνίτης τῶν θεῶν, πού ἡ πράξη τοῦ Προμηθέα τόν εἶχε στερήσει ἀπό τό μονοπώλιο τῆς φωτιάς, μόλο πού λυπᾶται τό συγγενή του, ἀναγκάζεται νά τόν καρφώσει στό βράχο. Μετά τήν ἀποχώρηση τῶν Δημιῶν ὁ Τιτάνας μόνος ἐπικαλεῖται τίς φυσικές δυνάμεις νά συμπαρασταθοῦν στά πάθη του. Σπεύδουν στήν ἐπίκλησή του οἱ Ὠκεανίδες, οἱ ὁποῖες τόν συμπονοῦν (εἶναι ὁ χορός τῆς τραγωδίας). Ὁ Προμηθέας βρίζει τό Δία, τόν ἀποκαλεῖ τύραννο καί ὑπερασπίζεται τήν πράξη του πού εἶχε γιά κίνητρο τήν ἀγάπη πρὸς τούς ἀνθρώπους.

Στό πρῶτο ἐπεισόδιο ὁ Προμηθέας ἐξιστορεῖ τίς εὐεργεσίες πού πρόσφερε στό Δία καί τονίζει τήν ἀχαριστία του. Ὄταν ἔρχεται ὁ Ὠκεανός, ὁ πρεσβύτερος Τιτάνας, γιά νά τόν συμβουλέψει νά μετριάσει τήν ὀργή του καί νά δεχτεῖ τή μεσολάβησή του στό Δία, τόν ἀποδιώχνει εὐγενικά καί ἀρνεῖται νά συμβιβαστεῖ.

Ὁ χορός στό πρῶτο στάσιμο θρηνεῖ γιά τά πάθη τοῦ Τιτάνα μαζί μ' ὅλη τή γῆ.

Στό δεύτερο ἐπεισόδιο ὁ Προμηθέας ἀπαριθμεῖ τίς εὐεργεσίες του πρὸς τούς ἀνθρώπους, ἐνῶ ὁ χορός στό στάσιμό του ἐκφράζει τούς φόβους του γιά τή σκοπιμότητα τέτοιων πράξεων.

Στό τρίτο ἐπεισόδιο κυριαρχεῖ ἡ μορφή τῆς Ἴως, τῆς κόρης πού ἐρωτεύθηκε ὁ Δίας καί γι' αὐτό ἡ Ἥρα τήν καταδίκασε σέ αἰώνια τρελή περιπλάνηση. Σ' αὐτήν ὁ Προμηθέας θά προφητεύσει τό μέλλ-

λον της και θα αποκαλύψει πώς από τη γενιά της θα γεννηθεί ο λυτρωτής του.

Ο χορός στο τρίτο στάσιμο εϋχεται να γλιτώσει από θεϊκούς έρωτες.

Η έξοδος είναι ή τρομερή αντιπαράθεση του Προμηθέα και του Έρμη, ο οποίος ως έντολοδόχος του Δία έρχεται να εκβιάσει τον Προμηθέα να αποκαλύψει το μυστικό του από το οποίο εξαρτάται ή διατήρηση της βασιλείας του Δία. Ο Προμηθέας αρνείται και ο Έρμης άπειλει μέ νέα δεινά.

Πράγματι σέ λίγο μέγας σεισμός θα καταπιεί τον Τιτάνα μαζί μέ τις Ώκεανίδες, πού άρνήθηκαν την τελευταία στιγμή να τον έγκαταλείψουν.

Τό έργο είναι από τά συνταρακτικότερα της παγκόσμιας ποίησης. Ο λόγος είναι ύψηλός, οι συγκρούσεις τιτανικές και τά νοήματα μεγαλειώδη.

Η τεχνική του Αισχύλου είναι άξεπέραστη. Σ' ένα έργο από τη φύση του στατικό κατορθώνει να δώσει μία έσωτερική κίνηση γεμάτη εικόνες και ψυχική ταραχή.

Κλειδί της δομής τό μυστικό του Προμηθέα. Ο τρόπος μέ τον όποιο ό ποιητής χειρίζεται αυτό τό εύρημα, πού αποκαλύπτεται λίγο λίγο, θα άρκούσε για να φανερώσει τό μεγαλοφυή τεχνίτη.

Τά πρόσωπα του έργου άνήκουν στην ίδια οικογένεια. Τά προβλήματα όμως πού θέτει και λύνει αυτή ή τραγωδία ξεπερνούν την οικογένεια, ξεπερνούν τό μύθο, τό χρόνο και τις έποχές. Διατυπώνονται άπορίες και προβλήματα του κάθε άνθρώπου όποιας έποχής.

Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	(1 - 135)
ΠΑΡΟΔΟΣ (Κομμός)	(136 - 213)
Α' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ	(214 - 426)
Α' ΣΤΑΣΙΜΟ	(427 - 468)
Β' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ	(469 - 557)
Β' ΣΤΑΣΙΜΟ	(558 - 587)
Γ' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ	(588 - 930)
Γ' ΣΤΑΣΙΜΟ	(931 - 958)
ΕΞΟΔΟΣ	(959 - 1151)

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΚΡΑΤΟΣ (ΚΑΙ ΒΙΑ)
ΗΦΑΙΣΤΟΣ
ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ
ΧΟΡΟΣ ΩΚΕΑΝΙΔΩΝ
ΩΚΕΑΝΟΣ
ΙΩ
ΕΡΜΗΣ

Ἐπίδαυρια 1963. «Προμηθεὺς Δεσμώτης». Προμηθεὺς καὶ Ἥφαιστος. Σκηνοθεσία Ἀλέξη Μινωτή.

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΚΡΑΤΟΣ

στίχοι
πρωτοτύπου
1 - 18

Νά μας, στά πέριορα* τ' ἀλαργινά* τοῦ κόσμου
στούς ἔρημους κι ἀπάτητους Σκυθικούς δρόμους.
Τώρα δουλειά σου, ὦ Ἥφαιστε, ὅσα ὁ πατέρας
πρόσταξε, νά γνοιαστεῖς, καί τόν ἄνομο τοῦτο
στά βράχια, στούς ψηλοῦς γκρεμνοῦς νά πεδικλώσεις*
μ' ἄλυσίδων ἀσύντριφτα δεσμά ἀτσαλένια,
γιατί ἔκλεψε τῆς πάντεχνης φωτιᾶς τή φλόγα,
- τ' ἄνθος σου ἐσένα - καί τό χάρισε τοῦ ἀνθρώπου.
Τέτοιο κρίμα λοιπόν χρωστάει νά μᾶς πλερώσει,
γιά νά μάθει τοῦ Δία τήν ἐξουσία νά στρέγει*
καί τούς φιλόδημους τούς τρόπους του ν' ἀφήσει.

10

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Κράτος καί Βία, γιά σᾶς ἡ προσταγή τοῦ Δία
τέλειωσε καί πιά τίποτε δέ στέκει ἴμπόδιο·
μά ἐμέ, δέ μοῦ βαστᾷ ἡ ψυχὴ θεό συγγενή μου
στ' ἄγριο τοῦτο ποροφάραγγο* νά δέσω.
Ὅμως νά σφιξῶ τήν καρδιά μου ἀνάγκη πάσα,
γιατί βαρὺ ἴναι ν' ἀψηφῶ* τοῦ Δία τό λόγο.
Ὡ ἐσύ, μέ τά ὑψηλά φρονήματά σου, τέκνον
τῆς ὀρθόβουλης* Θέμιδας, θέλεις δέ θέλω,

πέριορα ἀκράϊα σύνορα
ἀλαργινός μακρινός
πεδικλώνω: βάζω πεδικλές (σκοινιά) στά πόδια, δένω
στρέγω καί στέργω, ἀνέχομαι, ἀποδέχομαι
ποροφάραγγο πέρασμα φαραγγιοῦ, ρεματιά
ἀψηφῶ περιφρονῶ, παραβλέπω, δέ λογαριάζω
ὀρθόβουλος ἀλαθευτός στή σκέψη

19 - 41 σ' αὐτὴ τὴν ἔρμη τὴν κορφή θά σέ καρφώσω,
π' οὔτε φωνή καὶ κανενός τὴν ὄψη ἀνθρώπου
θά βλέπεις. μ' ἀπ' τοῦ ἡλίου τῆ φωτιά ψημένος
τ' ἄνθος πῆς ὄψης σου θ' ἀλλάξεις καὶ τὴ νύχτα
θά λαχταρᾶς τὴν πολυξόμπλιαστη* νά φτάσει.
νά σκεπάσει τὸ φῶς, ὡς νά 'βγει ὁ ἥλιος πάλι
τὴν αὐγινή τὴν πάχνη νά σκορπίσει· κι ἔτσι
κάποιο θά 'χεις κακὸ νά τυραγιέσαι πάντα,
χωρὶς νά βρίσκεται ψυχὴ νά σ' ἀλαφρώσει.
Τέτοιο ἔλαβες μιστὸ γι' ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων·
γιατί, θεὸς ἐσύ, δὲ σκιάχτηκες* τῶν ἄλλων
τὴν ὀργὴ τῶν θεῶν καὶ πῆγες νά προσφέρεις
στοὺς ἀνθρώπους χαρίσματα πέρ' ἀπὸ τὸ δίκιο,
πού ἀντίς γι' αὐτά, στὸν ἄχαρο τὸ βράχο τοῦτο
ὀλόρθος κι ἄγρυπνος φρουρός θεὸς νά φυλάγεις,
δίχως τὰ γόνάτά σου νά λυγᾶς καὶ θρήνους
πολλοὺς κι ἀνώφελα θά σκούζεις μοιρολόγια·
γιατί εὐκόλα δέν τῆ γυρνᾶς τοῦ Δία τῆ γνώμη
κι εἶναι πάντα σκληρός ὁ κάθε νέος ἀφέντης.

20

30

ΚΡΑΤΟΣ

Λοιπὸν, τί στέκεις κι ἄδικα ψυχοπονιέσαι*
τὸν ἀντίθεο τὸ θεὸ καὶ νά μὴ βράζει ἡ ὀργὴ σου,
πού πρόδωκε στὸν ἄνθρωπο τ' ἀξίωμά σου;

40

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Πολὺ βαραίνει, συγγενῆς καὶ φίλος νά 'σαι.

ΚΡΑΤΟΣ

Δέ λέω· μὰ πάει νά παρακοῦς καὶ τοῦ πατρὸς σου
τὸ λόγο. Καὶ πῶς πιότερο δέν τὸν φοβάσαι;

πολυξόμπλιαστος: γεμάτος στολιδία, ξόμπλια
σκιάζομαι: φοβάμαι
ψυχοπονιέμαι: λυπᾶμαι, σπλαχνίζομαι

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Πάντα σου ἐσύ σκληρός, πάντα κακία γιομάτος.

42 - 54

ΚΡΑΤΟΣ

Δέν ἔχει διάφορο ἂν τόν κλαίω· καί σὺ μὴ χάνεις
σ' ὅσα δέν ὠφελοῦν τόν κόπο σου τοῦ κάκου.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Ἄχ, τέχνη, πῶς μέ τά ὅλα μου σ' ἔχω μισήσει!

ΚΡΑΤΟΣ

Τί νά τῆς βαργομάς*; γιατί, νά ποῦμ' ἀλήθεια,
στά κακά τῶρ' αὐτά δέ φταίει διόλου ἡ τέχνη.

50

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Μ' ἄμποτε νά τῆ λάχαινε* κανένας ἄλλος.

ΚΡΑΤΟΣ

Ἄλα βριά, ἐχτός νά ἴσαι τῶν θεῶν ἀφέντης,
κι ἔξω ἀπ' τό Δία κανεῖς ἐλεύτερος δέν εἶναι.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Σύμφωνος, καί σ' αὐτό λόγο νά πῶ δέν ἔχω.

ΚΡΑΤΟΣ

Κάνε λοιπόν καί πέρνα του τίς ἀλυσίδες,
νά μὴ σέ δεῖ καί ἀργοπορεῖς ὁ Δίας πατέρας.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Ἔτοιμα, βλέπεις, τά λυτάρια* του εἶν' ὀμπρός σου.

βαργομῶ: γκρινιάζω, βαρυγκομῶ, δυσσαρεστοῦμαι
λαχάινω: παίρνω μέ κλῆρο, μοῦ πέφτει στήν τύχη, στόν κλῆρο
λυτάρια: σκοινί, λουρί

ΚΡΑΤΟΣ

55 - 68 Πεδίκλωσ' του μ' ὄλη πῆ ζώρη* σου τὰ χέρια,
χτύπα μέ πῆ βαριά, στό βράχο κάρφωνέ τον.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Τέλειωσε, νά το, κι ἡ δουλειά δέν πάει τοῦ μάκρου.

60

ΚΡΑΤΟΣ

Πιό πολύ βάρα, σφίγγε, μήν τ' αφήνεις λάσκα*,
κι εἶν' ἄξιος νά βγεῖ πέρα κι ὅπου δέν τό ἐλπίζεις.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Στεριώθηκε, πού πιά δέ λεῖ, τό 'να του χέρι.

ΚΡΑΤΟΣ

Τ' ἄλλο τώρα ζώσ' του γερά· νά μάθει μ' ὄλες
τίς μαστοριές, πώς μέ τό Δία δέν παραβγαίνει.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Παράπονο, ἄλλος ἀπ' αὐτόν, λέω νά μή μοῦ 'χει.

ΚΡΑΤΟΣ

*Αγρια σαγόνα τώρα σφήνας ἀτσαλένιας
πέρα γιά πέρα πέρνα του γερά στά στήθια.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

*Οιμένα, κλαίω, Προμηθέα, τὰ βάσανά σου.

ΚΡΑΤΟΣ

Τά ἴδια μας πάλι; καί γιά τούς ἐχθρούς τοῦ Δία
θρηνεῖς; φυλάου μήν κλάψεις γιά λογαριασμό σου.

70

ἡ ζώρη: δύναμη, ἀντοχή
λάσκα: χαλαρά

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Βλέπεις πράμα, πού μάτια δέ βαστούν νά βλέπουν.

69 - 81

ΚΡΑΤΟΣ

Βλέπω πού βρίσκει αυτός ό,τι άξιζε νά πάθει·
μά βάλ' του γύρω στά πλευρά μασκαλοζώστρες*·

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Άνάγκη πάσα· κι οί πολλές φωνές σου άς λείπουν.

ΚΡΑΤΟΣ

Καί θά φωνάξω καί θενά χουγιάξω* άκόμα.
Έρχου κάτω, κικέλωσ' * του σφιχτά τά σκέλια.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Νά, τέλειωσε κι αυτό καί μ' όχι πολύ κόπο.

ΚΡΑΤΟΣ

Χτύπα τώρα γερά τά καρφιά πέρα ώς πέρα,
γιατ' έχεις δύσκολο κριτή σ' αυτό σου τό έργο.

80

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Ταιριάζει άλήθεια ή γλώσσα σου μέ τή μορφή σου.

ΚΡΑΤΟΣ

Κάνε σύ άν θές τό μαλακό, καί τό δικό μου
μή μου χτυπās σκληρόψυχο κι αυθάδη τρόπο.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Πάμε· κι έχει ένα γύρο βρόχια στό κορμί του.

μασκαλοζώστρα: σίδερο πού ζώνει τίς μασχάλες
χουγιάζω: φωνάζω δυνατά
κικελώνω: περνώ κρικέλια, χαλκάδες

ΚΡΑΤΟΣ

82 - 106 *Μεγαλοπιάνου* τώρα ἐδῶ κι ἄρπαζε ἂν θέλεις
τά τίμια τῶν θεῶν νά φέρνεις στούς ἀνθρώπους.
καί τί *μποροῦνε* τάχα αὐτοί νά σέ συντρέξουν*
στά βάσανά σου; ψεύτικα οἱ θεοί σοῦ δίνουν
τοῦ Προμηθέα τ' ὄνομα, γιατί κι ὁ ἴδιος
χρειάζεται ἕναν ἄλλο νά ἔβρεις προμηθέα,
γιὰ νά ἔθελε ξεμπλέξεις ἀπ' αὐτές τίς τέχνες.

90

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

ᾠ ἅγιε αἰθέρα, κι ᾠ γοργές φτερωτές αὔρες,
πηγές τῶν ποταμῶν, τῶν θαλασσίων κυμάτων
χαμογέλασμα ἀρίθμητο, κι ὀλωνῶν μάνα,
ᾠ Γῆ! καί σύ πού ὅλα τά πάντα βλέπεις, Ἥλιε,
δεῖτε μ' ἐγώ θεός ἀπ' τοὺς θεοὺς τί πάσχω!

Κοιτάξετε, τί ἄτιμα βάσανα
μέ ξεσκίζουν, πού αἰῶνες ἀμέτρητους
θά ὑποφέρω τραβώντας τα.

Γιατί τέτοιο ὁ καινούργιος ἄρχοντας
τῶν θεῶν γιά τά μένα σοφίστηκεν
ἀτιμότατο δέσιμο!

Τωρινές συμφορές, τρισαλίμονο,
κι ὅσες ἄλλες, στεναζῶ, μοῦ μέλλονται,
ποτέ ποῦ τάχα μιά ἄκρη θενά ἔβρω;

100

Κι ὅμως τί λέγω; ὅλα ἐγώ ἀπό πρὶν τά ξέρω
ξάστερ' ὅσα ἔναι γιά νά ἔρθοῦν, οὐδέ θά μ' ἔβρει
καμιά συμφορά ἀνέλπιστη· κι ἔτσι τῆς μοίρας
τό γραφτό· πρέπει πιό ἐλαφρά καί νά ὑποφέρω,
μιά πού γνωρίζω πώς κανείς μέ τῆς ἀνάγκης
δέν ἔμπορεῖ τῆ δύναμη νά πολεμήσει.
Μά πάλι οὔτε νά κλείσω κι οὔτε νά μὴν κλείσω

110

συντρέχω: βοηθῶ, παραστέκομαι

τό στόμα μου μπορῶ, γιατί, γιά νά προσφέρω
 στους ἀνθρώπους τά δῶρα μου, ἐμπλεξα σέ τοῦτες
 ὁ δῦστυχος τίς συμφορές, καί τό κλεμμένο
 πλερώνω μέσ στό νάρθηκα* τῆς φωτιάς σπέρμα
 πού κάθε τέχνης δάσκαλος γιά τούς ἀνθρώπους
 ἔχει φανεῖ κι ἡ πιό μεγάλη τους κυβέρνια*.
 Τέτοιο ἴν' τό κρίμα πού πλερώνω καρφωμένος
 κάτω ἀπ' τόν ξέσκεπο οὐρανό σ' αὐτό τό βράχο. 120

"Α, ἄ!

Ποίος ἀχός*, ποιά κρυφή μοῦ ἦρθε δῶ *μυρουδιά*;
 Θεϊκιά τάχα ἢ ἀνθρώπινη, ἢ κι ἀπ' τά δυό μαζί;
 Σάν ποιός στό βράχο ἐδῶ στά περίοια τῆς γῆς
 ἦρθε νά δεῖ τά βάσανά μου; ἢ τί νά θέλει;
 Μέ βλέπετε τόν ἄμοιρο θεό δεσμώτη
 τόν ἐχθρό τοῦ Διός, πού στήν ἐχθρητα
 καί τῶν ἄλλων θεῶν ὄλων ἔπεσα,
 στήν αὐλή τοῦ Διός ὄσοι μπαίνουνε,
 ἀπ' ἀγάπη πολλή τῶν ἀνθρώπων. 130

Ἵοιμένανε, ὀιμέ!

Τί ἴναι τοῦτο πού τώρα κοντύτερα
 σάν πουλιῶν ἀγρικῶ* φτεροθόρυβο
 νά σφυρίζει ἀλαφρά περιτρόγυρα;
 ὄ,τι νά ἴναι πού φτάνει, τό *τρέμω*.

ΠΑΡΟΔΟΣ

ΧΟΡΟΣ

Μή φοβηθεῖς ὀλότελα· φίλοι ἴμαστε πού ἐρχόμαστε
 σ' αὐτό τό βράχο, ἢ συντροφιά μας,

νάρθηκας: καλαμῶδες φυτό μέ κοῖλο ἐσωτερικό
 κυβέρνια: ὄδηγός, καθοδήγησις
 ἀχός: ἤχος, ἠχώ, ἀπόμακρη βοή
 ἀγρικῶ: ἀκούω, ἀφουγκράζομαι

130 - 149 μέ τις διπλογοργόστροφες πετώντας τις φτεροῦγες μας.
Μόλις καί καταφέραμε τή γνώμη τοῦ πατέρα μας
καί κατά δῶ τό φύσημα τ' ἀνέμου μᾶς προβόδησε* 140
γιατί ὡς τά βάθη τῆς σπηλιᾶς
ἀχός σά βρόντημα βαριᾶς
ἐπέρασε καί μ' ἔκαμε νά ξιπαστῶ*
καί κατά μέρος τή δειλή
ἀφήνοντας τή συστολή
ἐχιμησα ἀνυπόδετη μέ τό ἄρμα φτερωτό.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ὅιμένανε, ὀιμέ!
Τῆς πολύτεκνης κόρες Τηθύας
καί πού σ' ὄλη τή γῆ περιτρόγυρα
μέ τ' ἀκοίμητο ρέμα του στρέφεται 150
τοῦ πατέρα Ὀκεανοῦ θυγατέρες,
μέ τί δέσιμο ἰδεῖτε, κοιτάξετε,
καρφωμένος σέ τούτης τῆς φάραγγας
τά ψηλά τά γκρεμνά,
φρουρά ἀζήλευτη* θενά φυλάξω!

ΧΟΡΟΣ

Τά βλέπω, Προμηθέα, κι ἐμπρός στά μάτια μου ἔτσι ἀπλώθηκε
μιά καταχνιά θολή, γιομάτη
μέ δάκρυα, πού εἶδα πώς σ' αὐτόν ἀπάνω τόν ξερόβραχο
ξεραίνεται τό σῶμα σου σφιχταλυσσοπερίπλεκτο*
μέσ σέ πεδοῦκλια* ἀτσάλινα, π' ἀλύπητα τό φτεῖρουνε. 160
Γιατί καινούργιοι κυβερνοῦν
Θεοί τό δοιάκι* τ' οὐρανοῦ·
κι ὁ Δίας πού ἐξουσιάζει τώρα δυνατά,

προβोधῶ: ὀδηγῶ, βάζω στό δρόμο, καθοδηγῶ
ἐπιάζομαι: ξαφνιάζομαι, φοβοῦμαι
ἀνυπόδετος: ξυπόλυτος
σφιχταλυσσοπερίπλεκτος: δεμένος σφιχτά μέ ἀλυσίδες
πεδοῦκλι: θηλιά γιά τά πόδια (πεδικλώνω)
δοιάκι: τιμόνι πλοίου

μέ νέους νόμους τούς παλιούς
 αντικατάστησε θεσμούς,
 κι ὄσες δυνάμεις ἦταν πρὶν, τώρα ποδοπατᾶ.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μά εἶθε κάτω ἀπ' τῆ γῆ, καί πιοῦ κάτω
 κι ἀπ' τόν Ἄδην ἀκόμη τόν ἀραχλο*
 στὸν ἀπέραντο Τάρταρο μ' ἔστειλε
 σκληρά μ' ἄλυτα σίδερα ζώνοντας, 170
 γιὰ νά μὴν ἐγελοῦσαν τουλάχιστο
 ἢ θεός ἢ ὅποιος ἄλλος στά πάθη μου.
 Ἐνῶ τώρα σάν ξέφαντο* σκιάχτρο*
 τραβῶ μ' ὄσα νά χαίρονται οἱ ἐχθροὶ μου.

ΧΟΡΟΣ

Ποῖός ἐχει ἀπ' τοὺς θεοὺς τόσο σκληρὴ καρδιά,
 πού μέ τά πάθη αὐτά σου νά γελᾶ;
 Τά βάσανά σου ποῖός δέ συμπονεῖ;
 ἔξω ἀπ' τό Δία, γιὰτ' αὐτός μ' ὀργή παντοτινὴ
 καί μέ τῆ γνώμη του πού δέν ἀλλάζει
 τῆ γέννα τ' Οὐρανοῦ δαμάζει 180
 καί δέ θά σταματήσει πρὶν
 ἢ τὴν καρδιά του χορτάσει,
 ἢ μ' ὅποιον τρόπο τὴν ἀρχὴ
 κανεῖς τὴν ἀπαρτὴ τοῦ ἀρπάσει.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ὅμως ἔγνοια του, κι ἂν σέ σκληρότατα
 χεροπέδουκλα* ἐγὼ βασανίζομαι,
 τὴν ἀνάγκη μου ἀκόμα θά λάβει

ἀραχλος: δυστυχισμένος, σφοδρισμένος

ξέφαντος: διάφανος, ἀνοχτός

σκιάχτρο: σκιά, εἶδωλο

χεροπέδουκλα: θηλιά γιὰ πόδια καί χέρια μαζί

τῶν μακάρων ὁ Πρύτανις*,
 νά τοῦ πῶ τήν καινούργια βουλή,
 πῶς θά χάσει ἐξουσία καί θρόνο.
 Μά ὄλες τότε οἱ γητιεῖς* οἱ μελιγλωσσες*
 τῆς πειθῶς δέ θα μέ ξεπλανέψουνε,
 μ' οὐδέ μπρός σέ φοβέρες ζαρώνοντας
 θά τοῦ τή φανερώσω, *πρίν τ' ἄδικα*
μοῦ ἀφαιρέσει δεσμά, καί τίς παιδεῖες* μου
 στρέξει αὐτές νά πλερώσει.

190

ΧΟΡΟΣ

Μά εἶσαι καί σύ θρασύς καί στίς πικρές σου αὐτές
 τή γνώμη δέ λυγᾶς τίς συμφορές·
 Τή γλώσσα σου καθόλου δέν κρατεῖς
 κι ἐμέ τό νοῦ μου ἐρέθισε φόβος πολύ βαρύς,
 γιατί μ' αὐτά πού σοῦ ἴτυχαν φοβοῦμαι
 καί ποῦ θά σώσεις*, *διαλογοῦμαι**,
 νά βρεῖς λιμάνι μιά φορά
 στά τωρινά βάσανά σου,
 γιατί εἶναι ἀσύντυχη* ἡ βουλή
 τοῦ Δία κι ἀμάλαχτη ἡ καρδιά του.

200

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ξέρ' ὅτι ἴναι σκληρός καί στά χέρια του
 πῶς τό δίκιο κρατεῖ· μά στοχάζομαι
 θά γενεῖ ἕναν καιρό μαλακόγνωμος
 σάν τοῦ πέσει ἡ βαριά* στό κεφάλι·
 μά μερώνοντας τότε τήν ἄκαμπτη

210

Πρύτανις: πρόεδρος πρῶτος σέ ἀξίωμα
 γητιεῖα: γοητεία, θέλητρο, θελκτικός τρόπος
 μελιγλωσσος: γλυκόλογος
 παιδεῖα: παιδεμός, βάσανα, μαρτύριο
 σῶνω: ἐδῶ, φτάνω, ἀζιωνομαι νά
 διαλογοῦμαι: στοχάζομαι
 ἀσύντυχος: ἀπρόαιτος
 ἡ βαριά: μεγάλο σφυρί

τήν ὀργή του σέ ἀγάπης συνταίριασμα
μ' ἐμέ πρόθυμο πρόθυμα θά ῥθει.

191 - 212

ΠΡΩΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΧΟΡΟΣ

Ἦ ὅλα φανέρωσέ μας τα, καί *ιστόρησέ μας*,
ἐπάνω σέ τί φταιξιμο σέ βρῆκε ὁ Δίας
κι ἔτοι ἄτιμα κι ἔτοι πικρά σέ βασανίζει·
μάθε κι ἐμᾶς - ἂν δέ σοῦ φέρνει βλάβη ὁ λόγος.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Καί νά τά λέω πονῶ, μά πάλι νά σωπαίνω
πόνος κι αὐτός, κι ἀπό παντοῦ κακά καί μαῦρα.

Ἄμέσως π' ἀρχινήσανε οἱ θεοί τήν ἐχθρα 220
κι ἔπιασε ἡ ἀμάχη* νά φουσκώνει ἀνάμεσά τους
κι ἄλλοι ζητούσανε νά βγάλουν ἀπ' τό θρόνο
τόν Κρόνο καί νά πάρει ὁ Δίας τήν ἐξουσία,
κι ἄλλοι τό ἐνάντιο προσπαθοῦσαν, νά μή γίνει
ποτέ του ὁ Δίας βασιλιάς - ἐγὼ ζητώντας
τό συμφερότερο νά πείσω τούς Τιτάνες,
τούς γιούς τῆς γῆς καί τ' Οὐρανοῦ, δέν μπόρεσα ὅμως·
γιατί καταφρονώντας τούς γλυκοὺς τούς τρόπους,
στοῦ λογισμοῦ τους τήν ἀποκοτιά*, ἐθαρροῦσαν
ἄκοπα μέ τή δύναμή τους νά νικήσουν. 230
Μά ἐμένα μου ἔχε ἡ μάνα μου Θέμις καί Γαία
(μέ τά πολλά τῆς μιά μορφή τά ὀνόματά τῆς)
ὄχι μονάχα μιά φορά τό προφητέψει,
πῶς τίποτα δέν εἶναι μέ τή βία νά γίνει,

ἀμάχη: ἀγώνας, ἀντιδικία, τσακωμός
ἀποκοτιά: ἀστόχαστο θάρρος

213 - 242 μά μέ τό δόλο ὅποιοι μπορέσουν θά νικήσουν.
 Κι ὅταν ἐγώ τούς τά ἴλεγα καί τά ἐξηγοῦσα
 οὔτε νά στρέψουν νά μέ δοῦν καταδεχτήκαν.
 Τό πιά καλό λοιπόν πού ἴχα νά κάμω τότε,
 ἦταν νά πάω μέ τή μητέρα καί στό Δία
 πρόθυμο πρόθυμος κι ἐγώ νά παραστέξω*. 240
 Κι εἶναι δικιά μου συμβουλή πού τοῦ Ταρτάρου
 ὁ βαθυσκότεινος κρυψώνας τόν σκεπάζει
 τόν παμπάλαιο Κρόνο μέ τούς σύμμαχούς του.
 Κι ὅμως ἐνῶ τέτοια καλά εἶδε ἀπό μένα
 ὁ ἄρχοντας τῶν θεῶν, μ' ἐξόφλησε μέ τούτη
 τήν κακιά πλερωμή, γιατί κατάρρα τό ἴχει
 ὁ τύραννος νά μήν πιστεύεται σέ φίλους.
 Καί τώρα αὐτό πού μέ ρωτᾶτε, γιά ποιά αἰτία
 ἔτσι ἄτιμα μοῦ φέρνεται, θά σᾶς ἔξηγήσω.
 Εὐτύς πού κάθισε στόν πατρικό του θρόνο 250
 κι ἀμέσως στούς θεούς τιμές νά ὀρίζει ἀρχίζει
 ἄλλες καί στόν καθένα καί νά τούς μοιράζει
 μέ τάξη τήν ἀρχή, χωρίς ὅμως καθόλου
 γιά τούς ἀνθρώπους νά γνοιαστεῖ, μά εἶχε στό νοῦ του
 νά τούς ἴξοντώσει ὀλότελα κι ἄλλους νά σπειρίει.
 Σ' αὐτά δέ βρέθηκε κανείς ν' ἀντιμιλήσει,
 μά ἐγώ μονάχα ἐτόλμησα, καί τούς ἀνθρώπους
 ἔσωσα νά μήν κατεβοῦν στόν Ἄδη στάχτη.
 Γι' αὐτό μέ τέτοιες συμφορές καταπονιοῦμαι,
 ἀβάσταγες* νά τίς τραβῶ κι ἄθλιες νά βλέπεις. 260
 Κι ἐνῶ ὅλη τή συμπόνια μου γιά τούς ἀνθρώπους
 ἔδειξα ἐγώ, δέν τ' ἀξιώθηκα νά λάχω
 κι ὁ ἴδιος τήν ὁμοια, μά ἔτσι μ' ἔχουν διορθώσει
 σκληρά - πού ντρόπιασμα ἄτιμο τοῦ Δία νά στέκω.

ΧΟΡΟΣ

Ἄτσάλι ἔχει καρδιά κι ἀπό πέτρα πλασμένος

παραστέκω: βοηθῶ

ἀβάσταγος: ἀνυπόφορος, ἀσήκωτος

ὅποιος στά πάθια τά δικά σου Προμηθέα,
 δέ συμπονᾶ· μά ἐγώ δέ χρειαζόμενον οὔτε
 νά τά ἴβλεπα, καί ράγισε ἡ καρδιά πού τά εἶδα.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἄληθεια, ἐλεεινός* οἱ φίλοι νά μέ βλέπουν.

ΧΟΡΟΣ

Μά πέ μου, μήν προχώρησες πιό πέρ' ἀκόμα; 270

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τούς ἔπαυσα στά μάτια ἐμπρός νά ἴχουν τό χάρο.

ΧΟΡΟΣ

Ποιό γιατρικό γιά τήν ἀρρώστια αὐτή τούς βρῆκες;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τυφλές ἐλπίδες θρόνιασα μέσ στήν καρδιά τους.

ΧΟΡΟΣ

Μεγάλο αὐτό στόν ἄνθρωπο χάρισες κέρδος.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μά ἔξω ἀπ' αὐτά καί τή φωτιά τοῦ ἴδωσ' ἀκόμα.

ΧΟΡΟΣ

Κι ἔχουν τή λαμπερή φωτιά οἱ λιγόζωοι τώρα;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ὅπου πολλές μ' αὐτή θά διδαχτοῦνε τέχνες.

ΧΟΡΟΣ

Λοιπόν γιά τέτοιες ἀφορμές καί σένα ὁ Δίας -

ἐλεεινός: ἀξιολύπητος

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

256 - 276 ἼΑγρια παιδεύει, κι οὔτε λέει γιά νά λουφάζει.*

ΧΟΡΟΣ

Κι ἐμπρός σου τέλος τῶν βασάνων σου δέ βλέπεις; 280

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

ἼΑλλο κανένα, ἐκτός ὅταν αὐτός τό κρίνει.

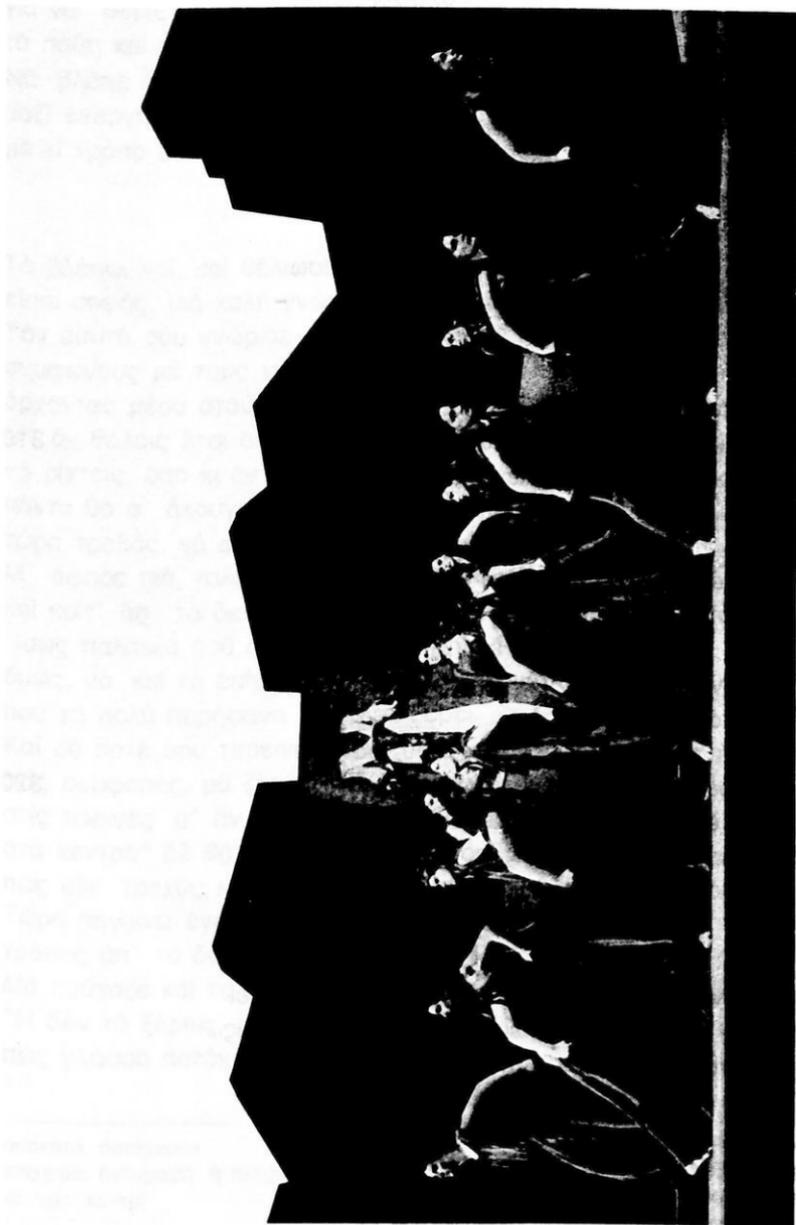
ΧΟΡΟΣ

Πῶς θά τό κρίνει; καί τί ἐλπίζεις; δέν τό βλέπεις
πῶς ἐφταιξες; κι ὅτι ἐφταιξες, οὔτε σέ μένα
καρδιά μου κάνει νά τό λέγω, καί σοῦ δίνει
πόνον καί σένα· μ' ἄς ἀφήσομε αὐτά τώρα
κι ἔλα, κοίτα νά βρεῖς τρόπο γιά νά γλιτώσεις.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Εὐκόλο εἶναι γιά κείνον πού ἔχει ὄξω τό πόδι
ἀπ' τά δεινά, νά δίνει συμβουλές κι ὀρμήνιες
στό δυστυχή· μά ἐγώ τά γνώριζα ὅλα τοῦτα·
ἼΗθελα κι ἐφταιξα - ἦθελα! καί δέν τ' ἄρνοιούμαι· 290
γιά νά βοηθήσω τοὺς θνητούς, βρῆκα ἐγώ πόνους
καί πάθια· μά δέν τό ἔλπίζα μέ τέτοιες παιδεῖες
πάνω σέ γκρίφια* οὐρανοκρέμαστα νά λιώσω
τοῦ ἔρημου αὐτοῦ κι ἀπόκοσμου πού ἔλαχα βράχου.
Μά ἔτσι τά τωρινά μή μου θρηνεῖτε πάθη
κι ἐλάτε κάτω ἐδῶ ν' ἀκούσετε τήν τύχη
πού μέ προσμένει κι ὅλα μάθετε ὡς τό τέλος.
Μή μου ἄρνηθεῖτε ὅ,τι ζητῶ κι ἐλεηθεῖτε
ἕναν πού πάσχει· ἡ συμφορά ὁμοία γυρνώντας
πότε στόν ἕνα κάθεται, πότε στόν ἄλλο. 300

λουφάζω: ἠσυχάζω, γαληνεύω, καταλαγιάζω
γκρίφι: τσιγκέλι, κρικέλι, χαλκάς

Ἐπίδαυρος 1963. «Προμηθεὺς Δεσμώτης». Προμηθεὺς καὶ χορὸς Ὀκεανίδων. Σκηνοθεσία Ἀλέξη Μινωτή.

ΧΟΡΟΣ

277 - 301

Μέ τῆ γνώμη μας ἦταν τό κάλεσμα,
Προμηθεά, πού μᾶς ἔκαμες·
καί μέ πόδι ἐλαφρό τῶρ' ἀφήνοντας
τό γοργόδρομο θρόνο μας
καί τόν πάναγνο αἰθέρα, τό πέραμα
τῶν πουλιῶν, στήν ἀπόκρημνη
θά πεζέψω* αὐτῆ γῆς, γιά ν' ἀκούσω
πέρα ὡς πέρα τούς πόνους σου.

ΩΚΕΑΝΟΣ

Μακρινή πῆρα σράτα καί ξάκρισα*
καί σέ σένα ἐδῶ ἔφτασα, 310
Προμηθεά, κυβερνώντας μέ νόημα
καί χωρίς χαλινάρια
τό γοργόφτερο τοῦτο πετούμενο.
Γνώριζε το, συμπάσχω στά πάθη σου,
γιατί βέβαια πρῶτα ἡ συγγένεια
μ' ἀναγκάζει, μά κι ἔξω ἀπ' αὐτή
κανέν' ἄλλο σέ μοίρα καλύτερη
ἀπό σέ δέ θά βάλω.
Θά τό δεῖς καί μονάχος σου, μάταια
πῶς δέν τό ἔχω νά λέω γλυκόλογα· 320
κι ἔλα, πέ μου, τί πρέπει νά κάνομε,
γιατί φίλο πῶς ἔχεις ποτέ δέ θά πεῖς
ἀπό μένα πιό βέβαιο, τόν Ὠκεανό.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἄ! τί ἔναι τοῦτο; καί λοιπόν καί σὺ ἔχεις ἔρθει
τά πάθη μου νά δεῖς; πῶς τόλμησες ν' ἀφήσεις
τ' ὁμώνυμό σου ρέμα καί τά θολωτά σου
τ' ἀτόφια* σπήλια, στή σιδερομάνα ἐτούτη

πεζεύω: ξεκαθαρίζω, πατῶ στή γῆ
ξακρίζω: φτάνω στήν ἄκρη, βγαίνω στό ξάγναντο
ἀτόφιος: φυσικός

γιά νά ῥθεις γῆ; κι ἔφτασες γιά νά δεῖς ἀλήθεια
 τά πάθη καί τή μοίρα μου νά συμπονέσεις;
 Νά, βλέπε φρίκη! αὐτόν τοῦ Δία τό φίλο, πού εἶχε
 μαζί ἐνεργήσει ν' ἀνεβεῖ στήν ἐξουσία,
 μέ τί τρόπο παιδεύομαι τῶρ' ἀπ' τόν ἴδιο.

330

ΩΚΕΑΝΟΣ

Τά βλέπω, ναί, καί θέλω, ἄν καί γνωρίζω πόσον
 εἶσαι σοφός, μιά καλή γνώμη νά σοῦ δώσω·
 Τόν ἑαυτό σου γνώρισε κι ἄλλαξε τρόπους
 σύμφωνους μέ τούς νέους καιρούς, ἀφοῦ καί νέος
 ἄρχοντας μέσα στους θεούς ὀρίζει τώρα.
 Μ' ἄν θέλεις ἔτσι ἀπόκοτα* καί τραχιά λόγια
 νά ρίχτεις, ὅσο κι ἄν ψηλά θρονιάζει ὁ Δίας,
 πάντα θά σ' ἄκουγε, ὥστε αὐτά πού ἀπ' τήν ὀργή του
 τώρα τραβάς, νά φαίνονται παιχνιδι, ἀλήθεια.
 Μ' ἄφησε πιά, ταλαιπῶρε, τή γνώμη πού ἔχεις
 καί κοίτ' ἀπ' τά δεινά σου αὐτά πῶς νά γλιτώσεις.
 Ἴσως παλαιικά σοῦ φαίνονται ὅσα λέγω,
 ὅμως, νά, καί τά ἐπίχειρα* ποιά ἔναι τῆς γλώσσας,
 πού τά πολύ περήφανα τά λόγια ξέρει.
 Καί σύ ποτέ σου ταπεινός, οὐδέ λυγίζεις
 στίς συμφορές, μά ζητᾶς κι ἄλλες νά προσθέσεις
 στίς τωρινές· μ' ἄν θ' ἄκουγες τίς συμβουλές μου,
 στά κέντρα* δέ θά λάχτιζες*, ἀφοῦ τό βλέπεις
 πῶς εἶν' *τραχύς καί ἀνεύθυνος ὁ νέος μονάρχης*.
 Τώρα πηγαίνω ἐγώ καί θά κοιτάξω ἄν εἶναι
 τρόπος ἀπ' τά δεινά σου αὐτά νά σέ γλιτώσω.
 Μά ἡσύχαζε καί τά πολλά τά λόγια ἄς λείπουν.
 Ἦ δέν τό ξέρεις, μ' ὄλη τή σοφία τήν τόση,
 πῶς γλώσσα ἀστόχαστη ζημιά δική της φέρνει;

340

350

 ἀπόκοτα: ἀστόχαστα

ἐπίχειρα: ἀνταμοιβή, ἡ πληρωμή

κέντρο: κεντρί

λαχτίζω: κλοτσᾶω

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

330 - 354 Σέ ζηλεύω πού βρίσκεσαι ἔξω ἀπό αἰτία,
μόλο πού τόλμησες νά λάβεις σ' ὄλα μέρος.
Μ' ἄφησ' με τώρα κι ἔγνοια σου ἀπό μένα· ἐκείνου
τή γνώμη βέβαια δέ γυρνᾷς, γιατί δέν ἔχει
εὐκολο τόσο αὐτί· μόν' κοιτάξε μὴν πάθεις
κι ὁ ἴδιος τίποτε κακό ἀπ' αὐτό δρόμο.

360

ΩΚΕΑΝΟΣ

Εἶσαι, καθὼς φῶς φανερό μοῦ τ' ἀποδείχνεις,
ἄλλους πολὺ ἀξιότερους σοφούς νά κάνεις
παρά τόν ἑαυτό σου· μά μή μοῦ ἀντικόβεις
τό δρόμο πού ξεκίνησα, γιατί τό λέω
καί τό καυχιοῦμαι, πῶς αὐτό τό δῶρο ἐμένα
θά κάμει ὁ Δίας κι ἀπ' τὰ δεσμά θενά σέ λύσει.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Χάρη σοῦ τό χρωστῶ καί δέ θά τήν ξεχάσω
ὄλη τήν τόση προθυμία πού δείχνεις· ὁμως
μὴν κοπιάζεις, γιατί ἀνώφελα θά πᾶνε
γιά μένα οἱ κόποι σου, ἂν σκοπό τό 'χεις κι ἀλήθεια·
Κάθου ἤσυχος λοιπόν κι ἔξω ἀπ' αὐτά τραβήξου,
γιατί, ἂν ἐμένα ὦρα κακιά μέ ἤβρε, ποτέ μου
δέ θά 'θελα 'ξαιτίας μου νά πάθουν κι ἄλλοι.
"Ὅχι· μέ φτάνει κι ὅσο τ' ἀδελφοῦ μου ἡ μοῖρα
τοῦ "Ατλαντα μέ πονεῖ, πού στούς 'Εσπέριους τόπους
στέκει σπηρίζοντας στούς ὤμους τήν κολόνα
τ' οὐρανοῦ καί τῆς γῆς - κακοβάσταγο βάρος.
Κι ἀκόμα εἶδα καί πόνεσα τῆς Γαίας τό θρέμμα
πού 'χε μονιά* του τίς σπηλιές τῆς Κιλικίας,
τό γαῦρο* μ' ἑκατό κεφάλια τόν Τυφῶνα,
τέρας φριχτό, νά τόν δαμάζει ἡ βία· κι εἶχε

370

380

μονιά: κατοικία ἀγρίου ζώου πού ζεῖ μόνο του
γαῦρος: ἀγριος

κεφάλι σ' ὄλους τούς θεούς σηκώσει ἐνάντια,
 σφυρίζοντας μέ τ' ἄγριά του σαγόνια τρόμο
 κι ἀπό τά μάτια του ἄστραφτε γοργόνειες φλόγες,
 πού 'θελ' ἀπό τό θρόνο του τό Δία νά ρίξει·
 μά ἤρθεν ἐπάνω του ἄγρυπνο τοῦ Δία τό βέλος
 ὁ κατεβάτης κεραυνός, φωτιά καί λάβρα,
 πού ἀπό τίς μεγαλόστομες τίς κομποφάνειες* 390
 τόν τράνταξε κι ἴσα στό ψυχικό* βαρώντας
 στάχτη θρύψαλα βρόντησε τή δύναμή του.
 Καί τώρα ἀνώφελο κορμί παραριγμένο
 κοντά σ' ἓνα τῆς θάλασσας στενό θαμμένος
 κάτω ἀπ' τό βάρος κείτεται βαθιά τῆς Αἴτνας
 καί στίς κορφές της κάθεται σφυροκοπώντας
 ὁ "Ἡφαιστος μύδρους*", πού ἀπό κεῖ φωτιάς μιά μέρα
 θά ξεχυθοῦνε ποταμοί, μ' ἄγριες σαγόνες
 τῆς Σικελίας σπαράζοντας τούς πλοῦσιους κάμπους·
 τέτοιο ὁ Τυφώνας μάνισμα θενά ξεβράσει 400
 μέ καυτά ρέματα ἄσμιχτης* πύρινης μπόρας,
 ἄν κι ἀπ' τοῦ Δία τόν κεραυνό καρβουνωμένος.
 Μά ἐσύ ἔχεις κρίση κι ἀπό μέ δέν περιμένεις
 νά σέ διδάξω· ὅπως μπορείς νά σωθεῖς κοιτά
 κι ἐγώ τή μοίρα αὐτή πού μέ ἤβρε θά ὑποφέρω
 ὡσπου ἡ ὀργή μέσ στήν καρδιά τοῦ Δία νά πέσει.

ΩΚΕΑΝΟΣ

Μά δέν τό ξέρεις, Προμηθεά, κι αὐτό: πώς εἶναι
 γιατρος τά λόγια πάνω στῆς ὀργῆς τή βράση;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ὅταν στήν ὥρα τήν πληγή κανεῖς μαλάζει*

κομποφάνεια: καυχησιά, ἀλαζονεία
 ψυχικό: τό μέρος τοῦ σώματος κάτω ἀπό τήν καρδιά
 μύδρος: πυρωμένο μέταλλο, καυτή λάβα
 ἄσμιχτος: ἀγνός, καθαρός, χωρίς ξένα στοιχεῖα
 μαλάζω: μαλακώνω, περιποιούμαι

ΩΚΕΑΝΟΣ

Κι ὅταν ἓνας τολμᾷ τό ζῆλο του νά δείξει,
ποιά ζημιά βλέπεις; μάθε μου καί μέ νά ξέρω.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Περιπτώ βλέπω κόπο κι ἄμυαλη ἐλαφρότη.

ΩΚΕΑΝΟΣ

Ἄφης' με σπὴν ἀρρώστια αὐτή, γιατί ἔναι κέρδος
σωστά νά κρίνεις κι ἄλλος γι' ἄμυαλο νά σ' ἔχει.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δικό μου θά φανεῖ τό ἀμάρτημα αὐτό νά εἶναι.

ΩΚΕΑΝΟΣ

Βλέπω, μέ στέλνει ὁ λόγος σου ἀπό κείθε πού ἔρθα.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μὴν τύχει κι ἡ συμπόνια μου σ' ἔχθρα σέ ρίξει.

ΩΚΕΑΝΟΣ

Τάχα τοῦ παντοδύναμου τοῦ νέου κυρίου;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Αὐτόν φυλάγου, μήπως σοῦ ὀργιστεῖ ποτέ του.

420

ΩΚΕΑΝΟΣ

Δάσκαλο τή δική σου συμφορά θενά ἔχω.

φόρμισμα: ἀφόρμισμα, πρήξιμο, κύστη μέ πύο, ἐρεθισμός

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Πήγαινε, τράβα: φύλαγε πῆ γνώση πού 'χεις.

392 - 413

ΩΚΕΑΝΟΣ

Μέ βρίσκει ὁ λόγος σου ἔτοιμο νά ξεκινήσω,
γιατί καί τό τετράποδο πουλί ἀναδεύει
στόν πλατύ αἰθέρα τά φτερά, πού μέ χαρά του
στά δικά του παχινιά* θά λύγιζε τά γόνα.

ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Προμηθεά, πὴν ἀσύντυχη
μοῖρ' αὐτῆ σου θρηνηῶ
κι ἀπ' τὰ μάτια μου ἀβάσπηγο
βρύση τρέχει 430
καί πὴν ὄψη μου βρέχει δάκρυ θερμό.
Γιατ' ὁ Δίας μέ νόμους δικούς του σκληρά
κι ἄθεα αὐτά κυβερνᾷ
καί στούς πρὶν τοὺς θεούς μέ περήφανο χέρι
ἀκουμπάει στό λαιμό τους μαχαίρι.

Πέρα καί πέρ' ἀντηχάει καί περνᾷ
πάσα χώρα ὄδυρμός*,
κι ὅλα τώρα θρηνοῦν
τῆ δική σου καί τῶν δυό σου ἀδερφῶν
μεγαλόσχημη* ἀρχαιοπρεπῆ τιμῆ. 440
Κι ὅσοι θνητοὶ κατοικοῦν
τὴν ἀγία πλατιά Ἐνατολή
συμπονοῦν
τά δικά σου βαριόμοιρα πάθη.

παχινί: φάτνη

ὄδυρμός: μεγάλος θρήνος

μεγαλόσχημος: ἐπίσημος, πολυτιμημένος

Καί μαζί τῆς Κολχίδας οἱ ἀτρόμαχτες
στούς πολέμους *παρθένες*,
κι οἱ ὀρδές τῶν Σκυθῶν, πού στήν ἄκρη
τῆς γῆς κάθονται γύρω
σπῆ *Μαιώτιδα λίμνη*,

Καί τῆς Ἄρειας ὁ ἄρειος* ὁ ἀνθός
πού κρατοῦν τό ψηλόγκρεμο κάστρο
κοντά στοῦ Καυκάσου τά μέρη
καί φρουμάζουν,* τρομάρα στρατός,
μ' ἀθερόκοψες* σπάθες στό χέρι.

450

[Ἔνα μόνον ὡς τώρα ἔχω γνωρίσει
θεόν ἄλλο, πού τέτοιο μαρτύριο ἄγριο
μέ πεδοῦκλια ἀτσαλένια δαμάζει,
τόν Τιτάνα τόν Ἄτλαντα - ὦ πόνοι!
πού ὄλο πάντα τό βάρος τῆς γῆς
καί τ' οὐράνιου τοῦ θόλου σηκώνει
καί βουβά ἵνασθενάζει.]

460

Καί συμπονώντας ὁ πόντος βογκᾷ,
στενάζει ὁ βυθός,
κρυφανταριάζουν* βαθιά
τά μαῦρα τῆς γῆς καταχθόνια*
καί μέ τ' ἀγνά ρέματά τους θρηνοῦν
τῶν ποταμῶν οἱ πηγές
στοῦ *φριχτοῦ μαρτυρίου σου τήν ψυχοπόνια*.

ἄρειος: πολεμικός, πού ἐμπνέει ὁ Ἄρης
φρουμάζω: χλιμιντρίζω σάν ἄλογο
ἀθερόκοψος: μέ κόψη καλά τροχισμένη, πού κόβει τόν ἀέρα
κρυφανταριάζω: συνταράζομαι ὑπόγεια, ἀθέατα
καταχθόνια: τά κατάβαθα τῆς γῆς

Επιδαύρια 1974. «Προμηθέας Δεσμώτης». Η Ίω Σκηνοθεσία Τ. Μουζενίδη.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

- 436 - 463 Μήν τό θαρρεῖτε Ξιπασιά μου ἢ περηφάνια
πού δέ μιλῶ· μέσ στή βουβή τή συλλογή μου 470
σπαράζομαι νά βλέπω αὐτή μου τήν κατάντια.
Κι ὅμως, στό βάθος, σέ ποιόν ἄλλο παρά ἐμένα
χρυστοῦνε οἱ νέοι αὐτοῖ θεοί τίς τιμές πού ἔχουν;
Μ' αὐτά τ' ἀφήνω, κι εἶναι περιττό νά κάνω
λόγο, γιατί τά ξέρετε· τώρα τά πάθη
τῶν ἀνθρώπων ν' ἀκούσετε, πῶς, ἐνῶ πρῶτα
σάν τά μωρά ἦταν, νοῦ τούς ἔβαλα καί φρένες·
κι ὄχι παράπονο μ' αὐτούς πῶς ἔχω, μόνο
γιά νά σᾶς δείξω τήν καλή προαίρεσή μου.
Καί λοιπόν πρῶτα βλέπαν καί τοῦ κάκου ἐβλέπαν, 480
ἄκουγαν καί δέν ἄκουγαν, μά ὅμοιοι μέ ὄνειρων
μορφές σ' ὄλο τό μάκρος τῆς ζωῆς τους ὅλα
τά πάντα ἔτσι ἀνάκατα σύγχυζαν, κι οὔτε
πλιθόχτιστα προσήλια* σπίτια ξέραν, οὔτε
τά ξύλα νά δουλέουν, μά σ' ἀνήλια σπήλια
χωσμένοι ἐτρέπωναν σάν τ' ἀχαμνά μερμήγκια.
Καί οὔτε χειμῶνα ἐγνώριζαν βέβαιο σημάδι,
οὔτε ἀνθοφόρας ἀνοιξης, οὔτε τοῦ θέρους
τοῦ καρπεροῦ κανένα, μά ἔτσι ἐπορευόνταν 490
μέ δίχως κρίση, ὥσπου τούς ἔδειξα τῶν ἄστρων
τίς ἀξεδιάλυτες ἀνατολές καί δύσεις.
Κι ἐγώ τόν ἀριθμό, τήν πιό τρανή σοφία,
καί τῶν γραμμάτων τά συνθέματα τούς βρῆκα,
τῆς μνήμης, τῆς μητέρας τῶν Μουσῶν, ἐργάτες.
Κι ἐξεψα πρῶτος στό ζυγό τά ζῶα σκυμμένα
κάτω ἀπό ζευγλες* καί σαμάρια, γιά νά παίρνουν

προσήλιος: στραμμένος πρὸς τὸν ἥλιο
ζεύγλα: ξύλινος ζυγὸς στό σβέρκο τοῦ ζώου

τούς πιό μεγάλους πάνω τους κόπους τοῦ ἀνθρώπου.
 Κι ἔδεσα χαλινόστεργα* τ' ἄλογα στό ἄρμα,
 τῆς ἀρχοντιᾶς τῆς μεγαλόπλουτης καμάρι·
 καί τὰ θαλασσοπλάνητα δέ βρῆκεν ἄλλος
 πάρεξ* ἐγὼ λινόφτερα* τοῦ ναύτη ἀμάξια.
 Μά ὁ ἄμοιρος! ἐνῶ ἤβρα τέτοιες σοφές τέχνες
 γιά τούς ἀνθρώπους, τίποτα γιά μέ τόν ἴδιο
 δέν ἔχω νά σωθῶ ἀπ' αὐτές τίς συμφορές μου.

500

ΧΟΡΟΣ

Δέ σοῦ ἔπρεπε αὐτό πού ἴπαθες· ἔξω ἀπ' τό νοῦ σου
 παραστρατεῖς καί σάν κακός γιαντρός, πού πέσει
 σ' ἀρρώστια, τὰ ἄσπασα καί σύ καί δέ γνωρίζεις
 ποιά φάρμακα νά γιαντρευτεῖς ἔχεις ἀνάγκη.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τ' ἄλλα ν' ἀκούσεις πιότερο θενά θαυμάσεις,
 τί μηχανές σοφίστηκα καί πόσες τέχνες·
 κι ἡ πιό μεγάλη - πού ἄν κανεῖς ἤθε* ἀρρωστήσει,
 δέν εἶχε ἀντίδοτο κανένα, οὔτε νά πάρει,
 οὔτε νά πιεῖ, οὔτε ἀλειφτεῖ, καί μαραινόταν
 ἔτσι μέ δίχως γιαντρικά, ὥσπου ἐγὼ πάλι
 ἔδειξα τ' ἀνεκάτωμα λογιῆς φαρμάκων
 τήν πάσ' ἀρρώστια τους μ' αὐτά νά πολεμοῦνε.
 Καί τούς πολλούς τῆς μαντικῆς χῶρισα τρόπους
 κι ἔκρινα πρῶτος, ἀπ' τὰ ὄνειρατα ποιά πρέπει
 νά βγοῦν ἀλήθεια, καί τούς ἔμαθα νά κρίνουν
 τ' ἀρπαχτά λόγια καί τίς συντυχιές τοῦ δρόμου.
 Κι ἀκόμα τὰ πετάματα τῶν ἄγριων ὄρνιων
 ὄρισα καθαρά, ποιά εἶναι δεξιὰ σημάδια
 καί ποιά ζερβά, καθῶς καί τίς συνήθειες πού ἔχουν,

510

520

χαλινόστεργος: αὐτός πού δέχεται νά τοῦ περάσουν χαλινάρι
 πάρεξ: ἐκτός ἀπό, ἔξω ἀπό
 λινόφτερα: φτερά ἀπό λινό ὕφασμα, τὰ πανιά τοῦ πλοίου
 ἤθε: ἤθελε, θενά

490 - 515 τίς ἔχθρες, τίς φιλίες, τὰ συνταιριάσματά* τους.
Ἐγώ, καί τί λογιῆς τὰ σπλάχνα πρέπει νά ἔναι,
τί χρώμα νά ἔχουν γιά ν' ἀρέσουν στούς θεοῦς τους
καί τῆς χολῆς καί τοῦ λοβοῦ* τίς τόσες ὄψεις·
καί μέσ στή σκέπη τυλιχτούς καιόντας τούς γόφους*
καί τῆς ράχης τό κόκαλο, δύσκολης τέχνης
τό δρόμο στούς ἀνθρώπους ἀνοιξα, καί μάτια
στής φλόγας ἔδωσα τὰ πρὶν τυφλά σημάδια.
Μά ἔξω ἀπ' αὐτά καί τὰ κρυμμένα μέσ στά σπλάχνα
τῆς γῆς, χαλκό καί σίδηρο, χρυσάφι, ἀσήμι,
τοῦ ἀνθρώπου βοηθήματα, ποιός ἀπό μένα
πῶς τὰ ἤβρε πρῶτος θενά πεί; βέβαια κανέναν,
ἐκτός νά φλυαρεῖ ἂν θέλει ἔτσι τοῦ βρόντου.
Καί μ' ἓνα λόγο σύντομο σοῦ λέω νά ξέρεις·
στόν Προμηθεά χρωστοῦν οἱ ἀνθρώποι ὅλες τίς τέχνες.

530

ΧΟΡΟΣ

Μά ἐνῶ ὠφελεῖς τόν ἀνθρωπο πέρ' ἀπ' τό μέτρο,
στή δυστυχία μήν παρατᾶς μονάχα ἐσένα·
μά ἐγώ ἔχω ἐλπίδα νά λυθεῖς ἀπ' τὰ δεσμά σου
κι ὄχι πιό λίγη δύναμη ἀπ' τό Δία νά πάρεις.

540

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Δέν εἶν' γραφτό ἀπ' τή μοίρα τέτοιο ἀκόμα τέλος
αὐτά νά λάβουν, μά ἀφοῦ δαμαστῶ ἀπό μύρια
βάσανα, τότε θά λυθῶ, γιατί ἔχει ἡ τέχνη
πολύ πιό λίγη δύναμη ἀπ' τήν ἀνάγκη.

ΧΟΡΟΣ

Καί ποιός νά κυβερνᾶ τό δοιάκι τῆς ἀνάγκης;

συνταιρίασμα: συνδιαλλαγή, συμφιλίωση
λοβός: τό κάτω μέρος τοῦ πνεύμονα
γόφος: γοφός, τό ὅστό τῆς λέκκανης

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μοῖρες οἱ τρεῖς κι οἱ Ἑρινύες πού δέν ξεχνοῦνε.

516 - 530

ΧΟΡΟΣ

Ὡστε εἶναι πιά ἀπ' αὐτές ἀδύνατος ὁ Δίας;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Βέβαια νά φύγει ἀπ' τό γραφτό δέ θά ἦταν τρόπος.

550

ΧΟΡΟΣ

Καί τί ἄλλο του γραφτό παρά ἐξουσία αἰώνια;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μ' ὅλα τά παρακάλια αὐτό δέ θά τό μάθεις.

ΧΟΡΟΣ

Μυστήριο θά ἔναι βέβαια πού ἔτσι τά κρύβεις.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἄλλη ὁμιλία ἄς ἀλλάζομε, γιατί δέν εἶναι
καιρός γι' αὐτό τό λόγο, πού ὅσο πιά κρυμμένος
πρέπει νά μένει: *κι ἔτσι μόνο ἂν τόν φυλάγω,*
ἀπ' τ' ἄπρεπα δεσμά καί πάθη θά γλιτώσω.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Μή μ' ἀξιώσει ἀντίδικη* πῆ δύναμή του ὁ Δίας,
ὅπου τά πάντα κυβερνᾷ,
νά στήσει στή δική μου γνώμη ἐνάντια·
κι ἐγώ ἄς μή λειψῶ στους θεούς ἀγνῆς βοδιῶν θυσίας

560

ἀντίδικος: ἀντίπαλος, ἐχθρός

νά κάνω προσφορά
 στ' ἄσωστα* τοῦ πατέρα Ὠκεανοῦ ἀκρογιάλια,
 κι οὔτε ποτέ μέ λόγο ἄς ἀμαρτήσω,
 μ' ἄσβηστη πάντα μέσ στό νοῦ τή γνώμη αὐτή ἄς κρατήσω.

Εἶναι γλυκό μέ θαρρετές ἐλπίδες τῆς ζωῆς μου
 ὅλες τίς μέρες νά περνῶ,
 καί ν' ἀνασταίνω μέ χαρές καθάρειες τήν ψυχή μου.
 Μά ἐσένα - σύγκορμη* σπαρνῶ*
 νά βλέπω μύρια νά ξεσκοῦν μαρτύρια, Προμηθέα,
 γιατί, χωρίς νά φοβηθεῖς τό Δία,
 πᾶς στούς ἀνθρώπους τούς θνητούς μέ τή δική σου ἰδέα
 καί δίνεις τόση ἀξία.

570

Ἄδωρο δῶρο ἢ χάρη τους· τί τ' ὄφελος, ἀλήθεια
 καί ποιά ἀπό τούς λιγόζωους βοήθεια;
 Δέν τό εἶδες; πόσο ἀδύναμο κι ὀλιγοδρανισμένο*,
 τυφλό σά μέσα σ' ὄνειρο ζαλεύει*
 τ' ἀνθρώπινο κοπάδι ἄμποδεμένο*;
 Ὅμως τοῦ Δία τήν πάνσοφη ἀρμονία
 βουλή θνητοῦ δέν τήν παρασαλεύει.

580

Τό ἄμαθ' αὐτό, τά πάθη σου εἶδα τά φριχτά
 κι ἕνας ἀλλιώτικος σκοπός
 στό νοῦ μου, Προμηθέα, πετᾶ
 ὄχι σάν κείνο πού ἄφαλλα μιά μέρα, ὅταν γαμπρός
 στό νυφικό κρεβάτι σου μ' ἀρίθμητα προικιά
 τήν κέρδισες κι ὀδήγαες μόνος μόνη
 τήν κόρη τοῦ πατέρα μου Ἑσιόνη.

ἄσωστος: ἀτέλειωτος, ἀπέραντος
 σύγκορμος: ὀλόσωμος
 σπαρνῶ: σπαράζω, χτυπιέμαι
 ὀλιγοδρανισμένος: ἀμήχανος, ἀπαθής
 ζαλεύω: σαλεύω, σκιρτῶ
 ἄμποδεμένος: δυσκολεμένος, παγιδευμένος

ΙΩ

Ποιά χώρα; τί ἔθνος; ποίος τάχα εἶναι αὐτός
 πού τόν βλέπω σ' αὐτό τόν γκρεμνό καρφωτό
 νά τόν δέρνουνε τέτοιες φουρτουῦνες; 590
 Σάν τί κρίμα πλερώνεις μ' αὐτή τήν ποινή,
 πού κακοθανατᾶς;

Πέ μου, ὦ πέ μου, σέ ποιά χώρα γῆς
 νά πλανήθηκα* ἡ μαύρη;

Ἄχ! Ἄχ!

Πάλι τήν ἄθλια μέ κεντᾶ ἕνας οἴστρος...*
 νά το, τοῦ Ἄργου τό φάντασμα τοῦ γίγαντα·
 βόηθα θεέ!

τόν βλέπω, νά, ὁ βοσκός μέ μύρια μάτια
 πού ἴσχεται καί σκιαχτά* τριγύρω του τηρᾶ*, 600
 πού καί νεκρό δέν τότε κρύβει ἡ γῆς,
 μ' ἀπ' τόν κάτω κόσμο

βγαίνοντας σαλαγάει* καί μέ γυρνᾶ
 στήν ἄμμο τοῦ γιαλοῦ τήν ἄθλια νηστικιά.

Καί τό σουραύλι* του βαριά σφυρίζει ἕνα σκοπό
 πού σά νανούρισμα ὑπνο φέρνει.

Ἄλιμονό μου ἀλί! ποῦ πάλι μέ τραβοῦν
 οἱ μακροπεριπλάνητοι* παραδαρμοί*;

Σέ τί μέ βρῆκες νά ἴφταιξα, τοῦ Κρόνου γιέ, σέ τί;
 καί μέσ σέ τέτοιες συμφορές μ' ἔξεψες, ὀιμέ, 610

πλανιέμαι: περιπλανιέμαι, γυρίζω χωρίς σκοπό

οἴστρος: ἡ ἀλογόμυγα, ἡ βοιδόμυγα

σκιαχτά: φοβισμένα, ὑποψιασμένα

τηρᾶ: κοιτάω

σαλαγάω: μέ φωνές ὀδηγῶ τό κοπάδι στή βοσκή

σουραύλι: φλογέρα

μακροπεριπλάνητος: ὁ περιπλανώμενος διαρκῶς σέ μακρινούς τόπους
 παραδαρμός: περιπέτεια, συμφορά

κι ἔτσι μέ τυραγνᾶς τή μαύρη
μέ ἄγριας τρέλας σκιάξιμο ἔξω νοῦ;

Φωτιά ρίξε καί κάψε με, ἢ χῶσε με στή γῆς,
δῶσε με στά θεριά τοῦ πέλαου νά μέ φᾶν,
μά μή ἀποστρέψεις, θέ μου, τίς εὐχές μου
μέ σώνει ὅσοι μέ γύμνασαν μακροπαραδαρμοί*,
καί νά μήν ξέρω ποῦ
τέλος θά βροῦν οἱ συμφορές μου.
Ἄκουεις τῆς βοῖδοκέρατης παρθένας τή φωνή;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Πῶς δέν ἀκούω τήν οἰστροκέντητη τήν κόρη
τοῦ Ἰνάχου, πού φλογίζει τήν καρδιά τοῦ Δία
μ' ἔρωτα; κι ὅπου τώρα μισητή ἀπ' τήν Ἥρα
στούς ἄσωστους γυμνάζεται ἀθελά της δρόμους;

620

Περίληψη τῶν στίχων

824 - 958

Ἡ Ἰώ ἀφηγεῖται τά θάσανά της στόν Προμηθέα, πῶς δηλαδή μέ πλανερά ὄνειρα ὁ Δίας ζητοῦσε νά τήν παρασύρει, πῶς ὁ πατέρας της Ἰναχος ὕστερα ἀπό χρησμό τήν ἐδίωξε ἀπό τό σπιτί, πῶς μεταμορφώθηκε σέ δαμάλα καί πῶς ἡ Ἥρα τήν τυρανοῦσε στέλνοντας τόν οἰστρο (τή βοϊδόμυγα) καί τόν Ἄργο. Ὁ Προμηθέας προφητεύει ὅσα ἡ Ἰώ θά ὑποφέρει στό μέλλον ἀπό τήν Ἥρα. Περιγράφει μέ κάθε λεπτομέρεια τήν περιπλάνησή της μέσα σέ χῶρες τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀσίας.

Ἡ Ἰώ ἀκούγοντας τά μελλούμενα εὐχεταί ἓνα λυτρωτικό θάνατο. Ὁ Προμηθέας συγκρίνει τά πάθη της μέ τά δικά του καί διαπιστώνει πῶς μόνο ἡ πώση τοῦ Δία ἀπό τό θρόνο θά εἶναι ἡ μόνη λύση γιά

μακροπαραδαρμός: μακρόχρονη δοκιμασία

τόν ἴδιο καί τήν Ἰώ. Ὡστόσο προφητεύει πῶς ὁ δικός του λυτρωμός συνδέεται μέ τή δική της μοίρα, γιατί ἀπό τήν Ἰώ καί τό Δία θά γεννηθεῖ στήν Αἴγυπτο ὁ Ἐπαφος· ὁ δέκατος τρίτος ἀπόγονος τοῦ Ἐπαφου θά λυτρώσει τόν Προμηθέα ἀπό τά πάθη του. Πρόκειται γιά τόν Ἡρακλή, ἀλλά τό ὄνομά του δέν ἀναφέρεται ρητά στήν προφητεία.

Ὁ Προμηθέας ἀποκαλύπτει ὕστερα ἀπό ἰκεσίες τῆς Ἰώσ καί τοῦ χοροῦ καί μιᾶ ἄλλη πυχὴ τοῦ μυστικοῦ του: Ὁ Δίας θά ἐκθρονιστεῖ ἀπό ἓνα παιδί πού θά γεννηθεῖ, ὅταν θά κάνει ἓνα γάμο στό μέλλον. Μόνο ὁ Προμηθέας μπορεῖ νά ἀποτρέψει αὐτό τό ἐνδεχόμενο, ἂν ἀπελευθερωθεῖ.

Ἡ Ἰώ ἐγκαταλείπει τή σκηνή ξετρελαμένη ἀπό τόν οἶστρο καί ὁ χορός στό τρίτο στάσιμο εὔχεται νά μὴ θρεθεῖ ποτέ στή θέση της ἀλλά νά κάνει γάμο ταιριαστό, ἔστω καί μ' ἓναν ξωμάχο, δουλεψτή.

ΕΞΟΔΟΣ

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κι ὅμως μ' ὄλη τήν ἐπαρση τοῦ νοῦ του ὁ Δίας
θά γίνει ἀκόμα ταπεινός· γιατί ἓναν τέτοιο
γάμο ἐτοιμάζεται νά κάμει, πού ἀπ' τό θρόνο
κι ἀπ' τήν ἀρχή του ὀλοάφαντο θενά τόν ρίξει·
κι ἔτσι θά πιάσει ὀλότελα τότε ἡ κατάρρα
πού τοῦ ἴδινε ὁ πατέρας του ὁ Κρόνος, ὅταν
γκρεμνίζονταν ἀπ' τοὺς πανάρχαιούς του θρόνους.
Μά πῶς νά στρέψει τέτοια συμφορά, κανένας
δέ θά εἶχε ἄλλος θεός ἄσφαλα νά τοῦ δεῖξει
ἔξω ἀπό μέ· μόν' ἐγώ ξέρω πῶς καί πότε.
Μά τώρα ἄς κάθεται ἄγνοιαστος* καί θαρρεμένος
στούς ψηλόβροντους χτύπους του καί μέσ στά χέρια
τινάζοντας τά πύρινα τ' ἀστροπελέκια·
ὅμως καθόλου αὐτά δέ θενά τόν γλιτώσουν

907 - 918

970

ἄγνοιαστος: ἀμέριμος

919 - 931 ἀπ' τό ἄτιμο τό πέσιμο στήν καταφρόνια*
γιατί ἐτοιμάζει τώρα ὁ ἴδιος τοῦ ἑαυτοῦ του
ἀντίπαλο ἀπολέμητο, τέρας ἀντρείας,
πού πιό καλή ἀπ' τόν κεραυνό θενά ἔβρει φλόγα,
κι ἀνώτερο ἀπό τή βροντή τρομερό χτύπο,
καί πού στάχτη θά κάμει καί τοῦ Ποσειδῶνα
τήν κοσμοσειστρα τρίαινα, σύνεργο ὀλέθρου.
Μά ὅταν πέσει σ' αὐτή τή συμφορά, θά μάθει
πώς ἄλλο νά ἔν' κανεῖς ἀφέντης κι ἄλλο δοῦλος.

980

ΧΟΡΟΣ

Τί σέ συμφέρει κακομελετᾶς τοῦ Δία.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἦσα θά γίνουν κι ὅσα ἐπιθυμῶ προλέγω.

ΧΟΡΟΣ

Κι εἶναι νά ἐλπίζεις πώς ποτέ θά πέσει ὁ Δίας;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Κι ἄλλα πιό ἀβάσταχτ' ἀπ' αὐτά κακά θά πάθει.

ΧΟΡΟΣ

Καί δέ φοβᾶσαι ἐσύ νά πετᾶς τέτοια λόγια;

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τί νά φοβοῦμαι, ἀφοῦ δέν μπορεῖ νά πεθάνω;

ΧΟΡΟΣ

Μά ἴσως καί σ' ἄλλους πιό σκληρούς σέ ρίξει μόχτους.

καταφρόνια: ντροπή, ταπείνωση

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

“Ο,τι ἔχει ἄς κάμει, κι ὅλα ἐγὼ τὰ περιμένω.

932 - 953

ΧΟΡΟΣ

Εἶναι σοφοί, μπρός σπὴν Ἄδράστεια ὅσοι σκύβουν.

990

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Σέβου, προσκύνα, χάιδευε πάντα σου ἐκεῖνον
πού κρατᾷ τὴν ἀρχή· *μά ἐγὼ τό Δία πιά λίγο*
ψηφῶ κι ἀπ' τό μηδέν· ἄς κυβερνᾷ κι ἄς κάνει
τῆς κεφαλῆς του, ὅσος καιρός τοῦ μένει ἀκόμα·
γιατί δέ θά ἴναι τῶν θεῶν κύριος γιά πάντα.

Μά βλέπω τώρα αὐτό τοῦ Δία τόν ταχυδρόμο,
τοῦ νέου τοῦ βασιλιᾶ τόν πρόθυμο ὑπηρέτη,
πού κάποιο βέβαια μήνυμα θά ἴρθε νά φέρει.

ΕΡΜΗΣ

Σέ σένα τό σοφό, πού ἴσαι γιομάτος πίκρα,
πού στούς θεοὺς ἀμάρτησες καί πῆες νά δώσεις
στούς ἀνθρώπους τιμές, τῆς φωτιᾶς λέω τόν κλέφτη,
στέλνει ὁ πατέρας προσταγή νά *φανερῶσεις*
αὐτούς τοὺς γάμους, πού κομπάζεις* πὼς θά γίνουν
τάχ' ἀφορμὴ τοὺς θρόνους του νά χάσει ἐκεῖνος·
κι αὐτά, ὄχι μ' αἰνίγματα καί στριφτά λόγια
μά ἓνα πρὸς ἓνα ξάστερα, μηδὲ μέ βάλεις
νά κάμω διπλοὺς δρόμους, γιατί βέβαια βλέπεις
πὼς δέ μαλάζεται εὐκόλα ὁ Δίας μέ τέτοια.

1000

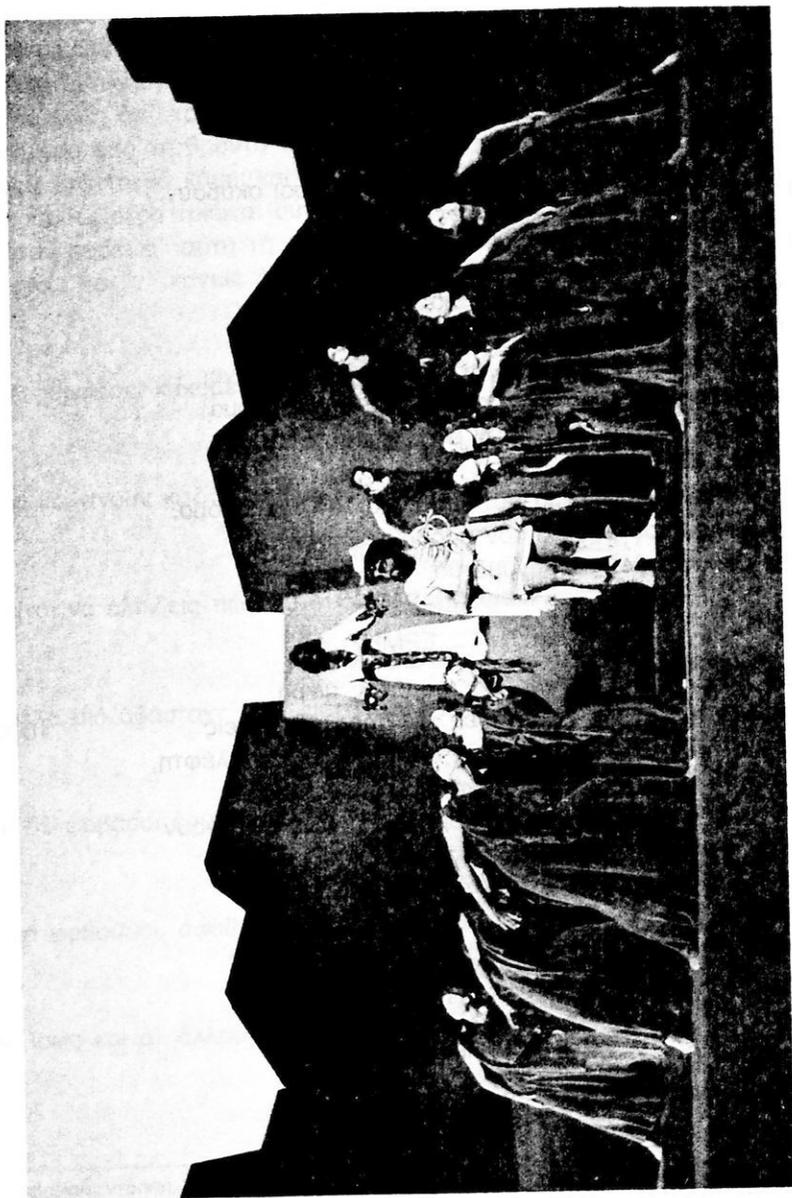
ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μεγαλόστομα λόγια κι ἔπαρση* γιομάτα

κομπάζω: καυχίεμαι

ἔπαρση: ἀλαζονεία, θράσος, περηφάνια

Επιδαύρια 1963. «Προμηθεύς Δεσμώτης». Ένα στάσιμο. Σκηνοθεσία: Αλέξη Μινωτή.

καθώς ταιριάζουν στῶν θεῶν τόν ὑπηρέτη.
 Νέοι, μέ χθεσινή ἐξουσία καί θαρρεῖτε
 πῶς πύργους ἔχετ' ἄπαρτους· *μά ἐγὼ δέν εἶδα*
δυό βασιλιάδες ἀπ' αὐτούς νά γκρεμιστοῦνε;
 καί τρίτο αὐτόν θά δῶ, πού βασιλεύει τώρα,
 πολύ γρήγορα καί ἄτιμα· μήπως σοῦ μοιάζω
 πῶς δειλίασα καί σκιάχτηκα τούς νέους θεούς σου;
 μακριά ἀπό μένα αὐτή ἡ ντροπή· *μά ἐσύ τό δρόμο*
 πού πῆρες νά ἴρθεις, βιάσου νά γυρίσεις πάλι
 κι ἀπ' ὅσα μέ ρωτᾶς τίποτα δέ θά μάθεις.

ΕΡΜΗΣ

Μά μέ τίς τέτοιες σου καί πρὶν τίς κομποφάνειες*
 σ' αὐτές τίς συμφορές καλό λιμάνι βρῆκες.

1020

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μ' αὐτή σου, ξέρε το καλά, τῆ λάτρα πού ἔχεις
 ἐγὼ ποτέ δέ θ' ἄλλαζα *τή συμφορά μου*
 καί βέβαια πῶς καλά σ' αὐτό τό βράχο σκλάβος
 παρά νά ἴμαι ἄγγελος πιστός τοῦ Δία πατέρα.
 Ἔτσι δίκιο νά βρίζονται κείνοι πού βρίζουν.

ΕΡΜΗΣ

Τά ἔχεις καμάρι φαίνεται τά βάσανά σου.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Καμάρι; ἔτσι ἄμποτε* νά δῶ νά καμαρώνουν
 οἱ ἐχθροί οἱ δικοί μου· καί μ' αὐτούς καί σένα βάζω.

ΕΡΜΗΣ

Μή ρίχνεις τάχα φταιξιμο γι' αὐτά καί μένα;

1030

κομποφάνεια: καυχησιά, ἀλαζονεία
 ἄμποτε: μακάρι, εἶθε

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

975 - 985 Μ' ἓνα λόγο, μισῶ τοὺς θεοὺς ὅλους, ὅσοι
εἶδαν καλὸ κι ἔτσι ἄδικα μοῦ τό πληρῶνουν.

ΕΡΜΗΣ

Βλάβη ἔχει ὁ νοῦς σου ὄχι μικρὴ μ' αὐτά π' ἀκούω.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἴσως, ἂν νά μισεῖς ἐχθροὺς τοῦ νοῦ εἶναι βλάβη.

ΕΡΜΗΣ

Θενά ἴσουν ὄχι ὑποφερτός, ἂν εὐτυχοῦσες.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἄλιμονο!

ΕΡΜΗΣ

Ἄλιμονο, τό λόγο αὐτό δέν ξέρει ὁ Δίας.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μά ὅλα ὁ χρόνος πού γερνᾶ μᾶς τά μαθαίνει.

ΕΡΜΗΣ

Κι ὁμως ἐσύ δέν ἔμαθες ἀκόμα γνῶση.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ἀλήθεια, ἀλλιῶς μέ δοῦλο ἐσέ δέ θά μιλοῦσα.

1040

ΕΡΜΗΣ

Φαίνεται δέ θά πεῖς ὅ,τι ζητᾶ ὁ πατέρας.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Μά βέβαια, χάρη πού χρωστῶ νά τοῦ πληρῶσω!

ΕΡΜΗΣ

Σάν νά ἴμουν δηλαδή παιδί μέ περιπαίζεις.

986 - 1005

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Παιδί κι ἀκόμα πιό ἄμυαλος δέν εἶσαι τάχα,
ἄν περιμένεις τίποτ' ἀπό μέ νά μάθεις;
μά δέν ὑπάρχει βάσανο καί καμιά τέχνη
πού ὁ Δίας θά μέ κατάφερνε τό μυστικό μου
νά πῶ, πρὶν τ' ἄτιμά μου αὐτά δεσμά λυθοῦνε.
Κι ἔτσι λοιπόν ἄς πάει νά σκᾶ ἡ πυρφόρα ἢ φλόγα,
μέ τουλοῦπες* λευκόφτερες χιονιᾶς κι ὑπόγειους
ἄς σεῖ τά πάντα βροντισμούς κι ἄς συνταράζει,
μά ἐμένα τίποτ' ἀπ' αὐτά δέ θά λυγίσει,
πού νά τοῦ πῶ ἀπό ποιόν τό θρόνο του θά χάσει.

1050

ΕΡΜΗΣ

Βλέπε ἄν σοῦ φαίνονται ὅλα αὐτά πῶς σ' ὠφελοῦνε.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τῶρ' ἀπό μιᾶς καί τά ἴχω ἰδεῖ κι ἀποφασίσει.

ΕΡΜΗΣ

Τόλμησε, μάταιε, τόλμησε, μιά φορά τέλος
νά βάλεις γνώση μέσ σ' αὐτές τίς συμφορές σου.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Χάνεις τά λόγια σου ἄδικα, κι ὡς κουφό κύμα
τίς γαλιφιές* σου τίς γρικῶ· βγάλτ' το ἀπ' τό νοῦ σου
πού ἐγώ τό Δία θά φοβηθῶ καί θά ζαρῶσω
μπρός του σά θηλυκό καί μέ γυναίκειους τρόπους
δεητικά τά χέρια μου θενά τά ὑψῶσω

1060

τουλοῦπα: ἐδῶ, νιφάδα τοῦ χιονιοῦ, μπάλα μαλλιῦ (ἀρχ. τολύπη)
γαλιφιά: κολακεία, κολακευτικά ὠραιόλογα

006 - 1030 στόν πολυμισμημένο μου, γιά νά μέ λύσει
ἀπ' τὰ δεσμά μου αὐτά· κάθε ἄλλο παρά τοῦτο!

ΕΡΜΗΣ

“Ὅσα κι ἂν πῶ, μοῦ φαίνεται πῶς θά 'ν' τοῦ κάκου
κι εἶναι ἡ καρδιά σου ἀμάλαχτη* καί δέ λυγίζει
μέ παρακάλια· μά τό χαλινό δαγκώντας
σά νιόστρωτο ἄτι πᾶς καί δέ γρικᾶς τὰ γκέμια*.
“Ὁμως θρασύς, σέ σάπιο 'παίρῃσαι* ἀντιστύλι*
γιατί τοῦ νοῦ ἡ ἀποκοτιά, σά λείπει ἡ γνώση,
μονάχη κι ἀπ' τό τίποτα πιό λίγο ἀξίζει.
Μάθε λοιπόν, τὰ λόγια μου ἂν δέ θές ν' ἀκούσεις,
ποιές συμφορές φουρτουνιασμένες καί ποιές μπόρες
ἄφευκτα σέ προσμένουνε· πρῶτα τήν ἄγρια
φάραγγα ἐτούτη μέ βροντές κι ἀστροπελέκια
θά σπαράξει ὁ πατέρας μου καί τό κορμί σου
βαθιά μέσα στά ρέπια* θά καταχωνιάσει·
κι ἀφοῦ καιρό πολύ τελειώσεις, θά ξανάβγεις
πίσω στό φῶς· μά ὁ φτερωτός τοῦ Δία ὁ σκύλος
μέ στόμα λαιμαργο, ὁ αἰτός, στό αἷμα βαμμένο
τρανά ξεσκλίδια* τό κορμί θά σοῦ λιανίσει*,
ἀκάλεστος ὀλημερίς στό γιόμα ἐρχόντας
καί θενά τρώει σου τό σαπιόμαυρο συκῶτι.
Καί μήν προσμένεις στό μαρτύριο αὐτό σου τέλος,
πρί νά βρεθεῖ κανεῖς θεός, πού νά θελήσει
νά πάρει ἐπάνω του τὰ πάθια σου καί πάει
στοῦ ἀφεγγου τ' “Αδη τ' ἄραχλα βαθιά σκοτάδια.
Παίρνε λοιπόν ἀπόφαση, γιατί δέν εἶναι

1070

1080

ἀμάλαχος: ἀνέγγιχτος

γκέμι: χαλινάρι

'παίρομαι: ἐπαίρομαι, (ἐπαρση) περηφανεύομαι, κοκορεύομαι

ἀντιστύλι: στήριγμα

ρέπια: ἐρείπια, χάλασμα

ξεσκλίδι: κουρέλι, κομμάτι

λιανίζω: κόβω σέ μικρά, λιανὰ κομμάτια

πλασμένα παχιά λόγια αυτά, μά ή πάσ' ἀλήθεια,
 μία πού δέν ξέρει από ψευτιές τοῦ Δία τό στόμα
 καί δίνει τέλος σ' ὄ,τι πεῖ· μά ἐσύ ἕνα γύρο
 κοιτάξου καί μελέτησε, μηδέ πώς εἶναι
 ποτέ σου πείς τό πείσμα πιά καλό ἀπ' τή γνώση.

1090

ΧΟΡΟΣ

Σέ μᾶς δέ φαίνεται ἄδικο σ' αὐτά πού λέει
 νά ἔχει ὁ Ἑρμῆς, πού σου ζητάει νά παρατήσεις
 τό πείσμα καί σέ φρόνιμη νά στρέψεις γνώμη·
 πείσου, κι εἶναι ντροπή ὁ σοφός ἔξω νά πέφτει.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τά περιμένα τοῦτα πού μοῦ ἔσκουξε αὐτός
 τά μηνύματα· κι εἶναι πολύ φυσικό
 ἀπό ἐχθρό του κακό νά παθαίνει ὁ ἐχθρός.
 Καί λοιπόν καταπάνω μου ἄς πάει νά σκά
 τῆς φωτιᾶς ὁ στριφτός πλοκαμός*,
 μέ βροντές καί μ' ἀγρίων ἀνέμων σπασμούς
 ἄς μανιάζει ὁ αἰθέρας· τῆς μπόρας ἡ ὄργη
 τά θεμέλια ἄς τραντάζει ὡς τίς ρίζες τῆς γῆς
 καί τό κύμα τοῦ πόντου μ' ἀψύ βρουχισμό
 τοὺς οὐράνιους τῶν ἄστρων τοὺς δρόμους ψηλά
 ἐν' ἄς κάμει κι ἄς πνίξει· κι αὐτό τό κορμί
 μέσ στά μαῦρα τά τάρταρ' ἄς ρίξει βαθιά
 σπῆς ἀνάγκης τ' ἀφεύγατο ρέμα συρτό·
 Μά ὄ,τι κάμει, ἐμένα ποτέ τοῦ ποτέ
 δέ θά μέ θανατώσει!

1100

1110

ΕΡΜΗΣ

Τέτοια ξώφρενα λόγια δέν εἶναι ν' ἀκοῦς
 μόνο ἑνός πού τοῦ σάλεψε σίγουρα ὁ νοῦς;
 Γιατ' ἀλήθεια τί λείπει νά μήν εἶν' αὐτή

πλοκαμός: πλόκαμος, πλεξούδα

του νοῦ βλάβη ἢ εὐχή του καὶ τρέλα σωστή;
 Μά ἐσεῖς τώρα πού κάθεστε κι ἔτσι αὐτουνοῦ
 συμπονᾶτε τὰ πάθη, βιαστεῖτε ἀπ' ἐδῶ
 νά τραβήξετε γρήγορ' ἀλλοῦ πουθενά,
 γιά νά μή τῆς βροντῆς τό φριχτό μουγγητό
 σᾶς ζαλώσει* τὰ φρένα.

1120

ΧΟΡΟΣ

Ἄλλο τίποτ' ἂν ἔχεις νά λές πού μπορεῖ
 νά μέ πείσεις· γιατί, ὅσο βέβαια γιά αὐτά,
 πού ξεστομίσεις τώρα, δέ στέκουν γιά μέ.
 Πῶς μέ βάζεις νά κάνω μιά πράξη κακή;
 κάλλιο ὅ,τι ἔναι μαζί του νά πάθω κι ἐγώ,
 πού ἔχω μάθει ἀπό πάντα σάν τί νά μισῶ
 τόν προδότη, καί πού ἄλλη καμιὰ σάν αὐτή
 δέ φοβοῦμαι χειρότερη ἀρρώστια.

ΕΡΜΗΣ

Λοιπόν ὅ,τι προλέγω θυμάστε καλά,
 κι ὅταν ἡ ἄδικη ὥρα θ' ἀδράξει καί σᾶς,
 μέ τήν τύχη μήν ἔχετε τότε ἀφορμή,
 μήδε πεῖτε σ' ἀπρόβλεπτα ὁ Δίας κακά
 πῶς σᾶς ἔριξε μέσα· μά μόνο σέ σᾶς
 θά ἔν' τό φταιξιμο, μιά πού τό ξέρατε πρὶν
 κι ὄχι ἀνύποπτα κι ἄξαφνα μέσ στοῦ χαμοῦ
 θά μπλεχτεῖτε τ' ἀπέραντα βρόχια*.

1130

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Ὅχι πιά μέ τὰ λόγια, μά ἰδοῦ ἀληθινά
 πού τραντάζεται ἡ γῆς
 καί μαζί μουκаниέται* βαρὺ τῆς βροντῆς

1140

ζαλώνω: φέρνω ζάλη, τρελαίνω

βρόχι: παγίδα, θηλιά

μουκаниέμαι: ἀφήνω μουκανητό βοδιοῦ (μυκηθμός)

τ' ἀντιλάλημ' ἀπόγεια καὶ γλῶσσοι στριφτές
οἱ ἀστραπὲς σαῖτεύουσι φωτιᾶς.

Ἄγριος οἰφουνας στρίβει ψηλά κορνιαχτό*,
ὄλοι οἱ ἀνέμοι σκιρτοῦν, καὶ μ' ἀντίπνοη ὄργη
στήνουσι πόλεμον ὁ ἓνας στὸν ἄλλο ἀντικρῦ,
καὶ ταραχτήκε ὁ αἰθέρας μὲ τὸν πόντον μαζί.
Βέβαια τέτοια ἀπ' τὸν Δία χιμάει φανερά
κατὰ πάνω μου ἀντάρα, ποῦ τρόμος γεννᾶ.
Μὰ ὦ μητέρα μου ἐσύ σεβαστή, κι ὦ ποῦ σύ
μέσ' στό φῶς τυλίγεις, αἰθέρα, τό πᾶν,
πόσον ἄδικα, δεῖτε με, πάσχω!

1150

κορνιαχτός: ἀνεμοζάλη, πυκνή σκόνη

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Πρόλογος

Στόν πρόλογο τοῦ Προμηθεά ἐμφανίζονται τέσσερα πρόσωπα. Τό Κράτος, ὁ Ἥφαιστος, ὁ Προμηθεάς καί ἡ Βία. Τά δύο πρῶτα μιλοῦν, τά ἄλλα δύο εἶναι βουβά. Ἐάν εἶναι σωστές οἱ ἀπόψεις γιά τή χρονολόγησι τοῦ ἔργου (458 περίπου), ὁ Αἰσχύλος μποροῦσε νά χρησιμοποιήσῃ καί τρίτο ὑποκριτή, πού ἤδη εἶχε χρησιμοποιήσῃ ὁ Σοφοκλῆς.

Ἐάν ἡ σιωπή τοῦ Προμηθεά, ὅπως θά δοῦμε, εἶναι ψυχολογικά ἀναγκαία, ἡ σιωπή τῆς Βίας εἶναι μεγαλοφυές εὐρημα. Ἡ παρουσία τῆς, ἔστω σιωπηλή, ἀρκεῖ!

στ. 1 Ἐρχονται ἀπό τόν Ὀλυμπο. *Προσπαθήστε νά περιγράψετε τά τερατώδη προσωπεῖα.*

στ. 2 Ὅσο κι ἂν παρακάτω θά ἀναφερθεῖ συγκεκριμένα ὁ Καύκασος, ἡ πρώτη καί μόνιμη ἐντύπωση γιά τό θεατή πρέπει νά εἶναι ἕνας ἀπροσδιόριστος τόπος, ἐξω ἀπό τίς γεωγραφικές γνώσεις τῶν θεατῶν.

στ. 10 Τό ἀρχαῖο κείμενο μιλά γιά *τυραννία*.

στ. 11 Μέσα σέ ὀκτώ στίχους τό Κράτος ἐκθέτει μέ σπάνια λιτότητα καί σαφήνεια τήν ὑπόθεσι: α) ἐγκλημα· β) κίνητρο τοῦ ἐγκλήματος· γ) ποινή· δ) ἐκτελεστή τῆς ποινῆς. Συναμα ἀναφέρονται οἱ δύο πού βλάπτονται ἀπό τήν παρανομία. Ὁ Δίας (ἠθική βλάβη), ὁ Ἥφαιστος (ὕλική βλάβη).

στ. 12 Τό Κράτος καί ἡ Βία ἦταν παιδιά τῆς Στύγας καί τοῦ Πάλλαντα. Ἡ Στύγα ἦταν κόρη τοῦ Ὠκεανοῦ.

στ. 12 Εἶχε ἀναλάβει τήν ἐκτέλεσι τῆς διαταγῆς. Ἦταν, κατά ἕνα τρόπο, ἡ ἐκτελεστική ἐξουσία.

στ. 14 Ἡ μάνα τοῦ Προμηθεά Θέμιδα καί ἡ μάνα τοῦ Ἥφαιστου Ἥρα κατάγονταν ἀπό τόν Οὐρανό.

στ. 15 Θά κάμει χρέη ἐκτελεστικοῦ ὄργανου. Θά ὑλοποιήσῃ τή διαταγή.

στ. 16 Πρώτη αναφορά σέ κάποια ανάγκη στήν όποία ύπακούει ένας θεός.

στ. 18 'Ο σεβασμός και ό κρυφός θαυμασμός είναι φανερός. 'Ο Προμηθέας έχει έπιβληθεί ώς προσωπικότητα στόν "Ηφαιστο.

στ. 36 'Ο "Ηφαιστος έμμεσα επαναλαμβάνει τά έπιχειρήματα του Προμηθέα. "Ετσι ή σιωπή του Τιτάνα, ενώ είναι δραματικά συνταρακτική, μέσα από τά λόγια του "Ηφαιστου, γίνεται συνταρακτικότερη.

στ. 37 'Η ισχυρογνωμοσύνη είναι ένα ελάττωμα, όταν αναφέρεται στό χαρακτήρα. Του Δία όμως τό ελάττωμα είναι πιά επικίνδυνο γιατί πηγάζει από μία ανάγκη έπιβολής. *Συζήτησε γιατί είναι συνήθως σκληρός κάθε νέος άφέντης;*

στ. 41 'Ο "Ηφαιστος ήταν κάτοχος τής φωτιάς: ό μόνος κάτοχος. Τό Κράτος συνδέει τό έργαλείο μέ τό άξίωμα αυτού πού τό χειρίζεται. *"Έχει δίκιο;*

στ. 44 'Η ύπακοή συσχετίζεται μέ τό φόβο. "Εμμεσα τό Κράτος περιγράφει τόν τρόπο μέ τόν όποίο κυβερνά ό Δίας.

στ. 46 'Ο συναισθηματισμός δέ φέρνει κέρδη. *Συζήτησε τή θεωρία του Κράτους.*

στ. 48 "Όταν ένας τεχνίτης φτάνει νά μισεί τήν τέχνη του, σημαίνει πώς δέν τόν ικανοποιεί, δέν τόν «γεμίζει» ή δέν τή χρησιμοποιεί όπως θά 'θελε.

στ. 53 Τό Κράτος δίνει τήν άπάντηση πού δέ θέλησε νά δώσει ό "Ηφαιστος. 'Ο Δίας, ό Τύραννος, είναι ό μόνος έλεύθερος. *Οί άλλοι δέν είναι; Γιατί;*

στ. 64 'Η ικανότητα πού άποδίδεται στόν Προμηθέα είναι ή έπιδεξιότητα.

στ. 66 'Ο Δίας.

στ. 80 Τόν ίδιο και πιθανώς τή Βία, πού θά αναφέρουν τίς λεπτομέρειες στό Δία.

στ. 81 "Εμμεση αναφορά στό προσωπείο, στή μάσκα του Κράτους. 'Η τερατώδης μορφή συμβαδίζει μέ τή σκληρή γλώσσα. *Σχολίασε, γενικά, τή διαπίστωση.*

στ. 85 Πρώτη αναφορά στό άμάρτημα του Προμηθέα. Μεγαλοπίαστηκε, ξεπέρασε τά όρια, τίς δικαιοδοσίες του. Τό Κράτος τόν ειρωνεύεται.

στ. 87 Είναι φανερή ή περιφρόνηση για τούς ανθρώπους.

στ. 89 Τό όνομα στά άρχ. έλληνικά σημαίνει: αύτός πού προνοεί, πού φροντίζει, πού γνoιάζεται από τά πρίν. Τό Κράτος κάνει είρωνικό λογοπαίνιο.

Τό Κράτος άποχωρεί για νά έπιστρέψει σέ λίγο μέ τό προσωπείo του 'Ωκεανoυ ό ύποκριτής πού τό ύποδύoταν.

στ. 96 'Ο Προμηθέας, όταν μόνος πιά άρχίζει τό μονόλογό του, διακόπτοντας τή σιωπή του, άπευθύνεται σ' όλες τίς φυσικές δυνάμεις καί στή Γη, παμπάλαιη θεότητα, δηλ. σέ θεϊκές όντότητες πού κυριαρχούσαν στό σύμπαν πρίν από τήν έπανάσταση του Δία. 'Επικαλείται τήν παλιά (καί αιώνια γι' αύτόν) τάξη.

στ. 106 'Ως θεός κι αύτός έχει τήν ικανότητα τής προφητείας. Αύτή του ή ικανότητα τόν άποκαλύπτει σ' όλο του τό μεγαλείο μπροστά μας, γιατί ένw ήξερε τίς συνέπειες τής πράξης του, τόλμησε νά προχωρήσει στήν άπόφασή του.

στ. 110 'Η δύναμη τής άνάγκης τόν ώθησε στήν πράξη καί στή δύναμή της ύποκύπτει ως πρός τίς συνέπειες.

στ. 120 'Η άναφορά, κάθε τόσο, του τοπίου, όπου καρφώθηκε δέν είναι τυχαία. 'Ο ούρανός, άπ' όπου κατάγεται τό γένος του, γίνεται μάρτυρας τών συμφορών του. 'Η φυλακή του είναι ή φύση όλη.

στ. 121 'Ενδιαφέρουσα ή άναφορά του Αισχύλου στήν όσφρηση. Θέλει νά προβάλει τήν αύξημένη έρεθιστικότητα του τίτανα ή αύτή ή όξύτητα στήν αίσθηση είναι άποτέλεσμα τής άγωνίας του; 'Η άγωνία όξύνει τίς αισθήσεις. *Γιατί;*

στ. 130 Είναι τρίτη φορά (οι άλλες δύο από τό Κράτος καί τόν "Ηφαιστο) πού άκούγεται τό κίνητρο τής πράξης του Προμηθέα. Πώς τό αναφέρει ό καθένας;

στ. 135 Πέρα από τίς βασικές μηχανές τής σκηνης πού περιγράψαμε στήν Εισαγωγή υπήρχαν κι άλλες. Μιά από αυτές ήταν τά βροντεία ή ήχεια, μεταλλικές λάμες πού προκαλούσαν έκκωφαντικό θόρυβο. Αύτά πρέπει νά χρησιμοποιούνται καθώς πλησιάζουν οι 'Ωκεανίδες. 'Ο Αισχύλος, αναφέρεται, φρόντιζε ιδιαίτερα για τίς όπτικοακουστικές έντυπώσεις.

Γενικά σχόλια:

α) Κράτος στά άρχαία έλληνικά σημαίνει δύναμη, ισχύ. Σέ μās

σήμερα σημαίνει οργανωμένη πολιτεία. Ήταν περισσότερο δύναμη καταστολής παρά οργανωμένη δύναμη· γι' αυτό συνοδεύεται από τή Βία, τήν αδελφή του. Είναι εκτελεστικά και έπιτελικά όργανα τής καταπιεστικής έξουσίας.

β) Ο "Ηφαιστος έμφανίζεται ως τεχνίτης, υπάκουος, αναγκασμένος νά ύπηρετεί και νά εκτελεί τυφλά.

Συζητήστε τά προβλήματα πού έχει μέ τήν τέχνη του ένας ειδικευμένος τεχνίτης σ' ένα τυραννικό καθεστώς.

γ) Στο στίχο 84 πρέπει νά αποχωρήσει ό ύποκριτής πού ύποδυόταν τόν "Ηφαιστο, γιά νά άντικαταστήσει τό όμοίωμα τοϋ Προμηθέα πού καρφώθηκε στό βράχο. Μερικοί άμφισβητοϋν αυτή τήν έκδοχή και πιστεύουν πώς ό Αίσχύλος χρησιμοποιεί τρίτο ύποκριτή.

Πάροδος

Χορός τών 12 Ώκεανίδων. Οί Ώκεανίδες ήταν 50. Κόρες τοϋ Ώκεανοϋ. Ο αριθμός περιορίζεται γιά τίς άνάγκες τοϋ δράματος. Είσερχονται κατά τρόπο θεαματικό. Πετώντας, άρα χρησιμοποιήθηκε τό αιώρημα. Η πάροδος έχει μορφή κομμοϋ.

στ. 141 Ζοϋσαν στίς θαλασσινές σπηλιές.

στ. 145 Η ήθογράφησή τους σαν συνεσταλμένων παρθένων δίνει μία ανθρώπινη διάσταση στό θεικό τους χαρακτήρα.

στ. 146 Σάν φτερωτό άρμα θά είχε διασκευαστεί τό αιώρημα.

στ. 164 Οί Ώκεανίδες άνήκουν στήν παλιά τάξη τών θεών. "Όπως θά δοϋμε όμως, έχουν προσχωρήσει ή έχουν αποδεχτεί τή νέα, συναισθηματικά όμως είναι μέ τίς δυνάμεις πού τώρα ποδοπατιοϋνται.

στ. 169 Στή μυθική εκείνη έποχή δέν ήταν νοητό νά πεθάνουν οι ύπερφυσικές όντότητες, όπως οι Τιτάνες· μόνο νά καταχωνιαστοϋν. Δές παρακάτω.

στ. 171 Η γελοιοποίηση είναι χειρότερη από ένα θάνατο. Ο έξευτελισμός είναι ή μεγαλύτερη ταπείνωση.

στ. 180 Ο νέος άρχοντας τοϋ κόσμου άντιλαμβάνεται ότι κινδυνεύει από τίς δυνάμεις πού άνέτρεψε, έστω κι άν μερικοί άπόγονοι τοϋ Οϋρανοϋ συμμάχησαν μαζί του, όπως ό Προμηθέας.

Συσχέτισε αυτούς τούς φόβους μέ τήν καχυποψία τών τυράννων πρós τούς συνεργάτες τους.

στ. 182 "Όταν εξασφαλιστεί και ήρεμήσει.

στ. 183 Ὁ χορός δέν κάνει εὐχή· ἀπλά ἀναφέρει τὰ δύο ἐνδεχόμενα.

στ. 189 Ἡ πρώτη νύξη τοῦ Προμηθεά γιά ἓνα μυστικό πού γνωρίζει καί πού ἔχει σχέση μέ τήν ἀνατροπή τοῦ Δία. *Σημειώστε ἀπό δῶ καί πέρα πῶς τό ἀποκαλύπτει λίγο λίγο καί τί ρόλο παίξει αὐτό στήν εξέλιξη τοῦ δράματος.*

στ. 194 Αὐτός εἶναι ὁ ὅρος γιά νά ἀποκαλύψει στό Δία τό μυστικό: νά ἀντιστραφοῦν οἱ ρόλοι.

στ. 197 Μετά τήν παρατήρηση τοῦ Κράτους γιά ἀσέβεια καί ὑπερμετρο ζῆλο, τώρα καί ὁ χορός τοῦ καταλογίζει θρασύτητα. Δέν εἶναι μόνο ἡ πράξη του ἀλλά καί ἡ συμπεριφορά του μετά τήν πράξη, πού προκαλεῖ τήν ἀντίδραση τῶν θεῶν.

στ. 207 Τό δίκιο του βασιζέται, στηρίζεται στή δύναμή του· τό κύρος του τό ἀντλεῖ ὁ Δίας ἀπό τά μέσα πού ἔχει στή διάθεσή του.

στ. 212 Πρώτη νύξη πῶς στό μέλλον θά ἐπέλθει συνδιαλλαγή, ὅταν ὁ Δίας θά χρειαστεῖ τό μυστικό τοῦ Προμηθεά. Προαναγγέλλει τό θέμα τοῦ τρίτου δράματος τῆς τριλογίας: Ὁ Προμηθεάς Πυρφόρος; ἄν εἶναι βέβαια ὀρθές οἱ ὑποθέσεις γιά τή σειρά τῶν δραμάτων.

Γενικό σχόλιο

Οἱ ποιητές ἔπρεπε νά βροῦν ἓνα λογικό ἐπιχείρημα γιά νά δικαιολογήσουν τήν παρουσία τοῦ χοροῦ στήν ὀρχήστρα. Ὁ Αἰσχύλος στό χῶρο πού τοποθετεῖ τή δράση ἦταν δύσκολο νά δώσει λύση σ' αὐτό τό πρόβλημα.

Πῶς τό ἀντιμετώπισε; Συμπλήρωσε τίς διαπιστώσεις σου μετά τό πρῶτο ἐπεισόδιο.

Πρῶτο Ἐπεισόδιο

στ. 214 Ὁ χορός στό διάλογό του μέ τόν Προμηθεά ἐκπροσωπεῖται ἀπό τήν κορυφαία.

στ. 232 Ἡ λέξη Θέμις στά ἀρχαῖα ἑλληνικά σημαίνει θεσμός, ἰσορροπία, τάξη, δικαιοσύνη· σημαίνει ἐπίσης καί τιμωρία γιά ὅ,τι σαλεύει τήν ἰσορροπία.

Σκέψου γιατί, μέσα στά πολλά ὀνόματά της, εἶχε κι αὐτό ἡ Γῆ.

στ. 235 Ἡ Βία κυριαρχοῦσε στὸν προηγούμενο κόσμο. Ὁ δόλος, ἡ ἀπάτη προτείνονται ὡς μέσα γιὰ τὴ διατήρησή του, ὅταν ἐμφανίστηκε ἄλλη βία.

στ. 240 Ὁ Προμηθέας, κατὰ κάποιο τρόπο, πρόδωσε, προσχώρησε στὸν ἐχθρό. Ξέκοψε ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς του συμμάχους καὶ χρησιμοποίησε τὴν πείρα του ἐναντίον τους.

στ. 247 Ὁ Δίας ἐκμεταλλεύτηκε τὴν προσχώρηση τοῦ Τιτάνα. *Εἶχε, κατὰ τὴ γνώμη σας, λόγους νὰ μὴν τὸν ἐμπιστεύεται;*

στ. 252 Ἡ ἐξουσία μοιράστηκε σύμφωνα μὲ τὴ βοήθεια πού ὁ καθένας πρόσφερε στὴν ἐπανάσταση ἐναντία στὸν Κρόνο.

στ. 255 Οἱ ἄνθρωποι ἦταν δημιουργήματα τοῦ Κρόνου. *Ἡ νέα ἐξουσία θέλει νὰ δημιουργήσει ἀνθρώπους σύμφωνα μὲ τίς ἀντιλήψεις της, ὑπάκουους. Μὲ ποιό σκοπό;*

στ. 262 Ὁ Προμηθέας ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ ὅλους. Τοὺς παλιούς θεούς τοὺς πρόδωσε, στοὺς νέους ἀντιστάθηκε, οἱ ἄνθρωποι σιωποῦν. *Γιατί;*

στ. 271 Οἱ ἄνθρωποι ἔτρεμαν μπρὸς στοῦ γεγονότος τοῦ θανάτου, γιατί ἡ ζωὴ τους τελειώνει ἐκεῖ.

στ. 273 Εἶναι τὸ πρῶτο δῶρο τοῦ Προμηθέα στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἄς στοχαστοῦμε μήπως εἶναι τὸ σημαντικότερο. Ἔδωσε στοὺς ἀνθρώπους ἐλπίδες γιὰ μιὰ ζωὴ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο. Τοὺς χάρισε τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνιότητος. Τί νόημα θὰ εἶχαν ὅλα τὰ ἄλλα χωρὶς αὐτό; *Ὅταν δέν ἔχεις τὴν ἐλπίδα, γιατί νὰ δημιουργεῖς;*

στ. 290 Ἄρα δέν εἶναι πείσμα γιὰ ἓνα λάθος· ἡ παρακοή του εἶναι συνειδητὴ καὶ ὑπεύθυνη πράξη.

στ. 297 Πρῶτη ἀπόπειρα νὰ ἀποκαλύψει τὸ μέλλον. Νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνακοινώσει ὅ,τι βλέπει μὲ τὴν προφητικὴ του ἰκανότητα. Θέλει νὰ μοιραστεῖ τὴν ἀγωνία του μὲ τοὺς ἄλλους. *Ἡ ἐξομολόγηση ξαλαφρώνει. Μήπως ὁμως κάνει κι αὐτοὺς πού τὴν ἀκοῦνε συνυπεύθυνους;*

στ. 303 Ἔως αὐτὴ τὴ στιγμή οἱ Ὠκεανίδες ἦταν πάνω στοῦ φτερωτὸ ἄρμα πού τίς ἔφερε.

στ. 313 Χρήση ἄλλη μηχανῆς ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο πού ἔχει διασκευαστεῖ σὲ πελώριο πουλί. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Ὠκεανοῦ πὼς ἐπικοινωνεῖ μαζί του λογικά.

στ. 315 Ὁ Ὠκεανός εἶναι ὁ πιὸ παλιός Τιτάνας, γιός τοῦ Οὐρανοῦ

καί τῆς Γῆς. Διάβασε ξανά τήν ἀρχή τῆς Γένεσης στήν Παλιά Διαθήκη.

στ. 327 Ὁ Αἰσχύλος γνωρίζει πώς ὁ Καύκασος ἔχει μεταλλεύματα σιδήρου.

στ. 336 Ἀπό τήν ἀρχή ὁ Ὠκεανός ἀποκαλύπτει τό σκοπό τοῦ ἐρχομοῦ του. Θέλει νά πείσει τόν Προμηθεά σέ συνδιαλλαγή. Εἶναι ἕνας ἀπό τούς Τιτάνες πού κέρδισαν τιμές ἀπό τήν οὐράνια μεταπολίτευση. Ἐδῶ πρέπει νά ἀναφερθεῖ κάτι πολύ σημαντικό γιά τήν κατανόηση τῆς τραγωδίας. Ὁ Ὠκεανός εἶναι πατέρας τῶν Ὠκεανίδων καί ἡ Ὠκεανίδα Στύγα εἶναι μητέρα τοῦ Κράτους καί τῆς Βίας. Αὐτές οἱ τρεῖς γενιές σέ ἀντίστροφη σειρά, ἐγγόνια, παιδιά, πατριάρχης ἔχουν ὡς τώρα προσεγγίσει τόν πάσχοντα Τιτάνα. *Ἐξετάστε τή συμπεριφορά τοῦ καθενός.*

στ. 351 Ὁ Ὠκεανός δέν ἔχει ψευδαισθήσεις. Ξέρει τό ποιόν τοῦ Δία καί γι' αὐτό ἀποφάσισε, φαίνεται, νά ὑποταχτεῖ καί νά χαιρεταί τά ἀγαθὰ τῆς μοιρασιάς.

στ. 353 Ἀναλαμβάνει τό ρόλο τοῦ μεσολαβητῆ.

στ. 354 Γιά νά πετύχει ἡ μεσολάβηση, πρέπει ὁ Προμηθεάς νά ἐγγυηθεῖ πώς θά πάψει νά προκαλεῖ τό Δία.

στ. 357 Ὑπάρχει μιὰ δόση εἰρωνείας στά λόγια αὐτά. Ὁ Ὠκεανός συμβιβάστηκε μέ τή νέα τάξη τοῦ Ὀλύμπου.

στ. 372 Ὁ Προμηθεάς ὑποψιάζεται πώς ἡ προσφορά τοῦ Ὠκεανοῦ μπορεῖ νά εἶναι «γιά τά μάτια».

στ. 397 Ὁ Αἰσχύλος κατά μιὰ πληροφορία ἦταν στή Σικελία, ὅταν ἐνεργοποιήθηκε τό ἠφαίστειο τῆς Αἴτνας. Τό γεγονός αὐτό τό βάζει ὡς προφητεία στό στόμα τοῦ Προμηθεά. Ἡ σεισμολογία βοήθησε τούς φιλολόγους νά χρονολογήσουν τή συγγραφή τῆς τραγωδίας αὐτῆς.

στ. 404 Ἡ τύχη τῶν δύο ἄλλων Τιτάνων εἶναι καταλυτικό ἐπιχειρήμα γιά τή σκληρότητα τοῦ Δία. Ὁ Ὠκεανός θά ἀρχίσει νά κάμπτεται.

στ. 409 Ἡ μεθοδικότητα πού δείχνουν τά λόγια τοῦ Προμηθεά δέ φαίνεται νά τοῦ χρησίμισε στίς δικές του ἐνέργειες.

στ. 413 Ὁ Προμηθεάς ἔμμεσα ἀμφιβάλλει γιά τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς λογικῆς πού φαίνεται νά προκρίνει ὁ Ὠκεανός. Δική του μέθοδος εἶναι ἡ πράξη.

στ. 417 Μιλώντας ο Προμηθέας παραπάνω ανοιχτά και χαρακτηρίζοντας ανόητες τις προθέσεις του Ώκεανου δέν άφησε σ' αυτόν κανένα περιθώριο γιά παραπέρα συζήτηση.

στ. 418 Φαρμακερός στίχος.

στ. 421 'Ο Ώκεανός βιάζεται, μάλλον μέ εύχαρίστηση, νά δεχτεί τά έπιχειρήματα του Προμηθέα.

στ. 422 'Υπάρχει κάποια ειρωνεία στό κατευόδιο του Ώκεανου;

Γενικό Σχόλιο:

α) Πρίν από την εμφάνιση του Ώκεανου ο Προμηθέας είχε εκφράσει την έπιθυμία νά άποκαλύψει τά μελλούμενα. Γιατί δέ δίνει συνέχεια ο Αίσχύλος; Είναι θέμα τακτικής, γιά νά παρατείνει τό ένδιαφέρον των θεατών ή ή άναβολή έχει σχέση μέ την παρουσία του Ώκεανου;

β) Σύγκρινε τό ήθος τό άδαμάντινο του Προμηθέα μέ τό γεμάτο ύπαναχωρήσεις χαρακτήρα του Ώκεανου.

Πρώτο Στάσιμο

στ. 435 'Η εικόνα του Δία ως σφαγέα είναι πολύ τολμηρή, γιατί ντύνει τά θεϊκά πράγματα μέ ανθρώπινες ώμές συνήθειες.

στ. 437 'Ο θρῆνος γιά τό μαρτύριο είναι πανανθρώπινος.

στ. 439 'Ο Τυφώνας και ο Άτλαντας, πού στό πρόσωπό τους ταπεινώνεται ή παλιά έξουσία.

στ. 446 Οι Άμαζόνες.

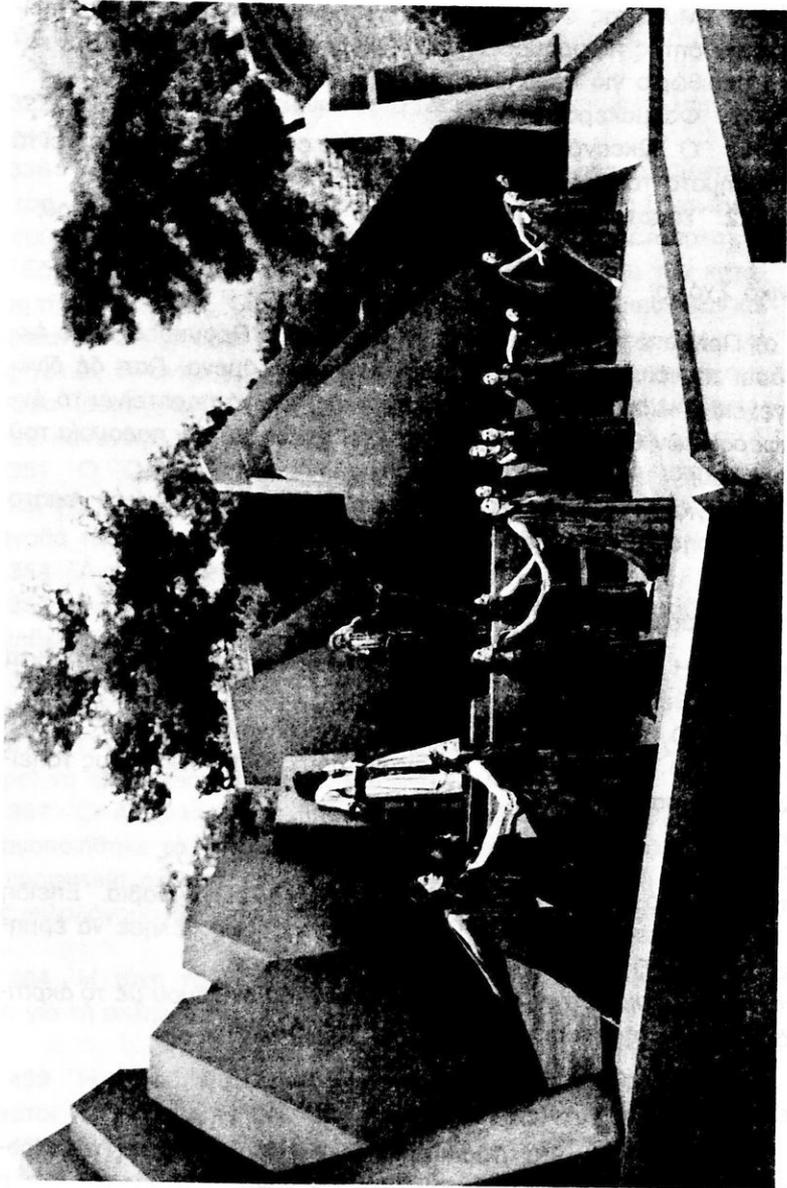
στ. 449 'Η Άζοφική θάλασσα.

στ. 450 Στό κείμενο του Αίσχύλου ύπάρχει ή λέξη Άραβία. 'Επειδή ή έννοια σήμερα είναι άλλη, ο μεταφραστής ίσως θέλησε νά έρμηνεύσει πη λέξη μέ τό φυλετικό της περιεχόμενο.

στ. 468 Σύγκρινε την τελευταία στροφή του στασίμου μέ τό άκριτικό τραγούδι της Κρήτης: ο θάνατος του Διγενή.

Γενικό Σχόλιο:

Παράβαλε τό πρώτο στάσιμο μέ τους πρώτους στίχους του Προμηθέα, όταν λύνει πη σιωπή του στον πρόλογο.

Έπιδαύρια 1963. «Προμηθεύς Δεσμώτης». Προμηθεύς, Ώκεανός και ο χορός. Σκηνοθεσία Αλέξη Μινωτή.

στ. 470 Ὁ Αἰσχύλος θέλει νά δικαιολογήσει τήν παρεμβολή τοῦ στασίμου καί τήν ἀποδίδει σέ μία νέα σιωπή τοῦ Προμηθέα.

στ. 477 Στό ἀρχαῖο κείμενο ὑπάρχει ἡ λέξη *νήπιος* πού σημαίνει: αὐτός πού δέν ἔχει λόγο, λογική.

στ. 480 Ὁ Προμηθέας ἀναλυτικά πιά ἀπαριθμεῖ τά δῶρα του πρός τούς ἀνθρώπους. Ἀφοῦ προηγούμενα, ὅπως εἶδαμε, ἀναφέρθηκε στήν ἐλπίδα τῆς αἰωνιότητος καί στό μέσο πού θά τούς ὀδηγοῦσε στή δημιουργία, τή φωτιά, τώρα παραθέτει τήν παιδαγωγική του. Δίδαξε στούς ἀνθρώπους Λογική, οἰκοδομική τέχνη, Ἀστρονομία, Μαθηματικά, Γλῶσσα, Ἱστορία (ἐργάτες τῆς μνήμης), τή Ναυτική τέχνη κ.ἄ.

στ. 504 Ὁ Προμηθέας ὡς θεός ὑπερέχει ἀπό τούς ἀνθρώπους, εἶναι σέ μία ἄλλη τάξη. Ἡ δική του ὑπόθεση ἀνήκει στή θεϊκή τάξη καί σ' αὐτό τό ἐπίπεδο θά λυθεῖ.

στ. 509 Δεύτερο μέρος τῆς προσφορᾶς του ἡ Ἱατρική, ἡ Φαρμακολογία, ἡ Μαντική, ἡ Μεταλλοτεχνία.

στ. 531 Ἐπιμένει ἰδιαίτερα μέ λεπτομέρειες στίς τέχνες τῆς μαντικῆς, γιατί αὐτό τό δῶρο ἔδωσε τήν εὐχέρεια στόν ἄνθρωπο νά ἀποκρυπτογραφήσει τή θέληση τῶν θεῶν. Ἐκεῖ πού πρῖν τά φαινόμενα σιωποῦσαν, τώρα οἱ ἄνθρωποι ἀνακάλυπταν κρυφά νοήματα καί πορεύονταν ἀνάλογα. Μ' αὐτό τόν τρόπο ὁ Προμηθέας ἀνοίξε τό δρόμο τῶν ἀνθρώπων πρός τούς θεούς.

Ἐντόπισε τόν κίνδυνο πού κρύβει γιά τούς θεούς αὐτό τό δῶρο.

στ. 544 Πρώτη ἀναφορά στή μελλοντική λύτρωσή του: θέμα τοῦ δεύτερου ἔργου τῆς τριλογίας, πού χάθηκε. Λίγο λίγο ὁ Προμηθέας ἀποκαλύπτει ὅσα εἶχε ὑποσχεθεῖ νά πεῖ.

στ. 545 Ποσπάθησε νά ἀντιληφθεῖς σ' ὄλο τό βάθος τά τρομακτικά αὐτά λόγια: ὅση δύναμη κι ἂν ἔχουν οἱ τέχνες, ἡ γνώση, τά μέσα, ὅσο κι ἂν αὐτά μᾶς βοηθοῦν νά ξεπεράσουμε, νά νικήσουμε τίς ἀνάγκες, ἡ Ἀνάγκη εἶναι πιό δυνατή ἀπ' αὐτά, γιατί εἶναι πάντα μπροστά μας;

Σκέψου μήπως αὐτή ἡ πορεία χωρίς τέλος εἶναι ὁ πολιτισμός.

στ. 550 Ἡ Μοίρα, ἡ Εἰμαρμένη, τό Πεπρωμένο, «τό γραφτό» εἶναι θεότητες πού ὑπερέχει καί ἀπό τό Δία.

Τώρα μπορούμε νά συλλάβουμε τόν άγώνα του Προμηθέα: Ὁ Δίας δέν εἶναι τό άπόλυτο. Πάνω άπ' αὐτόν ὑπάρχει κι ἄλλη δύναμη πού τόν ἐλέγχει. Ὁ Δίας δέν εἶναι, ἄρα, ἀλάθευτος οὔτε ἀνίκητος. Μόνο ἔτσι ἔχει νόημα ἡ πράξη του Τιτάνα.

στ. 556 Δεύτερη σαφέστερη ἀναφορά, μέ μορφή ἀπειλής, στό τρομερό μυστικό του. Εἶναι τό μεγάλο ὄπλο του στή σύγκρουσή του μέ τήν ἐξουσία του Δία. Μόνο ἓνα τέτοιο ὄπλο μπορεῖ νά κρατήσῃ κάποιον πού παλεύει μόνος.

Γενικό σχόλιο:

Παράβαλε τούς δύο μονόλογους του Προμηθέα γιά τίς εὐεργεσίες του πρὸς τούς ἀνθρώπους μέ τό πρῶτο στάσιμο τῆς « Ἀντιγόνης» του Σοφοκλή. Βρές ἂν ὑπάρχει διαφορετική ἀντιμετώπιση γιά τόν ἀνθρώπινο πολιτισμό.

Δεύτερο Στάσιμο

στ. 558 Στό πρῶτο στάσιμο ὁ χορός εἶχε τραγουδήσῃ τό συμπαντικό θρῆνο γιά τά πάθη του Τιτάνα.

Ἐδῶ ἀλλάζει στάση. Ἐντρομος γιά ὅσα ἄκουσε καί γιά ὅσα βλέπει καταλαμβάνεται ἀπό φοβία γιά τήν παντοδυναμία του Δία.

στ. 566 Τό τραγούδι τῶν Ὀκεανίδων παίρνει, θαρρεῖς, ἓναν ἀνθρώπινο τόνο συντηρητισμοῦ. Προτιμᾷ μιά ἡσυχῆ ζωὴ καί ἀποδιώχνει τήν ἰδέα μιᾶς τολμηρῆς πρωτοβουλίας ἐνάντια στήν καθιερωμένη τάξη πραγμάτων.

στ. 574 Θεωρεῖ μάταιη καί ἄσκοπη τήν προσφορά του Προμηθέα, ἀφοῦ δέν μπορεῖ νά ζητήσῃ ἀνταπόδοση.

Ἡ σύγχυση τῶν ἀνθρώπων συνεχίζεται. Μέ ὄλες τίς τέχνες του Προμηθέα δέν μποροῦν νά κλονίσουν τό θεϊκό κράτος.

στ. 586 Κόρη του Ὀκεανοῦ κι αὐτή, ὅπως ἡ Στύγα (ἡ μάνα του Κράτους καί τῆς Βίας). Ἡ σύγχυση καί ἡ σύγκρουση μέσα στά θεϊκά πράγματα δέν εἶναι μικρότερη. Γιὸς του Προμηθέα καί τῆς Ἡσιόνης ὁ Δευκαλίων, ὁ γεννάρχης τῶν ἀνθρώπων μετά τόν κατακλυσμό.

Γενικό σχόλιο:

Βρές λόγους νά ἐξηγήσῃς τὴ μεταστροφή του χοροῦ ὕστερα ἀπὸ τήν ἔκθεση τῶν εὐεργεσιῶν του Προμηθέα.

Τρίτο Ἐπεισόδιο

Ἡ εἰσβολή στήν ὀρχήστρα, σ' αὐτή τήν κρίσιμη στιγμή τοῦ δράματος, τῆς Ἰῶς, εἶναι θαυμάσιο εὐρημα. Κουρελιασμένη, ξυπόλητη, μέ τερατώδη μορφή. Φορεῖ προσωπεῖο γελάδας.

στ. 595 Ξεσπάει σέ μανιακές κραυγές ἀπό τίς κεντρίες τῆς βοϊδομυγας πού τήν ἀκολουθεῖ μέρα νύχτα, τοῦ οἴστρου.

στ. 597 Ἄργος (δέξ λεξικό).

στ. 604 Ὁ Ἄργος τήν ἀποκοιμίζει γλυκά μέ τόν αὐλό του καί τή στιγμή πού παραδίνεται στόν ὕπνο ὁ οἴστρος τήν κεντᾶ. Αὐτό αἰώνια. Εἶναι τό μαρτύριό της.

στ. 606 Κεντρισμένη τρέχει συνεχῶς περιπλανώμενη σ' ὅλη τή γῆ.

στ. 610 Ἐχει φτάσει στήν ἔσχατη ἀπελπισία καί παρακαλεῖ νά τῆς δοθεῖ σωτήριος θάνατος.

στ. 620 Ἡ Ἰῶ ἀπευθύνεται στό Δία, γιά νά τή λυτρώσει. Καί ἀπαντᾶ ὁ Προμηθεάς. Ὁ ὑπαίτιος τοῦ μαρτυρίου της σιωπᾶ. Δέν ἀποκλείεται ὅμως νά ἀπευθύνεται ἡ ἐρώτηση καί στόν Προμηθεά.

στ. 621 Ὁ Ἰναχος ἦταν ποταμός, παιδί τοῦ Ὠκεανοῦ. Βρισκόμαστε πάντα μέσα στόν ἀρχικό κύκλο.

στ. 621 Εἶναι πλῆθος οἱ περιπέτειες τοῦ Δία μέ θνητές γυναῖκες καί θεές.

στ. 622 Γνωστή ἡ ζήλεια τῆς Ἥρας καί ἀπό τόν Ὅμηρο.

Οἱ στίχοι 624 - 958 σέ περίληψη.

Ἐξοδος

στ. 960 Ἄλλη ἀναφορά στό μυστικό. Τώρα ὁ Προμηθεάς γίνεται πιό συγκεκριμένος: ἀναφέρεται σέ μιά πρόθεση τοῦ Δία πού θά εἶναι ἡ ἀφορμή τῆς πώσης του. Οἱ νύξεις ἔχουν γίνει στό μέρος πού δίνεται σέ περίληψη.

στ. 987 Ὁ Προμηθεάς δέν ἔχει τό φόβο τοῦ θανάτου, γιατί εἶναι ἀθάνατος. Ὅμως δέν εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπό τόν πόνο. Ἡ τραγωδία του εἶναι ἀκριβῶς αὕτη: νά πονᾶ αἰώνια χωρίς νά μπορεῖ νά πεθάνει.

στ. 990 Ἡ τιμωρία (δέξ λεξικό Ἀδράστεια).

στ. 992 Θά ἦταν λάθος, ὅπως γίνεται συχνά, νά παίρνομε τέτοιες τρομερές βρισιές σάν ἔκφραση τῆς ἀδάμαστης στάσης τοῦ Προμη-

θέα. Για τόν άρχαίο θεατή ήταν μεγάλη άσέβεια νά άκούγονται τέτοιες προσβολές. Ὁ Προμηθέας δέν εἶναι ἕνας Ἐπαναστάτης ρομαντικός· ἔχει πέσει μέ τή σειρά του σέ σοβαρά σφάλματα καί ἡ τιμωρία του εἶναι αναπόφευκτη. Ἐξάλλου ἡ τριλογία τέλειωνε μέ συμφιλίωση. Ἄς μήν τό ξεχνᾶμε.

στ. 1002 Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ἑρμῆ κάνει φανερά δύο πράγματα: Ὁ Δίας εἶναι πανταχοῦ παρών, γιατί α) ἀκούει ὅσα ἐκτοξεύει ἐναντίον του ὁ Προμηθέας καί β) ἔχει ἀνησυχήσει γιά τό μυστικό τοῦ Τιτάνα.

στ. 1013 Τόν Οὐρανό καί τόν Κρόνο. Ὁ Προμηθέας παρουσιάζεται νά ἔχει δύο πλεονεκτήματα ἀπέναντι στό Δία: τήν πείρα τοῦ παρελθόντος καί τό μυστικό τοῦ μέλλοντος. *Ἐκτίμησε αὐτά τά πλεονεκτήματα.*

στ. 1023 Τό παρελθόν τοῦ Προμηθέα, οἱ ἀγῶνες του, ἡ πράξη πού τόν ὀδήγησε στό μαρτύριο ἔχουν ἕνα μεγαλεῖο πού δέν μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τήν ὑπάλληλική, σχεδόν θά λέγαμε γραφειοκρατική, ὑπηρεσία ἐκείνων πού ὑπηρετοῦν τό νέο καθεστῶς καί γεύονται τά ἀγαθά τῆς ἐξουσίας, ὅταν αὐτή ἀσφαλισθεῖ.

στ. 1037 Οὐσιαστική ἀπάντηση. Τό πλεονέκτημα τοῦ Δία ἀπέναντι στόν Προμηθέα εἶναι ἡ ἀπουσία ἀγωνίας, πόνου καί θλίψης.

στ. 1038 Ἡ πείρα, τό πλεονέκτημα τοῦ Προμηθέα, εἶναι τό αἶτιο τοῦ πόνου, τοῦ πάθους.

Συζήτησε τό θέμα: Ἀπόλυτα ἀπαθής εἶναι αὐτός πού δέν ἔχει μέριμνες.

στ. 1056 Ὁ Ἑρμῆς ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ πῶς ἡ ἐπιμονή τοῦ Προμηθέα ἔχει κίνητρο τή ματαιοδοξία. *Ποῦ βασίζεται αὐτή ἡ ἀποψη;*

στ. 1067 Τό χαλινάρι, ὁ ζυγός εἶναι τά σύμβολα τῆς τυραννίας. Αὐτά ἐπιστρατεύουν πάντα οἱ τύραννοι, γιά νά ἐπιβάλλουν τίς θελήσεις τους, εἶναι τά ὄργανα τῆς βίας.

στ. 1070 Ἐδῶ ἡ γνώση, στό λεξιλόγιο τῶν τυράννων, ἰσοδυναμεῖ μέ τό συμβιβασμό.

στ. 1085 Δές Γενικά Σχόλια.

στ. 1096 Ἡ παρέμβαση τοῦ χοροῦ ἐπαναλαμβάνει τίς θέσεις τοῦ Ἑρμῆ καί μεγαλώνει τήν ἐντύπωση πού κάνει ἡ στάση τοῦ Τιτάνα. Εἶναι τελείως μόνος του.

στ. 1111 Ὁ Προμηθέας προκαλεῖ νά ξεσπάσουν πάνω του ὅλες οἱ φυσικές δυνάμεις· αὐτές πού εἶχε παρακαλέσει στόν πρόλογο νά

συμμεριστοῦν τὰ πάθη του. Τώρα κι αὐτές εἶναι ἐναντίον του. Εἶναι ἀπόλυτα μόνος. Ἴσως ἀθάνατος. Δύο δυνάμεις ἀδιάλλακτες, ἡ μία ἀπέναντι στήν ἄλλη.

στ. 1126 Μετά τό ἐπεισόδιο μέ τήν Ἴω ὁ χορός ἔχει ἀλλάξει πάλι στάση. Σ' αὐτή τήν τρομερή ὥρα γιά τόν Τιτάνα ἀποφασίζει νά μείνει μαζί του. Θεωρεῖ τήν ἐγκατάλειψη προδοσία. Μόλο πού ὁ Προμηθεάς ὀδηγεῖται σέ φρικτότερη περιπέτεια, ἔχει ἀρχίσει ἡ ἀνάστροφη μέτρηση. Ἡ μοναξιά του ἔχει συντροφιά.

στ. 1149 Ἡ τελευταία ἐπίκληση στή Γῆ - Θέμιδα (ἰσορροπία) καί στόν Αἰθέρα - Οὐρανό, τούς προπάτορες, εἶναι ἕνα βαθύ παράπονο τοῦ γιοῦ πρὸς τίς ἀρχές τῆς Δημιουργίας.

Παράβαλε τό «Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί μέ ἐγκατέλειψες» κάνοντας τίς σχετικές διαφοροποιήσεις. Μὴν ξεχνᾶς πὼς στή Γραφή ἔχουμε «ἐκούσιον πάθος».

Γενικό σχόλιο:

α) Συζήτησε τό θέμα: Πὼς χρησιμοποίησε ὁ ἄνθρωπος τὰ δῶρα τοῦ Προμηθεά;

β) Τό δράμα δέν ἔχει ἐξοδο χοροῦ. Εἶναι τό μόνο ἀπ' ὅσα μᾶς σῶθηκαν.

Φαντάσου τὰ μέσα πού διέθετε ὁ Αἰσχύλος γιά τήν τελική σκηνή ὅπως ὁ βράχος πού ἀνοίγει καί καταπίνει Προμηθεά καί Χορό.

γ) Ἐχει διατυπωθεῖ ἡ θεωρία πὼς ὁ «Προμηθεύς Δεσμώτης» εἶναι μιά πολιτική παραβολή. Ὑποστηρίζεται πὼς ὁ Αἰσχύλος καταφέρεται ἔμμεσα ἐναντίον τῶν μεταρρυθμίσεων πού εἰσήγαγαν στό Δημοκρατικό πολίτευμα οἱ δημοκρατικοί μέ ἡγέτη τόν Ἐφιάλτη. Ὁ ποιητής ὑπερασπίζεται τούς παλιούς θεσμούς καί θεωρεῖ τούς νέους σάν μιά τυραννία τοῦ Δήμου.

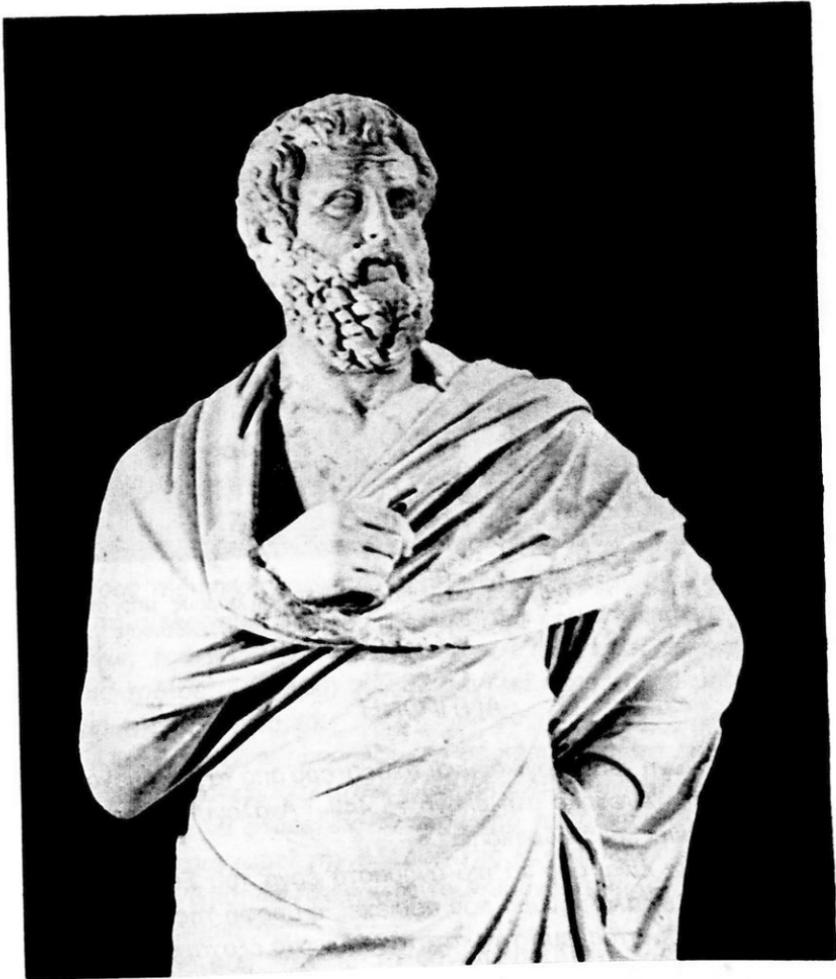
Ἐξέτασε κι αὐτή τήν ἄποψη.

δ) Στό στίχο 1085 ὁ Ἑρμῆς κάνει τόν ὑπαινιγμό πὼς ὁ Προμηθεάς θά λυτρωθεῖ μόνο, ὅταν ἕνας ἄλλος θεός θά θελήσει νά πάρει τή θέση του καί νά πεθάνει. Εἶναι ὁ Χεῖρων. Αὐτό βέβαια δέν μποροῦσε νά γίνει χωρίς τή συγκατάθεση τοῦ Δία.

Ἡ Ἡρακλῆς θά σκοτώσει τόν ἀετό, ἀλλά δέ θά ἀπαλλάξει τόν Τιτάνα ἀπό τὰ βᾶσανά του. Μόνο ἂν βρεθεῖ κάποιος πού νά σηκώσει

τίς ἀμαρτίες τοῦ Προμηθέα, ὁ Δίας εἶναι πρόθυμος νά συμφιλιωθεῖ μαζί του. Αὐτό σημαίνει πῶς ἡ τιμωρία πρέπει νά ἐκτελεστεῖ ἡ παράβαση δέν παραγράφεται. Ἐτσι ἡ σύγκρουση, στό βάθος, φαίνεται πῶς δέν εἶχε προσωπικό χαρακτήρα.

Κάντε παραβολή μέ τίς ἔννοιες ἀμνηστία καί χάρη.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ
ΑΝΤΙΓΟΝΗ

μετάφραση: Ι. Γρυπάρη

Ἀγγεῖο 4ου αἰώνα. Ἡ Ἀντιγόνη ὀδηγεῖται ἀπὸ δύο φρουροὺς μπροστὰ στὸν Κρέοντα. (Ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθους» τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

ANTIGONH

Ἡ Ἀντιγόνη χρονολογικά εἶναι τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ σωζόμενα ἔργα τοῦ Σοφοκλῆ. Ἀνέθηκε σπὴ σκηνή τὸ 442. Ἀνάλογο ἔργο φαίνεται πὼς εἶχε γράψει καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Ἡ τραγωδία εἶναι ἀπὸ τὰ πῖο ὀνομαστά ἔργα τοῦ Σοφοκλῆ, γιατί πέρα ἀπὸ τὸ μεγάλο μήνυμα πού περιέχει, ἡ μορφή της, ἡ δομὴ της καὶ ἡ σοφή της κατασκευὴ τὴν κατατάσσουν στὰ ἐξοχότερα δείγματα τοῦ τραγικοῦ εἴδους.

Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου ἀρχίζει τὴν αὐγὴ μιᾶς αἱματηρῆς νύχτας. Ὑστερα ἀπὸ τὸν ἀλληλοσκοτωμὸ τοῦ Ἐτεοκλῆ καὶ τοῦ Πολυνείκη, ὁ θρόνος περιέρχεται στὸν Κρέοντα. Διατάσσει νὰ ταφεῖ ὁ νόμιμος ἄρχοντας τῆς Θήβας μέ τιμές καὶ ὁ ἐπίδοξος σφετεριστὴς νὰ ἀφεθεῖ ἄταφος. Ἡ ἀδερφή τῶν νεκρῶν Ἀντιγόνη ἀποφασίζει νὰ θάψει τὸν Πολυνείκη ἢ ἀδερφή της Ἰσμήνη ἀρνεῖται νὰ τῆ βοηθήσει. Ὅταν ἐκείνη προχωρεῖ σπὴν πράξη της, συλλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς φρουροὺς

καί ὀδηγεῖται στὸν Κρέοντα. Ἐκεῖνος τὴν καταδικάζει νά πεθάνει ἀπὸ ἀσιτία σέ θολωτὸ τάφο. Ὁ μνηστήρας τῆς Ἀντιγόνης καὶ γιὸς τοῦ Κρέοντα Αἴμονας προσπαθεῖ μάταια νά ἀλλάξει τὴ γνώμη τοῦ πατέρα του. Ὁ Κρέοντας συμπεριφέρεται μὲ ἀνευλάβεια στοῦ μάντη Τειρεσία πού ἐπεμβαίνει γιὰ νά ἀποτρέψει μεγάλες συμφορές. Ὃταν ὁ Κρέοντας ἀντιλαμβάνεται τὸ σφάλμα του, εἶναι ἄργά. Ἡ Ἀντιγόνη ἔχει κρεμαστεῖ στὸν τάφο τῆς, ὁ Αἴμονας αὐτοκτονεῖ μπροστὰ στὸν πατέρα του καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Κρέοντα Εὐρυδίκη σφάζεται μόνη τῆς ἀπὸ ἀπελπισία. Ὁ Κρέοντας ἀνάμεσα σέ τόσα θύματα πού προκάλεσε τὸ πείσμα του θρηνεῖ τὴν ἀστόχαστη συμπεριφορὰ του.

Στὴν τραγωδία συγκρούονται δύο ἀσυμβίβαστοι χαρακτήρες πού ἀντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν κόσμο.

Ὁ Κρέοντας εἶναι ὁ δυναμικὸς τύραννος πού ξέρεי νά παιζει μὲ πείσμα τὸ παιχνίδι τῆς ἐξουσίας. Ἀποφασισμένος νά φέρει ὡς τὸ τέλος τὸ πολιτικὸ του πρόγραμμα κάνει μιά σειρά ἀπὸ τρομερὰ λάθη. Παραβλέπει τὸ ἐθιμικὸ δίκαιο, ἀσεβεῖ ἀπέναντι στοῦ γάμο, στὴν ἀγάπη, στοῦ κύρος τῆς κοινῆς γνώμης καὶ στίς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις. Ἀρνιέται τὴ συγγένεια, τὴν πατρικὴ στοργή, τίς τυπικὲς διαδικασίες καὶ τὴ γνώμη τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἱερατείου. Προσπαθεῖ νά στηριξεῖ τίς πράξεις του σέ μιά λογικὴ πού δέν ἀντλεῖ κύρος παρά μόνο ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας του.

Ἡ Ἀντιγόνη εἶναι προσηλωμένη σέ κάποιες ἀξίες πού θεωροῦνται αἰώνιες καὶ ἀπαρασάλευτες. Ὀπλισμένη μὲ ἀνάλογο πείσμα εἶναι ἀποφασισμένη νά φτάσει ὡς τὰ ἄκρα ἀπὸ τὴν ἀρχή. Σκληρὴ καὶ ἀμετακίνητη, δὲ συγχωρεῖ τὴν ἀδερφή τῆς κι ὅταν ἐκεῖνη μετανοιώνει, προσπερνάει βιαστικά τὸν ἔρωτα τοῦ Αἴμονα καὶ προχωρεῖ μόνη τῆς πρὸς τὸ μαρτύριό τῆς.

Ἡ περιφρόνησή τῆς γιὰ τὸ θάνατο πού ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν προσήλωσή τῆς στοὺς ἄγραφους ἠθικοὺς νόμους συμβάλλει στοῦ νά ἀποκαλυφθεῖ ἡ ἐγκληματικὴ ἀλαζονεία τοῦ Κρέοντα.

Ἡ ἀκαμψία τῆς Ἀντιγόνης μπροστὰ στὸν ἐγκωισμό τοῦ τυράννου καὶ στὴ σκληρότητα τῶν νόμων του δικαιώνεται στὴ συνειδησὴ μας ὡς στάση ζωῆς.

Ἡ εὐθυνοφοβία καὶ ὁ ἀλόγιστος συναισθηματισμὸς τῆς Ἰσμήνης, ἡ φιλαυτία τοῦ φύλακα, ἡ εὐγένεια καὶ ἡ ὀρθοφροσύνη τοῦ Αἴμονα, ἡ σκληρὴ καὶ ἀλύπητη τακτικὴ τοῦ Τειρεσία, ἡ ἀπελπισμένη σιωπὴ τῆς

Ευρυδίκης είναι τό πλούσιο ήθρογραφικό φάσμα μέσα στό όποιο ή σύγκρουση τών βασικών προσώπων συντελείται.

Ο χορός τών Θηβαίων γερόντων μέ τήν ούδέτερη στάση του και τά έξαίσια λυρικά του ξεσπάσματα συμπληρώνει τό δραματικό τοπίο.

Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Πρόλογος	(1 - 140)
Πάροδος	(141 - 209)
Α' έπεισόδιο	(210 - 442)
Α' στάσιμο	(443 - 499)
Β' έπεισόδιο	(500 - 767)
Β' στάσιμο	(768 - 822)
Γ' έπεισόδιο	(823 - 1037)
Γ' στάσιμο	(1038 - 1060)
Δ' έπεισόδιο (Κομμός)	(1061 - 1216)
Δ' στάσιμο	(1217 - 1258)
Ε' έπεισόδιο	(1259 - 1425)
Ε' στάσιμο	(1426 - 1465)
Έξοδος	(1466 - 1717)
α) έπική	(1461 - 1613)
β) λυρική (Κομμός)	(1614 - 1717)

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ
ΙΣΜΗΝΗ
ΚΡΕΟΝΤΑΣ
ΦΥΛΑΚΑΣ
ΑΙΜΟΝΑΣ
ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ
ΑΓΓΕΛΟΣ
ΕΥΡΥΔΙΚΗ
ΧΟΡΟΣ

Έλενη Παπαδάκη Αντιγόνη, 1940. Σκηνοθεσία Τ. Μουζενίδη.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

στίχοι
πρωτοτύπου
1 - 18

᾽Ω ἀγαπημένη αὐταδερφή μου Ἴσμηνη,
ξέρεις ποῖό τάχ' ἀπ' τὰ κακά, πού ὁ Οἰδίπους
μᾶς ἄφησε κληρονομιά, νά μένει
πού ὁ Δίας νά μὴν τό ἴστειλε στίς δυό μας
πού εἶμαστε ἀκόμα στή ζωή; Γιατί
κανένα πόνου καί καμιά κατάρρα,
καμιά ντροπή, κι οὔτε καμιά ἀτιμία
δέν εἶδα ἐγὼ νά λείψει ἀπ' τίς δικές σου
κι ἀπ' τίς δικές μου συφορές. Καί τώρα
τί ἴναι αὐτή πάλι ἡ προσταγή, πού λένε
πὼς ὅτι καὶ διαλάλησε στή χώρα
καί σ' ὄλους τοὺς πολίτες ὁ ἄρχοντας μας;
Ξέρεις κι ἄκουσες τίποτα; ἢ δέν ἔχεις
εἶδηση πάρει πὼς κακό ἐτοιμάζουν
γιά τοὺς ἀγαπημένους μας οἱ ἐχθροὶ μας;

10

ΙΣΜΗΝΗ

Γιὰ μένα κανεῖς λόγος, Ἰσμηνή,
μῆτε καλὸς μῆτε κακὸς δέν ἦρθε
γιὰ φίλους μας, ἀπ' ὅταν σέ μιά μέρα
χάσαμε οἱ δυό τοὺς δυό ἀδερφοὺς μας,
πού πέσανε ἀπ' τὸ χέρι ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου·
κι ἀφοῦ τοῦ Ἄργου σκορπίστηκε καί πάει
τῆ νύχτ' αὐτὴ ὁ στρατός, ἐγὼ δέν ξέρω
τίποτα παραπάνω, εἴτε ἂν πὼς εἶμαι
πιὸ εὐτυχισμένη, ἢ πιὸ συφοριασμένη.

20

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἦμουνα βέβαιη καί γι' αὐτὸ ἴσα ἴσα

105

19 - 38 σ' ἔφερα ἐδῶ ἔξω ἀπ' τῆς αὐλῆς τίς πύλες
γιά νά τ' ἀκούσεις μόνη.

ΙΣΜΗΝΗ

Μά τί τρέχει;
Δείχνεις πώς κάτι βράζει μέσ στο νοῦ σου.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Καί μή δέν ἔχει ὁ Κρέοντας τόν ἕνα
τόν ἀδερφό μας μέ ταφή τιμήσει, 30
ἐνῶ ἄταφο καταφρονᾷ τόν ἄλλο;
Τόν Ἐτεοκλῆ, ὅπως λέν, καί μέ τό δίκιο,
πρόσταξε νά τόν θάψουν, γιά νά πάει,
μέ τιμή στους νεκρούς τοῦ Κάτω κόσμου·
μά τό ἄθλιο τό κορμί τοῦ Πολυνείκη
στούς πολίτες διαλάλησε, κανένας
στή γῆς νά μήν τό κρύψει οὔτε τό κλάψει,
μά ἀθρήνητο καί ἄταφο νά τ' ἀφήσουν,
γλυκό γιά τά ὄρνια θησαυρό, πού γύρω
καρτεροῦν λιμασμένα γιά θροφή τους. 40
Τέτοια ὁ καλός μας Κρέοντας γιά σένα
καί γιά μένα - ναι, λέω καί γιά μένα -
διαλάλησε· καί θά ῥθει, λέγουν, τώρα
ξάστερα ἐδῶ στή μέση νά κηρύξει
γιά ὅσους δέν τό ἔχουν μάθει· καί τό πράμα
τό παίρνει ὄχι ἔτσι ἀπήφιστα*, μά ἂν κάποιος
τολμήσει κάτι τέτοιο, θάνατος
ἀπ' τοῦ λαοῦ τίς πέτρες μέσ στήν πόλη
τόν περιμένει -. Ἔτσι λοιπόν αὐτά εἶναι.
Μά τώρα ἐσύ θά δεῖξεις ἂν εἶς ἄξιο 50
τῆς γενιᾶς σου βλαστάρι, ἢ ἂν ἐνῶ εἶσαι
ἀπό τέτοιους προγόνους, τοῦς ντροπιάζεις,

ἀπήφιστα: ἀστόχαστα

ΙΣΜΗΝΗ

39 - 48

Μ' ἄν ἔτσι εἶναι, ὦ ταλαίπωρη, τό πράμα,
τί παραπάνω ἐγώ θενά προστέσω
ἄν βάλω ἢ ἄν δέ βάλω χέρι;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Σκέψου
μαζί μου ἄν θά ἐνεργήσεις καί συμπράξεις.

ΙΣΜΗΝΗ

Σέ ποιό κίνδυνο λές; ποῦ πάει ὁ νοῦς σου;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄν τό χέρι αὐτό μου ἐδῶ βοηθήσεις
τό νεκρό νά σηκώσομε.

ΙΣΜΗΝΗ

Μά ἀλήθεια
νά θάψεις σκέφτηκες αὐτόν, πού ἢ πόλη
ἀπαγορεύει;

60

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ναί, τόν ἀδερφό μου
καί τόν δικό σου, ἄν ἐσύ δέ θέλεις·
γιατί κανένας δέ θά πεί γιά μένα
πῶς τόν πρόδωσα ἐγώ.

ΙΣΜΗΝΗ

Δυστυχισμένη,
μόλο πού τό ἔχει ὁ Κρέοντας ἐμποδίσει;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Κανέν' αὐτός δικαίωμα δέν ἔχει
νά μέ χωρίσει ἀπ' τοὺς δικούς μου.

107

Ἰομένα,

σκέψου, ἀδερφή μου, πόσο μισημένος
καί γιομάτος ντροπές μᾶς χάθηκε ὁ
πατέρας μας, ἀφοῦ ἀπ' τὶς ἀνομίες του
πού ἤρθαν στό φῶς, ξερίζωσε μονάχος
με τό ἴδιο του τό χέρι τὶς δυό του ὄψεις.

70

Ἐπειτα ἐκείνη, πού ἔχε τό διπλό
τ' ὄνομα τῆς μάνας καί γυναίκας του,
μέ θηλιά στό λαιμό πῆε ντροπιασμένη·
τέλος οἱ δυό ἀδερφοί μας σέ μιά μέρα
σκοτώθηκαν οἱ δόλιοι μεταξύ τους
δίνοντας θάνατο κοινό μέ χέρια
ἐπάνω ἐπανωτά ὁ ἓνας στόν ἄλλο.

80

Καί τώρα οἱ δυό μας πού ἔχουμε ἀπομεινεί
σκέψου τί τέλος πῶς κακό θά βροῦμε,
ἂν τό νόμο ἀψηφώντας πᾶμε ἐνάντια
σ' ὅ,τι ἔχει ἀποφασίσει ἡ ἐξουσία.
Κι ἀπ' τ' ἄλλο, νά ξεχνᾶς αὐτό δέν πρέπει,
πρῶτα, πῶς γεννηθήκαμε γυναῖκες
νά μήν μπορεῖ νά τά βάζουμε μέ ἄντρες·
ἔπειτα, πῶς αὐτοί πού ἐξουσιάζουν
πῶς δύναμη ἔχουν ἀπό μᾶς, κι ἀνάγκη
νά τοὺς ἀκοῦμε καί σ' αὐτά καί σ' ἄλλα
πῶς σκληρότερ' ἀκόμα καί ἀπό τοῦτα.

90

Ἐγώ λοιπόν ἀφοῦ παρακαλέσω
τοὺς κάτω ἀπ' τῆ γῆ νά συχωρήσουν,
ἂν ὑποτάσσομαι ἔτσι στήν ἀνάγκη,
θά ὑπακούσω σ' αὐτούς πού ἐξουσιάζουν,
γιατί νά θέλεις ὅ,τι ξεπερνᾶ
τῆ δύναμή σου, καθαρῆ ἔναι τρέλα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Οὔτε θά σέ παρακαλοῦσα, μά οὔτε
κι ἂν τό ἔθελες ἀκόμα θά δεχόμουν

μ' εὐχαρίστηση ἐγὼ τῆ σύμπραξή σου·
 μείνε μέ τις ἰδέες σου ἐσύ, μά ἐκεῖνον
 θά θάψω ἐγὼ· γλυκός γιά μένα θά ἔναι,
 σάν θά τό κάμω, ὁ θάνατος· μαζί του,
 σ' ἀγαπημένον πλάι ἀγαπημένη
 θά κείτομαι, γιά τ' ἄγιο αὐτό μου κρίμα·
 γιὰτ' εἶν' ὁ χρόνος πιά πολὺς πού πρέπει
 στοὺς κάτω παρά στοὺς ἐδῶ ν' ἄρέσω,
 ἀφοῦ μέ κείνους θά ἔμαι αἰώνια· ἐσύ
 μπορεῖς, ἂν θέλεις, νά περιφρονεῖς
 τά τίμα τῶν θεῶν.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἐγὼ καθόλου

110

δέν τά περιφρονῶ, μά καί δέ βλέπω,
 πῶς ἐνάντια μπορῶ νά πάω στήν πόλη.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Φέρν' ἐσύ αὐτές τίς πρόφασες, μά ἐγὼ
 νά σκάψω τάφο τοῦ ἀκριβοῦ ἀδερφοῦ μου
 πηγαίνω.

ΙΣΜΗΝΗ

ᾠ δυστυχία, τί φόβο πού ἔχω
 γιά σένα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἡσύχασε καί μή φοβᾶσαι
 γιά μένα, τῆ δικιά σου νά φροντίσεις
 ζωή νά ἐξασφαλίσεις.

ΙΣΜΗΝΗ

Κοίτα κάν

μήν πᾶς κι ἄλλοῦ τό πείς, μά κράτα
 κρυφό τό σχέδιό σου, καί ἔγω τό ἴδιο.

120

109

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Σκοτιά μου*! πρόδωσέ το· πιά θά μοῦ εἶσαι
ἐχθρή, ἂν σωπάσεις, παρ' ἂν τό κηρύξεις
σ' ὄλον τόν κόσμον.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἦχεις καρδιά θερμή
γιά πράματα ψυχρά.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Φτάνει πού ξέρω
πώς σέ κείνους πού πρέπει θεν' ἄρῶ.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄνίσως καί πετύχεις· μά ζητᾶς
τ' ἀδύνατα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Λοιπόν μόνο ἂν δέ θά ἔχω
δύναμη πιά, τότε κι ἐγώ θά πάψω.

ΙΣΜΗΝΗ

Μά κι ἀπαρχῆς νά κυνηγᾶ δέν πρέπει
τ' ἀδύνατα κανείς.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἦν μιλᾶς ἔτσι,
καί τό μίσος θενά ἔχεις τό δικό μου
καί μισημένη ἀπ' τόν νεκρό θενά εἶσαι
πλάι του, σάν πεθάνεις, μέ τό δίκιο.
Μ' ἄφησ' κι ἐμέ καί τήν ἀνεμυαλιά μου
τό κακό αὐτό νά πάθουμε· γιατί, ὄχι,

130

σκοτιά μου: σκοτίστηκα, σκασίλα μου

δέν ἔχω τέτοιο τίποτα νά πάθω
πού ἐγώ νά μὴν πεθάνω τιμημένα.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄφοῦ ἔτσι κρίνεις, πήγαινε· μά ξέρε
πὼς δίχως νοῦ πηγαίνεις, ὅμως βέβαια
μ' ἀγάπη ἀληθινή στοὺς φίλους φίλη.

140

ΠΑΡΟΔΟΣ

ΧΟΡΟΣ

Ἄχτινα τοῦ ἡλίου, τ' ὀμορφότερο
τό φῶς πού φώτισε ποτέ ὡς τὰ τώρα
τῆ Θήβα πὴν ἐφτάφυλη,
φάνηκες τέλος, τῆς χρυσῆς
ὦ βλέφαρον ἡμέρας,
πάνω ἀπ' τῆς Δίρκης τὰ νερά
καί τόν πολεμιστή μέ τις ὀλόλευκες
ἀσπίδες του, πού ἴρθε ἀπό τ' Ἄργος πάνοπλος,
τόν ἔκαμες τό φευγατιό νά πάρει
κινώντας τον σέ δρομοκόπισμα*
μέ πιό γοργό ἀπό τότε χαλινάρι.

150

Πού τόν εἶχε ὁ Πολυνείκης ὀδηγήσει
στή δική μου ἐδῶ τῆ χώρα ἐρεθισμένος
μέ διχόγνωμες ἀμάχες*
καί μ' ὀξιές στριγκιές* ἐκεῖνος
πάνω χίμησε ἀπ' τῆ χώρα σάν αἰτός
σκεπασμένος μέ φτερούγα ἀσπροχιονάτη
μ' ἄρματα πολλά καί φοῦντες
ἀλογίσιες στό κεφάλι.

δρομοκόπισμα: βιαστική τρεχάλα
διχόγνωμες ἀμάχες: ἀσυμβίβαστο μίσος
ὀξιές στριγκιές: δυνατά σκουξίματα, κραυγές

Κι ἀφοῦ ἀπ' τοὺς πύργους πάνω ζυάστηκε*
 μ' ἀνοιχτά γύρω ἀπὸ τὸ ἐφτάπυλο τὸ κάστρο
 τὰ αἰμόδιψα τ' ἀρπάγια* του,
 ἔφυγε πρὶν χορτάσουν
 τὸ αἷμα μας τὰ σαγόνια του
 καὶ πρὶν νὰ πιάσει ὁ Ἕφαιστος ὁ πεύκινος
 τῶν πύργων τὰ στεφάνια· τέτοιος σάλαγος
 τοῦ Ἄρη τὸν χτύπησε στὶς πλάτες
 ἀπ' τὸν ἀντίπαλό του Δράκοντα
 ποὺ δύσκολα νὰ νικηθεῖ στὶς μάχες.

Γιατί ὁ Δίας παραεχτρεύεται τῆς γλώσσας
 τῆς μεγάλης κομποφάνειες*, κι ὡς τοὺς εἶδε
 νὰ χιμοῦν μέ πλήθιο ρέμα
 ξεπαρμένοι* ἀπ' τῶν χρυσῶν τους
 τῶν ἀρμάτων τὴν κλαγγή*,
 μέ ριχτή φωτιά γκρεμνίζει ἐκεῖνον
 ποὺ ἀπὸ πάνω πιά ἀπ' τῶν κάστρων τὴν κορφὴ
 ἐτοιμάζοταν τὴ νίκη ν' ἀλαλάξει.

Καὶ τὸν ἀντιδούπησε* ἡ γῆ, ὅταν χάμω βροντήχτηκε
 μέ τὴ δάδα στό χέρι του, αὐτός
 ποὺ μ' ὄρμη τότε ξώφρενη*
 φαρομανώντας* φυσοῦσε
 μ' ἄγριων ἀνέμων ριπές·
 μὰ αὐτὰ τοῦ ἦρθαν ἀλλιῶς,
 κι ἄλλη στοὺς ἄλλους φύλαγε μῆϊρα ξεκάνοντάς τους
 ὁ μέγας Ἄρης, δεξιὸς παραστάτης μας,

ζυάζομαι: ζυγιάζομαι, ἰσορροπῶ στὰ φτερά μου
 αἰμόδιψα ἀρπάγια: γαμπὰ νύχια διψασμένα γιὰ αἷμα
 κομποφάνεια: κομπορημοσύνη, μεγάλα λόγια γεμάτα ἀσέβεια
 ξεπαρμένος: συνεπαρμένος, ξεσηκωμένος, ἐnthουσιασμένος
 κλαγγή: ὁ θόρυβος τῆς μάχης
 ἀντιδουπῶ: ἀντιχτυπῶ, ἀνταποδίδω τὸ χτύπημα
 ξώφρενος: τρελός, ἀλυγιστος
 φαρομανῶ: ἀφρίζω σάν τὸ φαρί, τὸ ἄλογο

Γιατί ἑφτά στίς ἑφτά πύλες λοχαγοί τους
 ἴσοι μέ ἴσοις σέ δικούς μας ἀντικρύ παραταγμένοι
 φόρον ἄφησαν στό Δία τόν τροπαιοῦχο
 τίς ὀλόχαλκες ἀρματωσιές τους,
 ἔξω ἀπό τούς ἀθλιούς δυό, πού ἀπό τόν ἴδιο
 τόν πατέρα γεννημένοι καί τή μάνα,
 διπλό στήσανε κοντάρι κι ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου νικητής
 κοινό θάνατο ἔχουν πάρει.

190

Μ' ἀφοῦ μᾶς ἦρθεν ἡ Νίκη - μεγάλο της τ' ὄνομα -
 φέρνοντας χάρη ἀντίχαρη
 στήν πολυάρματη Θήβα της,
 τούς πολέμους πιά τώρα
 πού περάσαν ξεχάσετε
 καί στῶν θεῶν ὄλων τούς ναοούς
 χορούς νά στήσομε ἄς πᾶμε ὀλονύχτιους, κι ὀμπρός ἄς σέρνει 200
 τό χορό ὁ Βάκχος, τῆς Θήβας τραντάχτορας.
 Ἄλλά νά τοῦ Μεινοικέα ὁ γιός ὁ Κρέοντας,
 ὁ νέος βασιλιάς τῆς χώρας, μ' αὐτές τώρα
 πού μᾶς ἦρθαν συντυχιές* ἀπ' τούς θεούς,
 κατά δῶ προβαίνει. Τάχα
 ποιά βουλή μέσα στό νοῦ του ν' ἀναδεύει*,
 γιά νά στείλει καί τήν ἕκτακτη αὐτή σύναξη
 τῶν γερόντων συγκαλέσει
 μέ μιά γιά ὅλους προσταγή;

συντυχιά: σύμπτωση, περίσταση
 ἀναδεύω: ἀνακατεύω, κουνῶ

Έπιδαύρια 1969. «'Αντιγόνη». Κρέοντας καί Φύλακας. Σκηνοθεσία Λ. Κωστόπουλου

ΠΡΩΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

163 - 185

210

Γέροντες, οἱ θεοί, ἀφοῦ μέ πολύ σάλο
τή χώρα μας ταραξανε, ὀρθή πάλι
τήν ἔστησαν στήν πρώτη ἀσφάλειά της.
Μά τώρα ἐσᾶς ἐγώ, χωριστ' ἀπ' ὅλους
ἔστειλα νά καλέσουν, γιατί ξέρω
πρῶτα πῶς πάντα στοῦ Λαΐου τοὺς θρόνους
καί τήν ἀρχή μεγάλο εἶχате σέβας,
ἔπειτα πάλι κι ὅταν κυβερνοῦσε
ὁ Οἰδίποδας τή χώρα κι ἀφοῦ ἐκεῖνος
ἐχάθηκε, τήν ἴδια στά παιδιά τους
κι ἀσάλευτη φυλάξατε τήν πίστη.

220

Τώρα λοιπόν πού ἐκεῖνοι σέ μιά μέρα
μέ τῆς διπλῆς τους μοίρας τή βουλή
χαθῆκαν, χτυπημένοι καί χτυπώντας
μέ τό ἀνόσιό τους χέρι ὁ ἕνας τόν ἄλλο,
ἐγώ ὅλη τήν ἀρχή του καί τοὺς θρόνους
σάν πιό στενός των συγγενῆς κρατῶ.

Ἄδύνατο ὅμως εἶναι νά γνωρίσεις
τήν ψυχή, τίς ιδέες καί τή γνώμη
ἐνός ἀνθρώπου, *πρί δοκιμαστῆ*
στήν ἐξουσία ἐπάνω καί στοὺς νόμους.

230

Γιατί, γιά μένα, ἕνας πού ἐνῶ διευθύνει
ὀλόκληρη τή χώρα, δέν εἶν' ἄξιος
τήν πιό σοφὴν ἀπόφαση νά παίρνει,
μά κλεισμένη κρατεῖ ἀπ' ὅποιο φόβο
τή γλώσσα του, καί τώρα κι ἀπό πάντα
μοῦ φαίνεται ὁ πιό ἀχρεῖαστος πῶς εἶναι
κι ὅποιος ἀπ' τήν πατρίδα του πιό πάνω
βάζει ἕνα φίλο, αὐτόν ἐγώ τόν ἔχω
γιά τίποτα, γιατί - καί μάρτυράς μου
ἄς εἶναι ὁ Δίας πού ὅλα τά βλέπει πάντα -
ποτέ ἐγώ δέ θά σώπαινα, ὅταν βλέπω

240

115

186 - 210 νά ῥχεται μιά καταστροφή στήν πόλη
ἀντί τῆς σωτηρίας· κι οὔτε ποτέ μου
θά ἴκανα φίλο ἕναν ἐχθρό τῆς χώρας.
Γιατί τό ξέρω πώς αὐτή ἴναι ἡ μόνη
ἡ σωτηρία, καί μόνο ὅσο τό πλοῖο,
πού μέσα ταξιδεύομε, ὀρθό στέκει,
τότε εἶναι πού τούς κάνομε τούς φίλους.
Μέ τέτοιους ἐγώ νόμους τή στηρίζω
τή δύναμη τοῦ κράτους, καί νά τώρα
τί, σύμφωνα μ' αὐτά, ἔχω προκηρύξει
γιά τά παιδιά τοῦ Οἰδίποδα στήν πόλη:
ἽΟ ἼΕτεοκλῆς, πού ἔπασσε πολεμώντας
γι' αὐτή μας τήν πατρίδα, ὅσο κανένας
πιό ἠρωικότερ' ἀπ' αὐτόν στή μάχη,
σέ μνήμα νά ταφεῖ μ' ὄσες ταιριάζουν
τιμές στόν πιό ἐνδοξο νεκρό ἐκεῖ κάτω.
Μά ὅσο γιά τόν ὁμοαίματό του* - λέγω
τόν Πολυνείκη - πού τήν πατρική του
τή γῆ καί τούς ἐγχώριους τούς θεούς του
εἶχε θελήσει, ἐξόριστος, γυρνώντας,
νά κάψει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, εἶχε θελήσει
ἀδερφικό αἷμα νά γευτεῖ καί σκλάβους
τούς δικούς του νά πάρει, ἔχει γιά ὅλους
στή χώρ' αὐτή ἀπαγορευτεῖ, κανένας
μέ τάφο νά μὴν τόν τιμήσει, μήτε
νά τόν θρηνήσει, μ' ἄθαφτον ἀφήσουν,
πού τό κορμί του τά σκυλιά καί τά ὄρνια,
ἀποτρόπαιο θέαμα, τό σπαράξουν.
ἼΕτσι σκέφτομαι ἐγώ κι οὔτε ἀπό μένα
τουλάχιστο, ποτέ δέ θενά πάρουν
οἱ κακοί πιότερη τιμή ἀπ' τούς δίκιους·
καί μόνον ὅποιος τό καλό τῆς χώρας
αὐτῆς θέλει, τό ἴδιο καί πεθαμένος
καί ζωντανός θά ἴχει τιμή ἀπό μένα.

250

260

270

ὁμοαίματος: ἀδελφός ἀπό τήν ἴδια μάνα καί πατέρα

ΧΟΡΟΣ

211 - 222

Ἐσέν' ἀρέσει, γιέ τοῦ Μειοικέα,
ἔτσι νά κάμεις καί γιά τόν ἐχθρό
καί γιά τό φίλο αὐτῆς τῆς χώρας. *Εἶναι*
δικαίωμά σου ὅποιο νά βάλεις νόμο
καί γιά νεκρούς καί γιά μᾶς ὅσοι ζοῦμε.

280

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Φρουροί νά ἴστε λοιπόν γι' αὐτά ὅσα εἶπα.

ΧΟΡΟΣ

Σ' ἓναν πιά νέο ἀνάθεσε τό βάρος
τοῦ χρέους αὐτοῦ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μά ἔτοιμοι κιάλας εἶναι
αὐτοί πού τό νεκρό θά ἐπιτηροῦνε.

ΧΟΡΟΣ

Τί ἄλλο λοιπόν ἔξω ἀπ' αὐτό μᾶς θέλεις;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Νά μή δειχτεῖτε ἐπιεικεῖς, ἂν ἴσως
καί παραβεῖ κανεῖς τήν προσταγή μου.

ΧΟΡΟΣ

Ποῖός τόσο εἶναι τρελός πού νά θελήσει
τό θάνατό του;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτός θά ἴναι ὁ μιστός του
πραγματικῶς· μά ἡ ἐλπίδα γιά τό κέρδος
πολλές φορές κατάστρεψεν ἀνθρώπους.

290

117

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ἄφέντη, δέ θά πῶ πῶς ἀπ' τῆ βιά μου
 δίχως πνοή ἴρθα παίρνοντας τά πόδια
 στόν ὤμο μου, γιατί κοντοστεκόμουν
 πολλές φορές στό δρόμο ἀπό τήν ἔγνοια
 πού πίσω μέ κυκλόφερνε νά στρέψω,
 γιατί ἡ ψυχὴ μου τέτοια πολλά λόγια
 μοῦ μιλοῦσε καί μοῦ ἔλεγε: Καημένε,
 τί πᾶς ἐκεῖ πού θά σέ βρεῖ ἄμα φτάσεις
 ὁ παιδεμός*; ταλαίπωρε, ἔτσι ἀκόμα
 θά στέκεσαι; κι ἂν θά τό μάθει ἀπ' ἄλλον
 ὁ Κρέοντας, τί κακό πού ἔχεις νά πάθεις;
 τέτοια κλωθογουρίζοντας* στό νοῦ μου
 μόλις καί μετά βίας ἐμπρός τραβοῦσα
 κι ἔτσι μακρὺς γίνεται ὁ λίγος δρόμος·
 νίκησε μ' ὅλα ταῦτα ἡ ἀπόφασή μου
 νά σοῦ ἔρθω ἐδῶ· κι ἂν τίποτα δέν ἔχω
 γιά νά σοῦ πῶ, μά ὁμως θενά μιλήσω,
 γιατί ἦρθα ἀγκαλιασμένος πῆν ἐλπίδα
 πῶς ἄλλο δέ θά πάθω ἀπ' τό γραφτό μου.

300

310

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί τί ἴναι πού ἔτσι παραγμένο σ' ἔχει;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Νά σοῦ πῶ θέλω πρῶτα ὅσο γιά μένα·
 γιατί ἐγώ μήτε τό ἴκαμα, μήτε εἶδα
 ποιός ἦτανε πού τό ἴκαμε· οὔτε θά ἦταν
 δίκιο νά μ' εὔρουν τίποτ' ἁμαρτίες.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Παίρνεις καλά τά μέτρα σου καί γύρω

παιδεμός: βασανιστήριο

κλωθογουρίζω: ξετυλιγῶ, γυροφέρνω (κλώθω = γνέθω)

μέ τέχνη τά χαράκια* σου τά στήνεις;
σίγουρα κάτι νέο θά ἦρθες νά φέρεις.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Γιατί σοῦ φέρνει πάντα πολύ ζόρι
νά φανερώσεις τό κακό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Λοιπόν,

320

δέ λές ὅ,τι ἔχεις καί νά παίρνεις πόδι;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Σοῦ λέω, νά· τό νεκρό ἔθαψε κάποιος
λίγη πρὶν ὦρα κι ἔφυγε, ἀφοῦ πρῶτα
τοῦ πασπάλισε ἀπάνω *στεγνή σκόνη*
κι ἀφοῦ μ' ὄλα τόν ἄγιασε πού πρέπει.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί λές; *Ποιός ἄντρας* εἶχε αὐτή τήν τόλμη;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Δέν ξέρω, γιατί· ἐκεῖ δέν ἦταν οὔτε
σκάμμα ἀπ' ἀξίνα οὔτε φτυαριά ἀπό τσάπα,
μά τραχιά πέτρα ἢ γῆς χωρίς σκισμάδα
καί μήτε χάραμα τροχοῦ ἀπ' ἀμάξι,
μά ἴχνος ὁποῖος νά τό 'καμε κανένα
δέν ἄφησε· κι ἔτσι, καθὼς ὁ *πρῶτος*
φύλακας τῆς ἡμέρας μᾶς φωνάζει
κι ἐμεῖς νά δοῦμε, θάμα ἀξήγητο
βρέθηκε μπρός μας· ὁ νεκρός καθόλου
δέ φαίνονταν, ὄχι ἐνταφιασμένος
βέβαια μέσ στή γῆ, μά ψιλό χῶμα
σάν ἀπό κάποιο πού 'θελε ἀπ' τό μίασμα*

330

χαράκια: πέτρες πού χρησιμοποιοῦνται γιά κατασκευή τοίχων, φραχτῶν κτλ.
μίασμα: βεβήλωση, μόλυσμα

257 - 277 νά γλιτώσει, τόν σκέπαζε από πάνω·
μά οὔτε ἀγριμιοῦ σημάδια οὔτε καί σκύλου
πού νά ῥθε ἢ πού νά σπάραξε φαινόταν. 340
Κι ἄρχισε τότε μεταξύ μας λόγια
νά ρίχνονται βαριά κι ὁ ἕνας τόν ἄλλο
κατηγοροῦσε φύλακας καί τέλος
καί στά χέρια θά φτάναμε, χωρίς
νά ἴταν κανεῖς ἐκεῖ νά μᾶς χωρίσει·
γιατ' ἦτανε ὁ καθένας μας ὁ φταιχτής
καί γιά κανένα ἀπόδειξη δέν ἦταν,
μά ξεσκιζόνταν ὅλοι πῶς δέν ξέρουν
κι ὅλοι μας ἔτοιμοι ἦμαστε νά μποῦμε 350
καί στή φωτιά καί *σίδερα ἀναμμένα*
στά χέρια νά σηκώσουμε καί σ' ὅλους
τούς θεούς ὀρκιζόμαστε πῶς μήτε
τό ἴκαμε αὐτός καί μήτε πού γνωρίζει
ποιός σκέφτηκε ἢ ποιός τό ἴκαμε τό πράμα.
Στό τέλος, ἀφοῦ τίποτα πιά πέρα
δέν ἔβγαινε μέ τά ψαξίματά μας,
λέει ἕνας κάτι πού μᾶς ἔκαμε ὅλους
νά σκύψουμε στή γῆ τήν κεφαλή μας
ἀπ' τό φόβο, γιατί μήτε νά ποῦμε 360
μπορούσαμε ὄχι, μήτε κι ἦταν τρόπος
νά μή βγεῖ κάνοντάς το σέ κακό μας·
κι ὁ λόγος του ἦταν πῶς σέ σένα ἀμέσως
ἔπρεπε ν' ἀναφέρομε τό πράμα
καί νά μήν τό σκεπάσομε· ὅλοι ἐμεῖναν
σύμφωνοι καί καταδικάζει ὁ κληρός
ἐμένα τόν ταλαίπωρο νά πάρω
αὐτή τή χάρη ἀπάνω μου· καί νά με,
δίχως νά θέλω, δίχως νά μέ θέλουν,
τό ξέρω αὐτό, γιατί ποιός ποτέ στρέγει*
τό μηνυτή* μέ τά κακά μαντάτα; 370

στρέγω: ἀνέχομαι, δέχομαι
μηνυτής: μαντατοφόρος

Ἐμένα, ὦ βασιλιά, μέσα στό νοῦ μου
 μιά συλλογή πολλήώρα τριγυρίζει
 μήν ἴσως κι εἶναι ἀπό θεοῦ τό πράμα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πάψε, πρὶν μέ τά λόγια αὐτά σου ἀνάψεις
 μέσα μου τό θυμό, μήπως βρεθεῖς
 πῶς εἶσαι ἀνόητος μαζί καί γέρος·
 γιατί δέν εἶναι ὑποφερτό ν' ἀκούω
 αὐτά πού λές, πῶς οἱ θεοὶ φροντίζουν
 γιά τοῦτο τό νεκρό· καί γιά ποιό λόγο, 380
 τάχα νά τόν τιμήσουν; γιά εὐεργέτη
 τόν ἔθαψαν; αὐτόν πού ἤρθε νά βάλει
 φωτιά στούς γυροστηλωτούς* ναοούς τους
 καί στ' ἀφιερῶματά τους καί *τή γῆ τους*
 ν' ἀναποδογυρίσει καί τούς νόμους;
 ἢ βλέπεις νά τιμοῦν οἱ θεοὶ κακούργους;
 Ὅχι, δέν εἶν' αὐτό· μά κι ἀπό πρὶν
 κάποιοι μέσ' ἀπ' ἐδῶ, πού *μετά βίας*
μ' ἀνέχονταν, τά κρυφομουρμούριζαν 390
 κουνώντας μουλωχτά τήν κεφαλή τους·
 κι οὔτ' ἐννοοῦσαν στό ζυγό νά σκύψουν
 τόν τράχηλο*, ὅπως ἀπαιτεῖ τό δίκιο,
 καί νά μέ στρέγουν ἀπ' αὐτούς - τό ξέρω
 πολύ καλά - πῶς παρακινημένοι
 καί τοῦτοι ἐδῶ *μέ πλερωμή*, ἔχουν κάμεν
 ὅ,τι ἔκαμαν· γιατί μέσ' στούς ἀνθρώπους
 εὐρεμα πιό κακό δέ βλάστησε ἄλλο
 ἀπ' τό χρυσάφι· αὐτό τίς πολιτεῖες
 φέρνει ἄνω κάτω· αὐτό καί ξεβγατίζει 400
 τούς ἄντρες ἀπ' τά σπίτια των· αὐτό
 καί τῶν δικαίων τίς γνῶμες ξεπλανεύει

γυροστηλωτός (ναός): περιστυλος
 τράχηλος: σβέρκος

300 - 319 και αλλάζοντάς τες στρέφει σ' αισχρές πράξεις
καί κάθε άνόσιο έργο τούς μαθαίνει.

Μά αύτοί πού πουλημένοι έβγαλαν πέρα
μιά τέτοια δουλειά, πολύ δέ θ' άργήσουν
νά εισπράξουν τό μιστό πού τούς άξίζει·
μά άν μου είναι σεβαστός ό Δίας άκόμα,
καλά νά ξέρεις και σ' τό λέω μ' όρκο,
πώς άν δέ βρείτε εκείνον πού 'χει κάμει
τήν ταφή αύτή και δώ στά μάτια έμπρός μου
δέν τόν παρουσιάσετε, δέ θά 'ναι
μόνο ό "Αδης άρκετός για σάς, πριν πρώτα
ζωντανοί σπήν κρεμάλα φανερώσετε
ποιός είχε αύτό τό θράσος· κι έτσι τότε
άλλη φορά θά ξέρετε από πού
άξίζει νά ζητᾶ κανείς τό κέρδος
καί πώς δέν πρέπει από παντοῦ νά θέλει
νά ώφελιέται, γιατί τ' άτιμα κέρδη
χαλοῦνε πιό πολλούς παρά πού σώζουν.

410

ΦΥΛΑΚΑΣ

Θά 'δινες άδεια νά πῶ κάτι, ή πρέπει
νά γυρίσω νά φεύγω;

420

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί δέ βλέπεις
πώς μ' ένοχλει και τώρα νά σ' άκούω;

ΦΥΛΑΚΑΣ

'Η ένόχληση στ' αύτιά είναι ή σπήν ψυχή σου;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί θές νά ξέρεις πού είναι ή ένόχλησή μου;

ΦΥΛΑΚΑΣ

'Ο φταιχτης σέ πληγώνει σπήν καρδιά σου,
τ' αύτιά σου έγώ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πόσο μά τήν ἀλήθεια
σ' ἐπλασε φλύαρο ὁ θεός.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Αὐτή ὅμως
δέν ἔκαμα τουλάχιστο τήν πράξη.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μάλιστα καί πουλώντας τήν ψυχὴ σου,
γιὰ χρήματα.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ὅιμέ, τί κακό πού 'ναι
νά πιστεῦει κανεὶς πὼς βλέπει πράμα
πού εἶν' ὅμως ψέμα.

430

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτό ἔλειψε νά κάνεις
καί τόν ἔξυπνο τώρα· μ' ἂν τοὺς φταίχτες
δὲ μοῦ παρουσιάσετε, θά δεῖτε
τί συφορές τὰ αἰσχρά τὰ κέρδη φέρνουν.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Μακάρι νά βρεθοῦν, αὐτό πρό πάντων
θέλω κι ἐγώ· μ' ἂν πιστοῦνε ἢ ὄχι
- γιατί· αὐτό ἢ τύχη θά τό κρίνει - ἐμένα
βγάλ' το ἀπ' τό νοῦ σου πὼς ποτέ ἐδῶ πέρα
θά ξαναδεῖς· γιατί μεγάλη χάρη
στοὺς θεοὺς χρωστῶ πού γλίτωνα καί τώρα
χωρίς νά ἐλπίζω καί νά τό πιστεῦω.

440

123

ΠΡΩΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

332 - 356

ΧΟΡΟΣ

Πολλά ἔναι τὰ θάματα
πίο θάμ' ἀπ' τόν ἄνθρωπο, τίποτα·
πέρ' ἀπ' τήν ἀφρομάνιστη*
τραβάει καί πάει τή θάλασσα
μέ τοῦ νοτιᾶ τίς φουρτοῦνες,
περνώντας κάτω ἀπ' τὰ κύματα
π' ὀλόγουρά του βρυχιοῦνται·
καί τήν τρανύτερη μέσ στούς θεοῦς
τήν ἀφταρτη ἀκάματη Γῆ,
καταπονάει* μέ τ' ἀλέτρια, πού χρόνο μέ χρόνο
πᾶνε κι ἐρχονται ἀλογόσυρτ' ἀπάνω της
ὀργώνοντάς την.

450

Καί τῶν ἀλαφρόμυαλων
τῶν πουλιῶν τή γενιά παγιδεύοντας
πιάνει καί τὰ ἔθνη τῶν ἄγριων
τῶν θηρίων καί τὰ θαλάσσια
τά θρέμματα τοῦ πελάου
μέσ στά διχτυόκλωστα βρόχια* του
ὁ ἄνθρωπος ὁ πολυτεχνίτης,
καί τ' ἀγρίμι πού ζεῖ σῶν βουνῶν τίς ἐρμιές
μέ τίς μηχανές του νικᾷ
καί στό δασύτριχο γύρω τ' ἀλόγου τόν τράχηλο
περνάει τό ζυγό, καθῶς καί τοῦ ἀδάμαστου*
βουνίσσιου ταύρου.

460

Καί γλώσσα καί νόση ἀνεμόφτερη
καί τήν καλή μέσ σέ πόλεις κυβέρνια του
ἔμαθε νά ἔχει καί πῶς

ἀφρομάνιστος: μανιασμένος, ἀφρισμένος
καταπονῶ: καταβάλλω, κατανικῶ, γονατίζω κάποιον
διχτυόκλωστο βρόχι: παγίδες γιά πουλιά φτιαγμένες μέ διχτυ
ἀδάμαστος (ταῦρος): ἀπίθασος, πού δέν ἔχει εὐνοουχιστεῖ

ἀπ' τὰ ὑπαίθρια τὰ βέλη τῆς νύχτιας παγωνιάς
καί τοῦ κακοῦ τ' ἀνεμόβροχου
νά φυλάγεται - ὁ παντοσόφιστος·
ἀνεφοδίαστον, τίποτα
δέν τόν βρίσκει ἀπ' ὅ,τι ἔναι νά ῥθει·
μόνο ἀπ' τό θάνατο
γλιτωμό δέ θά βρεῖ πουθενά·
ὅμως γι' ἀρρώστιες, πού τρόπο δέν εἶχανε,
βρῆκε ὁ ἕνας μέ τόν ἄλλο γιατρεία.

Κι ἐνῶ ἔχει σοφία νά μηχανεύεται
τέχνες π' οὔτε μποροῦσε νά ἐλπίζει κανεῖς
480
πότε γυρνάει στό κακό
καί στό καλό πότε πάλι· μά ὅποιος τούς νόμους τιμᾶ
τῆς χώρας του καί τήν ὀρκόδετη*
τῶν θεῶν δίκη, δοξάζει τήν πόλη του,
κι εἶναι χαμός της ἐκεῖνος, πού
ξεδρομίζει ἀπ' τήν ἴσια τή στράτα
χάρη στό θράσος του.
Ἦ Θεός μήν τό δώσει ποτέ
κάτω ἀπ' τήν ἴδια τή στέγη νά κάθεται
490
ἦ νά μοῦ εἶναι ἕνας τέτοιος ὁμόγνωμος.

Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Θάμ' ἀκατανόητο, πού ἐμπρός του
στέκεται στό ναί καί στ' ὄχι ὁ νοῦς μου·
πῶς νά πῶ, ἀφοῦ τηνε γνωρίζω,
πῶς αὐτή δέν εἶναι ἡ Ἀντιγόνη;
Ἦ δυστυχισμένη τοῦ δυστυχισμένου
κόρη Οἰδίποδα, μά τί ἔναι;
γιατί βέβαια δέ σέ φέρνουνε πῶς νά ἔχεις
τή βασιλικιά πατήσει προσταγή,
καί νά σ' ἔπιασαν σέ τέτοια τρέλ' ἀπάνω;

* ὀρκόδετος: δεμένος μέ ὄρκο

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

384 - 400

ΦΥΛΑΚΑΣ

Αὐτὴ ἴναι ἐκεῖνη ποὺ ἴκαμε τὴν πράξη, 500
αὐτὴ ἴναι ποὺ τὴν πιάσαμε νὰ θάφτει·
μὰ ποῦ ἴναι ὁ βασιλιάς;

ΧΟΡΟΣ

Νὰ τον ποὺ βγαίνει
ξανά ἴπό τό παλάτι, καί στήν ὥρα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί ἴναι; καί γιά τί πράμα ἦρθα στήν ὥρα;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Βασιλιά μου, ποτέ κανείς δέν πρέπει
γιά τίποτα νὰ ὀρκίζεται, γιατί ἄλλη
κατόπι ἰδέα τὴν πρώτη μας τὴ γνώμη
τὴ βγάζει ψεύτρα· ἔτσι κι ἐγὼ ἐκαυχίόμουν
πὼς δύσκολα θά μ' ἔβλεπες πιά μπρός σου 510
μέ κείνες τίς φοβέρες σου, ποὺ πῆγα
νὰ ξεψυχῆσω πρὶν· μὰ ἀφοῦ καμιά ἄλλη
χαρά δέν εἶναι πιο γλυκιά ἀπό κείνη
ποὺ μὴτ' ἐλπίζεις, μηδὲ βάζει ὁ νοῦ σου,
ἔρχομαι, μ' ὅλους ποὺ ἴκαμα ὀρκους,
μαζί μ' αὐτὴ ποὺ πιάσαμε τὴν κόρη
νὰ θάφτει τό νεκρό· δέν εἶχε κλῆρο
καί παρακλῆρο ἐδῶ, μὰ ὅλο δικό μου
εἶναι τοῦτο τό τυχερό κι ὄχι ἄλλου.
Καί τώρα, βασιλιά, πάρε τὴν ὁ ἴδιος
κι ἀνάκρινε κι ἐξέτασε ὅπως θέλεις· 520
ὄσο γιά μένα, δικίο λέω πὼς εἶναι
λεύτερος πιά ἀπ' αὐτά νὰ ἴχω γλιτώσει.

Κι αὐτὴ πού φέρνεις, ποῦ καί σέ τί ἀπάνω
τὴν ἐπιασες;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Νά θάφτει αὐτὴ τό πτώμα.
Τά ἔμαθες ὅλα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μά καταλαβαίνεις
τί λές; Κι αὐτὴ ἴναι ἡ ὀρθὴ ἢ ἀλήθεια;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ἄφοῦ τὴν εἶδα ὁ ἴδιος νά τὸν θάφτει
τό νεκρό πού ἀπαγόρευες· δέν εἶναι
καθαρά καί σταράτα ὅπως τά λέω;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί πῶς τὴν εἶδαν, πῶς τὴν πιάσανε
πού τό ἴκανε;

530

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ἔτσι γένηκε τό πράμα:
ὅταν γυρίσαμε ἔπειτα ἀπό κεῖνες
τίς τρομερές φοβέρες σου, ἀφοῦ πρῶτα
σαρώσαμε καλά καλά τὴ σκόνη
πού σκέπαζε ὅλο τό νεκρό καί τέλεια
γυμνώσαμε τό πτώμα πού ἔχε ἀρχίσει
νά σαπίζει, καθίσαμε σέ κάτι
βράχους ψηλά καί πού εἶχαμε ἀπό πίσω
τόν ἀνεμο, ἔτσι πού νά μὴ μᾶς φέρνει
τὴ βρώμ' ἀπ' τό νεκρό· κι ὁ ἕνας τόν ἄλλο
κεντοῦσε μέ κακές φοβέρες νά ἔχει
τά μάτια του ἀνοιχτά, μὴν τύχει πάρει
στ' ἀψήφιστα κανεῖς αὐτό τὸν κόπο.

540

Ἔτσι τό πράμα πήγαινε, ὥσπου ὁ ἥλιος
 λαμπερός ἦρθε σ' οὐρανοῦ τή μέση
 κι ἔκαψε λάβρα*· μά ξάφνου τότε
 μιά ρουφαλιά* ἀπ' τή γῆ σηκώνοντας
 θεϊκό κακό, ἕνα σίφουνα, γιομίζει
 τόν κάμπο, ἀλύπητα σουρομαδώντας*
 τίς φυλλωσιές τῶν δέντρων μέσ στό λόγγο.
 Ὁ οὐρανός ὅλος φούντωσε ἀπ' τή σκόνη,
 καί μεῖς πιά μέ τά μάτια μας κλεισμένα
 τή θεϊκιά ὑπομέναμε κατάρα·
 μά ὅταν μετά καιρό λούφαξε* τέλος,
 φάνηκε ἡ κόρη ἐκεῖ. Βάζει τούς θρήνους
 σάν τό πικρό πουλί τίς στριγκιές κλάψες
 πού τήν ἄδεια φωλιά του ὄρφανεμένη
 θά βρεῖ ἀπό τά μικρά του· ἔτσι καί τούτη
 σάν εἶδε τό νεκρό ξεγυμνωμένο,
 νά σκούζει ἀρχίζει καί νά καταριέται
 μ' ἄγριες κατάρες κείνους πού τό κάμαν·
 καί φέρνει μέσ στά χέρια της ἀμέσως
 χῶμα στεγνό καί μ' ἕνα ροδοκάνι*
 ἀπό κρουστό χαλκό χύνει ἀπό πάνω
 στό νεκρό τρίσπονδες χοές*· μά εὐτύς
 κι ἐμεῖς μόλις τήν εἶδαμε ὅλοι ὀρμουῖμε
 μαζί καί τήν ἀρπάζουμε, χωρίς
 καθόλου αὐτή νά δεῖξει ταραγμένη,
 καί γιά ὅ,τι ἔκαμε πρῖν καί γιά αὐτά τώρα
 τήν ξετάζαμε· αὐτή τίποτ' ἀπ' ὅλα
 δέν ἀρνιότανε, πράμα πού γιά μένα
 μοῦ ἔφερνε χαρά μαζί καί θλίψη·

550

560

570

λάβρα: λιοπύρι, κάψα, ζέστη
 ρουφαλιά: ἀνεμοστροβίλος
 σουρομαδῶ: μαδῶ ἀπό τή ρίζα
 λουφάζω: φοβάμαι, ζαρῶνω ἀπό φόβο, καταλαγιάζω
 ροδοκάνι: ραντιστήρι με ἀγιασμένο νερό
 χοή (χοές): τελετή, μνημόσυνο γιά τούς νεκρούς

γιατ' ἄλλο πῶς γλυκὸ δέν εἶναι, ἢ νὰ ἔχεις
 γλιτώσει ὁ ἴδιος, μὰ εἶναι πάλι πόνος
 τοὺς φίλους νὰ ὀδηγᾷς στή σφοδρά τους·
 μὰ ὅπως καὶ νὰ ἔχει, τίποτα δὲ βάζω
 μπρὸς στή δικιά μου ἐγὼ τῆ σωτηρία.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐσύ, σέ σένα λέγω, ποῦ μᾶς σκύβεις
 τό κεφάλι στή γῆς, ὁμολογεῖς
 ἢ ἀρνεῖσαι πῶς δέν τό ἔχεις ἐσύ κάμει;

580

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Καί ὁμολογῶ καί διόλου δέν ἀρνοῦμαι
 πῶς δέν τό ἔκαμα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐσύ μορεῖς νὰ παίρνεις
 τώρα τά πόδια σου ἀπ' ἐδῶ, ὅπου θέλεις,
 λεύτερος ἀπ' τήν κάθε πιά ὑποψία.
 Λέγ' ἐσύ τώρα, κι ὄχι πολλά λόγια
 μὰ σύντομα ἤξερες τό κήρυγμα
 πού πρόσταζε μὴν κάμει αὐτό κανένας.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τό ἤξερα, πῶς νὰ μὴ; Γνωστό ἦταν σ' ὅλους.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί τόλμησες λοιπόν νὰ παραβεῖς
 αὐτό τό νόμο;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ναί, γιατί δέν ἦταν
 ὁ Δίας, πού μοῦ τά ἔχε αὐτά κηρύξει,
 οὔτε ἡ συγκάτοικη μέ τοὺς θεοὺς
 τοῦ Κάτω κόσμου, ἡ Δίκη, αὐτοὺς τοὺς νόμους

590

Ἐπιδαύρια 1956. «Ἀντιγόνη». Ἀντιγόνη (Α. Συνοδινού) καί Ἰσμήνη (Α. Βαλάκου).
Σκηνοθεσία Ἀλέξη Μινωτή.

μέσ στους ανθρώπους ὄρισαν· καί μήτε
 πίστευα τόση δύναμη πῶς νά ἔχουν
 τά δικά σου κηρύγματα, ὥστ' ἐνῶ εἶσαι
 θνητός νά μπορείς τῶν θεῶν τοὺς νόμους
 τοὺς ἀγραφτοὺς κι ἀσάλευτους νά βιάζεις*·
 γιατί ὄχι σήμερα καί χτές, μά αἰώνια
 ζοῦν αὐτοί, καί κανεῖς δέν τό γνωρίζει
 ἀπό πότε φανήκανε· κι ἐγώ
 ποτέ δέ θά μπορούσα νά τρομάξω
 θέλημ' ἀνθρώπου κανενός καί δώσω
 στους θεοὺς δίκη, παραβαίνοντάς τους·
 πῶς θά πεθάνω τό ἔξερα· πῶς ὄχι;
 καί δίχως τά κηρύγματά σου ἐσένα·
 κι ἂν θά πεθάνω πρὶν τῆς ὥρας μου,
 κέρδος ἐγώ τό λέω αὐτό, γιατί ὅποιος
 ζεῖ μέσ σέ τόση ὄση ἐγώ δυστυχία,
 πῶς νά μήν τοῦ εἶναι ὁ θάνατός του κέρδος;
 ἔτσι κι ἐγώ τίποτα δέν τόν ἔχω
 τόν πόνο τοῦ θανάτου αὐτοῦ· μά ἂν ἦταν
 καί τό ἀνεχόμενον ἄταφος νά μείνει
 τῆς μητέρας μου ὁ γιός στό θάνατό του,
 αὐτό θά μοῦ ἦταν πόνος· γι' αὐτά τ' ἄλλα
 καθόλου δέν πονῶ· κι ἂν τώρα ἐσύ
 γιά ἄμυαλη μέ περνᾷς γι' αὐτά πού κάνω,
 ὁ ἄμυαλος ἴσως γι' ἄμυαλη μέ παίρνει.

600

610

ΧΟΡΟΣ

Δείχνει τ' ὠμό τό φυσικό τῆς κόρης
 πῶς εἶναι ἀπό πατέρα ὠμό· δέν ξέρει
 νά γέρνει μέσ στίς δυστυχίες κεφάλι.

620

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μά ξέρε πῶς οἱ πιά σκληρές οἱ γνώμες

βιάζω: παραβιάζω, καταπατῶ

αὐτές εἶναι πού πιότερο καί πέφτουν,
 κι ὅσο γερό τό σίδερο καί νά ἔναι
 ὅταν στήν πύρα τῆς φωτιάς σκληρύνει,
 τότε θά δεῖς πῶς σπάνει καί ραγίζει·
 καί τ' ἄλογα τά πιά βαρβάτα, ξέρω,
 ἓνα μικρό χαλινάρι τά σιάζει*·

γιατί δέν πάει νά μεγαλοφέρνει
 ὅταν εἶναι κανεῖς δούλος τῶν ἄλλων.

630

Κι αὐτή ἤξερε τό θράσος τῆς νά δείξει
 καί τότε πού τούς νόμους μας πατοῦσε,
 καί δεύτερο αὐτό θράσος τῆς, ἀφοῦ ἔχει
 κάμει τήν πράξη καί νά τήν καυχίεται
 καί νά γελά μέ τό κατόρθωμά τῆς.

Δέν εἶμαι ἐγώ, αὐτή ἔναι τώρα ὁ ἄντρας,
 ἂν ἀτιμώρητα ἔτσι τήν κρατήσῃ

τήν ἐξουσία αὐτή· μ' ἄς πάει νά ἔναι
 παιδί τῆς ἀδερφῆς μου, ἄς πάει νά ἔναι
 ἢ πιά στενή ἀπό αἶμα συγγενῆς μου
 μέσ σ' ὅλους πού τόν ἴδιο Ἐφέστιο Δία

640

λατρεύομε, μά αὐτή καί ἡ ἀδερφή τῆς
 δέ θά γλιτώσουν ἀπ' τόν πιά κακό
 τό θάνατο· γιατί τό ἴδιο καί κείνην
 κατηγορῶ, πῶς εἶχε μελετήσῃ

τήν ταφή τοῦ νεκροῦ. Φωνάξετέ την
 εὐτύς ἐδῶ· τήν εἶδα τώρα μέσα
 πού ἔκανε σάν τρελή κι ἄλλοπαρμένη*·
 γιατί ἡ ψυχὴ ἐκείνων πού σκεδιάζουν

650

στά σκοτεινά μιάν ὄχι καλή πράξη,
 προδίνεται συχνά καί πρὶν τήν κάμουν·
 μά ὄχι πιά λίγο ἔχτρεύομαι ὅταν ἓνας
 ζητᾶ, σάν θά πιαστῆ στό κακό ἐπάνω,
 μέ ὠραία νά τό στολίζει ἔπειτα λόγια.

σιάζω: ισιάζω, βάζω στόν ἴσιο δρόμο
 ἄλλοπαρμένος: τρελός, λογικά φευγάτος, ἀφηρημένος

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Σκότωσέ με λοιπόν, θές τίποτ' ἄλλο;

497 - 511

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐγώ; μά τίποτα ἔχω αὐτό, ὅλα τὰ ἔχω.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τί ἀργεῖς λοιπόν; γιατί καμιά δέ βρίσκω
στά λόγια σου εὐχαρίστηση, μήτε εἶθε
νά βρῶ ποτέ μου ἐγώ τὸ ἴδιο καὶ σένα
εὐχάριστες οἱ πράξεις μου δέ σοῦ εἶναι.

660

Ἄν καὶ ἀπὸ ποῦ θενά ἔχα πῖό μεγάλη
δόξα ἀποχτήσῃ, παρά θάβοντας
τόν ἴδιο μου ἀδερφό; Θά ὁμολογοῦσαν
κι ὅλοι αὐτοὶ ἐδῶ πῶς μ' ἐπιδοκιμάζουν,
ἂν φόβος δέν τοὺς ἔκλεινε τῆ γλώσσα·
μά οἱ βασιλεῖες, ἐχτός ἀπὸ ἄλλα τόσα
πού ἔχουν νά χαίρονται ἀγαθά, *μποροῦνε*
νά λένε καὶ νά κάνουν ὅ,τι θέλουν.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτὸ ἐσύ μόνη ἀπ' ὅλους αὐτοὺς βλέπεις.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Βλέπουν κι αὐτοὶ; μά ἐμπρός σου κλειοῦν τῆ γλώσσα.

670

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ δέν ντρέπεσαι ἐσύ χωριστὴ νά ἔχεις
γνώμη ἀπ' αὐτούς;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὅχι, ντροπὴ δέν τὸ ἔχω
νά τιμῶ αὐτούς πού εἴμαστε ἀπ' τὸ ἴδιο σπλάχνο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί ἀπ' τὸ ἴδιο σπλάχνο δέν ἦταν καί κείνος
 πού ἔπεσε πολεμώντας μπρὸς στὸν ἄλλο;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄπ' τὸ ἴδιο, ἀπὸ μιά μάνα καί πατέρα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πῶς λοιπὸν πρόσφερες τιμές ὅπου εἶναι
 ἀσέβεια γιὰ κείνον;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τέτοιο πράμα
 δέ θά τὸ μαρτυρήσει ὁ πεθαμένος.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄφου ὅμοια τὸν τιμᾶς μέ τὸν ἀνόσιο;

680

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Σκοτώθηκε ὄχι σκλάβος, μά ἀδερφός του.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κουρσεύοντας τή χώρα του, ἐνῶ ἐκείνος
 ὑπερασπιζοντάς την.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἦ "Ὁμως ὁ "Αἰθης
 ἴσους γιὰ ὄλους ποθεῖ τοὺς νόμους πού ἔχει.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μά ὅμοιος μέ τὸν καλό ὁ κακός δέν εἶναι
 γιὰ νά ἔχουν ἴσο κληρο*.

κληρὸς, μερίδιο

Ποιός ξέρει

ἂν ἔχουν αὐτά πέραση ἐκεῖ κάτω.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ποτέ μου ἐχθρός δέ θενά γίνει φίλος
οὔτε κι ἀφοῦ πεθάνει.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐγὼ δέν εἶμαι

γιά νά μοιράζομαι ἐχθρες, ἀλλ' ἀγάπη.

690

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σάν πᾶς λοιπόν κάτω ἀπ' τή γῆ, ἀφοῦ πρέπει
καί καλά ν' ἀγαπᾶς, ἀγάπα ἐκείνους
πού ἔναι ἐκεῖ κάτω· μά ὅσο ἐγὼ θενά ἔμαι
στή ζωῆ, γυναῖκα δέ θά ἐξουσιάσει.

ΧΟΡΟΣ

Ἄλλά νά, στίς πύλες μπρός ἢ Ἰσμήνη
χύνοντας φιλάδεργο ἀπ' τά μάτια δάκρυ,
ἓνα σύννεφο στά φρύδια της ἀπάνω,
τό ἀναμμένο πρόσωπό της παραλλάζει*
βρέχοντας τά ὠραῖα τά μάγουλά της.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί σύ, πού στό παλάτι, σμουλωγμένη*
σάν ὀχιά μου ἔπινες κρυφά τό αἶμα,
οὔδ' ἤξερα πώς θρέφω δυό κατάρεις
καί τῶν θρόνων μου ἀναποδογυρίστρες,
ἔλα ἐδῶ πέ μας, θενά ὁμολογήσεις
πώς ἔλαβες καί σύ στήν ταφή μέρος,

παραλλάζω· ἀσχημιζῶ, ἀλλάζω μορφή
σμουλωγμένος· μουλωχτός, ζαρωμένος, κρυφός

535 - 548 ἢ θὰ ὀρκιστεῖς πῶς τίποτα δὲν ξέρεεις;

ΙΣΜΗΝΗ

Ναί, τό 'καμα, ἂν τ' ὁμολογεῖ κι αὐτή,
κι ἀπάνω μου τὴν ἴδια εὐθύνη παίρνω.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μά αὐτό δέ θά σοῦ τό ἐπιτρέψει ἡ Δίκη,
γιατί οὔτε σύ τό θέλησες, μά κι οὔτε
βοηθό μου ἐγώ σέ πῆρα.

710

ΙΣΜΗΝΗ

Μά σ' αὐτές σου
τις φουρτοῦνες δὲν ντρέπομαι νά κάμω
τῆς συφορᾶς μαζί σου τό ταξίδι.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ποιοί κάμανε τὴν πράξη, αὐτό τό ξέρουν
ὁ Ἄδης κι οἱ κάτω ἐκεῖ· καί γώ δέ στρέγω
μιά φίλη π' ἀγαπᾶ μέ λόγια μόνο.

ΙΣΜΗΝΗ

Μή μ' ἀρνηστεῖς κἀν τὴν τιμὴ, ἀδερφή μου,
μαζί σου ν' ἀποθάνω καὶ ξοφλήσω
τό χρέος μου στό νεκρό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Δέν ἔχω ἀνάγκη
νά πεθάνεις μέ μένα καὶ μὴ θέλεις
δικά σου ὅσα δὲν ἀγγιξες νά κάνεις·
φτάνει ὁ δικός μου ὁ θάνατος.

720

ΙΣΜΗΝΗ

Μά ποιά
θὰ 'χει ἡ ζωὴ μου χάρη, ἂν θά σέ χάσω;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τόν Κρέοντα ρώτα, γιατί αὐτοῦ μονάχα
τὴν ἔγνοια ἔχεις.

549 - 557

ΙΣΜΗΝΗ

Μά γιατί θέλεις ἔτσι
νά μέ πικραίνεις, δίχως ὄφελός σου;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μέ πόνο μου γελῶ, ἂν γελῶ μέ σένα.

ΙΣΜΗΝΗ

Μά τουλάχιστο τώρα τί μποροῦσα
νά σ' ὠφελήσω;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Σῶσ' τόν ἑαυτό σου·
δέ σέ ζηλεύω νά γλιτώσεις.

ΙΣΜΗΝΗ

Ὅιμε

730

τῆς ἄμοιρης, καί νά μή μεραστοῦμε
τὴν ἴδια τύχη;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γιατί διάλεξες
ἐσύ νά ζήσεις, κι ἐγώ νά πεθάνω.

ΙΣΜΗΝΗ

Μά ὄχι καί δίχως νά σοῦ πῶ τούς λόγους
πού εἶχα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐσύ νόμιζες πῶς εἶχες

137

558 - 569 δίκιο μ' αὐτούς, κι ἐγὼ μὲ τούς δικούς μου.

ΙΣΜΗΝΗ

Κι ὅμως εἶναι τό φταιξιμό· μας ἴσο.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἔννοια σου, ἐσύ ἴσαι ζωντανή, μά ἐμένα
ἀπό καιρό ἡ ψυχὴ μου ἔχει πεθάνει,
γιά νά κάμει τό χρέος της στούς νεκρούς μας.

740

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Οἱ κόρες λέω αὐτές, ἡ μιά των τῶρα
μᾶς φανερώνεται τρελή, καί ἡ ἄλλη
ἀφοῦ πρωτογεννήθηκε.

ΙΣΜΗΝΗ

Γιατί

μήτ' ὁ νοῦς, βασιλιά, πού ἔχει κανένας,
τοῦ μένει, ἂν τοῦ ἔρθουν συμφορές, μά φεύγει.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐσένα σοῦ ἔφυγε, ὅταν διάλεξες
νά σμίξεις μέ κακοῦς γιά κακές πράξεις.

ΙΣΜΗΝΗ

Μόνη χωρίς αὐτήν καί πῶς νά ζήσω;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτή - οὔτε νά τή λές, πιά δέν ὑπάρχει.

ΙΣΜΗΝΗ

Μά τοῦ γιοῦ σου τῆ νύφη θά σκοτώσεις;

750

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Βρίσκονται κι ἄλλα γιά σπορά χωράφια.

Μά ἔτσι δέν τά ἔχαν ταιριασμένα οἱ δύο τους.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄποστρέφομαι ἐγώ κακές γυναῖκες
γιά τά παιδιά μου.

ΙΣΜΗΝΗ

Αἶμον ἄγαπημένε,
τί προσβολή ὁ πατέρας σου σοῦ κάνει.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μέ παρασκῶς καί σύ κι αὐτός σου ὁ γάμος.

ΧΟΡΟΣ

Ἄλήθεια θέλεις νά τοῦ τήν στερήσεις
αὐτήν τοῦ γιοῦ σου;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὁ Ἄδης εἶν' ἐκεῖνος,
πού θά βάλει σ' αὐτούς τούς γάμους τέλος.

ΧΟΡΟΣ

᾽Ωστ' ἔχεις φαίνεται ἀποφασισμένο
τό θάνατό της.

760

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Καί μέ τή δική σας
μαζί τήν ψήφο. Μά ἄς τελειώνομε, ἔλα,
πάρτε τες, δοῦλοι, μέσα κι ἀπό τώρα
πρέπει δεμένες κι ὄχι ἀπολυμένες**

ἀπολυμένος: ἀδέσποτος, λυτός, ἐλεύθερος

579 - 601 νά ἴναι αὐτές οἱ γυναῖκες· γιατί μ' ὄλο
τό θράσος του κανεῖς, σά δεῖ τό Χάρο
νά στέκεται κοντά, ζητᾶ νά φύγει.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Καλότυχοι πού δέ γευτοῦν
στή ζωή τους κανένα κακό·
γιατί γιά κεινους πού ὀργή θεικιά
τά σπίτια των σεισει*, δέ λείπει καμιά συφορά
πού νά μήν πέφτει σέ πλῆθος γενεές τους.

770

Ἵμοια, καθώς ὅταν κύμα
κυλάει φουσκωμένο
ἀπ' τίς ἄγριες τῆς Θράκης πνοές
πάνω στή σκοτεινή τήν ἄβυσσο,
ἀπ' τό βυθό ἀναταράζει
τή μαύρη ἀνεμοτράνταχτη ἄμμουδιά
κι ἀντιβογκώντας στεναίνουν
κυματόδαρτοι οἱ κάβοι*.

780

Ἵπό παλιούς βλέπω καιρούς
τά πάθη τῶν Λαβδακιδῶν
νά πέφτουν ἀπάνω στά πάθη ἐκεινῶν
πού σβήσανε κι οὔτε καμιά
δέ γλιτώνει γενιά τήν ἄλλη γενιά τους:
μά ἕνας θεός τίς γκρεμίζει
καί λυτρωμό δέν ἔχουν·
γιατί τώρα τό φῶς, στή στερνή
πάνω ρίζα πού ἀπλώνονταν
μέσ στά σπίτια τοῦ Οἰδίποδα,
τό θερίζει τῶν ὑποχθονίων* θεῶν

790

σειῶ: κουνῶ μέ σεισμό, ταρακουνῶ
κάβος: ἀκρωτήρι (καί παλαμάρι)
ὑποχθόνιος (θεός): θεός τοῦ ἽΑδη, τοῦ κάτω κόσμου, ὑπόγειος

τό δρεπάνι τό αιματόβρεχτο,
 ἄκριτη γλώσσα καί νοῦ θεοβλάβη*.

Τή δική σου τή δύναμη, ὦ Δία,
 ποιᾶ ἀνθρώπινη ἔπαρση*
 νά σταματήσει θά μπόρει; πού αὐτήν
 μήτε ὁ ὕπνος ποτέ ὁ πανδαμάτορας* πιάνει,
 μήτε οἱ μῆνες τῶν θεῶν οἱ ἀκούραστοι,
 μ' ἀπ' τὰ χρόνια ἀκατάλυτος*
 βασιλεύεις δυνάστης
 μέσ στοῦ Ὀλύμπου τό ξέλαμπρο φέγγος*·
 ἐνῶ καί τώρα καί πρὶν καί στό μέλλον
 θά κρατᾶ αὐτός ὁ νόμος: πῶς τίποτα
 στή ζωὴ τῶν ἀνθρώπων δέν ἔρχεται
 μέ χωρὶς καί καμιὰ δυστυχία.

800

Γιατί ἡ ἄστατη βέβαια ἡ ἐλπίδα
 γιά πολλοὺς βγαίνει σέ ὄφελος,
 μά ἄλλων τοὺς κούφιους τοὺς πόθους γελᾶ
 κι ἡ ἀπάτη γλιστρᾶ μέσ στὸν ἄνθρωπο, δίχως
 νά γνωρίζει αὐτός τίποτα, ὥσπου
 στήν πυρωμένη τῆ φωτιά
 τό ποδᾶρι του κάψει·
 γιατί ἀλήθεια σοφός ὁ περίφημος λόγος
 πού βγῆκε ἀπὸ κάποιον: πῶς φαίνεται
 καλό τό κακό σέ κείνον πού ὁ θεός
 ὀδηγᾶει τό νοῦ του στό χαμό,
 κι ὁ χαμός δέ θ' ἀργήσει νά φτάσει.

810

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μά νά κι ὁ Αἴμονας, ἀπ' τὰ παιδιὰ σου

θεοβλάβη: θεόστατη συμφορὰ
 ἔπαρση: ἀλαζονεία, περηφάνια
 πανδαμάτορας: αὐτός πού ὅλα τὰ δαμάζει, τὰ ἡσυχάζει, τὰ γαληνεύει
 ἀκατάλυτος: ἀκατάβλητος, ἀφθαρτος
 ξέλαμπρο φέγγος: ἀστραφτερό φῶς

627 - 644 ὁ στερνός βλαστός· νά ἴρχειται τάχα
γιά τήν τύχη τῆς μελλονυφῆς του
Ἐντιγόνης πικραμένος καί βαριά
γιά τό ταίρι του πού χάνει πονεμένος;

820

ΤΡΙΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Θά τό ξέρομε εὐτύς κάλλιο ἀπό μάντεις.
Παιδί μου, μή τυχόν μαθαίνοντας
τήν ἀμετάκλητή μου ἀπόφαση
γιά τή μελλονυφή σου, ἦρθες ἴσως
μέ μένα τόν πατέρα σου ὀργισμένος;
ἦ μ' ὄ,τι καί νά κάνομε, γιά σένα
φίλοι πάντα θά σοῦ εἴμαστε;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Πατέρα,
εἶμαι δικός σου κι ὁδηγός μου ἐσύ ἴσαι
μέ τίς ὀρθές σου συμβουλές, πού πάντα
ἐγώ θ' ἀκολουθῶ· γιατί γιά μένα
ποτέ δέ θά ἴναι κανείς γάμος ἄξιος
νά τόν βάλω πιό πάνω ἀπό σένα, ὅταν
τό σωστό συμβουλευεῖς.

830

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κι αὐτή νά ἴχεις
τή γνώμη πάντα, γιέ μου, στήν καρδιά σου,
πώς στοῦ πατέρα ἐμπρός τή θέληση ὅλα
πρέπει νά ὑποχωροῦν· γιατί γι' αὐτό εἶναι
πού εὔχεται ν' ἀποχτᾶ παιδιά κανέναν
κι ὑπάκουα μέσ στά σπίτια του νά τά ἴχει,
καί γιά ν' ἀντιπλερώνουν τοὺς ἐχθρούς του
μ' ὄ,τι κακό, καί νά τιμοῦν τοὺς φίλους

840

ὅσο κι αὐτός· ἐνῶ ὅταν κανεῖς φέρνει
 στὸν κόσμο ἀνώφελα παιδιὰ, σάν τί ἄλλο
 πὼς γένησε θά πείς, παρά φαρμάκια
 γιὰ τὸν ἑαυτό του κι ἀφορμές μεγάλες
 γιὰ τοὺς ἐχθρούς του νά γελοῦν *μαζί του*.

Αὐτὰ λοιπὸν κοίτα ποτέ μὴ χάσεις
 τὰ αἰσθήματα, παιδι μου, ἀπὸ λαχτάρια
 γιὰ μιά γυναίκα, ξέροντας πὼς εἶναι
 ἀγκάλιασμα ψυχρὸ ἕνας σύντροφος
 στὸ πλευρὸ μας κακός, μέσα στὸ σπίτι·
 γιατί ποιά μεγαλύτερη μπορεῖ
 πληγὴ νά γίνει ἀπ' τὸν κακὸ τὸ φίλο;
 Ἐορκίσου την λοιπὸν αὐτὴ τὴν κόρη
 σάν ἐχθρὸ σου καὶ στείλε την νά πάει
 στὸν Ἄδη, ἐκεῖ νά παντρευτεῖ ὅποιον θέλει·

850

γιατί ἀφοῦ μόνη αὐτὴ σ' ὄλη τὴν πόλη
 πιάστηκε φανερά νά παρακούει
 τὴν προσταγὴ μου, *δὲ θά βγῶ μπρός σ' ὅλους*
ψεύτης ἐγώ, μὰ θά τὴ θανατώσω,

860

κι ἂς πάει στὸν ὁμοιματὸ μας Δία
 νά *μοῦ ψάλλει* ὅσο θέλει· γιατί ἂν θρέψω
 ἀπ' τὴν ἴδια τὴ γενιά μου ἀντάρτες,
 πολὺ πιότερο ἀπ' ἐξω· μὰ ὅποιος εἶναι
 καλὸς γιὰ τὰ δικά του νοικοκύρης,
 θά φανεῖ καὶ τῆς χώρας κυβερνήτης
 ἄξιος· καὶ κείνος πού μ' αὐθαιρεσία*
 παραβιάζει τοὺς νόμους, ἢ ἐννοεῖ
 νά ἐπιβληθεῖ σ' αὐτοὺς πού ἐξουσιάζουν,

870

μόνο ἔπαινο ἀπὸ μένα δὲ θά πάρει·
 μὰ ὅποιον θά ἐκλέξει ἡ χώρα, σ' αὐτὸν πρέπει
 νά ὑπακούομε τυφλά, καὶ στὰ μεγάλα
 καὶ στὰ μικρά, στὰ δίκια καὶ στὰ ἐνάντια.

αὐθαιρεσία· πράξη παράνομη, πού δε στηρίζεται στὸ νόμο, ἀπόφαση πού παίρνεται
 μὲ τὸ ἐταί θελῶ

672 - 689 Σέ τέτοιον άντρα εγώ θά εμπιστευόμουν
πώς αξιος θά 'ταν άρχηγός κι ό 'ιδιος
καί πρόθυμος θά υπάκουε κάτω άπ' άλλους
κι όπου ταχτεϊ στήν τρικυμία τής μάχης
πιστός κι άντρείος θά μένει παραστάτης*.
Δέν εϊναι άλλο κακό άπ' τήν άναρχία
αυτή χαλάει τά κράτη, αυτή τά σπίτια
φέρνει άνω κάτω, αυτή σέ φευγιό βάζει
τά σύμμαχα κοντάρια, ένω τά πλήθη
τά υπάκουα τά σώζει ή πειθαρχία
κι έτσι πρέπει καθείς νά υπερασπίξει
μέ τά όλα του τό νόμο και τήν τάξη
καί μέ κανέναν τρόπο νά μή στρέξει
νά νικηθεϊ ποτέ του άπό γυναίκα
γιατ' άν τό φέρν' ή ανάγκη, κάλλιο άπ' άντρα
νά πέσω άπ' τήν άρχή, κι όχι νά πούνε
πώς γυναίκες μās πήρανε άπό κάτω.

880

890

ΧΟΡΟΣ

'Εμεις, άν δέ μās μώραναν τά χρόνια,
βρίσκομε νά 'χεις δίκιο σ' αυτά πού 'πες.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Πατέρα μου, οι θεοί χαρίζουνε
στόν άνθρωπο τό νοϋ, τό πίο μεγάλο
τ' απόχτημά του άπ' όλα όσα υπάρχουν.
Καί γώ, πώς δέν τά λές σωστά όσα εϊπες,
δέ θά μπορούσα κι εϊθε ούτε νά μάθω
ποτέ νά πώ· μά όμως μπορεί νά γίνει
νά 'χει σωστή ιδέα κι ένας άλλος.
Γιά σένα λοιπόν εϊμαι εγώ πού πρέπει
φυσικά νά προσέχω όλα όσα οι άλλοι
ή λένε ή κάνουν ή έχουν νά σοϋ ψέξουν*.

900

παραστάτης: σύντροφος, βοηθος
ψέγω: κατηγορώ, βρίσκω άτέλειες

Γιατί μπροστά σέ σένα θά 'χε φόβο
 νά λέει ἕνας πολίτης τέτοια λόγια
 πού δέ θά εὐχαριστιόσουν νά τ' ἀκούσεις·
 μά ἐγώ ἔτσι ἀπό κρυφά μπορῶ ν' ἀκούω
 πόσο θρηνοῦν τήν κόρη αὐτή στήν πόλη,
 πού ἐνῶ πιό λίγο ἀπ' ὅλες τίς γυναῖκες
 τ' ἄξιζε αὐτό, ἔτσι ἄτιμα πεθαίνει
 γιά μιά τόσο λαμπρή καί τίμια πράξη·
 γιατί τόν ἀδερφό της πού κειτόταν
 σκοτωμένος στή μάχη ἄθαφτος ἔτσι,
 δέν ἄφησε νά τόν σπαράξουν μήτε
 σκυλιά αἰμοβόρα, μήτε τ' ἄγρια τά ὄρνια·
 δέν εἶν' αὐτή λοιπόν ἄξια νά τύχει
 χρυσή τιμή; Τέτοιες σιγά γυρνοῦνε
 σκεπαστές ὀμίλιες μέσ στήν πόλη.

910

Μά ἐγώ, πατέρα, ἄλλο κανένα χτήμα
 δέν ἔχω πιό ἀκριβό ἀπό τή δική σου
 τήν εὐτυχία· γιατί καί ποιό στολιδί
 στά παιδιά μπορεῖ νά 'ναι πιό μεγάλο
 ἀπ' τήν τιμή καί δόξα τοῦ πατέρα,
 ἢ στόν πατέρα πάλι ἀπ' τῶν παιδιῶν του;
 Μήν κρατεῖς λοιπόν μέσα σου ἕνα μόνο
 τρόπο νά σκέπτεσαι, καί νά πιστεύεις
 πώς ὅ,τι λές ἐσύ καί τίποτ' ἄλλο
 δέν εἶναι ὀρθό, γιατί ὅποιοι τό νομίζουν,
 πώς μόνοι αὐτοί εἶναι φρόνιμοι, ἢ πώς ἔχουν
 ἢ γλώσσα ἢ πνεῦμα πού δέν ἔχουν ἄλλοι,
 αὐτοί ἂν τούς ξεψαχνίσεις θά βρεθοῦνε
 ὀλότελ' ἄδειοι· μά ἕνας ἄνθρωπος
 καί σοφός νά 'ναι, δέν εἶναι ντροπή του
 νά μαθαίνει πολλά καί νά μὴ σφίγγει
 τό δοξάρι* πολύ· βλέπεις τά δέντρα
 πού πλάι στό φουσκωμένο ρέμα σκύβουν
 κεφάλι, πώς γλιτώνουν τά κλωνιά τους,

920

930

δοξάρι: τόξο

ἔτσι κι ὅταν κανεῖς караβοκύρης
 παρασφίξει τή σκότα* καί δέ λέει
 νά λασκάρει* στόν ἄνεμο καθόλου,
 θ' ἀναποδογουρίσει καί πιά τότε
 μέ προύμυτα* κουβέρτα* θ' ἄρμενίζει.
 Μά δῶσε τόπο στήν ὀργή καί στρέξε
 ἀπόφαση ν' ἀλλάξεις, γιατί ἂν εἶμαι
 ἄξιος κι ἐγώ, ἂν καί νεώτερος, νά κρίνω
 κάτι σωστό, λέω πῶς πολύ πιό πάνω
 ἀπ' ὄλ' ἀξίζει νά ἔχει γεννηθεῖ
 κανεῖς μ' ὄλη τοῦ κόσμου τή σοφία:
 μά ἀφοῦ δέν συνηθᾶ ἓνα τέτοιο πράμα
 νά γίνεται, καλό εἶναι καί νά θέλει
 ν' ἀκούει ἐκείνους πού σωστά μιλοῦνε.

940

950

ΧΟΡΟΣ

Δέ βλάπτει, ὦ βασιλιά, νά τόν ἀκούσεις,
 ἂν κάτι λέει σωστό· καί σύ τό ἴδιο·
 γιατί καλά τά ἔχετε πεῖ κι οἱ δυό σας.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐμεῖς, σ' αὐτή τήν ἡλικία, νά θέλει
 ἓνα παιδί νά μᾶς διδάξει γνώση;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Τό δίκιο μόνο· κι ἂν ἐγώ εἶμαι νέος,
 ὄχι τά χρόνια μά τά ἔργα πρέπει
 νά κοιτάζει κανεῖς.

σύγκορμος: ὀλόκληρος
 χαλιέμαι: καταστρέφομαι
 ἡ σκότα: τό παλαμάρι
 λασκάρω: χαλαρώνω
 προύμυτα: μέ τή μύτη κάτω, πρηνηδόν
 κουβέρτα: τό κατάστρωμα τοῦ πλοίου

Καί τό λές ἔργο,
τούς παραβάτες νά τιμᾶς τοῦ νόμου;

960

ΑΙΜΟΝΑΣ

Οὔτε καί θά συμβούλευα κανένα
σέ τιμῆ νά ἔχει τούς κακούς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί μήπως
δέν ἔχει αὐτή πιαστεῖ σέ τέτοιο κρίμα;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ἦχι, φωνάζει μ' ἓνα στόμα ὁ λαός
ὅλος τῆς Θήβας.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί λοιπόν μιά πόλη
θά ὀρίσει ἐμένα τί ἔχω νά διατάζω;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Βλέπεις πώς τώρα μίλησες σάν πάρα
πολύ νέος;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γι' ἄλλον, κι ὄχι γιά μένα
πρέπει λοιπόν νά κυβερνῶ τή χώρα;

970

ΑΙΜΟΝΑΣ

Δέν ὑπάρχει χώρα καμιά πού νά ἔναι
ἑνός ἀνθρώπου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὡστε δέ θεωρεῖται

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ὡραῖα θά κυβερνοῦσες τότε μόνος
μιά ἔρημη χώρα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καθώς βλέπω, αὐτός
μέ τή γυναῖκα συμμαχία πηγαίνει.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ἄν εἶσαι ἐσύ γυναῖκα· γιατί μόνο
γιά τό δικό σου τό καλό φροντίζω.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὡ παγκάκιστε, ἐνῶ τολμᾶς νά βγαίνεις
τοῦ πατέρα σου ἀντίδικος*:

ΑΙΜΟΝΑΣ

Γιατί

980

βλέπω νά πέφτεις σ' ὄχι δίκαιες πράξεις.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δέν ἔχω δίκιο, ὅταν ὑπερασπίζω
τό ἀξίωμά μου;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Δέν τό ὑπερασπίζεις,
ὅταν καταπατᾶς τῶν θεῶν τοὺς νόμους.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄχρειο πλάσμα, μιᾶς γυναίκας δοῦλε!

ἀντίδικος, ἀντιπαλος, ἐχθρός

ΑΙΜΟΝΑΣ

747 - 754

Δέ θά μέ δεῖς τουλάχιστο ποτέ μου
νά γίνομαι σέ κακές πράξεις δοῦλος.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μά ὅλα σου αὐτά τά λόγια εἶναι γιά κείνη.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Μά καί γιά σένα ἐπίσης καί γιά μένα
καί γιά τούς θεούς τοῦ Κάτω κόσμου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Βγάλ' το

990

ἀπό τό νοῦ σου πώς θά παντρευτεῖς
ζωντανή αὐτή ποτέ σου.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Θά πεθάνει

λοιπόν, μά ὁ θάνατός της κι ἄλλον κάποιον
θά θανατώσει.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄκόμα καί φοβέρες
ἔχεις τό θράσος νά μᾶς ρίχτεῖς;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Κι εἶναι φοβέρα, σέ μιά ἀνόητη γνώμη
ν' ἀντιμιᾶ κανεῖς;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Θά τό πλερώσεις
βαριά, πού ζητᾶς γνώση νά μοῦ μάθεις,
ἐνῶ εἶσαι ὁ ἴδιος δίχως νοῦ.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Θές μόνος
νά ἴχεις ἐσύ τό λόγο καί τόν ἄλλο
νά μήν ἀκοῦς;

1000

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μιανῆς γυναίκας σκλάβε,
πάψε μέ φλυαρίες νά μέ σκοτίζεις.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Θά σοῦ ἴλεγα, ἄν πατέρας μου δέν ἦσουν,
πώς βγήκες ἀπ' τὰ λογικά σου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἰλήθεια;
Ὅμως, μά αὐτόν τόν Ὀλυμπο, νά ξέρεις
πώς δέ θά τό χαρεῖς νά ψέγεις ἔτσι
καί νά βρίζεις ἐμένα. Ὀδήγησέ την
ἐδῶ τή μισημένη τή γυναίκα,
γιά νά πεθάνει ἀμέσως μπρός στά μάτια
καί παρουσία τοῦ γαμπροῦ, κοντά του.

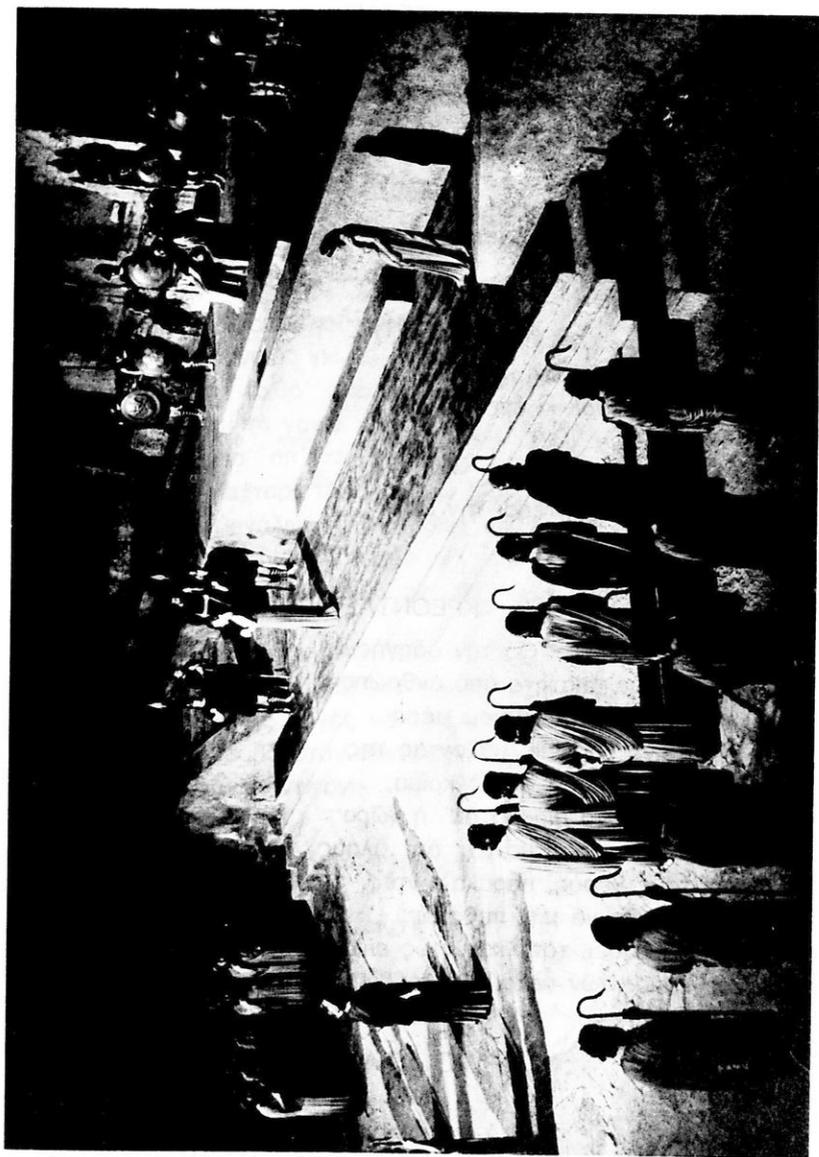
1010

ΑΙΜΟΝΑΣ

Παρουσία μου ὄχι βέβαια, καθόλου
νά μήν τό φανταστεῖς αὐτό· γιατί οὔτε
μπροστά μου αὐτή θενά πεθάνει, μά οὔτε
καί σύ ποτέ πιά μπρός στά μάτια σου
θενά μέ ξαναδεῖς, κι ἄμε νά κάνεις
τόν τρελό, μέξ σέ φίλους πού τό στρέγουν.

ΧΟΡΟΣ

Ἰακράτητος ἀπ' τήν ὀργή του ὁ νέος
ἔφυγε, βασιλιά, κι ἡ ἀπελπισία
ἐπίφοβη στήν ἡλικία του εἶναι.

Ώδειο 'Ηρώδου «'Αντιγόνη». Σκηνοθεσία Τ. Μουζενίδη.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

"Ας κάμει, ἄς πάει νά κατεβάσει ὁ νοῦς του
ὅ,τι δέ δύνεται ἄνθρωπος, μά τοῦτες
τίς κόρες δέ θά σώσει ἀπό τό Χάρο.

1020

ΧΟΡΟΣ

Ἄληθεια καί τίς δυό τό ἄχεις στό νοῦ σου
νά θανατώσεις;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Βέβαια, ὄχι καί κείνη
πού δέν ἄγγιξε χέρι· κι ἔχεις δίκιο.

ΧΟΡΟΣ

Καί μέ τί τρόπο σκέπτεσαι τήν ἄλλη
νά θανατώσεις;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Θά τήν ὀδηγήσω
σ' ἔρημο δρόμο ἀπάτητο ἀπό ἀνθρώπους
καί ζωντανή θενά τήν κλείσω μέσα
σ' ἓνα πέτρινο ὑπόγειο, βάζοντάς της
τόση τροφή μόν' ὅσο γιά τό κριμα,
γιά ν' ἀποφύγει τό μίασμα ὅλ' ἡ χώρα·
καί κεί τόν Ἄδη, πού μονάχ' ἀπ' ὅλους
λατρεύει τούς θεούς, παρακαλώντας,
ἴσως πετύχει καί νά μήν πεθάνει·
ἤ ἄλλιώς νά μάθει, τότε κάν, πώς εἶναι
περιπτός κόπος τῶν νεκρῶν τό σέβας.

1030

ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Ἐρωτ' ἀνίκητε στόν πόλεμο

πού κάνεις χτήμα σου ὅπου πέσεις,
 πού στ' ἀπαλά τὰ μάγουλα
 τῆς κορασίδας νυχτερεύεις
 καί γυρνᾷς πάνω ἀπό τὰ πέλαγα
 καί στούς πιό ἀπόμερους τούς τόπους,
 δέ σοῦ ξεφεύγει ἐσένα οὔτε θεός
 οὔτε κανεῖς ἀπ' τούς λιγόζωους ἀνθρώπους
 κι ὅποιον θά πιάσεις γίνεται τρελός.

1040

Ἐσύ καί τῶν δικαίων τούς λογισμούς
 στήν ἀδικία ξεσέρνεις* γιά ὀλεθρό τους,
 ἐσύ ἔχεις καί τήν ἔχθρ' ἀνάψει αὐτή
 ἀνάμεσα παιδί καί τό γονιό του·
 μά ὀλόφαντος μέσ' ἀπ' τὰ βλέφαρα
 τῆς νύφης τῆς λαχταριστῆς νικάει ὁ Πόθος,
 πάρεδρος* τῶν μεγάλων τῶν θεσμῶν
 πού αἰώνια κυβερνοῦν τόν κόσμο·
 γι' ἀνίκητη ἡ Κύπριδα παίζει μέ μᾶς.

1050

Τώρα πιά κι ἐγώ ἐξω ἀπό τούς νόμους
 βγαίνω βλέποντας αὐτά, καί δέν μπορῶ
 τῶν δακρύων μου τίς πηγές νά σταματήσω,
 ὅταν βλέπω νά τραβᾷ στόν παντοδέχτη
 θάλαμον αὐτή τήν Ἀντιγόνη.

1060

ΚΟΜΜΟΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μέ βλέπετε, πολίτες τῆς πατρικῆς μας γῆς,
 πού τό στερνό μου δρόμο
 βαδίζω καί στερνά
 τοῦ ἡλίου τό φέγγος βλέπω

ξεσέρνω: σέρνω, ὀδηγῶ μέ τή βία
 πάρεδρος: παρακαθήμενος, σύντροφος

810 - 833 κι ὄχι ποτέ ξανά·

μά ὁ πανδέχτης ὁ ἼΑδης
μέ στέλνει ζωντανή
στοῦ Χάρου τ' ἀκρογιάλι
κι ἀπόξενη* ἀπ' τοῦ γάμου τίς τίμιες τίς χαρές
ἔξω ἀπ' τή νυφικιά μου τήν κάμαρα ποτέ
1070 νυφιάτικα τραγοῦδια δέ μέ ὕμνησαν, μά ἐγώ
τό Χάρο θενά παντρευτῶ.

ΧΟΡΟΣ

Μά ἐσύ ὅμως ξακουστή καί παινεμένη
σ' αὐτή πᾶς τῶν πεθαμένων τήν κρυψώνα
οὔτ' ἀπό κακό μαράζι* χτυπημένη,
οὔτε πού νά πῆες ἀπό μαχαίρι,
μ' ἀπό μόνη σου τό θέλησες καί μόνη
ἀπό τοὺς θνητοὺς στὸν ἼΑδη
ζωντανή θά κατεβεῖς.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ἼΑκουσα πῶς μέ θάνατο χάθηκε θλιβερό
1080 τοῦ Τάνταλου ἀπό τή Φρυγία ἡ κόρη
πάνω στοῦ Σίπυλου τήν κορυφή,
πού σάν σφιχτοπερίπλεχτος τή δάμασε κισσός
ὁ βράχος πού τῆς βλάστησε
τριγύρω ἀπ' τό κορμί·
κι ἔτσι παραλλαμένη*, καθῶς λέν,
βροχές καί χιόνια δέν τῆς λείπουνε ποτέ
κι αἰώνια κάτω ἀπ' τά φρύδια της κυλᾶ
τό δάκρυ καί τῆς βρέχει τά λαιμά·
1090 παρόμοια ἡ μοῖρα μου μ' αὐτῆς
τέτοιο μοῦ γράφει τέλος.

ἀπόξενος: ἀπόξενωμένος, ἀποδιωγμένος
μαράζι: καημός, πόνος, ἀρρώστια
παραλλαμένος: μεταμορφωμένος

Μά θεός ἦταν ἐκείνη καὶ θεῶν γενιά
 κι ἐμεῖς εἴμαστε θνητοὶ καὶ θνητῶν γέννες·
 ὅμως ὄνομα μεγάλο θενά βγάλεις
 μέ τό θάνατό σου αὐτό, πῶς σοῦ ἔχει λάχει
 ὁμοιος μέ τούς ἰσοθέους κληρος
 κι ὅσο ζοῦσες καὶ κατοπί πεθαμένη.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὅιμένα, μέ γελοῦνε· γιά τ' ὄνομα τῶν θεῶν,
 γιατί πρί νά πεθάνω καὶ βλέπω ἀκόμα φῶς
 μέ βρίζεις ἔτσι, ὦ πόλη κι ἀρχοντολόδι ἐσεῖς 1100
 τῆς χώρας, ὦ τῆς Δίρκης τρεχάμενα νερά,
 ὀιμένα ἄλσος τῆς Θήβας τῆς πολυξακουστῆς,
 μά ἐσᾶς μαρτύρους παίρνω,
 πῶς ἀκλαυτη ἀπό φίλους, μέ νόμους ποιούς ἐγώ
 στήν πετροστοιβαγμένη πηγαίνω φυλακή
 τοῦ ἀνήκουστού μου τάφου·
 καί ἡ ἄμοιρη, ὀιμέ,
 οὔτε στή γῆς ἐπάνω οὔτε κάτω ἀπ' τή γῆ
 συγκάτοικη θενά ἴμαι
 οὔτε μέ πεθαμένους κι οὔτε μέ ζωντανούς. 1110

ΧΟΡΟΣ

Μά ὡς τ' ἀκρόκορφα τοῦ θράσους προχωρώντας
 στό ψηλό θρονί τῆς Δίκης
 σκόνταψες πολύ
 καί πλερώνεις κάποιο κρίμα, κόρη, πατρικό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μ' ἄγγιξες τήν ἐγνοια τήν πικρότατή μου,
 τόν τρισόργωτο* καημό μου γιά τή μοίρα
 τοῦ πατέρα μου, καί γιά ὅλης τῆς γενιᾶς μας,

τρισόργωτος: τρεῖς φορές ὄργωμένος, πολυπονεμένος

τῶν κλεινῶν* Λαβδακιδῶν, τῆ μοῖρα.

Ἰοιμένα, ὁ μητρικός ὁ ἀνίερος γάμος,
ὦ κοιμήματα* τῆς ἀθλίας μου τῆς μητέρας
μέ τὴν ἴδια τῆς τῆ γέννα,

1120

τό δικό μου τόν πατέρα·

ὦ ἀπό ποιούς γονιούς, ἡ μαύρη, πού ἔχω γεννηθεῖ
πού ἡ καταραμένη τώρα πάω νά τοὺς βρῶ
ἔτσι ἀνύπαντρη νά κάθομαι μαζί τους·

κι ἐσύ ἀδερφέ μου, ὦ γάμο πού ἔλαχες πικρό,
ἄχ, θανάτωσες καί μένα ζωντανή νεκρός.

ΧΟΡΟΣ

Καλός κι ἅγιος εἶν' αὐτός σου ὁ σεβασμός,
μά τῆ δύναμη καί κείνου πού τὴν ἐξουσία κρατᾷ
ν' ἀψηφᾷς δέν εἶναι τρόπος·

1130

κι ἔτσι ἡ αὐτόγνωμή σου ἐσένα
σέ κατάστρεψε βουλή*.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄθρῆνητη, ἄφιλη, χωρίς
τραγοῦδια τῆς χαρᾶς μου,
σέρνομαι ἡ ἄμοιρη σ' αὐτό
τόν ἀναπόφευγο τό δρόμο.

Κι αὐτό τοῦ ἡλίου τό μάτι τό ἱερό
νά βλέπω δέ μοῦ συχωριέται πιά
κι οὐδέ κανεῖς ἀπό δικούς

τῆ μοῖρα μου δέν κλαίει, δέ στεναρίζει.

1140

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ξέρετε τάχα πῶς τά μοιρολόγια
καί τοὺς θρήνους δέ θά ἔπαυε κανένας
πρὶν τοῦ θανάτου, ἂν ἦταν νά ὠφελοῦσαν;

κλεινός: ἐνδοξος, φημισμένος
κοιμημα: ἐδῶ, ἐρωτικό πλάγισμα
βουλή: βούληση, θέληση ἀλλά καί σκέψη

Δέ θά τήν πάρετε ἀπ' ἐδῶ κι ἀμέσως;
ἀμέτε* τήν καί κλείνοντάς τη μέσα
σέ θολωτό, καθῶς πρόσταξα, τάφο,
ἀφήστε τήν ἐκεῖ μονάχη κι ἔρμη
κι εἶτε θέλει ἄς πεθάνει, εἶτε κι ἄς ζήσει
μέσα σέ τέτοια στέγη ταφιασμένη·
γιατί τό κρῖμα ἐμεῖς γι' αὐτή τήν κόρη
δέ θά ἴχομε μ' ἄς βγάλει ἀπό τό νοῦ της
πῶς στόν ἀπάνω κόσμο πιά θά ζήσει.

885 - 907

1150

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ᾠ τάφε μου, ᾠ νυφιάτικό μου, ᾠ αἰώνια,
βαθιά στή γῆ σκαμμένη κατοικιά μου,
γιά σένα τώρα ξεκινῶ νά πάω
πρός τοὺς δικούς μου, πού ἓνα τόσο πλῆθος
ἔχει δεχτεῖ ἀπ' αὐτούς ἡ *Περσεφόνη*·
στερνή τους τώρα ἐγώ καί πολύ πιό ἄθλια
πρίν νά ἴρθαι ἀκόμα ἡ ὥρα ἴμου πηγαίνω·
μά ὅταν θά φτάσω βέβαιη θρέφω ἐλπίδα
νά μέ δεχτεῖ ὁ πατέρας μου μέ ἀγάπη,
μέ ἀγάπη καί σύ, μάνα μου, μέ ἀγάπη,
καί σύ, ἀδερφέ μου πολυλατρεμένε·
γιατί νεκρούς μ' αὐτά μου ἐγώ τά χέρια
σᾶς ἔλουσα, σᾶς στόλισα καί μ' ὅλα
τά νεκρικά σᾶς τίμησα τά δῶρα·
καί τώρα, γιά νά θάψω, Πολυνείκη,
τό δικό σου κορμί, τέτοια παθαίνω·
κι ὅμως δίκαια σέ τίμησα, ὅπως κρίνουν
ὅσοι ἔχουν γνώση, γιατί ἐγώ ποτέ μου
μήτε παιδιῶν ἂν ἤμουνα μητέρα,
μήτ' ἂν νεκρός ὁ ἄντρας μου ἐσεπόταν*,
δέ θά ἴπαιρνα πάνω μου τέτοιο ἀγῶνα
ἐνάντια στήν ἀπόφαση τῆς χώρας.

1160

1170

ἀμέτε: πηγαίνετε
σέπομαι: σσιπίζω

- 908 - 930 Καί χάρη σέ ποιό νόμο αὐτό πού λέω;
 Ὁ ἄντρας ἂν μοῦ πεθάνει, θά μπορούσα
 κι ἄλλον νά πάρω, καί παιδί νά κάμω
 ἀπ' ἄλλον ἄντρα, ἂν θά ἔχανα τό πρῶτο·
 μά μία πού μοῦ ἔχουν μάνα καί πατέρας
 στὸν Ἄδη κατεβεῖ, δὲν εἶναι τρόπος
 ποτέ νά γεννηθεῖ ἀδερφός γιὰ μένα·
 κι ἐνῶ μ' αὐτό τό νόμο πάνω ἀπ' ὅλους
 σ' ἔβαλα ἐγώ, μυριάκριβε ἀδερφέ μου,
 ἔγκλημα ὁ Κρέοντας ἔκρινε καί τόλμη
 ἀνήκουστη τήν πράξη αὐτή, καί τώρα
 μέ παίρνει ἔτσι ἀπ' τὰ χέρια καί μέ σέρνει
 πρὶν τίς χαρές τοῦ ὑμέναιου* νά γνωρίσω,
 πρὶ ἔδῳ ἄντρα πλάι μου, πρὶν παιδιὰ ἀναστήσω,
 μά ἔτσι παρατημένη ἀπὸ τοὺς φίλους,
 ζωντανή κατεβαίνω ἢ μαυρομοῖρα
 στῶν πεθαμένων τὰ λημέρια*, ἐνῶ
 ποιό νόμο τῶν θεῶν ἔχω πατήσει;
 καί γιατί πρέπει πιά ἢ δυστυχισμένη
 νά ἐλπίζω στοὺς θεούς; ποιό σύμμαχό μου
 νά κράξω, ὅταν μέ τήν εὐσέβειά μου
 τῆς ἀσεβείας τήν καταδίκη βρῆκα;
 μ' ἂν περνοῦν στοὺς θεούς αὐτὰ γιὰ δίκια,
 πεθαίνοντας θά ὁμολογοῦσα τότε
 πῶς ἔνοχη πεθαίνω, ἂν ὅμως οἱ ἄλλοι
 ἔχουν τήν ἁμαρτία, εἶθ' ἄς μὴν πάθουν
 πιο πολλ' ἀπ' ὅσα ἔτσι ἄδικα μοῦ κάνουν.

1180

1190

1200

ΧΟΡΟΣ

Πάντ' ἀκόμα τό ἴδιο φύσημα τοῦ ἀνέμου
 τήν κρᾶτᾶ καί δὲν τό λέει νά τήν ἀφήσει.

ὑμέναιος: ἡ γαμήλια τελετὴ, ὁ γάμος (καί τό τραγοῦδι τοῦ γάμου)
 λημέρι: τόπος, καταφύγιο

Μά γι' αυτό θά κλάψουν πού ἔτσι ἀργοῦνε
τοῦτοι ἐδῶ, πού ἔχω προστάξει νά τήν πᾶνε.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄχ ἀλίμονό μου, αὐτός ὁ λόγος
τήν ὀλόστερνη τήν ὥρα μου σημαίνει.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δέ σοῦ συνιστῶ πολύ νά ἐλπίζεις
πῶς αὐτό πού λές δέ θ' ἀληθέψει.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ᾠ τῆς Θήβας πατρική μου πόλη,
ὦ πανάρχαιοι θεοί τῆς γενεᾶς μας,
πάει τέλειωσε, μέ παίρνουν·
βλέπετε, ἄρχοντες τῆς Θήβας,
τή στερνή βασιλοπούλα σας,
τί παθαίνω κι ἀπό ποιούς,
γιατί φύλαξα τό σέβας στούς θεούς.

1210

ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Τό 'παθε κι ἡ Δανάη νά στερηθεῖ
τό οὐράνιο φῶς μέσ σέ χαλκόδετες εἰρκτές*
καί στό ζυγὸ ὑποτάχτηκε, νά ζεῖ
κρυμμένη μέσ σέ θάλαμο σάν τάφο·
κι ὁμως, ὦ κόρη, ἦταν κι αὐτὴ τρανὴ γενιά
καί φύλαε θησαυρό στὸν κόρφο τῆς
τοῦ Δία τό σπέρμα, τὴ χρυσοβροχή·
μά ἡ δύναμη τῆς Μοίρας φοβερὴ

1220

εἰρκτή: φυλακὴ, μπουντρούμι

953 - 981 κι οὔτε ἀρχοντιά οὔτε ἼΑρης οὔτε κάστρα
οὔτε γοργά καράβια κυματόδάρτα
δέν εἶναι μπορετό νά τῆς ξεφύγουν.

Γνώρισε τό ζυγό της καί τοῦ Δρύαντα ὁ γιός,
ὁ ἀπιχολος* τῶν Ἰδωνῶν ὁ βασιλιάς,
πού γιά τίς βλαστημιές του τίς παράφορες
κλείστηκε ἀπ' τό Διόνυσο δεσμώτης
μέσα σέ πέτρινη σπηλιά· κι ἔτσι σταλιά σταλιά
μέρειι τό φοβερό τό θρασομάνισμά* του
καί τ' ἄγριο φούντωμα τῆς λύσσας του,
κι ἔνωσε πού ἦταν τρέλα, τό θεό
μέ βλάστημη νά ἴγγιξει γλώσσα, γιατί μπόδιζε
τίς ἔνθεες* τίς γυναῖκες καί τίς βακχικές φωτιές
κι ἐρέθιζε τίς φίλαυλες* τίς Μοῦσες.

1230

Δῶθε ἀπ' τοῦς Μαύρους βράχους τῆς διπλῆς
τῆς θάλασσας εἶναι τοῦ Βόσπορου οἱ ἀκτές
κι ὁ ἐχθρόξενος Σαλμουδησός τῆς Θράκης,
ἐκεῖ ὅπου ὁ ἼΑρης ὁ γειτονικός
εἶδε τό ἄθεο τό πάθημα τῶν δυό τῶν Φινειδῶν,
πού ἡ ἄγρια ἡ μηριά τους
τούς τύφλωσε χτυπώντας τοῦς ἀνεύφραντους*
τούς κύκλους τῶν ματιῶν τους
μέ τά ματοβαμμένα χέρια της
καί μέ τίς μυτερές σαῖτες τ' ἀργαλειοῦ της.

1240

Κι ἔλιωναν κλαίοντας οἱ βαριόμοιροι
τή μαύρη τους τή μοῖρα, πού ἴχαν γεννηθεῖ
ἀπό μητέρα κακοπαντρεμένη·
κι αὐτή ἦταν σπέρμα τῶν ἀρχαίων ἸΕρεχθειδῶν

1250

ἀπιχολος: αὐτός πού ἀνάβει εὐκόλα ἀπό θυμό
θρασομάνισμα: παράτολμη, ἀλόγιστη ἀσέβεια
ἐνθεος: γεμάτος θεό, ἐνθουσιασμένος, ἐμπνευσμένος
φίλαλος: φιλόμουσος, αὐτός πού ἀγαπᾷ τόν αὐλό
ἀνεύφραντος: αὐτός πού δέν εὐφραίνεται, δέ χαιρέται

καί μέξ σ' ἀπόμακρες μεγάλωσε σπηλιές
 μέ τοῦ πατέρα της Βοριᾶ τίς μπόρες
 καί πιό γοργή ἀπό ἄλογα ἔτρεχε
 πάνω ἀπ' τὰ ὀρθόψηλα τὰ βράχια,
 θεῶν παιδί· μά καί σέ κείνη ἀπάνω πέσανε
 οἱ προαιώνιες Μοῖρες, κόρη ὦ κόρη.

ΠΕΜΠΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ἄρχοντες τῶν Θηβῶν, τόν ἴδιο δρόμο
 ἤρθαμε, *δυό μαζί*, πού μέ τά μάτια
 βλέπουν τοῦ ενός· γι' αὐτός εἶναι ὁ δρόμος
 τοῦ τυφλοῦ, νά `χει ἀπ' ὄδηγόν ἀνάγκη.

1260

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί τρέχει, γέροντά μου Τειρεσία;

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Θά σοῦ τό μάθω κι ἄκουε ἐσύ τό μάντη.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Μά οὔτε καί πρίν ἀπ' τή δική σου γνώμη
 ξεμάκραйна.*

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Γι' αὐτό κι αὐτή τήν πόλη
 τιμόνευες* ἀπ' τό σωστό τό δρόμο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐχω νά μαρτυρῶ τό καλό πού εἶδα.

τιμονεύω: ὀδηγῶ, κυβερνῶ τό πλοῖο (ἐδῶ, τήν πόλη)

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Μά τώρα μάθε πώς ή τύχη σου
 από μιά τρίχα κρέμεται.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί τρέχει; 1270
 Τρομάρ' άπ' τά λόγια σου μέ πιάνει.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Θά τό μάθεις άκούοντας τά σημάδια
 πού θά σοῦ πῶ τῆς τέχνης μου: Καθόμουν
στοῦ όρνιασοκόπου τόν άρχαίο τό θρόνο,
 πού ἦταν γιά μένα κάθε οίωνοῦ λιμάνι,
 όταν ἄξαφν' άκούω παράξενες
 κραξιές πουλιῶν, πού σκλήριζαν μέ μιά ἄγρια
 παραφορά κι άκατανόητο τρόπο·
 κατάλαβα πώς μέ τά φονικά τους
 τ' άρπάγια σπαραζόντανε, γιατί ἦταν 1280
 ὄχι κουφός ὁ φτεροσαλάγος* τους·
 καί τρομαγμένος δοκιμάζω άμέσως
 πάνω σέ ὀλόφλογους βωμούς νά πάρω
 μαντεία άπ' τή φωτιά, μά ὁ "Ηφαιστος
 δέν ἔλαμπε άπ' τά θύματα κι άπάνω
 στή στάχτη άπ' τά μεριά άχνιστό τό πάχος
 ανάλιωνε και κάπνιζε και σκοῦσε
 και σκόρπιες οί χολές ψηλά πετιόνταν·
 μά τά μεριά*, μιά πού ἔρεψε* ὄλη γύρω
 ἤ σκέπη πού τά τύλιγε, ἔξω ἔμειναν. 1290
 Τέτοιο χαμένο τέλος τά σημάδια
 τῆς σκοτεινῆς αὐτῆς θυσίας πώς πῆραν
 άπ' τό παιδί αὐτό μάθαινα, πού μοῦ εἶναι

φτεροσαλάγος: ο θορυβος που κανουν τα φτερά. φτεροκόπημα
 μερί: μπουτί σφαγμένου ζώου
 ρεύω: λιώνω

ὁδηγός μου, καθὼς ἐγὼ τῶν ἄλλων·
 γιὰτ' οἱ βωμοὶ καὶ τῶν θεῶν οἱ ἐστίες*
 ἔχουν γιομίσει ἀπ' τὰ σκυλιά καὶ τὰ ὄρνια
 μέ τ' ἀποφάγια ἀπὸ τοῦ σκοτωμένου
 ἄμοιρου γιοῦ τοῦ Οἰδίποδα τίς σάρκες·
 καὶ γι' αὐτὸ πιά οἱ θεοὶ δὲ δέχονται
 ἀπὸ μᾶς οὔτε προσευχῆς θυσίας,
 οὔτε τῆ φλόγα ἀπὸ μεριά καμένα,
 κι οὐδὲ πουλί κανένα πιά δὲν κρᾶζει
 μέ καλοσημάδες φωνές, γιὰτ' ἔχουν
 γευτεῖ πηγμένο γαῖμα πεθαμένου.

1300

Αὐτὰ λοιπὸν βάλε, γιέ μου, στό νοῦ σου·
 κοινὸ εἶναι βέβαια σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους
 νά σφάλουνε, μὰ ὅταν κανένας σφάλει,
 δὲν εἶναι ἀνόητος πιά καὶ δυστυχῆς
 ὅποιος τὸ κακὸ τοῦ ἴκαμε γιὰτρεῦει
 καὶ δὲ μένει μ' ἀγύριστο κεφάλι·
 μέ ἀναποδιές πλερώνεται τὸ πείσμα,
 μὰ στό νεκρὸ ὑποχώρησε καὶ πάψε
 νά κεντᾶς* ἓνα πῶμα· εἶναι ἀντρεία
 τὸν πεθαμένο νά ξανασκοτώνεις;
 Ἐγὼ καθὼς σοῦ θέλω τὸ καλὸ σου,
 ἔτσι καὶ σοῦ μιλῶ· κι ἄλλο δὲν εἶναι
 καλύτερο, παρά ν' ἀκούει κανεὶς
 σάν τοῦ μιλοῦν καλά γιὰ ὠφέλειά του.

1310

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γέροντα, βλέπω κι ὅλοι σάν τοξότες
 μέ βάλατε σημάδι ἐμένα κι οὔτε
 κι ἡ μαντικὴ σας ἄγγιχτο μ' ἀφήνει·
 ὅσο γι' αὐτοὺς ἀπ' τῆ γενιά μας, εἶναι
 τώρα καιρὸς πού μ' ἔχουνε πουλήσει
 καὶ μέ φορτώσει γιὰ ἔξω. Καλά κέρδη

1320

ἐστία: ἐδῶ, βωμός που καιεῖ
 κεντῶ: τρυπῶ, ἐρεθίζω

1037 - 1052 λοιπόν, ἐμπορευτεῖτε κι ἀγοράστε
ἂν θέλετε τὸ ἤλεκτρο* ἀπ' τὶς Σάρδεις
καὶ τὸ χρυσάφι τὸ ἰνδικό, μὰ ἐκεῖνον
σέ τάφο δὲ θά θάψετε, οὐδέ ἂν θέλουν
τοῦ Δία οἱ ἀετοὶ ν' ἀρπάξουν καὶ νά πᾶνε
τὶς σάρκες του στοὺς θρόνους του, καὶ πάλι
μὴ βάλει ὁ νοῦς σας πῶς ἐγὼ ἀπὸ φόβο
γιὰ ἓνα μόλυσμα τέτοιο θά ἐπιτρέψω
ἐκεῖνος νά ταφεῖ, γιατί τὸ ξέρω
πολύ καλά πῶς ἄνθρωπος κανένας
τοὺς θεοὺς δέν μπορεῖ νά τοὺς μολύνει·
μὰ πέφτουνε, γέροντα Τειρεσία,
πολύ ἄσκημα κι οἱ πιό πονηρεμένοι,
ὅταν μὲ λόγους ὁμορφους στολιζοῦν
τά κακὰ σχέδιά τους γιὰ τὸ κέρδος.

1330

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ἄλιμονο,
νά ξέρει τάχα, νιώθει τάχα κάποιος -

1340

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί πράμα; Τί νά λές ἀόριστα ἔτσι;

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Πόσο εἶναι ἡ γνώση τὸ πιό πρῶτο ἀπ' ὅλα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὅσο, φαντάζομαι, ἡ ἀνεμυαλιά
τὸ πιό χειρότερο εἶναι.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Κι ὅμως εἶσαι
ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀρρώστια ἐσύ γεμάτος.

---

* ἤλεκτρο - κεχριμπάρι

Ό Νίκος Ροζάν Τειρεσίας, 1940. Σκηνοθεσία Τ. Μουζενιδη.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δέ θέλω σ' ἕνα μάνθη ν' ἀπαντήσω
κι ἐγώ μ' ἄσκημη γλώσσα.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ὅμως τό κάνεις,
ὄταν μοῦ λές πώς ψέματα μαντεύω.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γιατ' εἶναι φιλοχρήματη ὄλη ἡ φάρα
τῶν μάνθηδων.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Μά καί τῶν βασιλιάδων
τ' ἀδιάντροπ' ἀγαπᾶ τά κέρδη.

1350

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ξέρεις
πώς ὄσα λές τά λές σέ βασιλιάδες;

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Τό ξέρω, ἀφοῦ τήν πόλη ἔχεις σώσει
χάρη σέ μένα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σοφός μάντης εἶσαι
μά τ' ἄδικ' ἀγαπᾶς.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Θά μ' ἀναγκάσεις
νά βγάλω ὄσα στό νοῦ φυλάω κλεισμένα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Βγάλε τα, φτάνει μήν τά λές γιά κέρδος.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

1062 - 1082

Ὡστε ἐγὼ τέτοιος φαίνομαι γιὰ σένα;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μάθε πὼς τὴν ἰδέα μου δέ θ' ἀλλάξεις.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Μάθε λοιπὸν κι ἐσύ πὼς δέ θά δεῖς 1360

πολλοὺς τοῦ ἡλίου γοργόδρομους ἀκόμα,
δίχως μ' ἓναν ἀπ' τὰ δικά σου σπλάχνα
κι ἐσύ νεκρὸ νεκρούς ν' ἀντιπλερώσεις**
γιατ' ἔχεις ἓναν ἀπ' τοὺς ἐπάνω ρίξει
στὸν Κάτω κόσμον κι ἄνομα ἔχεις κλείσει
μιὰ ζωντανὴ ψυχὴ μέσα σέ τάφο·
κι ἓναν πάλι νεκρὸ μακριὰ ἀπ' τοὺς Κάτω
θεοὺς κρατᾶς, χωρὶς ταφὴ καὶ δίχως
τίς νόμιμες τιμές, ἐνῶ δὲν ἔχεις
δικαίωμα, μήτε ἐσύ μήτε καὶ οἱ ἐπάνω 1370
θεοί, μὰ μέ τὴ βία τοὺς ἀναγκάζεις.

Γιὰ ὅλ' αὐτὰ κι οἱ ἐκδικῆτρες στερνοφθόρες*
τοῦ Ἄδη καὶ τῶν θεῶν οἱ Ἐρινύες
σοῦ ἔχουν στήσει καρτέρι, γιὰ νά πέσεις
κι ὁ ἴδιος μέσ στίς συμφορές τίς ἴδιες·
καὶ κοίτα ἂν πλερωμένος μέ χρυσάφι
σοῦ τὰ λέω αὐτὰ· γιατί δέ θά περάσει
πολύς καιρὸς πού ἀντρίκεια καὶ γυναίκεια
στά σπίτια σου θ' ἀνάψουν μοιρολόγια.
Ἐχτρές σου ὄλες ταραζόνται κι οἱ χῶρες 1380
πού στῶν νεκρῶν τους τὰ ξεσκλίδια* ἐδώσαν
τίς ἐπιτάφιας τίς τιμές οἱ σκύλοι,
ἢ ἀγρίμια, ἢ κάποιον γοργοφτέρουγο ὄρνιο.

ἀντιπλερώνω. ἐξοφλῶ τὸ χρέος

στερνοφθόρος· αὐτὸς πού ἔχει τὸν τελευταῖο λόγο στὴν ἐκδίκηση, πού χτυπᾶ μετὰ
τὴν πράξη

ξεσκλίδι· κομματάκι, κουρελι, ξεφτι

1082 - 1099 φέρονοντας μίαν ἀνόσια ὀσμή στήν πόλη,
πού εἶχε τήν πατρική τους στήν ἑστία.
Τέτοια, ἀφοῦ μ' ἐρεθίζεις σάν τοξότης
σοῦ ἴριξα στό θυμό μου κι ἐγώ βέλη
ἀλάθευτα, ἴσα στήν καρδιά, πού ἐσύ
δὲ θά γλιτώσεις τό ζεμάτισμά τους.
Μά ἔλα, παιδί, κι ὁδήγα με στό σπίτι
γιά ν' ἀφήσομε αὐτόν νά ξεθυμάνει*
πάνω σ' ἄλλους νεώτερους καί μάθει
νά ἔχει γλώσσα ἡσυχότερη καί γνώση
τοῦ μυαλοῦ του καλύτερη ἀπό τώρα.

1390

ΧΟΡΟΣ

Ἐφυγε ὁ μάντης, βασιλιά, ἀφοῦ εἶπε
φοβερές προφητεῖες καί ξέρομε ὅλοι,
ἀπό τότε πού αὐτές φορῶ τις ἄσπρες
ἀντί τις μαῦρες τρίχες πῶς ὡς τώρα
ψέμα ποτέ δὲν εἶπε αὐτός στήν πόλη.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κι ἐγώ τό ξέρω καί ταραζεται
ὁ νοῦς μου· γιατί καί νά ὑποχωρήσω
τρομερό θά ἔταν, μά κι ἂν ἐπιμείνω,
εἶναι φόβος σέ συφορά μὴν πέσω.

1400

ΧΟΡΟΣ

Χρειάζεται γνώση, γιέ τοῦ Μενοικέα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καί τί πρέπει λοιπόν νά κάμω; Πέ μου
καί θά σ' ἀκούσω ἐγώ.

---

*ξεθυμῶναι ξεσπῶ τὴν ὀργή μου, ἐκτονῶνομαι

Νά πᾶς νά βγάλεις
τὴν κόρη ἀπ' τὴν ὑπόγεια φυλακὴ τῆς,
καὶ τὸν ἄταφο θάψε εὐτύς σέ μνήμα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἔτσι τὸ ἐγκρίνεις κι εἶσαι τῆς ιδέας
νά ὑποχωρήσω;

ΧΟΡΟΣ

Κι ὅσο, βασιλιά μου,
πιό γρήγορα μπορεῖς, γιατί προφταίνουν
τοὺς ἀμυαλοὺς γοργές τῶν θεῶν οἱ βλάβες.

1410

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλιμονο, μέ κόπο, μά ὅμως τὸ κάνω
κι ἀπ' τὴν ἀπόφασή μου παραιτιοῦμαι,
γιατί κανεὶς δέν πρέπει νά τὰ βάζει
μέ τὴν ἀνάγκη.

ΧΟΡΟΣ

Λοιπὸν τρέξε ὁ ἴδιος
καὶ μὴν τ' ἀφήσεις αὐτά πάνω σ' ἄλλους.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἔτσι ὅπως εἶμαι φεύγω· τρέχτε, δοῦλοι,
ὅσ' εἶστε καὶ δέν εἶστε, πάρτε ἀξίνες
στά χέρια καὶ τραβάτε εὐτύς στό μέρος
πού βλέπετ' ἐκεῖ πέρα· κι ἐγώ τώρα,
μιά πού ἔτσι ἄλλαξα γνώμη, πάω ὁ ἴδιος
νά τὴ βγάλω ἀπό κεῖ· γιατί φοβοῦμαι
μὴ δέν εἶν' τὸ καλύτερο νά ζοῦμε
φυλάγοντας τοὺς νόμους πού ἔναι γιὰ ὅλους.

1420

ΧΟΡΟΣ

- Ἦ πολυονόματε
 τῆς νύφης τῆς Καδμείας καμάρι
 καί τοῦ βαρύβροντου
 τοῦ Δία βλαστάρι,
 τὴν Ἰταλία τὴν ξακουστήν 1430
 πού προστατεύεις
 καί στῆς Ἐλευσινίας Δηοῦς
 τοὺς κοσμοσύναχτους* τοὺς κόρφους* βασιλεύεις,
 ὦ Βάκχε ἐσύ, πού τῶν Βακχῶν
 κατοικεῖς τῆ μητρόπολι τῆ Θήβα
 στοῦ Ἰσμηνοῦ πλάι τὰ νερά
 καί στῆ Δρακοσπορά.
- Ἐσένα πάνω ἀπὸ τό δίκورφο
 τό βράχο, πού οἱ Κωρύκιες οἱ μαινάδες
 περνοῦν βακχεύοντας, 1440
 σέ εἶδαν οἱ δάδες*
 μέσ σέ φεγγόβολους καπνοῦς,
 σέ εἶδε κι ἡ βρύση
 τῆς Κασταλίας· σέ σένα προβοδοῦν
 οἱ κισσοφούντωτες βουνοπλαγιές τῆς Νύσσας
 κι ὁ πολυστάφυλος χλωρός γιαλός,
 ὅταν μ' εὐάν εὐοί θεϊκά τραγοῦδια
 τῆς Θήβας σου τοὺς δρόμους τοὺς πλατεῖς
 θά ῥθεις νά ἐπισκεφτεῖς.
- Τὴν πόλη πού ἔχεις σέ τιμῆ 1450
 ἀπ' ὅλες πιό ξεχωριστῆ
 μαζί μέ τὴν κεραυνωμένη σου μητέρα·

κοσμοσύναχτος· γεμάτος κόσμο, πολυσύχναστος
 κόρφος· κόλπος, ἀκρογιάλι
 δάδα· πυρός, δαδί

καί τώρα πού τή χώρα μας κρατεῖ
 μεγάλη ἀρρώστια πέρα ὡς πέρα,
 ἔλα σέ μᾶς νά φέρεις λυτρωμό
 πάνω ἀπ' τοῦ Παρνασοῦ τίς ράχες
 ἢ πέρ' ἀπό τόν πολυτάραχο πορθμό.

ᾠ ἐσύ πού σέρνεις σέ χορό
 τά φλογερ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ,
 ὦ τῶν νυχτερινῶν ὀργίων* παραστάτη,
 ὦ θεϊκό διογέννητο παιδί
 μπρόβαλ' ἐσύ τῆς χώρας μας προστάτη
 μέ τή δική σου συνοδείά μαζί,
 τίς Θυιάδες, πού ὀλονύχτιες σέ χορεύουν,
 τόν Ἰακχό τους, ξώφρηνες, εὐάν εὐοί.

1460

ΕΞΟΔΟΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ

ᾠ ἐσεῖς πού πλάι καθόστε στά παλάτια
 τοῦ Κάδμου καί τ' Ἀμφίονα, δέν ὑπάρχει
 ἄνθρωπος, πού ὅσο θά βαστᾶ ἡ ζωή του,
 ἢ νά τόν μακαρίσω ἢ νά τόν κλάψω
 γιαν' εἶναι ἡ τύχη πάντα πού ἀνουπώνει
 τόν ἕνα εὐτυχισμένο κι ἕναν ἄλλο
 δυστυχισμένο τόν σωριάζει χάμω
 καί κανεῖς δέν μπορεῖ νά προφητέψει
 τό τί φυλάει ἡ Μοῖρα στούς ἀνθρώπους.
 Κι ὁ Κρέοντας μιά φορά, ὅσο γιά μένα,
 ζηλευτός ἦταν, γιαν' ἀφοῦ εἶχε σώσει
 τήν πόλη αὐτή τοῦ Κάδμου ἀπ' τοὺς ἐχτροὺς της
 καί πῆρε τήν ἀπόλυτη ἐξουσία
 τῆς χώρας, κυβερνοῦσε εὐτυχισμένος
 ἀνάμεσα στά εὐγενικά παιδιά του.

1470

1480

ὀργιο: γιορταστικό γλῆντι γιά τὸ Διόνυσσο.

1165 - 1178 Καί τώρα ὅλα χαθήκανε, γιατί ὅταν
κάθε χαρά τόν ἄνθρωπο προδώσει,
δέ θά πῶ ἐγώ πώς αὐτός ζεῖ, τόν παίρνω
γιά ζωντανό νεκρό· σώριαζε νά ἴχεις
στά σπίτια σου, ἂν σ' ἄρέσει, ἄμετρα πλοῦτη,
πήγαινε νά ἴσαι βασιλιάς μέ τά ὅλα,
ἂν ἀπ' αὐτά λείπει ἡ χαρά, ἐγώ τ' ἄλλα
δέ θά ἴθελα νά τοῦ τ' ἀγόραζα οὔτε
μέ σκιά καπνοῦ, μπρός στῆς χαρᾶς τῆ γλύκα.

ΧΟΡΟΣ

Ποιά ἴναι αὐτή πάλι ἡ συφορά πού φέρνεις
στούς βασιλιάδες;

1490

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ἔχουν σκοτωθεῖ,
κι οἱ ζωντανοί ἀφορμή τοῦ σκοτωμοῦ τους.

ΧΟΡΟΣ

Ποῖός σκότωσε; Ποῖός εἶναι ὁ σκοτωμένος;

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ἄ Ο Αἷμονας πάει, σφαγμένος μέ τό χέρι -

ΧΟΡΟΣ

Τοῦ πατέρα του τάχα, ἢ τό δικό του;

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ἄ Ο ἴδιος μέ τό δικό του μανιασμένος
μέ τό γονιό του ἐξ ἀφορμῆς τοῦ φόνου.

ΧΟΡΟΣ

Ἄ Ω μάντη, τί σωστά ὅσα εἶπες βγαίνουν.

Ό Αιμίλιος Βεάκης Κρέοντας, 1940 Σκηνοθεσία Τ. Μουζενίδη

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ἔτσι ἴναι αὐτά· καιρός γιά τ' ἄλλα τώρα
νά γίνει σκέψη.

ΧΟΡΟΣ

Μά νά, βλέπω φτάνει
κατά δῶ κι ἡ ταλαίπωρη ἡ γυναίκα
τοῦ Κρέοντα, ἡ *Εὐρυδίκη*, εἶτε ἄκουσε
γιά τό παιδί της τίποτα, ἦ κι ἔτσι
ἔτυχε ἀπ' τό παλάτι ἔξω νά βγαίνει.

1500

ΕΥΡΥΔΙΚΗ

ὦ ἐσεῖς πολίτες, πήρανε τ' αὐτιά μου
τά λόγια σας, ἐνῶ ἤμουνα γιά νά ἴβγω
νά πάω νά προσκυνήσω καί νά τάξω
τή θεά Παλλάδα· κι ἔτυχε τήν ὦρα
πού σήκωνα τό σύρτη γιά ν' ἀνοιξω,
καί μου χτυπᾶ σά μιὰ βουή στ' αὐτιά μου
σπιτικῆς συφορᾶς· ἀπ' τήν τρομάρα
μου κόβονται τά γόνατα καί γέρνω
παράλυτη στά χέρια τῶν δουλῶν μου·
μά ὅ,τι καί νά ἴναι ξαναπέτε μού τα
τί λέγατε, κι ἀμάθητη δέν εἶμαι
ἐγώ ἀπό συφορές γιά νά τ' ἀκούσω.

1510

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ἐγώ, πού ἤμουν καί μπρός, βασιλίσσά μου,
θά σοῦ πῶ δίχως τίποτα νά κρύψω
τήν πᾶσ' ἀλήθεια· καί γιατί νά θέλω,
νά σοῦ μαλάξω τό κακό, ἀφοῦ θά ἴβγω
ψεύτης κατόπι; ὁ μόνος ἴσιος δρόμος
εἶναι ἡ ἀλήθεια πάντα - Καί λοιπόν
τόν ἄντρα σου ἀκολουθοῦσα ἐγώ, ὁδηγός του,
πρός τά ψηλά τοῦ κάμπου, ὅπου κειτόταν
τό ἀνελέητο* ἀκόμα τό κουφάρι

1520

ἀνελέητος: αὐτός πού κανένας δέν τόν λυπᾶται καί πού κανένα δέ λυπᾶται

τοῦ Πολυνεΐκη σκυλοσπαραγμένο·
 καί ἐκεῖ ἀφοῦ στήν Ἐνόδια τήν Ἐκάτη
 καί στόν Πλούτωνα κάμαμε δεήσεις
 νά σπλαχνιστοῦν καί πάψουν τήν ὀργή τους,
 1530
 λούσαμε ἐκεῖνον μέ νερό ἀγιασμένο
 καί σέ νιόκοφτα κάψαμε ἐλιοκλάδια
 ὅλα τ' ἀπομεινάρια τοῦ κορμιοῦ του·
 κι ἔπειτα ἀφοῦ σωριάσαμε ἀπό πάνω
 μέ χῶμα τῆς πατρίδας ψηλό τάφο,
 κινήσαμε γιά τήν *πετροχτισμένη*
βραχοσπηλιά, πού ἦταν κλεισμένη ἡ κόρη,
 ἡ νύφη τοῦ Ἄδη, ὅταν ἀπό μακριά
 μιά φωνή κάποιος ἄκουσε νά σκούζει
 σπαραχτικά ἀπ' τό μέρος τοῦ ἄκλαφτου
 τοῦ τάφου κι εὐτύς τρέχει καί τό λέει
 1540
 στόν Κρέοντα, καί καθῶς ἐκεῖνος φτάνει
 ὅλο καί πιό κοντά, χτυπάει τ' αὐτί του
 ἀξεδιάλυτος βόγκος πικροῦ θρήνου·
 κι εὐτύς ξεσπάει στενάζοντας σέ λόγια
 κακοθρήνητα: «Ἵμινα συφορά μου,
 μήν εἶμαι ἄραγε μάντης; μήπως εἶναι
 αὐτός ὁ πιό δυστυχισμένος δρόμος
 πού ἴκαμα ὡς τώρα; τοῦ παιδιοῦ μου ἀκούω
 τή φωνούλα· μά τρέξ' ἐσεῖς, δοῦλοι,
 1550
 γρήγορα πιό κοντά, γύρω στόν τάφο,
 τραβῆχτε ἀπό τό πρόχωμα τήν πέτρα
 πού τοῦ φράζει τήν εἴσοδο καί μπεῖτε
 ὡς μέσα μέσα στό ἄνοιγμα, νά δεῖτε
 ἂν εἶν' τοῦ Αἴμονα ἡ φωνή πού ἀκούω,
 ἢ μέ γελοῦνε οἱ θεοί». Καί μεῖς ἔτσι ὅπως
 μᾶς πρόσταξε βαρύθυμος ὁ ἀφέντης,
 μπαίνομε καί τί βλέπομε; στό βάθος
 τοῦ τάφου μέσα κρεμασμένη ἐκείνη
 μέ γύρω στό λαιμό θηλιά στριμμένη
 ἀπ' τή *διμιτη** ζώστρα της καί κείνον
 1560

διμιτος: ὑφασμένος μέ διπλό νῆμα

1224 - 1245 11 νά τήν κρατάει ἀπ' τή μέση της πεσμένος
πάνω της σά χαμένος καί νά σκούζει
καί νά θρηνεῖ τό νεκρό του τό ταίρι,
τοῦ πατέρα του τά ἔργα καί τό γάμο
τόν ἄτυχό του· μά καθώς τόν βλέπει
ὁ Κρέοντας, μ' ἓνα βαθύ βόγκο τρέχει
θρηνώντας μέσα, προχωρεῖ κοντά του
καί τοῦ κράζει: «Ταλαίπωρε, τί πράμα
εἶν' αὐτό πού ἔχεις κάμει; τί ἔχεις βάλει
στό νοῦ σου; ἀπό τί πᾶς καί χάνεσαι ἔτσι;
ἔβγα ἔξω, γιέ μου, ἔβγα σέ ξορκίζω».
Μά ρίχνοντάς του ἄγριες ματιές ἐκεῖνος
τόν ἔφτυσε στό πρόσωπο καί δίχως
οὔτε λέξη νά πει, τραβάει ἀπ' τή θήκη
τό δίκωπο σπαθί του, μά ὁ πατέρας
φεύγοντας ριχτήκ' ἔξω νά γλιτώσει·
καί καθώς δέν τόν πέτυχε, ὀργισμένος
μέ τόν ἑαυτό του, ὁ ἄμοιρος, ἔτσι ὡς ἦταν
τέντωσε πίσω τό κορμί καί μῆγχει
τό σπαθί του ὡς τή μέση στά πλευρά του·
καί ἐνῶ ἀνάσαινε ἀκόμα, παίρνει μέσα
στ' ἀδρανισμένα* χέρια του τήν κόρη
κι ἀγκομαχώντας ξετινάζει βρῦση
τό αἷμα του στάλες κόκκινες ἀπάνω
στ' ἄσπρο τό μάγουλό της, ὥσπου μένει
νεκρός ἀπάνω στή νεκρή· καί τοῦ ἔλαχ' ἔτσι
στόν Ἄδη κᾶν, ὁ δόλιος, νά γιορτάσει
τούς γάμους του, παράδειγμα στόν κόσμο,
πῶς ἄλλο πιό μεγάλο δέν ὑπάρχει
στόν ἄνθρωπο κακό ἀπ' τήν ἀκρισία.

1570

1580

1590

ΧΟΡΟΣ

Πῶς σοῦ φαίνεται αὐτό; ἡ βασίλισσά μας
ἔφυγε πάλι, δίχως οὔτε λέξη

ἀδρανισμενος, ἀδρανής, ἀδυναμος καί ἀμήχανος

ΑΓΓΕΛΟΣ

Κι ἐγὼ παραξενεύτηκα, μὰ ἐλπίζω
πὼς ἀκούοντας τὴ συφορά τοῦ γιοῦ της,
θά ἔκρινε πὼς δὲν ταίριαζε ν' ἀρχίσει
ξεφωνητὰ στὸν κόσμον ἐμπρὸς καὶ πῆγε
μέσα, μὲ τίς γυναῖκες της νά σῆσει
τὸ μοιρολόι τοῦ σπιτικοῦ της πένθους·
γιατὶ δὲ λείπει ἡ στόχασση ἀπ' τὸ νοῦ της,
γιά νά μὴν κριματίσει.

1600

ΧΟΡΟΣ

Ἐγὼ δὲν ξέρω,
μοῦ φαίνεται ὅμως κι ἡ πολὺ μεγάλη
σιωπὴ κακό, κι ὁ πολὺς μάταιος θρῆνος.

ΑΓΓΕΛΟΣ

Μὰ θά μάθομε εὐτύς, μπαίνοντας μέσα
μὴν ἴσως καὶ κρατεῖ κλεισμένο κάποιο
κρυφὸ σκοπὸ στ' ἀνταριασμένα* στήθη·
γιατ' ἔχεις δίκιο, κι ἡ πολὺ μεγάλη
σιωπὴ βαραίνει τὴν καρδιά μὲ φόβο.

ΧΟΡΟΣ

Μὰ νά κι ὁ ἴδιος τώρα φτάνει ὁ βασιλιάς
καὶ τρανὴ *στά χέρια μαρτυρία κρατᾶ*
- ἂν δὲν εἶναι κρίμα πού τὸ λέω -
πὼς ἡ συφορά του δὲν εἶν' ἀπὸ ξένη,
μὰ ἀπὸ τὴ δικιά του τὴν κακογνώμιά.

1610

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὅιμέ,

ἀνταριασμένος ἀναστατωμένος, συννεφιασμένος (ἀντάρα = καταχνιά)

1261 - 1281 φταιξίματα ἄμυαλου μυαλοῦ,
 πεισματικά θανατερά·
 ποιός ἔχει μάτια ἐδῶ νά δεῖ
 τό σκοτωμένο τό παιδί
 καί τόν πατέρα τό φονιά του·
 ὀιμένα, γιέ μου, τόσο νιός
 μέ πρῶμο θάνατο νεκρός
 χάθηκες ὄχι ἀπ' τῆς δικῆς σου
 μ' ἀπ' τῆς δικῆς μου κακοκεφαλιές.

1620

ΧΟΡΟΣ

Ὀιμένα, πόσο ἀργά μοῦ φαίνεται
 νά εἶδες τό δίκιο!

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλιμονό μου, τώρα
 τό νιώθω, ὁ δόλιος, μά ἕνας θεός τότε
 κρατώντας με, μοῦ βρόντησε μεγάλη
 βαριά στήν κεφαλή καί σ' ἄγριους δρόμους
 μέ τίναξε, φέρνοντας ἄνω κάτω, ἀλίμονο,
 τήν ποδοπατημένη μου χαρά.
 Ἄχ, μόχτοι κακοβάσταγοι* τοῦ ἀνθρώπου!

1630

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ἀφέντη, ἔχεις αὐτά κι ἄλλα σέ βρῆκαν·
 ἐξω ἀπό τοῦτα πού κρατᾶς στά χέρια,
 φαίνεται κι ἄλλα μέσα στό παλάτι
 ἔχεις νά δεῖς, καί γρήγορα, ὅταν ἔμπεις.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί ναι αὐτό πάλι; τάχα ὑπάρχει κι ἄλλο
 χειρότερο ἀπ' τή συφορά τήν ἴδια;

κακοβάσταγος: δυσβασταχτος

Πέθανε, πάει ή γυναίκα σου, μητέρα
 μέ τά ὅλα της αὐτοῦ τοῦ νεκροῦ γιοῦ της,
 σκοτωμένη ή τρισάμοιρη προλιγού.

1640

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὅιμέ,
 Ὅιμέ λιμάνι τοῦ "Αδη ἀνίλεο*,
 γιατί, γιατί νά μέ χαλᾶς;
 ὦ ἐσύ, πού κακομήνυτα
 μοῦ φέρνεις πένθη, τί μοῦ λές
 κι ἕνα νεκρό ἀποτελειώνεις;
 πέ μου, παιδί, ποιά νέα μοῦ λές
 πώς μ' ἀγκαλιάζει συφορά,
 ὀιμέ, ποιό γυναικεῖο σφαχτάρι
 γιά τό ξετέλειωμά* μου ἔχει κοπεῖ;

1650

ΑΓΓΕΛΟΣ

Μπορεῖς νά δεῖς, πού ἔξω πῆ θγάζουν τώρα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

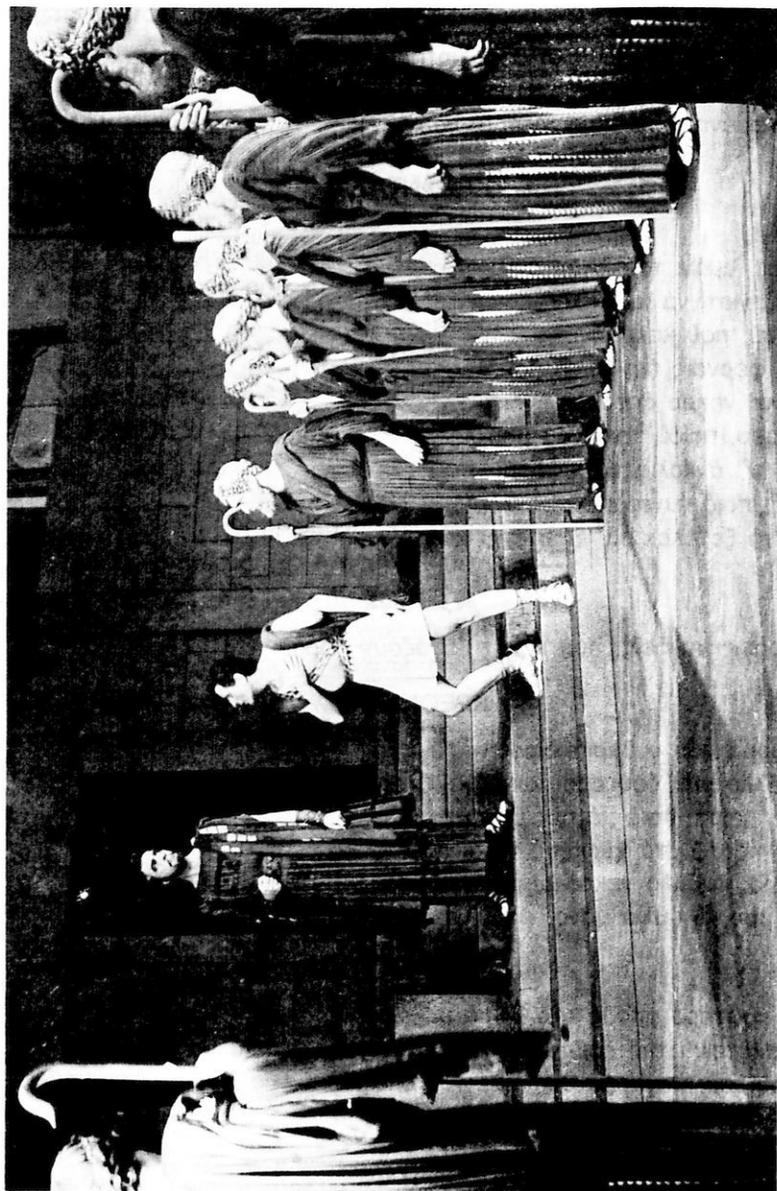
Συφορά μου ὁ βαριόμοιρος,
 τό ἄλλο μου δεῦτερο κακό, νά, βλέπω·
 ποιά μοῖρα, ποιά μέ περιμένει ἀκόμα;
 ἐνῶ κρατῶ στά χέρια τό παιδί μου
 νεκρό, κι ἄλλο νεκρό αὐτή ἀντικρίζω·
 ἀλί μου, ὦ ἄθλια μάνα, ὦ ἄθλια γιέ μου!

ΑΓΓΕΛΟΣ

Μέ κοφτερό μπρός στό βωμό *μαχαίρι*
 τά σκοτεινά της ἔσβησε τά μάτια,
 ἀφοῦ τοῦ Μεγαρέα θρήνησε τό τέλος

1660

ἀνίλεος: ἀλύπητος, ἀνελέητος
 ξετέλειωμα: ἀποτέλειωμα

Επιδαύρια 1956. « Αντιγόνη». Κρέοντας, Αίμονας και ο χορός. Σκηνοθεσία Άλεξη Μινωτή

πού σκοτώθηκε πρὶν μέ τόση δόξα,
 κι ἔπειτα αὐτοῦ· καὶ τελευταῖα καὶ σένα
 σοῦ εὐχήθηκε ὅλα τὰ κακά τοῦ κόσμου
 πού πῆες νά τῆς σκοτώσεις τό παιδί της.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Συφορά, συφορά μου,
 τρομάρα μοῦ παίρνει τό νοῦ·
 γιατί δέ σηκώνει κανεῖς νά μοῦ μπήξει
 στό στήθος σπαθί κοφτερό;
 ἀλί μου ὁ βαριόμοιρος, μαύρη μέ ζώνη
 συφορά ἀπό παντοῦ.

1670

ΑΓΓΕΛΟΣ

Σέ σένα ἢ σκοτωμένη ἔριχτε ἀπάνω
 τὴν αἰτία τοῦ χαμοῦ κι αὐτοῦ καὶ κείνου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ ποιός στάθηκε τοῦ φόνου της ὁ τρόπος;

ΑΓΓΕΛΟΣ

Μέ τό ἴδιο της χτυπήθηκε τό χέρι
 κάτ' ἀπό τό συκῶτι, ὅταν τό τέλος
 τό βαρυθρήνητο ἔμαθε τοῦ γιοῦ της.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὅμινα, γιά ὅλ' αὐτά ποτέ
 ἄλλον κανένα ἔξω ἀπό μέ
 δέ θά βαρύν' ἡ αἰτία·
 ἐγώ, ναί ἐγώ σέ σκότωσα,
 ἀλήθεια λέω, ἐγώ ὁ τρισάμοιρος·
 μά πάρτε με, ἄνθρωποι μου ἐσεῖς·
 βγάλετε γρήγορα ἀπ' ἐδῶ
 ἕναν πού πιότερο ἀπ' τό τίποτα δέν εἶναι.

1680

ΧΟΡΟΣ

Κέρδος γιά σένα ὅ,τι ζητᾶς, ἄν κέρδος
 ὑπάρχει μέσ στίς συφορές· γιάτ' εἶναι
 πάντα πολύ καλύτερο νά βλέπεις
 ὅσο πιό λίγο τό κακό μπροστά σου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἦς ἐρθεῖ, ὦ ἄς ἐρθεῖ,
 ἄς φανεῖ ἡ πιό καλύτερη μοῖρα μου ἐμένα
 στό στερνό νά μέ φέρει
 τῆς ζωῆς μου τό τέρμα·
 ὦ ἄς ἐρθεῖ, ὦ ἄς ἐρθεῖ,
 νά μήν ξαναδῶ πιά ἄλλη μέρα.

1690

ΧΟΡΟΣ

Αὐτά μελλούμενα εἶναι τῶρ' ἀνάγκη
 κάτι νά γίνεῖ γιά ὅσα ἔχομε μπρός μας·
 γιά τ' ἄλλα ἔχουν τήν ἔγνοια τους ἐκεῖνοι
 πού πρέπει νά τήν ἔχουν.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μά ἐγώ ἐκεῖνα
 εὐχήθηκα πού λαχταρᾶ ἡ καρδιά μου.

ΧΟΡΟΣ

Καμιάν εὐχή μήν κάνεις καί δέν εἶναι
 στό χέρι τῶν ἀνθρώπων ν' ἀποφύγουν
 τή συφορά πού ἡ μοῖρα τους τούς γράφει.

1700

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πάρετε τόν ἀχρεῖαστον
 ἐμένα, πάρετ' ἀπ' ἐδῶ,
 ἐμένα, πού καί σέ, παιδί μου,
 χωρίς νά θέλω σκότῶσα
 καί σένα τή δυστυχισμένη·

σέ ποιό νά στρέψω ἀπό τούς δυό
νά βρῶ ἀποκούμπι*; πᾶνε μου ὅλα,
πού τέτοια πάνω στό κεφάλι μου
ἀσήκωτη πήδησε μοίρα.

1710

ΧΟΡΟΣ

Καί πολύ πιά πάνω ἀπ' ὅλα ἡ φρόνηση
εἶναι τῆς εὐδαιμονίας τό πρῶτο,
καί στά θεῖα δέν πρέπει ν' ἀσεβεῖ κανεῖς.
Τά μεγάλα τους τά λόγια οἱ ξιπασμένοι*
μέ μεγάλα τά πλερώνουνε χτυπήματα
γιά νά βάλουν στά γεράματά τους γνώση.

ἀποκούμπι: στήριγμα
ξιπασμένος: ἀλαζόνας, καυχησιάρης

Έπιδαύρια 1956. « Αντιγόνη». (Α. Συνοδινού)

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ΣΧΟΛΙΑ

Πρόλογος

στ. 3 Από τούς πρώτους στίχους τῆς τραγωδίας μπαίνει τό πρόβλημα πώς τά δεινά μιᾶς οἰκογένειας μεταβιβάζονται ἀπό τή μιά στήν ἄλλη γενιά. Αὐτό εἶναι τό βασικό θέμα στίς περισσότερες τραγωδίες. *Συσχετίστε τό πρόβλημα μέ τό προποταρικό ἀμάρτημα τῆς Ἀγ. Γραφῆς.*

στ. 11 Οἱ ἀνακοινώσεις, οἱ προκηρύξεις τῶν ἀρχόντων γίνονταν μέ κήρυκες σέ δημόσιους χώρους· καί σήμερα στά χωριά μέ τελάληδες.

στ. 13 Συνήθως στούς προλόγους τό πρόσωπο ἐκθέτει ὅσα ξέρει. Ὁ Σοφοκλῆς εἰσάγοντας τό διάλογο στόν πρόλογο, πληροφορεῖ τό κοινό γιά τά συμβάντα μέσα ἀπό τή φυσική ἀνταλλαγή πληροφοριῶν τῶν προσώπων πού δροῦν στή σκηνή.

στ. 15 Ἡ Ἀντιγόνη ἔχει ξεκαθαρίσει μέσα της, ἀπ' τήν ἀρχή τοῦ δράματος, τούς ἐχθρούς καί τούς φίλους· ἔτσι τό ἐνδιαφέρον μετατοπίζεται στό πώς θά γίνει ἡ σύγκρουση τῶν δύο ἀντιπάλων.

στ. 18 Τήν προηγούμενη ἡμέρα ὁ Ἐτεοκλῆς καί ὁ Πολυνείκης μονομαχώντας σκοτώθηκαν ὁ ἓνας ἀπό τόν ἄλλο. Δές τή συνήθεια νά μονομαχοῦν οἱ ἀρχηγοί στήν Ἰλιάδα (Μενέλαος - Πάρης).

στ. 27 Ἐμμεση ἐνδειξη γιά τό σκηνικό τοῦ δράματος. Ἐσ σημειώσουμε ἀπό ὁδῶ καί πέρα πόσα στοιχεῖα δίνει ὁ ποιητής μέσα ἀπό τό λόγο γιά τό χρόνο καί τήν πληρέστερη περιγραφή τοῦ χώρου.

στ. 30 Πρώτη φορά ἀναφέρεται μέ τ' ὄνομά του. Πῶς τόν χαρακτήρισε πρῖν;

στ. 32 Οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν πώς ὁ ἄταφος νεκρός περιπλανιέται στόν κόσμο σάν φάντασμα. Δές τήν παράκληση τοῦ νεκροῦ Πάτροκλου στόν Ἀχιλλεῖα (Ἰλιάδα), τοῦ ἄταφου Ἐλπήνορα στήν Ὀδύσεια (λ) καί τή δίκη τῶν στρατηγῶν πού ἄφησαν ἄταφους τούς νεκρούς στίς Ἀργινοῦσες. *Δές ἐπίσης τίς νεοελληνικές παραδόσεις γιά τούς θρικόλακες.*

στ. 44 Ἐμμεση προειδοποίηση πῶς στό πρῶτο ἐπεισόδιο θά ἐμφανιστεῖ ὁ Κρέοντας νά μιλήσει στό λαό ἄρα ἀναγγέλλεται καί ἡ πάροδος τοῦ χοροῦ. Οἱ δραματοῦργοί ἔπρεπε νά βροῦν ἕναν εὐλογο τρόπο γιά νά δικαιολογήσουν τήν παρουσία τοῦ χοροῦ στήν ὀρχήστρα.

στ. 45 Ἀρχαῖος τρόπος δημόσιας ἐκτέλεσης. Δές τό λιθοβολισμό τοῦ Παλαμήδη στήν Ἰλιδάδα, τοῦ Λυκίδη στή Σαλαμίνα. πού πρότεινε νά δεχτοῦν τίς προτάσεις τοῦ Μαρδόνιου (Ἡρόδοτος) καί τό λιθοβολισμό τοῦ πρωτομάρτυρα Στέφανου (Πράξεις Ἀποστόλων).

στ. 70 χάθηκε, ἀντί πέθανε. *Πῶς λέγεται τό σχῆμα τοῦ λόγου; Ἀνάφερε ἄλλο ὅμοιο.*

στ. 71 Ὁ Σοφοκλῆς στόν «Οἰδίποδα Τύρανο» μέ μιά ὑπέροχη πλοκή φτάνει στήν ἀπόδειξη τῆς ἐνοχῆς τοῦ Οἰδίποδα. ὕστερα ἀπό μιά σειρά ἀποκαλύψεων πού προκαλεῖ καί φέρει σέ πέρας ὁ ἴδιος ὁ ἥρωας.

στ. 76 Ὁ ἀπαγχονισμός ἦταν ἀτιμωτικός θάνατος στήν ἀρχαιότητα, ὅπως ὁ σταυρικός θάνατος στή ρωμαϊκή ἐποχή.

στ. 86 Ἡ πατριαρχική κοινωνία, πού διαδέχτηκε τή μητριαρχική, περιόρισε τίς γυναῖκες στίς δραστηριότητες τοῦ σπιτιοῦ. Αὐτό δημιούργησε μιά ἠθική ἀντίληψη γιά τή θέση τῆς γυναίκας στόν κόσμο πού φτάνει ὡς τίς μέρες μας. *Μελετήστε πῶς αὐτή ἡ ἀντίληψη ἐγίνε ἀποδεκτή ἀπό τίς ἴδιες τίς γυναῖκες.*

στ. 94 Σέ κάποια ἄλλη ἀνάγκη ὑποτάσσεται καί ἡ Ἀντιγόνη, σέ ἄλλη ὁ Κρέοντας, ὅπως θά δοῦμε. Ἡ Ἀνάγκη ἦταν ὑπέρτατη θεϊκή δύναμη. *Ποιά ἡ διαφορά ἀνάμεσα στήν Ἀνάγκη καί στίς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων;*

στ. 108 Ἐνδειξη πῶς στήν ἐποχή τουλάχιστον τοῦ Σοφοκλῆ ὑπάρχει μιά κάποια ἀντίληψη γιά μιά αἰώνια μετά θάνατο ζωή. *Συγκρίνετε τίς ἀντιλήψεις αὐτές γιά τόν Ἄδη μέ τίς ἀνάλογες στήν Ὀδύσεια (λ καί ω).*

Γενικό σχόλιο:

Ὁ ποιητής μέ τό τέλος τοῦ Προλόγου ἔχει ἀπεικονίσει τό ἦθος τῶν δύο ἀδελφῶν. *Βρεῖτε τά στοιχεῖα πού στηρίζουν αὐτή τήν ἀπόψη καί σχηματίστε μέ ἀδρές γραμμές τό ψυχολογικό τους πορτραῖτο.*

Πάροδος

Ὁ χορός τῆς Ἀντιγόνης ἀποτελεῖται ἀπὸ 15 γέροντες εὐγενεῖς Θηβαίους. Εἰσέρχονται στὴν ὄρχήστρα στεφανωμένοι, σὲ δύο ἡμιχόρια μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν κορυφαῖο.

στ. 141 Ὑστερα ἀπὸ μιά αἰματηρή νύχτα ἀγωνίας εἶναι φυσικὴ ἡ ἔκρηξη χαρᾶς τοῦ χοροῦ μὲ ὕμνο στὸν ἥλιο. τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, πού συμβολίζει τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας ἀπὸ τὸ θάνασιμο κίνδυνο πού διέτρεξε. Δραματουργικά εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σκεφτοῦμε πῶς τὴν ὥρα πού ὁ χορός ὕμνει τὴν ἀνατολή, ὁ ἥλιος ἔχει μόλις ἀνατελεῖ ἀπὸ τὸν Ὑμηττό. Ἔχουμε δηλ. ἐδῶ ἓναν ἐξοχο συγχρονισμό: ὁ χρόνος τοῦ δράματος καὶ ὁ χρόνος τῆς πραγματικότητας, τῶν θεατῶν, περίπου ταυτίζονται.

στ. 143 Στὶς ἐπτὰ πύλες τῆς Θήβας εἶχαν ἀντιπαραταχθεῖ οἱ ἐπτὰ στρατηγοὶ τῶν Θηβαίων καὶ οἱ ἐπτὰ τῶν Ἀργείων τὴν περασμένη ἡμέρα.

στ. 148 Ὁ Πολυνείκης εἶχε παντρευθεῖ στὸ Ἄργος τὴν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Ἀδραστοῦ καὶ μὲ στρατὸ τῶν Ἀργείων πολιορκήσεν τὴ Θήβα γιὰ νὰ διεκδικήσει τὸ θρόνο. Ἠγήθηκε δηλ. «ἐχθρικής ἐπίθεσης» καὶ ὡς ἐχθρὸς τιμωρήθηκε ἀπὸ τὸν Κρέοντα.

στ. 165 Φλεγόμενο δαδί, ξύλο πεύκου μὲ ρετσίνι.

στ. 168 Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Θήβας Κάδμος ἔσπειρε τὰ δόντια ἐνός δράκοντα πού σκότωσε καὶ φύτρωσαν οἱ Θηβαῖοι, οἱ Σπαρτοὶ, ἡ σπορά τοῦ Δράκοντα.

στ. 170 Ὁ Δίας μισεῖ τοὺς ἀλαζόνες. Αὐτὴ ἡ γνώμη εἶναι πίστη βαθιά τῶν Ἑλλήνων. Ἡ τραγωδία εἶναι κατὰ κανόνα ἡ συντριβὴ ἐνός ἀλαζόνα, πού ξεπέρασε τὸ φυσικὸ ἢ τὸ ἠθικὸ μέτρο. Ὁ σίχχος ἀναφέρεται στοὺς Ἀργεῖους ἀλλὰ προαναγγέλλει καὶ τὴ συντριβὴ τοῦ Κρέοντα.

στ. 175 Ἀναφέρεται στὸν Ἀργεῖο Καπανέα πού μὲ μεγάλα λόγια εἶχε περηφανευθεῖ γιὰ τὶς πολεμικὲς του ἰκανότητες.

στ. 188 Ὁ Δίας κι οἱ ἄλλοι θεοὶ λατρεύονται ὡς προστάτες ἐδικῶν δραστηριοτήτων τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Τροπαῖος Ζεὺς, προστάτης τῶν νικητῶν, ἡ Ἀθηνᾶ Ἐργάνη, προστάτισσα τῶν τεχνιτῶν κ.ἄ. *Παράβαλε κάποιες ἀναλογίες μὲ τὸ Χριστιανικὸ ἀγιολόγιο.*

στ. 194 Ἡ Νίκη ἦταν θεά.

στ. 201 Ὁ Διόνυσος πού σείει τὴ γῆ μὲ τὰ χορευτικὰ του πηδήματα. Ἦταν πολιοῦχος θεὸς τῆς Θήβας (δὲς λεξικό).

στ. 202 "Όταν ένα νέο πρόσωπο εισέρχεται στη σκηνή, κάποιος έπρεπε να τό προσφωνήσει. Οί θεατές δέν κρατοῦσαν πρόγραμμα οὔτε μπορούσαν να αναγνωρίσουν τόν ἥρωα από τό προσωπεῖο.

Γενικά σχόλια

α) Ἡ ἀτμόσφαιρα πού πρέπει να δημιουργηθεῖ ἡ Πάροδος εἶναι μιά ἔκρηξη χαρᾶς καί ένα αἶσθημα ἀνακούφισης. Ἡ ἀναφορά σέ όλονύχτιους χορούς καί στό Διόνυσο μᾶς κατευθύνει πρὸς τήν ἄποψη ὅτι στό τέλος ὁ ρυθμός εἶναι πολύ κοντά στό παραλήρημα.

Ἡ ἀναγγελία τῆς εισόδου τοῦ Κρέοντα ἀλλάζει ἀμέσως τό κλίμα.

β) Τό θέμα τοῦ χορικοῦ βρίσκεται ἀτόφιο σχεδόν σ' ένα χορικό τῆς μεσαιωνικῆς κρητικῆς τραγωδίας τοῦ Γ. Χορτάτζη «Ἐρωφίλη». *Κανε μιά συγκριτική μελέτη.*

Πρῶτο ἐπεισόδιο

Ἡ Κρέοντας ἐξέρχεται ἀπό τήν κεντρική πύλη μέ τούς προσωπικούς του φρουρούς, ἔχοντας τά σύμβολα τῆς ἐξουσίας του (στέμμα, σκῆπτρο).

στ. 213 Στούς χρόνους πού ἀναφέρεται τό δράμα ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ εἶχε συμβουλευτικό χαρακτήρα. *Παράβαλε τήν ἀγορά λαοῦ στόν Ὅμηρο.*

στ. 226 Ἡ βασιλεία ἦταν κληρονομική. "Όταν δέν ὑπῆρχε ἀρσενικός διάδοχος, ὁ θρόνος περνοῦσε στόν πλησιέστερο συγγενή· ὁ Κρέοντας ἦταν ἀδελφός τῆς Ἰοκάστης, τῆς γυναίκας τοῦ Οἰδίποδα.

στ. 220 Ὁ ἀρχαῖος σοφός Βίας ἔλεγε: «ἡ ἐξουσία δείχνει τό χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου».

στ. 234 Ἄς σημειώσουμε αὐτή τήν ἄποψη τοῦ Κρέοντα γιά τούς ἀνθρώπους, ὅταν θά ἀκούσουμε τήν Ἀντιγόνη να τόν ἀντιμετωπίζει χωρίς φόβο.

στ. 256 Κατά τήν ἐπίσημη ταφή γίνονται τελετές, ὥστε ὁ νεκρός να πάει καθαρός, εξαγνισμένος στόν Ἄδη.

στ. 268 Οί ἀρχαῖοι σέβονται τό νεκρό ἀνθρώπινο σῶμα. Μετά τις μάχες δινόταν ἡ εὐκαιρία στούς ἀντιπάλους να θάψουν τούς νε-

κρούς. Ἡ προσβολή νεκροῦ ἦταν μεγάλη ἀσέβεια. Ὁ Κρέοντας περιφρονεῖ τὴν πανελλήνια αὐτὴ ἀντίληψη.

στ. 274 Οἱ πεθαμένοι δὲν ἀνήκουν στὴ δικαιοδοσία τῆς πολιτείας· δὲν εἶναι πολῖτες καὶ δὲν ἀντιμετωπίζονται μὲ τοὺς νόμους γιὰ τοὺς ζωντανούς.

στ. 278 Ὁ χορός ἀντιμετωπίζει ἕνα νέο ἄρχοντα καὶ στὴν ἀρχή, ἀπὸ φόβο, τὸν κολακεύει.

στ. 286 Ὁ Κρέοντας δὲν εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν ὀρθότητα τῆς ἀπόφασής του καὶ ζητάει συμμάχους γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς;

στ. 290 Ποιὸ κέρδος ὑλικό θά εἶχε ὅποιος ἔθαβε νεκρό;

στ. 292 Τὰ πρῶτα λόγια τοῦ φύλακα δίνουν τὸ μέτρο τῆς ἠθογραφικῆς ἱκανότητάς τοῦ Σοφοκλῆ. Σὲ λίγους στίχους κατορθώνει νὰ σκιαγραφήσει ὅλο τὸν τρόπο τοῦ ἀπλοϊκοῦ ἀνθρώπου μπροστὰ στὴν ἐξουσία· βρίσκει ἕνα σωρὸ περιπλοκῆς ἐξηγήσεις γιὰ νὰ καθυστερήσει, ὅσο μπορεῖ, τὴν ἔκρηξη θυμοῦ τοῦ Κρέοντα. Λόγος γεμάτος χιοῦμορ καὶ ἀφοπλιστικὴ ἀφέλεια.

στ. 312 Ὁ ἀπλοϊκὸς φύλακας εἶναι εἰλικρινής· πρὶν ἀπ' ὅλα τὸν ἐνδιαφέρει ὁ ἑαυτὸς του.

στ. 324 Ἐγινε δηλ. ἄτυπη ταφή· φαίνεται πῶς μιά ἐπικάλυψη μὲ λιγὴ σκόνη ἦταν μιά πρόχειρη ταφή, ἀρκετὴ ὅμως νὰ ἀπομακρύνει τὴν ἀσέβεια.

στ. 325 Ἐγιναν οἱ τρίσπονδες χοῶς μὲ γάλα, κρασί καὶ μέλι, προσφορὲς στοὺς νεκρούς. Σήμερα στὴν ταφή χύνεται ἀπὸ τὸν ἱερέα κρασί καὶ λάδι.

στ. 326 Ὁ Κρέοντας δὲν μπορεῖ νὰ διανοηθεῖ πῶς γυναικα ἔκανε τὴν πράξη.

στ. 332 Ἄρα ἡ ταφή ἐγινε στὴ διάρκεια τῆς σκοπιᾶς τοῦ φύλακα τῆς νύχτας. Ἡ Ἀντιγόνη ὅμως εἶχε ξεκινήσει πρὶν τὸ χάραμα. Ὑπάρχει μιά ἀνακολουθία λογικὴ ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε πῶς διαφορετικὰ λειτουργεῖ ὁ δραματικὸς χρόνος. *Βρές παραδείγματα ὥστε νὰ γίνει νοητὴ ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἀφήγησή της ἢ στὴ μίμησή της. Πῶς λειτουργεῖ ὁ χρόνος;*

στ. 351 Πανάρχαιος τρόπος βεβαίωσης τῆς ἀλήθειας. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Σοφοκλῆ εἶχε μείνει μόνο ὡς φραστικὸ κατάλοιπο.

στ. 366 Γνωστός τρόπος ἀνεπηρέαστης ἐπιλογῆς.

στ. 374 Ὁ κορυφαῖος, ἐπειδὴ ὑποπεύεται περιπλοκή, προσπαθεῖ νὰ μεταθέσει ἄλλοῦ τὶς εὐθύνες.

στ. 377 Στὴ συνείδηση τοῦ Κρέοντα ἀνοησία καὶ γερατειά εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα.

στ. 384 Οἱ πολιοῦχοι θεοὶ εἶχαν ὑπὸ τὴν προστασία τους τὴ χώρα.

στ. 388 Πρῶτη φορά ὁ Κρέοντας μιλάει γιὰ ὁμάδες ἀντιφρονούντων, γιὰ ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν ἀντιρρήσεις στὸ θέμα τῆς διαδοχῆς.

στ. 395 Γνωστὴ ἢ καχυποψία τῶν τυράννων, οἱ ὁποῖοι βλέπουν παντοῦ προδότες καὶ πληρωμένους.

στ. 413 Τὸ ἀττικὸ δίκαιο ἐπέτρεπε τὴ χρῆση βασανιστηρίων, μόνο ὅμως γιὰ τοὺς δούλους.

στ. 431 Εὐστοχα ὁ φύλακας περιγράφει τὴ σύγχυση τοῦ Κρέοντα, ποὺ φτάνει νὰ ἐντοπίζει τὸ δράστη στὸ πρόσωπο τοῦ ἀτυχου μαντατοφόρου.

στ. 439 Ὁ Κρέοντας ἔχει ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴ σκηνή· ὁ φύλακας λέγει τὰ τελευταῖα του λόγια πρὸς τὴν πύλη.

Γενικά σχόλια:

α) Τὸ ἐπεισόδιο ἔχει δύο σαφῆ μέρη: τὴ διακήρυξη τοῦ Κρέοντα καὶ τὴν ἀναγγελία τῆς ταφῆς ἀπὸ τὸ φύλακα. Τὸ πρῶτο ἀνατρέπεται ἀπὸ τὸ δεύτερο. Ὁλόκληρη ἡ μεθόδευση τοῦ Κρέοντα, θὰ ἴλεγε κανένας, γελοιοποιεῖται. Σ' αὐτὸ συντελεῖ ἡ γραφικὴ ἀφήγηση τοῦ φύλακα. Ὁ ἄμεσος χυμῶδης λόγος του γιὰ τὴν παράτολμη πράξη ἀποδεικνύει τὸν περίτεχνο ρητορικὸ λόγο τοῦ Κρέοντα λόγια παχιά. Ἡ πρώτη πολιτικὴ καὶ διοικητικὴ πράξη τοῦ νέου βασιλιά ἔχει καταρακωθεῖ. Εἶναι ἡ πρώτη ἥττα τοῦ Κρέοντα.

β) Χαρακτήρισε τὸ ἦθος καὶ τὴ δίανοια τοῦ Φύλακα.

Πρῶτο Στάσιμο

στ. 443 Ὁ Σοφοκλῆς μιλάει γιὰ «πολλὰ δεινά» μέσα στὰ ὁποῖα δεινότερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Δεινός εἶναι αὐτός ποὺ προκαλεῖ τὸ δέος, ἐπειδὴ εἶναι ἀπρόσιτος, ἄπιστος ἀπὸ τὸ νοῦ, ποὺ δὲν μπορείς νὰ βρεῖς τὰ κίνητρά του καὶ νὰ κατανοήσεις τὶς προθέσεις του καὶ τοὺς σκοποὺς του. Θάματα, δεινά εἶναι τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ, τὰ φυσικὰ φαι-

νόμενα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δεινότερος ἀπ' αὐτά, γιατί εἶναι ἕνας ἀπ' αὐτά καί ὅμως τὰ δαμάζει, τὰ κατατάσσει καί τὰ ἐρευνᾷ.

στ. 461 Ὁ Σοφοκλῆς κάνει μιά ποιητική ἀναδρομή στίς κατακτήσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

στ. 467 Ἄναφορά στόν πνευματικό πολιτισμό· ἡ γλῶσσα, ἡ λογική καί ἡ πολιτική τέχνη εἶναι τὰ μέσα μέ τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει τίς ἀνάγκες του ὁ ἄνθρωπος. *Συσχέτισε αὐτή τήν ἀποψη μέ ἐκεῖνες πού χρησιμοποιοῦν τίς κατακτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ γιά ἄλλους σκοπούς.*

στ. 476 Ἡ ἀναφορά στό θάνατο ἀνατρέπει ὅλο τό δοξαστικό χαρακτήρα τοῦ χορικοῦ. Μπροστά σ' αὐτό τό φαινόμενο ὁ ἀρχαῖος κόσμος σήκωνε τὰ χέρια, γιατί ἦταν πέρα ἀπό τίς λογικές του δυνατότητες. *Σκέψου γιατί οἱ Ἕλληνες πρῶτοι δέχτηκαν τή χριστιανική θρησκεία, πού ἔδινε μιά ἄλλη ἐρμηνεία, ἐξωλογική, στό γεγονός τοῦ θανάτου.*

στ. 479 Ὁ ἄνθρωπος ὀρίζεται πρῖν ὡς λογικό ὄν (homo sapiens), τώρα ὡς τεχνίτης (homo faber).

στ. 481 Οἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι γεμάτες ἀπό ἀντιφάσεις. Γιατί;

στ. 487 Ὁ χορός ἀναφέρεται ἔμμεσα στό θράσος ἐκείνου πού ἔκανε τήν ταφή. Δέ θά ἀργήσει νά ἀλλάξει γνώμη. Ἡ ἐκτίμησή του εἶναι ὀρθή γενικά κι ἔτσι προαναγγέλλει καί τήν καταδίκη τοῦ Κρέοντα.

Γενικό σχόλιο

Σύγκρινε τό πρῶτο στάσιμο μέ τούς λόγους τοῦ Προμηθεά στό δεύτερο ἐπεισόδιο τοῦ «Προμηθεά Δεσμώτη».

Δεύτερο ἐπεισόδιο

στ. 506 Ὁ φύλακας εἶχε ὀρκιστεῖ πῶς, ἀφοῦ γλίτωσε, δέ θά ξαναφανεῖ στό παλάτι. Ἡ ἐπιστροφή του εἶναι καί ἕνα δραματουργικό ξάφνιασμα.

στ. 516 Οἱ ἄνθρωποι γίνονται σκληροί μέ τούς συνανθρώπους τους, ὅταν πρόκειται νά σώσουν τή ζωή τους· καί γίνονται σκληρότεροι,

όταν πρόκειται να βγάλουν και κέρδος. Θυμήσου τούς λόγους του Κρέοντα για τό κέρδος πώς απηχούνται ἐδῶ.

στ. 575 Ἡ συμπάθεια γιά τήν Ἀντιγόνη δέν τόν ἐμποδίζει νά ἐκφράσει ξανά τήν ἀνακούφισή του γιά τή σωτηρία του. *Βρές λόγους νά ἐξηγήσεις τή στάση τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ ἀέναντι στούς τυραννικούς ἄρχοντες.*

στ. 579 Πρόσεχε ἀπό ἔδῶ καί πέρα τήν ἀνακριτική τεχνική τοῦ Κρέοντα.

στ. 608 Ποιό εἶναι τό κέρδος τῆς Ἀντιγόνης; Τί νόημα ἔδινε στό κέρδος ὁ Κρέοντας;

στ. 620 Ὁ χορός προσπαθεῖ νά ἀποδώσει τίς πράξεις τῆς Ἀντιγόνης στή μοῖρα πού βαραίνει πάνω στή γενιά της καί ἔτσι νά τις ἀποδυναμώσει· δέν μπορεῖ ὁμως νά κρύψει τό θαυμασμό του γιά τή στάση της.

στ. 622 Οἱ ἀπόψεις τοῦ Κρέοντα γιά τήν ἰσχυρογνωμοσύνη σέ λίγο θά ἐπαληθευτοῦν στό πρόσωπό του.

στ. 630 Προσπαθεῖ νά ταπεινώσει τήν Ἀντιγόνη καί νά ἐξευτελίσει τήν πράξη της.

στ. 636 Ἦταν προσβλητικό νά χαρακτηριστεῖ ἕνας ἄντρας γυναίκα. *Συμπλήρωσε τή γνώμη σου γιά τή θέση τῆς γυναίκας στήν κοινωνία τῆς ἐποχῆς.*

στ. 642 Ὁ Κρέοντας παραφέρεται. Δέν ἔχει καμιά ἀπόδειξη γιά τήν ἐνοχή τῆς Ἰσμήνης. Δέν κρατᾶ οὔτε τούς τύπους τῆς ἀνακριτικῆς διαδικασίας.

στ. 645 Θεωρεῖ τήν Ἰσμήνη ἠθικό αὐτουργό. Ἡ ἠθική αὐτουργία ἦταν ἀξιοτιμώρητο, καί τότε, ἀδίκημα.

στ. 654 Προσπάθεια νά χωρίσει τήν πράξη τῆς Ἀντιγόνης ἀπό τά ἐπιχειρήματα πού πρόβαλε γιά νά τή δικαιολογήσει. Ἀντικειμενικά ἡ γνώμη ἔχει κύρος· πολλές φορές δικαιολογοῦμε τίς κακές μας πράξεις μέ ὠραίες θεωρίες.

στ. 665 Εὐστοχη παρατήρηση γιά τό χορό. Οἱ δημοκρατικοί Ἀθηναῖοι, πού μισοῦσαν τά τυραννικά καθεστώτα, μέ εὐχαρίστηση ἄκουγαν τέτοιες διαπιστώσεις.

στ. 667 Κριτική τοῦ Σοφοκλή γιά τήν αὐθαιρεσία τῶν τυραννικῶν καθεστώτων.

στ. 684 Ἀντίληψη πώς στόν Ἄδη δέν ὑπάρχει τό ἀνταγωνιστικό πνεῦμα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

στ. 689 Αὐτός ὁ στίχος θεωρήθηκε πάντα πῶς ἀπηχεῖ μιά χριστιανική, πρό Χριστοῦ, ἀντίληψη γιά τίς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους.

στ. 703 Ὁ Κρέοντας ἀποκαλύπτει ἐδῶ πῶς ὑποψιαζόταν τίς δύο ἀδελφές γιά συνωμοσία ἐνάντια στή βασιλική του ἐξουσία. Στήν πραγματικότητα προσπαθεῖ νά μετατοπίσει τὰ κίνητρα τῆς πράξεως τῆς Ἀντιγόνης.

στ. 707 Ἡ μεταστροφή τῆς Ἰσμήνης ἔχει ψυχολογικά κίνητρα. Ποιά;

στ. 716 Ἡ Ἀντιγόνη εἶναι σκληρή μέ τήν Ἰσμήνη. Χρησιμοποιεῖ ἀνάλογο ἐπιχείρημα μ' αὐτό πού χρησιμοποίησε πρὶν γιά κείνη ὁ Κρέοντας.

στ. 739 Ὁ λόγος ἀποκαλύπτει τή βεβαιότητα τῆς Ἀντιγόνης ὅτι δέν ὑπάρχει πιά γι' αὐτή σωτηρία.

στ. 750 Ἡ Ἀντιγόνη ἦταν μνηστή τοῦ Αἴμονα, γιοῦ τοῦ Κρέοντα.

στ. 751 Ὁ Κρέοντας γίνεται χυδαῖος. Ἀντιμετωπίζει τήν κόρη σάν πράγμα, πού μπορεῖς νά τό ἀντικαταστήσεις μ' ἓνα ἄλλο. Θεωρεῖ τή γυναίκα σάν μιά μηχανή πού παράγει παιδιά.

στ. 767 Πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε πῶς ὁ Κρέοντας ξέρει καλά τήν ἀνθρώπινη ψυχολογία. ἄσχετα ἂν ἡ ἀλαζονική του ἀκαμψία δέν τόν ἀφήνει νά ἀποφασίσει σωστά.

Γενικό σχόλιο.

- α) Ὁ Κρέοντας στό δεῦτερο ἐπεισόδιο κάνει μιά σειρά ἀπό σφάλματα πού προσβάλλουν τό θρησκευτικό συναίσθημα. *Ἀπαριθμησέ τα καί ἀξιολόγησέ τα.*
- β) Σύγκρινε τό ἦθος τῆς Ἀντιγόνης καί τοῦ Φύλακα. *Βρές ἂν ἔχει σχέση μέ τήν κοινωνική καταγωγή τους. Παιζει ρόλο σήμερα ἡ καταγωγή στό ἦθος τῶν ἀνθρώπων.*
- γ) Κρινε τή συμπεριφορά τοῦ Κρέοντα ὡς φορέα καί τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας. *Ποιά τὰ μειονεκτήματα νά συγκεντρώνονται σ' ἓνα πρόσωπο ὅλες οἱ ἐξουσίες;*

Δεύτερο Στάσιμο

στ. 788 Ὁ γάμος τῆς Ἀντιγόνης καί τοῦ Αἴμονα.

στ. 788 Τελευταία ἐλπίδα νά συνεχιστεῖ ἡ γενιά τοῦ Οἰδίποδα.

στ. 799 Συχνά στην τραγωδία ὁ Δίας παίρνει τή σημασία ἑνός θεοῦ πού πλησιάζει τίς φιλοσοφικές ἀπόψεις τῆς ἐποχῆς γιά τό ἀνώτατο ὄν· λογικές ἀντιλήψεις γιά τό μονοθεϊσμό.

στ. 805 Βασική ἀντίληψη στήν τραγωδία· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ὄν πού πάσχει καί πάσχοντας μαθαίνει.

στ. 806 Ἐναφορά στό κουτί τῆς Πανδώρας. Ἡ Ἐλπίδα, τό μόνο δῶρο τῶν θεῶν πού ἀπόμεινε στούς ἀνθρώπους.

στ. 814 Οἱ ἄνθρωποι δέν μποροῦν νά διαβάσουν τίς σκέψεις τοῦ θεοῦ. Τίς μεταφράζουν σύμφωνα μέ τίς ἐπιδιώξεις τους. Ὁ θεός ὁμως βαδίζει μ' ἕνα σχέδιο· μέσα σ' αὐτό τό δίχτυ πιασμένοι οἱ ἄνθρωποι ὁδηγοῦνται ἐκεῖ πού τό σχέδιο προκαθορίζει.

Γενικό σχόλιο:

Συζητήστε τό θέμα: Πόσο ἐλεύθερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος σύμφωνα μέ τίς ἀντιλήψεις πού ἐκφράζει ὁ χορός στό δεύτερο στάσιμο;

Τρίτο ἐπεισόδιο

στ. 828 Ἐμμεσα ζητάει συγκατάθεση «ἐν λευκῶ».

στ. 840 Ἐνδιαφέρουσα ἡ ἀποψη τοῦ Κρέοντα γιά τήν ἀγωγή τῶν παιδιῶν. Μήπως ὁμως ἡ γνώμη του ἔχει γενικό κύρος γιά μιά ὀρισμένη κοινωνία;

στ. 847 Τό κύρος τοῦ πατέρα κρίνεται ἀπό τή συμπεριφορά τῶν παιδιῶν του. Μέ ποιά λογική στέκει αὐτή ἡ γνώμη;

στ. 860 Φοβάται μήπως χάσει τό κύρος του ἀλλάζοντας γνώμη.

στ. 863 Δέ φοβάται τό θεό; Σημείωσε τήν ἀσεβῆ ἔκφραση.

στ. 872 Τόν ἐξέλεξε ἡ χώρα; Ὁ Σοφοκλῆς κάνει ἀναχρονισμό ἢ ὁ Κρέοντας προεξοφλεῖ καί τή συγκατάθεση τῆς πόλης γιά τό ἀξίωμά του;

στ. 880 Σωστές ἀπόψεις, ὅταν ἀναφέρονται γενικά.

στ. 891 Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ ἔμμονη ἀντιπάθεια τοῦ Κρέοντα γιά τίς γυναῖκες. Εἶναι ἕνας κατεξοχῆν πατριαρχικός ἡγεμόνας.

στ. 895 Ἡ ἀναφορά τοῦ Αἴμονα στή λογική εἶναι ἐνδιαφέρουσα. Μιλáει νέος σέ ἡλικιωμένο.

στ. 900 Ἡ λογική δέν εἶναι μονοπώλιο κανενός. Ὁ Αἴμονας ἀναφέ-

ρεται στο αγαθό της Δημοκρατίας, τό διάλογο. Μόνο μέ τήν ανταλλαγή απόψεων βρίσκεται ή αλήθεια.

στ. 904 Θυμηθείτε τό Φύλακα.

στ. 907 Ὁ Αἴμονας ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ πῶς ἀνακατεύεται μέ τόν κόσμο καί ἀκούει τίς απόψεις του. Πῶς θά συμπεριφερόταν, ἂν γινόταν βασιλιάς; Πῶς πρέπει ὁ ἡγεμόνας νά ἐνημερώνεται γιά τή γνώμη τῶν ὑπηκόων του;

στ. 917 Ὁ λαός βρίσκεται σέ ἀναβρασμό.

στ. 932 Ὅποιοι δέν ἀκούει ἄλλη γνώμη, δέν ἔχει καμιά.

στ. 935 Στή φύση ὑπάρχει ὁ νόμος τῆς προσαρμογῆς.

στ. 965 Ὁ Αἴμονας ἐπικαλεῖται τό δίκαιο τῆς κοινῆς γνώμης. Συσχετίστε τήν ἀποψη μέ τή γνώμη τοῦ Σωκράτη.

στ. 972 Ὁ Αἴμονας ἐκφράζει δημοκρατικές ἀντιλήψεις γιά τό πολίτευμα.

στ. 984 Κανένας θεσμός δέν ἔχει κύρος χωρίς τή συγκατάθεση τοῦ θεοῦ. Οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι ἐπαληθεύονται μόνο σέ σχέση μέ τούς θεοῦς. Συζητήστε ἱστορικά τήν ἀποψη.

στ. 993 Ἐμμεση ἀπειλή γιά αὐτοκτονία. Ὁ Κρέοντας ὁμως τή θεωρεῖ ἀπειλή ἐναντίον του.

στ. 1020 Ἐνῶ ὁ χορός ἐπισημαίνει τόν κίνδυνο αὐτοκτονίας, ὁ Κρέοντας στήν παραφορά του εἰρωνεύεται.

στ. 1025 Ἡ πρώτη ὑπαναχώρηση τοῦ Κρέοντα. Στό βάθος τῆς ψυχῆς του ἔχει κλονιστεῖ μετά τό διάλογο μέ τόν Αἴμονα.

στ. 1032 Θεωροῦσαν ἀνόσια πράξη νά πεθάνει ἄνθρωπος ἀπό ἀσιτία.

στ. 1036 Ὁ Κρέοντας ἐδῶ πλησιάζει στήν κορυφή τῆς ὑπέρτατης ἀσέβειας.

Γενικό σχόλιο:

Ὁ διάλογος Κρέοντα - Αἴμονα θέτει γιά πρώτη φορά στό θέατρο τό πρόβλημα τοῦ χάσματος τῶν γενεῶν. Συζητήστε τό θέμα αὐτό.

Τρίτο Στάσιμο

στ. 1038 Περιφημο χορικό. Ὁ ἔρωτας ἦταν πανάρχαιος θεός. Περιφερόταν στό σύμπαν, πρὶν γίνει τό χάος Κόσμος. Εἶναι ἡ αἰτία τῶν

πάντων· ἐνεργοποιεῖ τή φύση, πολλαπλασιάζει τή ζωή, φέρνει τίς συγκρούσεις καί τούς πολέμους. Εἶναι ἀνίκητη δύναμη. Ὁ γιός του ὁ Πόθος κυβερνᾷ μαζί μέ τούς μεγάλους θεσμούς, τήν Ἀνάγκη, τή Δικαιοσύνη, τήν Ἀρμονία, τά πράγματα τοῦ κόσμου.

Γενικό σχόλιο:

Γιατί ὁ χορός βρῆκε αὐτή τή στιγμή νά ψάλει τόν ὕμνο στόν Ἔρωτα;

Κομμός

στ. 1069 Ἡ ἀναφορά τῆς Ἀντιγόνης στό γάμο πού λαχταροῦσε φωτίζει περισσότερο τό μέγεθος τῆς πράξης της. Θυσίασε μιά ὀλόκληρη ζωή πού προικωνιζόταν εὐτυχισμένη.

στ. 1079 Ἡ Νιόβη· συχνό μυθολογικό πρόσωπο στούς θρήνους.

στ. 1098 Οἱ ἄστοχες προσπάθειες τοῦ χοροῦ γιά παρηγοριά φαίνονται στήν Ἀντιγόνη εἰρωνεῖς.

στ. 1114 Ὁ χορός ἐπιμένει νά ἐπισημαίνει τήν κληρονομική κατάρα.

στ. 1126 Ὁ γάμος τοῦ Πολυνείκη μέ τήν κόρη τοῦ Βασιλιᾶ τοῦ Ἄργους Ἀδραστου ἦταν ἡ αἰτία τῶν νέων δεινῶν τῆς οἰκογένειας.

στ. 1131 Ὁ χορός πιστεύει ἀκόμη στήν ἐνοχή τῆς Ἀντιγόνης. Θεωρεῖ αὐθαίρετη τήν πράξη της. Τόν κατέχει ὁ φόβος τῆς ἐξουσίας.

στ. 1139 Δέ θυμᾶται τήν Ἰσμήνη. Παρ' ὅλη τή μετάνοιά της, δέν τή συγχώρησε.

στ. 1150 Δέ θά ἐκτελεστεῖ· θά πεθάνει ἀπό ἀσπία. Ἔτσι νομίζει πώς ἀποφεύγει τίς εὐθύνες γιά τό θάνατό της. Ἡ ἀρχική ποινή ἦταν ὁ λιθοβολισμός.

στ. 1157 Ἡ γυναίκα τοῦ Ἄδη.

στ. 1171 Οἱ στίχοι αὐτοί θεωροῦνται νόθοι, γιατί εἶναι πράγματι παράλογη ἡ ἄποψη πώς μόνο γιά τόν ἀδελφό της θά ἔκανε τέτοια θυσία. Μπορεῖ ὅμως ν' ἀπηχεῖ παλιές πατριαρχικές ἀντιλήψεις, κατά τίς ὁποῖες ἡ γενιά στηρίζεται στά ἀρσενικά παιδιά ἀπό τή μεριά τοῦ πατέρα.

στ. 1194 Εἶναι ἡ μόνη στιγμή πού ἡ Ἀντιγόνη χάνει τήν ἐμπιστοσύνη της στούς θεούς.

στ. 1200 Εἶναι ἕνας τρόπος νά εἰπωθεῖ μιά κατάρα.

Γενικό σχόλιο:

Σύγκρινε τό θρηνο τῆς Ἀντιγόνης μέ μοιρολόγια τοῦ λαοῦ μας καί τραγούδια τοῦ Κάτω Κόσμου.

Τέταρτο Στάσιμο

στ. 1218 Ὁ χορός καταφεύγει σέ μυθολογικές ἀνάλογες ἱστορίες. Βλέπε στό Λεξικό τίς λέξεις Μοίρα, Δανάη, Φινειδες, Λυκοῦργος, Βορέας.

Γενικό σχόλιο:

Ἐρεῦνησε τό θέμα τῆς μοίρας στή μυθολογία, τήν ἱστορία καί τή λαογραφία.

Πέμπτο ἐπεισόδιο

στ. 1260 Ὁ Τειρεσίας ἦταν τυφλός καί τόν ὀδηγοῦσε ἓνα παιδί. Συζητήσε τή λαϊκή ἀντίληψη πού θέλει τοῦς μάντις τυφλοῦς.

στ. 1265 Κατά συμβουλή τοῦ Τειρεσία ὁ Κρέοντας εἶχε θυσιάσει τόν πρωτότοκο γιό του, γιά νά ἐξιλεωθεῖ ὁ Ἄρης.

στ. 1274 Ἡ ὀρνιθοσκοπία (μάντεμα ἀπό πουλιά) εἶναι εἶδος μαντικής ἀκόμη καί σήμερα. Τό λάλημα καί τό πέταγμα τῶν πουλιῶν περιεῖχαν μηνύματα τῶν θεῶν, τά ὁποῖα ἀποκρυπτογραφοῦσαν οἱ μάντις. Τά μηνύματα ὀνομάζονταν οἰωνοί.

στ. 1284 Ἡ φωτιά: πῶς λέγεται τό σχῆμα λόγου; Ὁ Τειρεσίας κατέφυγε στήν Πυρομαντεία.

στ. 1288 Ἄλλος τρόπος μαντικής: ἡ σπλαχνομαντεία. Ἐξέτασε ἂν ὑπάρχει καί σήμερα.

στ. 1324 Τήν προσβολή τῆς θρησκείας ὁ Σοφοκλῆς τήν ἄφησε τελευταία στίς ἀσεβεῖς πράξεις τοῦ Κρέοντα. Ἡ κατηγορία γιά κερδοσκοπία τῶν ἱερέων εἶναι συχνή στήν τραγωδία, ἰδιαίτερα στόν Εὐριπίδη.

στ. 1328 Ἐδῶ ὁ Κρέοντας στήν ὀργή του ξεπερνάει τό τελευταῖο μέτρο. Προσβάλλει τόν ἴδιο τό Δία.

στ. 1345 Μόνο ἓνας ἱερέας μέ κύρος πού κατέχει ἰσότιμο ἀξίωμα τολμᾷ νά χαρακτηρίσει τόν Κρέοντα.

- στ. 1399** Κάτι τέτοιο είχε πει και ο Ἀγαμέμνωνας στον Κάλχα, στο Α τῆς Ἰλιάδας.
- στ. 1350** Εἶναι πολύ ἐνδιαφέρον αὐτό τό ἀμοιβαῖο «ξεσκέπασμα».
- στ. 1353** Ἡ κοσμική ἐξουσία στηριζόταν πάντα στίς εὐλογίες τῆς θρησκευτικῆς.
- στ. 1357** Ξανασημειώνουμε τὴν ἔμμονη ἰδέα τοῦ Κρέοντα γιὰ τό κέρδος.
- στ. 1378** Προμαντεύει τό θάνατο τοῦ Αἴμονα καί τῆς Εὐρυδικῆς.
- στ. 1380** Τά σκυλιά καί τά ὄρνια ἔχουν μεταφέρει παντοῦ τά κομμάτια τοῦ νεκροῦ Πολυνεΐκη. Ἔχει μολυνθεῖ κάθε σπιθαμὴ γῆς.
- στ. 1404** Τώρα ἀποφασίζει νά συμβουλευτεῖ τοὺς γέροντες τοῦ χοροῦ.
- στ. 1425** Ὁ πανικός τὸν ὀδηγεῖ στίς ἀπόψεις τῆς Ἀντιγόνης.

Γενικό σχόλιο:

Στό ἐπεισόδιο αὐτό συγκρούονται δύο ἐξουσίες. Ἐξέτασε τὴν ἱστορική πορεία τῆς καθεμιᾶς καί διατύπωσε μιά γνώμη γιὰ τίς σχέσεις τους.

Πέμπτο Στάσιμο

- στ. 1434** Ὁ Χορός ἐπιστρέφει σ' ἓναν ὕμνο στό Δίονυσο, πού τὸν ἄφησε μισοτελειωμένο στὴν Πάροδο. Γιὰ τά μυθολογικά ὀνόματα δές τό λεξικό.
- στ. 1447** Κραυγὴ τοῦ διονυσιακοῦ γλεντιοῦ.

Γενικό σχόλιο:

Τό χορικό εἶναι τυπικά διονυσιακό. Γεμάτο εἰκόνες, ρυθμούς καί ζωνερὴ κίνηση. *Τί προκάλεσε αὐτὴ τὴν ψυχικὴ εὐφορία στό χορὸ σ' αὐτὴ τὴ φάση τοῦ δράματος;*
 Δές τό χορικό δραματοουργικά, ὅταν τελειώνει τό δράμα μετὰ τὴν ἐξοδο.

Ἐξοδος

- στ. 1466** Ὁ ἄγγελος, ὁ μαντατοφόρος, εἶναι τυπικό καί οὐδέτερο πρόσωπο στὴν τραγωδία. Δέν ἔχει χαρακτῆρα, δηλαδὴ ἦθος, καί ἡ

διάνοιά του άπηχέι γνώμες γενικού κύρους. Ὁ Εὐριπίδης δημιούργησε ἀγγελιοφόρους μέ κάποιο σχηματικό χαρακτήρα.

στ. 1502 Ἡ ἐμφάνιση τῆς γυναίκας τοῦ Κρέοντα, γιά τήν ὅποια τίποτε δέν ἀκούσαμε ἔως τώρα στό δράμα, εἶναι ἕνα ἰσχυρό δραματουργικό ξάφνιασμα. Ἡ ἀγγελία γιά τό διπλό θάνατο ἔπρεπε ἀπό κάποιον νά ἀκουσεῖ· καί δέν ὑπάρχουν πιό κατάλληλα αὐτιά ἀπό τῆς ἀθώας Εὐρυδίκης.

στ. 1535 Θεολωτός τάφος σκαμμένος μέσα σέ βράχο· τό ἀνοιγμα ἔκλεινε μέ πέτρα. Δές τάφο τοῦ Χριστοῦ.

στ. 1559 Ἔτσι αὐτοκτόνησε καί ἡ Ἰοκάστη, ἡ μητέρα τῆς.

στ. 1560 Ὅλη ἡ σκηνή θυμίζει τήν ἀγγελία τοῦ Οἰδίποδα Τυράννου, γιά τό θάνατο τῆς Ἰοκάστης καί τήν τύφλωση τοῦ Οἰδίποδα. *Σχολιάστε αὐτή τή θεαματική ἀναδίπλωση.*

στ 1573 Τρομερή προσβολή.

στ 1590 Ὁ χαρακτηρισμός ἀναφέρεται στούς χειρισμούς ὄλων τῶν προσώπων τοῦ δράματος.

στ. 1591 Ἡ σιωπηλή ἀναχώρηση τῆς Εὐρυδίκης εἶναι ἕνα δεύτερο δραματουργικό εὔρημα τοῦ Σοφοκλή.

Συζητήστε τό θέμα: ὄχι ὁ λόγος μόνο, ἀλλά καί ἡ σιωπή εἶναι δραματικό στοιχεῖο.

στ. 1602 Οἱ ἀκράϊες συναισθηματικές καταστάσεις εἶναι δείγματα ψυχολογικῆς ἀνισορροπίας.

στ. 1610 Κουβαλᾷ τό σῶμα τοῦ νεκροῦ Αἴμονα (δηλ. ἕνα ἀνδρεῖκελο - ὁμοίωμα).

στ. 1626 Ἀποδίδει τή στάση του σέ θεϊκές ἐνέργειες. Δές σχόλια στό δεύτερο στάσιμο.

στ. 1651 Τό πτῶμα τῆς Εὐρυδίκης βγαίνει πάνω στό *ἐκκύκλημα*.

στ. 1658 Αὐτοκτονεῖ μέ τόν τρόπο πού σκοτώθηκε ὁ Αἴμονας. *Λέγεται πῶς ὑπάρχει κάποιος μμητισμός, στόν τρόπο αὐτοκτονίας. Δές Ἰοκάστη - Ἄντιγόνη.*

στ. 1685 Εὐστοχη παρατήρηση, ἄν θυμηθοῦμε τή συχνή ἀναφορά τοῦ Κρέοντα στό κέρδος.

στ. 1710 Ὁ κομμός τῆς ἐξόδου θυμίζει τόν ἀνάλογο τοῦ Οἰδίποδα Τυράννου, μόνο πού ἐκεῖ ὁ Κρέοντας εἶναι ὁ ἠθικά δικαιωμένος.

στ. 1712 Ἐξόδιο ἄσμα. Ὁ χορός ἀποχωρεῖ ἀπό τήν ὄρχηστρα. Οἱ

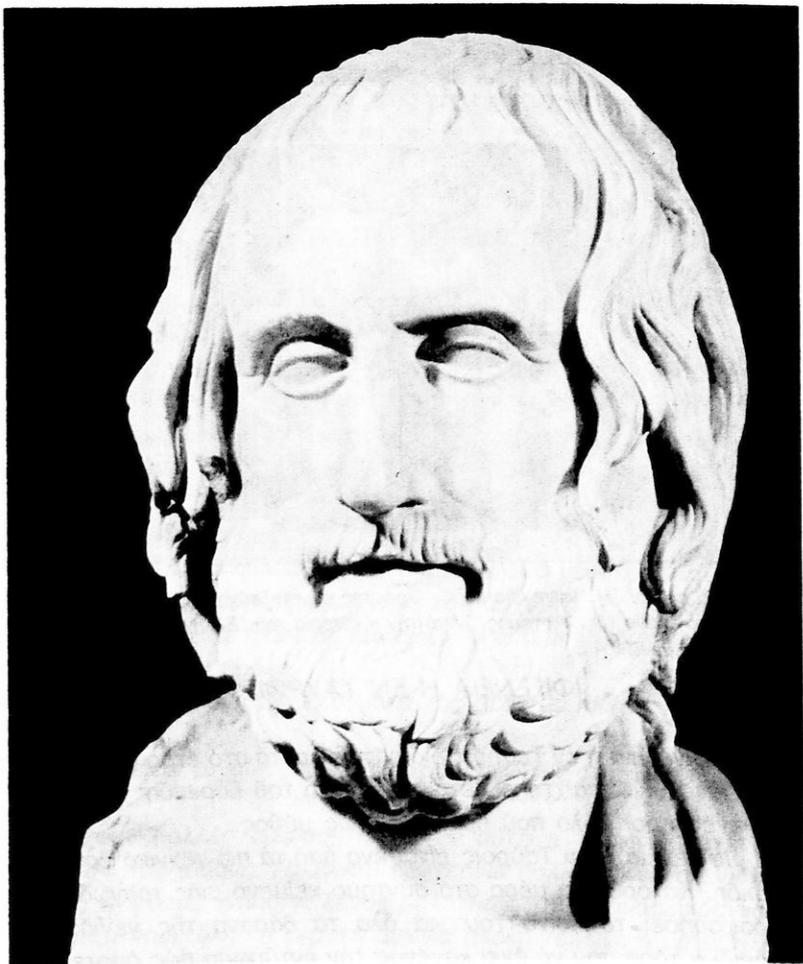
στίχοι πού τραγουδά είναι πυκνή διατύπωση του βασικού νοήματος κάθε τραγωδίας.

Γενικά σχόλια:

α) Η Ἄντιγόνη ἔχει ἐγκαταλείψει τή σκηνή ἀπό τό τέταρτο ἐπεισόδιο.

Πολλοί ἰσχυρίστηκαν, ὄχι ἄδικα, πώς τό τραγικό πρόσωπο τοῦ ἔργου εἶναι ὁ Κρέοντας. Τώρα πού ὁλοκληρώθηκε ἡ εἰκόνα μας γι' αὐτόν, συμπληρώστε τήν πορεία τοῦ χαρακτήρα του στό δρᾶμα καί *συζητήστε τήν παραπάνω ἄποψη.*

β) Τά πρόσωπα τοῦ δράματος ὑποκρίθηκαν, ὡς γνωστό, μόνο οἱ τρεῖς ὑποκριτές. *Ποιούς ρόλους ἔπαιξε ὁ καθένας;*

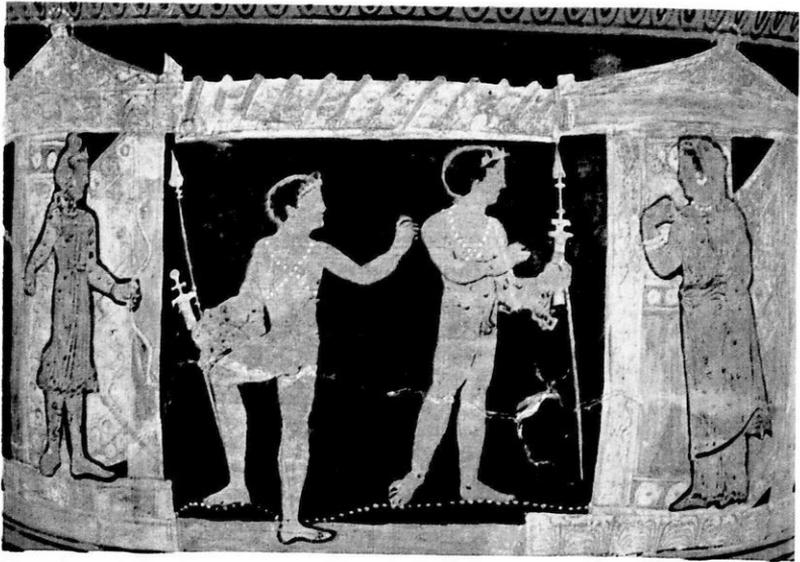

ΕΥΡΙΠΙΔΗ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ Η ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

Μετάφραση: Θρ. Σταύρου

201

Ἀγγεῖο 4ου αἰώνα. Ἡ Ἰφιγένεια καὶ ὁ Ὀρέστης συνομιλοῦν μπροστὰ στὸν Πυλάδῃ.
 Ἀριστερά τὸ ξάνο τῆς Ἀρτεμῆς. Ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» τῆς
 Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν Α.Ε.).

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ Η ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

Ἡ Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις διδάχθηκε κοντά στό ἔτος 414· ἡ Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι παίχτηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Εὐριπίδῃ· εἶναι ἔργο μεταγενέστερο, μόλο πού προηγεῖται ὡς μῦθος.

Ἡ Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις εἶναι ἓνα ἀπό τὰ πιά τεχνικά ἔργα τοῦ Εὐριπίδῃ. Κατορθώνει μέσα στό σύντομο κείμενο μιᾶς τραγωδίας νά πληροφορήσει τὸ κοινὸ του γιὰ ὅλα τὰ θάσανα τῆς γενιᾶς τῶν Ἀτρειδῶν τόσο πού νά ἔχει κανένας τὴν ἐντύπωση πὼς ἀποτελεῖ ἓναν πυκνὸ κώδικα τοῦ σχετικοῦ μῦθου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ πληροφορίες δίνονται ἐμμεσα μέσα ἀπὸ τὴ δρᾶση καὶ τὴν πλοκή.

Ἡ Ἰφιγένεια δὲ σφάχτηκε στὴν Αὐλίδα· ἡ Ἀρτεμὴ τὴν ἀντικατάστησε πάνω στό βωμὸ μέ ἓνα ἐλάφι καὶ μέσα ἀπὸ τὸν αἰθέρα τὴν ἔφερε στὴ βαρβαρική χώρα τῶν Ταύρων, ὅπου εἶχε ναό. Οἱ Ἕλληνες τὴ θεωροῦν θυσιασμένη. Στὴν Ταυρική χώρα ἡ Ἰφιγένεια γίνεται ἰε-

202 Ο Ευριπίδης ἔγραψε αὐτὴ τὴν τραγωδίαν
 για να μας ἐξηγήσει γιατί Ἰαπετόν τὴν Ἀρτεμῆς
 σὲν Ἀζιαν, ἔπεισθη τὴν ἑλευθερίαν ἀπὸ τὸ ἱστορικὸν ἔκκαυτον τῆς ἑλληνικῆς
 μῦθος

ρεια τῆς Ἄρτεμης καί συνεργεῖ στό προκαταρκτικό στάδιο αἱματηρῶν θυσιῶν πρὸς τιμὴ τῆς θεᾶς.

Ὁ Ὀρέστης μετὰ τὸ φόνο τῆς μάνας του κι ἀφοῦ ἀθῶνεται στὴν Ἀθήνα κυνηγιέται ἀπὸ μιά ομάδα Ἐρινύων πού διαφώνησαν μὲ τὴν ἀπόφαση. Ὁ Ἀπόλλωνας, στὸν ὅποιο καταφεύγει, τοῦ δίνει ἐντολὴ νά πάει στὴν Ταυρίδα νά ἀρπάξει τὸ ἀγαλμα τῆς Ἄρτεμης καί νά τὸ φέρει στὴν Ἀττικὴ, στὴν περιοχὴ Βραυρώνα, κοντὰ στὴ Ραφήνα.

Ὁ Ὀρέστης μὲ τὸν ξάδερφό του Πυλάδη φτάνουν στὴ βάρβαρη χώρα καί, σχεδιάζοντας τὴν ἀρπαγὴ τοῦ ἀγάλματος, συλλαμβάνονται στὴν ἀκτὴ ἀπὸ γελαδάρηδες, οἱ ὅποιοι τοὺς ὀδηγοῦν στό βασιλιά τῆς χώρας Θόα. Ἐκεῖνος δίνει ἐντολὴ νά θυσιαστοῦν.

Οἱ δύο νέοι ὀδηγοῦνται μπροστὰ στὴν Ἴφιγένεια γιὰ σφαγὴ. Σ' ἓνα πολὺ μακρὺ ἐπεισόδιο (τὸ μεγαλύτερο στό ἀρχαῖο δράμα) ὁ Εὐριπίδης μεθοδεύει τὴν ἀναγνώριση τῶν δύο ἀδελφῶν, πού ὁ καθένας ἀγνοεῖ πῶς ὁ ἄλλος ζεῖ.

Ἡ συνείδητα ἔχει καλπάζοντα ρυθμὸ. Οἱ δύο νέοι σχεδιάζουν καί πετυχαίνουν ἀπόδραση ἐξαπατώντας τὸν ἄρχοντα τῆς χώρας.

Ὅταν ἀποκαλύπτεται ἡ ἀπάτη, ἐμφανίζεται ἀπὸ μηχανῆς θεὰ ἡ Ἀθηνᾶ καί εὐλογεῖ τὴν πράξη.

Οἱ νέοι ἀναχωροῦν μὲ τὸ ἀγαλμα τῆς θεᾶς μὲ πλῶρη γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Ὁ χορός εἶναι γυναικες Ἑλληνίδες αἰχμάλωτες στὴ χώρα τῶν Ταύρων. συνήθως κατὰ γέφυρας ἢ ἀπὸ γυναίκες.

Υπάρχουν πολλές ἀμφισθητήσεις ἂν αὐτὴ ἡ Τραγωδία ἔχει τὰ γνωρίσματα τοῦ εἶδους. Πράγματι ἐξωτερικὰ πολλὰ στοιχεῖα ἐνισχύουν αὐτὴ τὴ γνώμη. Κάποιος ξένος μελετητὴς τὴν ὀνόμασε τραγικωμῶδια, γιὰτὶ παρ' ὅλη τὴ γεμάτη ἀγωνία πλοκὴ τελειώνει μὲ εὐτυχὴ λύση.

Ἄν ὁμως προσέξει κανένας καλύτερα, θὰ διακρίνει τὴν ἰδιότητα, βέβαια, ἀλλὰ σαφὴ ἀπόπειρα τοῦ Εὐριπίδη νά διαβάσει τὸν κοινόχρηστο μῦθο ἀπὸ τὴ δική του ἄποψη γιὰ τὴν οὐσία τῆς τραγικότητας.

Πίσω ἀπὸ τὴν «ἀστυνομικὴ» ὑπόθεση τοῦ ἔργου τὰ πρόσωπα δὲν μποροῦν νά κρύψουν τὴν τραγικὴ καταγωγὴ τους. Δέσμοια, παγιδευμένα σὲ θεϊκὲς ἀποφάσεις, καταφεύγουν σὲ χίλια δυὸ τεχνάσματα καί πανουργίες γιὰ νά ἀνταποκριθοῦν στό θεϊκὸ σχέδιο καί νά

τό υπηρετήσουν, πέφτουν σέ άπειρες άσέβειες: παραβιάζουν έντο-
λές, προσβάλλουν έθιμα, έξαπατούν, άσεβούν στά θεία, διακωμωδούν
τίς ιερές τελετές.

Βέβαια στό έργο θριαμβεύει ή λογική τών Έλλήνων πάνω στήν
άφελή δεισιδαιμονία τών βαρβάρων. Ό Εύριπίδης όμως δέν παίρνει
θέση. Συμπαθεί τούς ήρωές του, αλλά παραμένει πρόβλημα άν έγ-
κρίνει τίς μεθόδους τους.

"Ένα είναι σίγουρο: ό ποιητής, όπως και σέ άλλα έργα του, στέκε-
ται κριτικά άπέναντι στους μύθους και προσπαθεί νά συλλάβει τό
νόημα πού έχουν οι ανθρώπινες πράξεις και ποιό σκοπό έξυπηρε-
τούν. Όπωςδήποτε δέν υπάρχουν στήν Ίφιγένεια οι διαστάσεις του
τραγικού πού βρίσκουμε στόν Αισχύλο και στό Σοφοκλή. Οι ήρωες
έχουν χάσει τό μέγεθός τους και συμπεριφέρονται σάν κοινοί άν-
θρωποι.

Είναι φυσικό βρίσκόμαστε στή δρματικότερη περίοδο του Πε-
λοποννησιακού πολέμου, στή Σικελική έκστρατεία, όταν παίζεται ή
«Ίφιγένεια». Μέσα στήν Άθήνα άμφισθητούνται όλες οι άξίες και ό-
λοι οι θεσμοί.

Είναι δυνατόν ένας όξυδερκής ποιητής νά μήν εντάξει στό έργο
του τό πνεύμα του καιρού; *διορατικός*

Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	(1 - 144)
ΠΑΡΟΔΟΣ - ΚΟΜΜΟΣ	(145 - 248)
Α΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ	(248 - 420)
Α΄ ΣΤΑΣΙΜΟ	(421 - 483)
Β΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ	(484 - 1169)
Β΄ ΣΤΑΣΙΜΟ	(1170 - 1231)
Γ΄ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ	(1232 - 1315)
Γ΄ ΣΤΑΣΙΜΟ	(1316 - 1359)
ΕΞΟΔΟΣ	(1360 - 1611)
α) Έπική	(1360 - 1601)
β) Λυρική	(1602 - 1611)

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

ΟΡΕΣΤΗΣ

ΠΥΛΑΔΗΣ

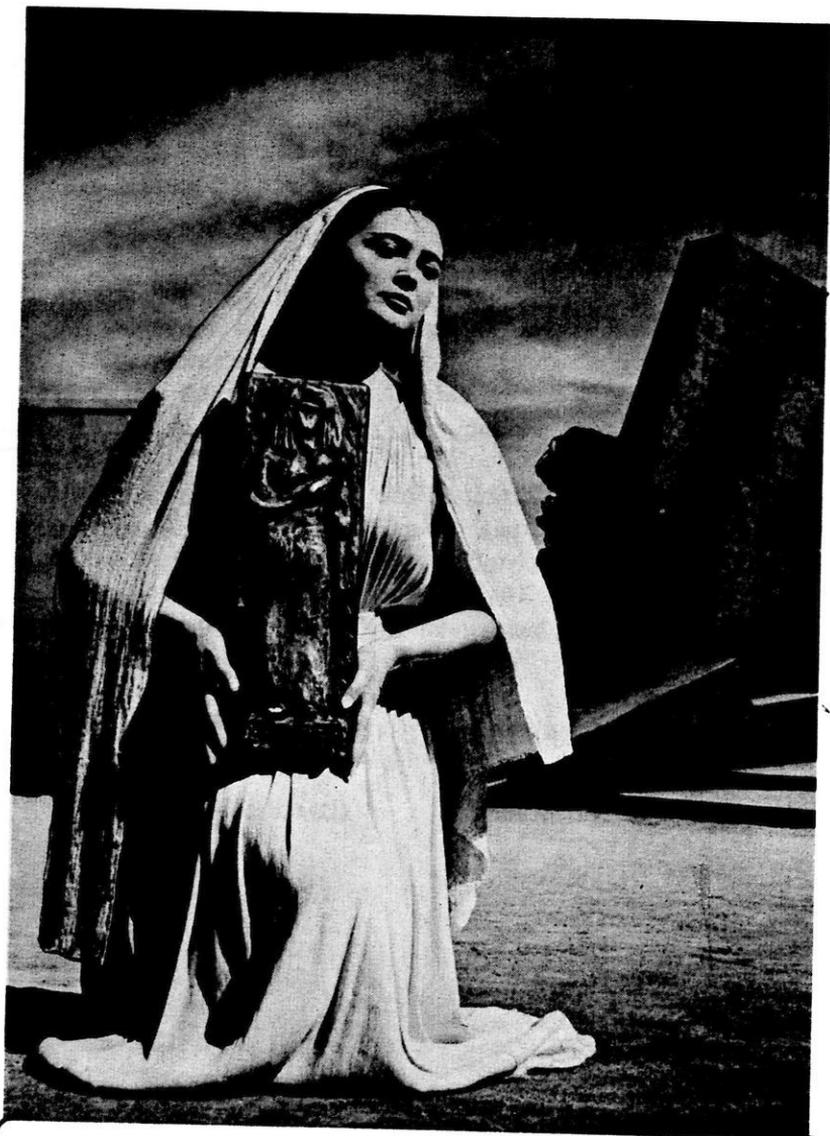
ΧΟΡΟΣ, Ἑλληνίδες αἰχμάλωτες

ΓΕΛΑΔΑΡΗΣ

ΘΟΑΣ

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

ΑΘΗΝΑ

Επιδαύρια 1958. «Ἰφιδάμεια ἢ ἐν Ταύροις». (Α. Συνοδινού). Σκηνοθεσία Κωστή Μιχαηλίδη.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

στίχοι
πρωτοτύπου

1 - 22

*οι στίχοι είναι
Αφ' ελευθέρου*

Ο Πέλοπας, ο γιός του Τάνταλου, όταν
πήγε στην Πίσα άρμα γοργό οδηγώντας,
μέ του Οινόμαου παντρεύτηκε την κόρη
παιδί αυτώνών ο Ατρέας, και γιοί του Ατρέα,
Μενέλαος κι Αγαμέμνονας· πατέρας
δικός μου αυτός, και του Τυνδάρεω κόρη
ή μάνα μου· κι εγώ είμαι η Ίφιγένεια
πού, όπως νομίζουν, μ' έσφαξε ο πατέρας μου
στην Άρτεμη για χάρη της Ελένης
στις Ξακοιστές κούλαδες της Αυλίδας,
κει πού σβουριζει* ο Εϋριπος όλοένα
κι από συχνούς στριφογυριζει ανέμους
και τή γαλάζια θάλασσα ταράζει.

*μας λέει στο
πρώτο στίχο
γιατί πέει τις μάνας
από το να
δύο φορές να 10
μο είναι*

*Ευτυχία
ως
Αφ' ελευθέρου*

Χίλια καράβια έλληνικά εκεί πέρα
ο Αγαμέμνονας είχε μαζεμένα,
τ' ώραίο στεφάνι θέλοντας της νίκης
για τούς Αχαιοούς να πάρει από την Τροία,
μά και για τό Μενέλαο, πού τόν είχαν
προσβάλει άρπάζοντάς του την Ελένη.
Απ' άγριοκαίρια στή στεριά δεμένος
μαντεία φωτιάς ζητούσε, κι ειπε ο Κάλχας:
«του έλληνικού στρατού, άρχηγέ Αγαμέμνονα,
από τ' άραξοβόλια πλοίο δέ βγαινει,
αν ή Άρτεμη την κόρη σου Ίφιγένεια
για σφαχτό δέν τή λάβει στο βωμό της·
θύμα στή φωτοκράτα* θεά είχες τάξει
της χρονιάς τ' όμορφότερο βλαστάρι»·
και πρώτη έμένα κρίνοντας στα κάλλη
προσθέτει «ή Κλυταιμήςτρα σου έχει κάμει

20

σβουριζει: γυριζει σαν σβούρα
φωτοκράτα: πού κρατεί δάδα, πυρό

*Αγγελική φώνα είναι το κομμάτι που αναφέρεται κάποιος
αγγελιοφόρος κάποιος είναι (μας λέει ότι έχει γίνει έξω από)
αυτο που εδωκαμε*

Ο Καλώς δευτερεύουσα φωνήεντων από τον Αγαμέμνονα για
βίωση για τον Αγαμέμνονα στο κακά.

23 - 50 σπιτί σου κόρη· ανάγκη νά τή σφάξεις».

30

Καί δολερά άπ' τή μάνα μου μέ πήραν
μέ του 'Οδυσσέα τίς πονηριές, πώς τάχα
γυναίκα θά γινόμεον του 'Αχιλλέα.

Σάν πήγα στήν Αύλιδα, άνάερα πάνω
άπ' τό βωμό μέ πιάσανε τή δόλια

καί μέ σπαθί μέ σφάζαν· ή "Αρτεμη όμως
κρυφά μέ πήρε, άντίς για μέ ένα λάφι

έδωσε στους 'Αχαιούς, |κι από τή λάμψη 38
περνώντας με του αϊθέρα, έδω στή χώρα

νά κατοικήσω μ' έφερε των Ταύρων,
πού τήν όριζει, βάρβαρος βαρβάρων

ρήγας, ό Θόας, τ' όνομ' αυτό του δώσαν,
γιατί φτερά στά πόδια του λές κι έχει.

Σ' αυτό τό ναό μ' έκαμε ιέρεια, κι έτσι
μέ τά έθιμα - χαρές τής θεάς - βαδίζω

μιάς γιορτής, πού είναι μόνο τ' όνομά της
ώραίο, όσο για τ' άλλα πιά... σπαίνω: | θανατίζει γιατί η τελευταία

τή θεά φοβοῦμαι. Τό έθιμο όπως ήταν | από τίς προσεχικά

καί πριν νά 'ρθώ, όποιος "Ελληνας ξεπέσει
έδω, τόν έτοιμάζω για θυσία,

μά τής σφαγής τής άρρητης* τήν έγνοια
μές στό ιερό τής θεάς τήν έχουν άλλοι.

Τ' όνειρο τώρα πού είδα μές τή νύχτα
θά πώ στό φώς· γιατριά (ως) τουτό φέρε:

έμενα, λέει, μακριά άπ' αυτή τή χώρα,
στό "Αργος, κι ενώ κοιμόμουν στό δωμάτιο

των κοριτσιών, σεισμός τή γή τραντάζει·
έφυγα, στάθηκα έξω, και είδα τότε

νά πέφτει του σπιτιού ή γρηπιδα*, ή στέγη
νά σωριάζεται όλουθε άπ' τ' άκροστύλια.

Μου φάνηκε πώς ένας μόνο στύλος
άπό τό πατρικό μου έμεινε σπιτί,

άρρητος: άνειπωτος, άνομολογητος
γρηπιδα: τό γείσο

πάλι
βρίσκει
και
τι
καλά

[από το θεώ 40
(εξέφυ)

50

αποστολή
εσοχία
Το
ουεירו
που
είδε

με το φως κάπως εδω
Έτσι το όνειρο να έ
λαφρώς
60
ως λέει ο
Ευριπίδης γιατί είναι
προδουλειά και
60
δεν ρισκείει τόσο
στις συνδέσεις

198

μωσάριο -> μω -> μωνας

το όνειρο του εδω και του εδω και (λογίζεσαι)
 στην ουσία (παρα το να σου φέρει)
 άλλα σπορφιάς
 51-72
 μάς δίνει τον αριθμό στον οποίο
 είναι εύρημα του Ε. Ρ. Π. Π. Π.

ξανθά μαλλιά φύτεψαν στην κορφή του
 και πήρε ανθρώπινη λαλιά: και τό έργο
 κάνοντας πού έχω έδω - θυσία των ξένων
 του 'ριχνα εγώ τόν άγιασμό μέ θρήνους,
 γιά νά σφαγει. Και νά πώς τό ξηγάω
 τ' όνειρο αυτό: ό 'Ορέστης, πού γιά θύμα
 τόν έτοιμαζα, πέθανε: γι' είναι
 στύλοι σπιτιών τ' άρσενικά παιδιά
 κι όποιον τό ράντισμά μου βρει, πεθαίνει.
 Σ' άλλους δικούς τ' όνειρο δέν ταιριάζει:
 σά μέ σκοτώναν, γιό δέν είχε ό Στρόφιος.

Τώρα λοιπόν στό μακρινό μου άδέρφι
 από δώ χάμω - αυτό μπορώ μονάχα -
 νά ρίξω θέλω χοές*, μέ τις γυναίκες
 τις Έλληνίδες πού έχει βάλει ό ρήγας
 στή δούλεψή μου. Άλλά ποιός νά 'ναι ό λόγος
 κι άκόμα δέ φανήκανε; Πηγαίνω
 στό γαό τής θεάς: αυτός και σπίτι μου είναι.

●ΡΕΣΤΗΣ

Τό νοῦ σου! Είμαι κανείς στό δρόμο: Κοίτα!

ΠΥΛΑΔΗΣ

Κοιτάω παντού τά βλέμματά μου ριχνώ.

●ΡΕΣΤΗΣ

Πυλάδη, έδω ό γαός τής θεάς λές νά 'ναι,
 πού δά γι' αυτόν βάλαμε πλώρη άπ' τ' Άργος;

ΠΥΛΑΔΗΣ

Ναι, 'Ορέστη, λέω κι έσύ θά συμφωνήσεις.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ό βωμός πού τόν βρέχει Έλλήνων αίμα;

χοές: τελετές, μνημόσυνο γιά νεκρούς

51-72
 μάς δίνει τον αριθμό στον οποίο
 είναι εύρημα του Ε. Ρ. Π. Π. Π.
 με το όνειρο 70
 με το όνειρο 80
 με το όνειρο 90
 με το όνειρο 100

Κηλαίνει μέσα
 ή ίσχυίνα για
 να φέρω 80
 μέσα ο θρόνος και
 Πυλάδη
 έρωτα (ναί να
 έρωτα τής του φέρει)

Εδώ σαφώς είναι
 να μάθουμε
 τα ονόματα
 των προσώπων των

κοιτάω
 σπλάτ

209
 αφοραίνεις τον αριθμό στον οποίο
 είναι εύρημα του Ε. Ρ. Π. Π. Π.

σφαίρα της σκηνής

ΠΥΛΑΔΗΣ

Ξανθή ἀπ' τό αίμα πάνω ή πλάκα του είναι.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Και τρόπαια κρεμασμένα στή γρηπίδα;

ΠΥΛΑΔΗΣ

Ναί, ἀπομεινάρια τῶν σφαγμένων ξένων.
Τά μάτια μας καλά ένα γύρο ἄς ψάξουν.

αἰσχος

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τί δίχτυ πάλι μου ἴσθησε ὁ χρησμός σου,
ὦ Φοῖβε, ἀφοῦ, σκοτώνοντας τή μάνα,
τοῦ πατέρα μου πῆρα πίσω τό αίμα,
κι ἀπό τίς Ἐρινύες κυνηγημένος,
μιά αὐτές μιά κείνες, μύριους πῆρα δρόμους
κι ἐξόριστος πλανήθηκα στά ξένα;
Κι ἦρθα σ' ἐσέ, ρωτώντας μέ ποιόν τρόπο
θά ἴβαζα κάποιο τέρμα στή mania
πού νά τρέχω μέ κένταε, καί στούς κόπους
πού τραβοῦσα γυρνώντας τήν Ἑλλάδα.
Στή χώρα εἶπες ἐσύ νά ῥθῶ τῶν Ταύρων,
ἐδῶ πού ή ἀδερφή σου ή Ἄρτεμη ἔχει
βωμό, καί τό ἄγαλμά της, πού ἀπ' τό οὐράνια,

λέν, ἔπεσε σ' αὐτό τό ναό, νά πάρω
μέ πονηριά ή ἀλλιῶς ὅπως μου τύχει
κι ἀφοῦ τελειῶσω τό ἐπικίνδυνο ἔργο,
στῶν Ἀθηναίων τή χώρα νά τό δῶσω·
δέν εἶπες τίποτ' ἄλλο· αὐτά ὅταν κάμω,
ξανάσασσ* θά βρῶ στά βάσανά μου.

Σ' ἄκουσα κι ἦρθα ἐδῶ, σ' ἄγνωστη χώρα
κι ἀφιλόξενη. Τώρα ἐσέ, Πυλάδη,
ρωτῶ - εἰσ' ἐσύ βοηθός μου στό ἔργο τοῦτο -

ξανάσασσ ἀνακούφισσ

Ο Ὀρέστης
εἶναι
τραγικός

ἀνασφαλῆς
εὐφραδῆς
δείξει ἴσθη
πῶς ἔσφιξε.

90

δέν ἔχει
ἐπισημοῦστος
εὐφραδῆς
κινῆτοδυναμῆς

100

δέν εἶναι
εὐφραδῆς

110

ΠΙΣΤΕΙΑ Η ΕΜ ΤΑΥΡΟΙΣ

τί θά κάμουμε; Οί τοῖχοι ὀλόγουρα εἶναι,
 βλέπεις, ψηλοί· νά σκαρφαλώσουμε ἴσως
 στή στέγη; αὐτό μπορεῖ κρυφά νά γίνει;
 Ἡ μέ λοστούς τίς μπρούντζινες ἀμπάρες
 σπώντας... μά ἀνίδεοι εἴμαστε γιά τέτοια.
 Κι ἂν μᾶς πιάσουν ν' ἀνοίγουμε τήν πόρτα
 καί μέ δόλο νά θέλουμε νά μπούμε,
 θά μᾶς σκοτώσουν. Πρὶν τό πάθουμε, ἔλα
 πᾶμε στό πλοῖο πού ἐδῶ μᾶς ἔχει φέρει.

120

ΠΥΛΑΔΗΣ

Νά φύγουμε; ἀπαράδεχτο· δέν εἶναι
 συνήθειά μας· δέν πρέπει ἀπό δειλία
 ν' ἀφήσουμε θεϊκό χρησμό νά πέσει·
 μά πᾶμε, ἀπ' τό ναό μακριά, σέ σπήλιο
 δαρμένο ἀπ' τοῦ γιαλοῦ τό μαῦρο κύμα
 νά κρυφτοῦμε, πιό πέρ' ἀπ' τό καράβι,
 μήν τύχει καί τό δεῖ κανεῖς, καί τότε
 τό πεῖ στό βασιλιά τους καί μᾶς πιάσουν·
 καί τῆς θαμπῆς σά φτάσει νύχτας ἡ ὄψη,
 πρέπει ν' ἀποκοτήσουμε, μέ κάθε
 τρόπο, τό ξύλινο ἄγαλμα ἀπό μέσα
 ἀπ' τό ναό νά πάρουμε. Γιά κοίτα
ποῦ, ἀνάμεσ' ἀπ' τὰ τρίγλυφα*, ἔχει μέρος
 νά κατεβοῦμε· τολμηροῖ-στούς κόπους
 οἱ ἀντρεῖοι, ἐνῶ οἱ δειλοὶ εἶναι σ' ὅλα ἀνάξιοι.

130

● ΠΡΕΣΤΗΣ

Δέν περάσαμε ἀλήθεια τόσο πέλαο,
 γιά νά κάμουμε πίσω μπρός στό τέρμα.
 Σωστά μιλεῖς, σ' ἀκούω σέ μέρος ὅπου
 δέ θά μᾶς δοῦνε πᾶμε νά κρυφτοῦμε.
 Δέ θά 'μαι ἐγώ ἡ αἰτία, ὁ θεῖος λόγος

140

τρίγλυφα: τετράγωνες πλάκες μέ τρία αὐλάκια πάνω ἀπό τίς κολόνες ναοῦ

Πυλάδης, Δαγιδός, Σαυθροῖ, Δουλάκος, Συνα

211

121 - 147 άνώφελος νά πέσει. Τόλημ! Οί νέοι
δέ βρίσκουν άφορμές μπρός σέ όποιο άγώνα.

143

ΠΑΡΘΘΘΣ

ΧΘΡΘΣ

κλειστός θρησκευτικό
φωτισμός

φωτισμός
φωτισμός

Ίερή σιωπή κρατάτε
όσοι κοντά στους άλληλόκρουστους*
βράχους του άξενου* πόντου κατοικείτε.
Ώ κόρη τής Λητώσ,
Δίχτυννα έσύ βουνίσια,
πρός τήν αύλή σου, προς του ώριόστουλου
ναού τή χρυσοστόλιστη γρηπίδα,
έρχομαι, άγνή παρθένα,
τής ίερείας τής άγνής έγώ δουλεύτρα
έγώ είμαι πού τούς πύργους και τά τείχη
άφησα τής Έλλάδας τής άλογοθρόφας*,
πού άφησα τήν Εύρώπη και τά ώραία της δέντρα,
έδρα του πατρικού σπιτιού μου.

150

Ήρθα, νά με! Τί τρέχει; Σάν ποιά έγνοια σέ τρώγει;
Στό ναό τί μέ κάλεσες, κόρη έκεινοῦ πού μέ χιλίων
καρabiών κοσμοξάκουστο σόλο, μέ μύριους
του πολέμου λεβέντες στους πύργους τής Τροίας
πήγε; Έσύ ξακουσμένης γενιάς,
τής Ατρέικης, βλαστάρι!

χιλιών
καρabiών

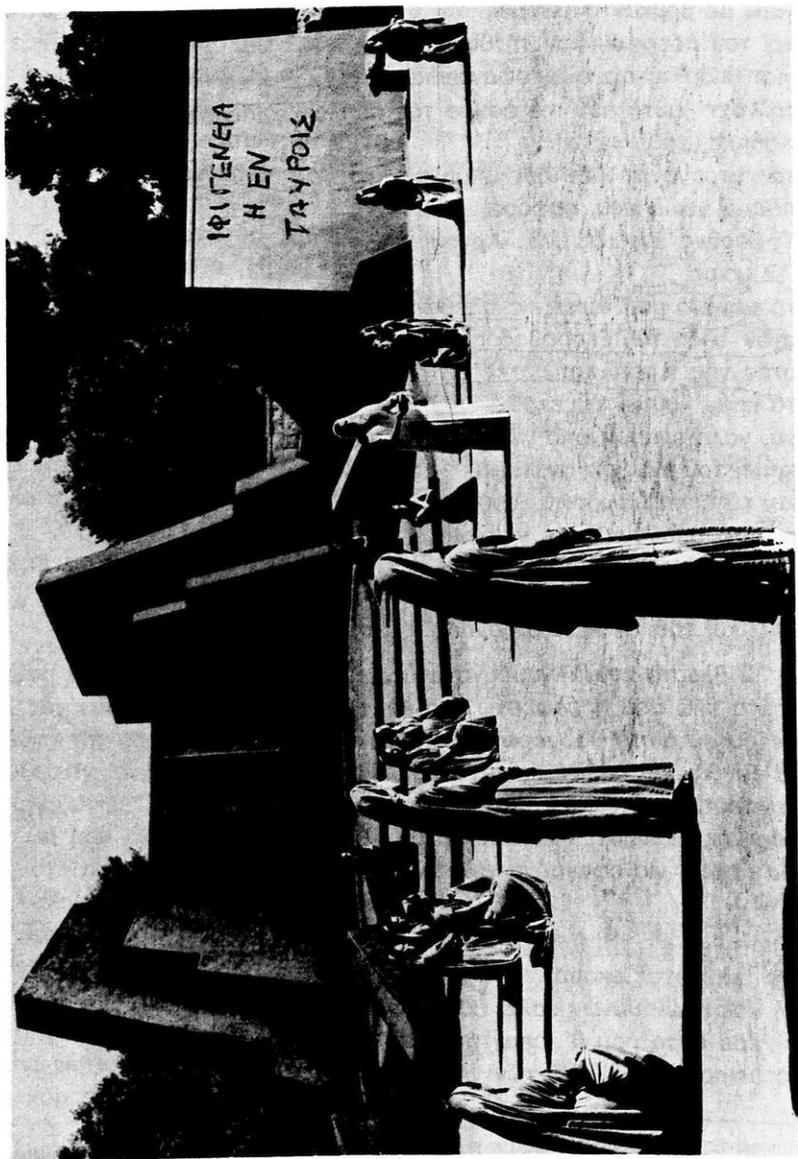
160

(20)

ΦΙΓΕΝΕΙΑ

Βάγιες μου έσείς, σέ θρήνους
βουτήχτηκα πικρούς, σέ τραγουδιών
άμουςων βογκητά άσυντρόφευτα από λύρα,
σε μοιρολόγια, αλί μου, νεκρικά:

άλληλόκρουστοι (βράχοι): πού χτυπιούνται μεταξύ τους, οι συμπληγάδες πέτρες
άξενος: άφιλόξενος
άλογοθρόφος: πού τρέφει. πού συντηρεί, πού έχει άλογα

Επίδαύρια 1958. « Ιριγένεια ή έν Ταύροις». Ο κοιμός της παρόδου. Σκηνοθεσία Κωστή Μιχαηλίδη.

148 - 183 γιατί μέ βρῆκαν συμφορές,
καί τοῦ ἀδερφοῦ μου τῆ θανῆ θρηνώ,
γιατί εἶδα τέτοια ὄνειροφαντασιά
τῆ νύχτ' αὐτῆ πού πιά ἔσυρε τόν πέπλο τῆς τό σκοτεινῶ.
Χάθηκα, χάθηκα, ἄχ!

τραγ

170

τό πατρογονικό μου δέν ὑπάρχει·
πάει ἡ γενιά μου, συμφορά!
Τί βάσανα, ἄχ μέσ στό "Αργός!

Ὁ μοῖρα,
τό μοναχό μου ἀρπάζεις ἀδερφό,
στόν "Αδη τόν ξεπροβοδάς· γιά κείνον τώρα ἐγώ
στῆς γῆς τήν πλάτη αὐτέσ θά ρίξω τίς χοές,
τό κράμ' αὐτό τό νεκρικό,
νά, γάλα ἀνάβρα ἀπό γελάδες τοῦ βουνοῦ,
κρασί τοῦ Βάκχου σταλαξιά,
καί τό ἔργο μελισσῶν ξανθῶν·
αὐτά ἀναπαύουν τοῦσ νεκρούς.

τοσο

180

Δώσ' μου τήν κούπα τῆ χρυσή,
μαζί καί τοῦ "Αδη τίς σπονδές.

Ὁ βλαστέ τοῦ Ἁγαμέμνονα μέσα στόν κόρφο τῆς γῆς,
τοῦτα ἐδῶ σοῦ προσφέρνω, μιά καί εἶσαι νεκρός·
δέξου αὐτά· δέ θά φέρω στόν τάφο σου
τά ξανθά μου μαλλιά καί τά δάκρυά μου·
ξενιτεύτηκα, βλέπεις, μακριά ἀπό τῆ χώρα
πού μᾶς γέννησε, ἐσένα κι ἐμέ, κι ὅπου μ' ἔχουνε
γιά νεκρή, γιά σφαγμένη τῆ δόλια.

190

Μέ ἀντίφωνο* σκοπό,
μ' ἄσιατικῶν ὕμνων λαλιά θαρβαρική,
σ' ἐσέ κυρά μου θ' ἀπαγτήσω·
τό μοιρολόι, τραγοῦδι τῶν νεκρῶν,

κα σκοπό κατηγορεῖται
ΧΟΡΟΣ
καί φραῖα
τραγική

ἀντίφωνος (σκοπός): μελωδία μέ ρυθμό πού ἀπαντάει σέ μιά ἄλλη ὁμοία τῆς ρυθμικά

θά πῶ, πού ὁ Ἄδης τραγουδᾷ
κι εἶν' ἄμοιαστο μέ παῖνες:

Ἡ λάμπη τοῦ βασιλικῆ σπιτιοῦ

τῶν Ἀτρειδῶν ἔσθρσε, ἀλί,

τοῦ πατρογονικοῦ σπιτιοῦ ἢ ἀχτίδα

τῶν πλούσιων βασιλιάδων τοῦ Ἄργους ἢ ἐξουσία πάει.

Δικαιοσύνη

200

Ἄγγελοι

Δωροδότης χάριτες

Παί

Καί ξεπηδοῦν ἀπάνωτές οἱ συμφορές

ἀπ' τόν καιρό πού ὁ Ἥλιος,

τοῦ φτερωτοῦ γοργοῦ ἄρματος του ἀλλάζοντας τό δρόμο,

ἔριξε ἀλλοῦ τό λαμπερό ἱερό του βλέμμα.

Κι ἐξαιτίας τοῦ χρυσόμαλλου ἄρνιοῦ, στό παλάτι

ἢ μιά λύπη θροιάστηκε πάνω στήν ἄλλη,

φόνοι πάνω στούς φόνους, καημοί στούς καημούς·

ἀπό τότε καί τό αἶμα παλιῶν ἀπογόνων τοῦ Τάνταλου

οἱ καινούριες γενιές - συμφορά τοῦ σπιτιοῦ - τό

πλερώνουν·

καί μέ λύσσα φριχτή χιμᾶ πάνω σου ἢ μοῖρα.

210

40

ΦΙΓΕΝΕΙΑ *κίχρα*

Μαύρη ἐξαρχῆς ἢ μοῖρα μου,

ἀπ' τόν καιρό πού λύθηκε

ἢ ζώνη τῆς μητέρας μου·

ἀποξαρχῆς οἱ Μοῖρες θεές

τῆς λεχωνιάς*, σφιγγουν σκληρά

τή ζωή μου ἐμένα, πού πρωτόβγαλτον ἀνθό

μέσ στό παλάτι ἢ δύστυχη τῆς Λήδας κόρη

γιά σφάγιο στοῦ πατέρα τήν κακογνωμιά,

γιά θύμα θλιβερό

μέ γέννησε, μ' ἀνάθρεψε ταμένη στό χαμό·

μέ ἀμάξι πού ἄτια τό ἔσσαν

μέ πήγαν στήν Αὐλίδα τήν ἀμμουδερή

γιά νύφη, μαύρη νύφη ὀϊμέ, τοῦ γιοῦ

τῆς κόρης τοῦ Νηρέα.

κίχρα προσηγορία

Σανταλί 220

κίχρα προσηγορία

κίχρα προσηγορία

*ἔω
θραύση
των
καί
κίχρα
κίχρα
κίχρα
κίχρα*

λεχωνία: οἱ σαράντα μέρες μίας γυναίκας μετά τόν τοκετό

218 - 240 Τώρα στοῦ πόντου τοῦ ἀφιλόξενου,
τ' ἄγονα μέρη, ξένη, κατοικῶ, χωρὶς
ἄντρα, παιδιά, πατριδα, φίλους,
ἀπ' τὴν Ἑλλάδα ἐξόριστη, λησμονημένη·
δέν τραγουδῶ τὴν Ἥρα, τοῦ Ἄργους τῆ θεά,
κι οὔτε χτυπώντας

230

ἀπὸ τῆ σαῖτα τό γλυκὸν ἄργαλειό
πλουμιζω* τὰ ὑφαντά μέ ζωγραφίεις
τῆς Ἀθηναίας Παλλάδας, τῶν Τιτάνων,
παρά χαράζω τὴν ἀπαισία αιματοράντιστη
θυσία τῶν ξένων,

πού βγάζουν θλιβερές κραυγές
καὶ δάκρυα χύνουν θλιβερὰ.

Ὅμως τώρα ὄλ' αὐτὰ τὰ ξεχνῶ
καὶ τό ἀδέρφι πού πέθανε στό Ἄργος θρηνῶ·
τό ἄχα ἀφήσει μωρὸ βυζανιάρικο,
νιὸ βλαστό τρυφερό

240

μέσ στά χέρια, στόν κόρφο τῆς μάνας του, αὐτόν
πού μιά μέρα οἱ Ἀργεῖοι θά τόν ἔκαναν
βασιλιά, τόν Ὀρέστη.

ΠΡΩΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

Η ΚΩΡΥΦΑΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Μά κοιτά! Ἄπ' τό γιαλό ἕνας γελαδάρης
ἔρχεται, κάποιο νέο γιά νά σοῦ φέρει.

ΓΕΛΑΔΑΡΗΣ

Ἄκου ἀπό μένα ἕνα μαντάτο, κόρη
τῆς Κλυταιμῆστρας καὶ τοῦ γιοῦ τοῦ Ἄτρεα.

250

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τί τρέχει, αὐτό μᾶς κόβει ἀπό τό θρῆνο.

πλουμιζω στολιζω

216

Ξεφύγανε τὶς μαῦρες Συμπληγάδες
 μέ πλοῖο, κι ἐδῶ μᾶς ἤρθανε δυὸ νέοι,
 σφάγια γλυκά καὶ προσφορά στὴ θεά μας
 τὴν Ἄρτεμη. Ἔλα βιάσου νά ἐτοιμάσεις
 τὸν ἁγιασμό καὶ τ' ἄλλα γιὰ θυσία.

φαίνονται
 τὰς εἰς
 ἑαυτὸν βίβλος
 καὶ
 ἀπροσφόρος ἀλλὰ αὐτοὶ εἶναι
 οἱ ἀσυντροφικοὶ ἐπὶ χάριτι
 τῶν καὶ δὲν προσφορὰ
 τὰ ρυτίδα αὐτὴ εἶναι
 οἱ ἴδιος ἀγρίος

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ποῦθε εἶναι; ἢ ὄψη πού ἔχουν πῶς τοὺς

ΓΕΛΑΔΑΡΗΣ

Ἕλληνες· ἄλλο τίποτα δὲν ξέρω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καὶ πῶς τοὺς λέν; δὲν ἄκουσες; δὲν ξέρεις;

ΓΕΛΑΔΑΡΗΣ

Πυλάδῃ ὁ ἓνας ἔκραζε τὸν ἄλλον.

260

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι αὐτός, ὁ σύντροφός του, τί ὄνομα ἔχει;

ΓΕΛΑΔΑΡΗΣ

Δέν τ' ἄκουσε κανεὶς μᾶς· ἄγνωστο εἶναι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ποῦ τοὺς εἶδατε; πές μου· πῶς πιαστήκαν;

ΓΕΛΑΔΑΡΗΣ

Ἄκρῃ ἄκρῃ στ' ἀφιλόξενο ἀκρογιάλι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Στὴ θάλασσα οἱ βοσκοὶ σάν τί δουλειὰ ἔχουν;

217

Πήγαμ' ἐκεῖ νά πλύνουμε τά βόδια.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἄπάντησέ μου· ποῦ τοὺς πιάσατε, εἶπα,
καί μέ ποιόν τρόπο; αὐτό ζητῶ νά μάθω.
Πρὶν ἀπὸ τούτους, τό βωμό τῆς θεᾶς μας
καιρό εἶχε νά τό βάψει Ἑλλήνων αἶμα.

270

ΓΕΛΑΔΑΡΗΣ

Στῆ θάλασσα πού ἐδῶ χτυπάει, περνώντας
τίς Συμπληγάδες, βάζαμε τά βόδια,
θρεφτά τοῦ λόγκου· ἐκεῖ ἔναι μιά κουφάλα,
στό βράχο ἀπ' τίς φουρτουῦνες ἀνοιγμένη,
σκεπή γιά τοὺς παράδες τῆς πορφύρας,

Ἕνας μας, γελαδάρης, εἶδε μέσα
δυό νέους, κι ἀκροπατώντας ἤρθε πίσω
καί λέει σ' ἐμᾶς· «δέ βλέπετε; νά, θεοὶ ἔναι,
δὲν ξέρω ποιοί, πού κάθονται». Ἕνας ἄλλος
δικός μας, θεοφοβούμενος τοὺς βλέπει,

τά χέρια ὑψώνει καί μιά δέηση κάνει:
«ὦ γιέ τῆς Λευκοθέας τῆς πελαγίσιας,
σώση τῶν πλοίων. Παλαιμόνά μου ἀφέντη,
γίνε ἴλεος*, μά κι ἐσεῖς, ὦ Δίοσκουροί μου,
ἂν εἰσὶ ἐσεῖς πού κάθεστε στοὺς βράχους,
ἢ τοῦ Νηρέα χαρές, πού εἰν' ὁ πατέρας
χοροῦ πενήντα εὐγενικῶν Νηρηίδων».

Μά ἓνας ἄλλος μας, ἀπιστος κι αὐθάδης
ἀπ' τὴν ἀσέβεια, γέλασε γιὰ τούτη
τὴ δέηση κι εἶπε ναυτικοί πὼς θά ἦταν
καραβοτσακισμένοι, πού θ' ἀκοῦσαν
γιὰ τό ἔθιμο νά σφάζουμε τοὺς ξένους
καί κάθονταν στὸν σπήλιο ἀπὸ τό φόβο·

* ἴλεος σπλαχνικός

οί πίο πολλοί δικίο εἶπαμε πώς ἔχει
καί νά τούς κυνηγήσουμε γιά σφάγια
τῆς θεᾶς μας, ὅπως εἶναι ὁ ντόπιος νόμος.

Φεύγει ἀπ' τό βράχο ὡστόσο ὁ ἕνας ξένος,
τινάζει πάνω κάτω τό κεφάλι,
βογκάει, τρέμουν τά χέρια του, τόν πιάνει
τρέλα, καί κράζει κυνηγός σά νά ἴναι:
«Βλέπεις, Πυλάδη, αὐτή; καί τούτη

[τοῦ Ἄδη

δέ βλέπεις τή δρακόντισσα, πού θέλει
νά μέ σκοτώσει, ἀρματωμένη ὡς εἶναι
μέ ὀχιές φριχτές πού ἐνάντια μου τίς στρέφει;
Καί ἡ ἄλλη, ἀπ' τό χιτῶνα τῆς φυσώντας
φωτιά καί φόνο, κοίτα, φτερολάμνει*
στήν ἀγκαλιά τή μάνα μου κρατώντας,
γιά νά τή ρίξει ἀπάνω μου κοτρόνα.
Θά μέ σκοτώσει ἄχ, ποῦ νά φύγω;» Ὡστόσο

καμιά μορφή ἀπό τοῦτες δέ φαινόταν
τῶν δαμαλιῶν μουγκρίσματα, τῶν σκύλων
γαβγίσματα, γι' αὐτόν τά οὐρλιάσματα ἦταν
πού, καθώς λένε, βγάζουν οἱ Ἐρινύες.

Ἐμεῖς, βουβοί, ζαρώσαμε στήν ἄκρη,
σά γιά θάνατο· ἐκεῖνος ξεσπαθώνει
κι ὡς λιοντάρι χιμώντας* στά δαμάλια*
χτυπᾷ μέ τό σπαθί πλευρά, λαγόνια*,
μέ τήν ἰδέα πώς ἀντιστέκεται ἔτσι
στίς Ἐρινύες· καί βάφθηκε αἷμα ἡ ἄπλα
τῆς θάλασσας, ὧς βλέπει πιά ὁ καθένας
τά βόδια του νά πέφτουν, νά χαλιοῦνται,
ἄρματ' ἀδράχνει καί μαζεῦει ντόπιους
φυσώντας σέ κοχύλες· δέν εἶν' ἄξιοι,
κρίναμε, γελαδάρηδες ἀνθρώποι

φτερολαμνω χτυπᾷ τά φτερά σάν κουπιά
χιμῶ ὄρμῶ
δαμάλι· νεαρός ταῦρος
λαγόνι· μηρός

ἐδῶ ὁ Ἄδης εἶναι
300
μύθεσ τῆς
ἐπιθυμίας τῶν.

310

320

219

Κυριακή 11/11/2011
Αναστροφές
Ελληνικά

306 - 337 μέ ξένους νέους κι άντρείους νά παραβουüne.
Και γιναμε πολλοι σέ λίγην ώρα.

τους ο δολοφονητή
τους τρώει
Σουδα

Πέρασε ή κριση τής μανίας, και πέφτει
μ' άφρους στό στόμα ό ξένος· βλέποντάς τον
νά πέφτει άπά στήν ώρα, όλοι βαλθηκαν
άπό μακριά ή κοντά νά τόν βαροüne.
Σφόγγιζε τούς άφρους του ό άλλος ξένος
και τόν γνοιαζόταν, κι έβαζε μπροστά του
ώραίο κρουστό ύφαντό, νά τόν σκεπάσει·
είχε άπ' τή μιά τό νοϋ του στίς ριχιές μας
και φρόντιζε άπ' τήν άλλη για τό φίλο.

330

Όρθός πηδάει, στά σύγκαλά του, ό ξένος,
κι ως βλέπει νά πλακώνει όχτρών φουρτούνα
και νά σιμώνει τό κακό, βογκάει·
κι έμεις, άλλοι άπό δώ άλλοι κείθε όρμώντας,
γραμμή πετροβολοϋμε· τότε άκούση
τό φοβερό του πρόσταγμα: «Πυλάδη,
ό θάνατός μας βέβαιος, αλλά νά 'ναι
τιμημένος· ξεσπάθωσε κι άκλούθα».

340

Σάν είδαμε τά δυό σπαθιά νά παιζουν,
πίσσαμε τά βραχόσπαρτα φαράγγια.
Μά άν φευγαν μερικοί, ζυγώνανε άλλοι
και ρίχνανε· άν αυτούς μπροστά τούς βάζαν,
όσοι είχαν φύγει πριν ξαναρχινοϋσαν
τό πετροβολητό· μά άπίστευτο είναι·
χιλιάδες χέρια, και δέν βρέθηκε ένας
τής θεάς μας νά πετύχει τά σφαχτά.

Μα τι
αυτοί οι ελληνοί
ανδρώνες
ήταν
Μικραίοι

350

Και τέλος δέν τούς βάλαμε στό χέρι
μέ τήν άντρεία· τούς ζώσαμε ένα γύρο,
και τά σπαθιά τούς πέσανε άπ' τά χέρια,
και οι πέτρες τά παράλυσαν· στό χώμα
γονάτισαν κατάκοποι· στό ρήγα
τούς πήγαμε, κι αυτός, μόλις τούς είδε,
πρόσταξε εύθύς σ' έσέ νά όδηγηθοüne,
νά γίνει ό ραντισμός τους και ή σφαγή τους.

360

Τέτοια άπ' τά ξένα σφαγία, κοπελιά μου,

220

νά δέεσαι νά ἴρχονται ἄν θυσιάζεις τέτοιους,
τό φόνο σου ἢ Ἑλλάδα θά πλερώσει,
πού ἴθελε νά σέ σφάζει στήν Αὐλίδα.

*αὐτοῖσιν
αὐτοῖσιν*

ΧΟΡΟΣ

Παράξενη εἶναι ἡ τρέλα τοῦ Ἑλληνα, ὅποιος
καί νά ἴναι, πού στόν ἄξενο ἦρθε πόντο.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καλά τούς ξένους τρέχα ἐσύ νά φέρεις;
γιά τό ἱερό μου χρέος ἔχω τό νοῦ μου.

Δόλια καρδιά μου, ὡς τώρα γιά τούς ξένους
ἦσαν γλυκιά, πονετικιά ἦσαν πάντα,
κι Ἑλληνες ὅταν σοῦ ἴπεφταν στά χέρια,
δάκρυζες, σάν ὁμόφυλοι σου πού ἦταν.
Μά τώρα τ' ὄνειρό μου μ' ἔχει ἀγριέψει:
ὁ Ὀρέστης λέω, δέ ζεῖ γιά σᾶς συμπόνια,
ὅποιοι καί νά ἴστε πού ἐρχεστε, δέ νιώθω.
Σωστό εἶν' αὐτό πού λένε, φίλες: τώρα
τό βλέπω: συμφορά σά σέ χτυπήσει,
δέ συμπαθᾶς τόν πιό δυστυχισμένο.

Μά ἀνέμου πνοή καμιά ἀπ' τό Δία ὡς τώρα
οὔτε κανένα πέραμα δέν ἦρθε,
πού μέσ' ἀπ' τό στενό τῶν Συμπληγάδων
πήν Ἑλένη, πηγὴ τῆς συμφορᾶς μου,
μαζί μέ τό Μενέλαο νά μᾶς φέρει,
γιά νά ἐκδικιόμουν καί μίαν ἄλλη Αὐλίδα
νά ἴσθηνα ἐδῶ γι' αὐτούς, ἀντίς γιά κείνη,
ὅπου οἱ Ἀργεῖοι κρατώντας με ὡς δαμάλα
μ' ἔσφαζαν κι ἦταν θύτης μου ὁ γονιός μου.

Ἄχ - δέν ξεχνῶ τίς τότε πίκρες - πόσες
φορές στά γένια του ἄπλωσα τά χέρια μου,
στά γόνατά του! Πάνω του κρεμιόμουν
καί τοῦ ἔλεγα: «φριχτή παντρειά μου κάνεις,
πατέρα: τῆ στιγμὴ πού ἐσύ μέ σφάζεις

*Τραγικὴ ἐπιπέσια
γιατι παρα πια
επιπεσια δεν
νοιαζει ποδι
370
ενα ελλενες
και δεν τους συμπο
νει ετσι θραυως
φοβαται.*

*πηγαίνει ἡ
380 και
πιχσει το γκαί στο
συν ελεως.
θελει
η ρωδια να
τεν σφαξει*

ή μάνα μου κι οί Ἀργίτισσες τοῦ γάμου
 τραγοῦδι λέν γιά μένα, ὄλο τό σπίτι
 γεμίζει αὐλῶν ἀχούς· κι ἀπ' τό δικό σου
 χάνομαι χέρι ἐγώ· ὥστε ἦταν ὁ Ἄδης
 - κι ὄχι ὁ Πηλεΐδης - ὁ Ἀχιλλέας πού γι' ἄντρα
 προβάλλοντας μέ δόλο, μέσ στ' ἀμάξι
 γιά ματωμένο ἐδῶ μ' ἔσυρες γάμο».
 Μέ πέπλο ἐγώ ἀγανό* στό πρόσωπό μου,
 δέ σήκωσα στά χέρια μου τ' ἀδέρφι
 αὐτό πού τώρα πάει ~~τὴν ἀδερφή μου~~
 δέ φίλησα στό στόμα ἀπό ντροπή
 πού πήγαίνα στό σπίτι τοῦ Πηλέα·
 γιά ἀργότερα, εἶπα, ἄς μείνουν οἱ ἀσπασμοί μου,
 σά νά ἦταν νά γυρίσω πίσω στό Ἄργος.
 Ἄμοιρε, Ὀρέστη, ἄν πέθανες, τί πλοῦτεια
 τί πατρικά ἔχεις χάσει μεγαλεία!

τραγικὴ
 εἰρωνεία

400
 ὁ Πηλεΐδης καὶ ἐπιβίβασε
 γιὰ δὲν ποτεῖται
 ὁ Ἄδης ὁ
 εὐφραίνει

ο
 Ἐπιπέπλος
 ἀφ' ἑσθίου
 ἢ
 ἀνακλήφας
 γιὰ
 τοὺς
 θεοὺς
 τοὺς
 ἔχοντες
 ἀνθρώποι

Τῆς θεᾶς μας οἱ ξυπνάδες δέ μοῦ ἀρέσουν
 ἂν μέ τὰ χέρια ἓνας θνητός ἀγγίξει
 φόνου αἶμα ἢ καὶ λεχῶνα ἢ πεθαμένον,
 τὸν διώχνει, ὡς μολυσμένο, ἀπ' τό βωμό της,
 κι αὐτὴ θυσιῆς ἀνθρώπων τὴν εὐφραίνουν.
 Ἄδύνατο ἢ Λητώ, τοῦ Δία γυναίκα,
 νά γέννησε ἓνα τόσο ἀνόητο πλάσμα.
 Οὔτε ὅσα λέν γιά τὰ ταντάλεια δεῖπνα,
 πῶς τάχα θεοὶ γευτήκανε τίς σάρκες
 τοῦ παιδιοῦ του, πιστεῦω· οἱ ντόπιοι πάλι,
 νομιζῶ, εἶν' αἰμοβόροι καὶ ζητοῦνε
 στοὺς θεοὺς νά ριζοῦν τ' ἄγριο φυσικό τους·
 κανένας, λέω, θεὸς κακός δέν εἶναι.

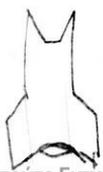
410
 ὡς ναὸς
 βέλει εἶναι λόγια
 ἔθρως ἀλλὰ δὲν
 ζητῶνται γιὰ τὴν
 καὶ τὴν
 δουλείαν
 γυμνασίου 420
 γίγιναι

Ω γαλάζιο, βαθυγάλαζο

ἀγανός ἀραιά υφασμένος

222

[στρωφί

σμίξιμο τῶν θαλασσῶν,
ὅπου ἀπ' τ' Ἄργος ἢ βοϊδόμυγα πετώντας
πέρα πέρασε ἀπ' τό κύμα τ' ἀφιλόξενο
τῆ γελάδα

γιά τίς χώρες τῆς Ἀσίας ἀπ' τήν Εὐρώπη!
Σάν ποιοί νά 'ναι πού τοῦ Εὐρώτα

ἄφησαν τά ὠραία νερά
καί τά πράσινα καλάμια
ἢ τό ρέμα τό τρισέβαστο τῆς Δίρκης,
γιά νά φτάσουν σ' ἄγρια χώρα, ὅπου γιά χάρη
τῆς διογέννητης παρθένας
αἶμα ἀνθρώπινο ποτίζει
τό βωμό καί τό ἱερό τῆς,
τόν περίστυλο ναό;

συζήτηση 430

ΑΝΑΧΡΟΝΙΣΜΟΣ

Μέ τραβήγματα διπλόκροτα
τῶν ἐλάτινων κουπιῶν,
μέ πανιά λινά ἀπ' ἀνέμους φουσκωμένα
ποντοπόροι ν' ἀρμενίσανε στά κύματα
ἀπ' τόν πόθο

σωροῦς πλοῦτου μέσ στά σπίτια τους νά ὑψώσουν;
τήν καρδιά γλυκαίν' ἢ ἐλπίδα
κι εἶν' ἀχόρταγη - πηγῆ
συμφωρῶν - γιά τοῦς ἀνθρώπους
πού τά κέρδη κυνηγοῦνε τά μεγάλα
ταξιδεύοντας στίς χώρες τῶν βαρβάρων
ὄνειρο κοινό εἶναι σ' ὄλους,
μά τοῦ κέρδους ἢ ἔγνοια σέ ἄλλους
ἄμετρη εἶναι, σ' ἄλλους πάλι
μέ τό μέτρο τό σωστό.

[ἀντ. 10-φορῶν
πολιτιστικά στοιχεία
440 πού
ΜΗΘΟΣ ΕΙΝΑΙ
ΕΜΠΡΟΦΑΙ
ΑΝΑΧΡΟΝΙΣΜΟΣ
καὶ οὐκ ἔστιν
ἐπιφανέστατα
εἶναι
ἀπρόφοι

450

Πῶς τοῦς ἀλληλόκρουστους τοῦς βράχους,
τάχα πῶς τῶν Φινειδῶν
νά περάσανε τ' ἀσίγαστ' ἀκρογιάλια;
τρέχοντας γιαλό γιαλό
στ' ἀνεμόδαρτα νερά τῆς Ἀμφιτρίτης,

σερφεῶν

Επειδὴ μερικοὶ εἶναι ἀπρόφοι
πλερεῖ να χάσουν τὴν ἰσχύ τους

223

483 - 499 αυτές τις κλάψες, και προσθέτεις λύπες
 σ' όσα μᾶς περιμένουνε; Δέν τό 'χω
 γιά φρόνιμο, ένας πού εἶναι γιά νά σφάζει
 τό φόβο τοῦ χαμοῦ μέσ στή σπλαχνιά
 νά θέλει νά τόν πνίξει; τό ἴδιο κι ὅταν
 τό θάνατο θρηνεῖ πού στέκει ἔμπρός του
 χωρίς νά ὑπάρχει ἐλπίδα σωτηρίας;
 ἔτσι τό ἓνα κακό διπλό τό κάνει:
 καί γιά ἄμμαλος περνᾶ καί δέ γλιτώνει.
 Αὐτά στήν τύχη ἄς μείνουν. Καί γιά μᾶς
 μήν κλαῖς; γιατί γιά τίς ἐδῶ θυσίες
 τά 'χουμε μάθει καί γνωστές μᾶς εἶναι.

*Δεν τον
 σφάζει
 ποια*

*εἶναι ἕνα ἄλλο
 ἢ ἄλλο ἄλλο
 ἢ ἄλλο ἄλλο*

σε χορηγία **ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ** (*ο καθένας
 λέει από
 1 σασχο*)

*εἰ
 ἔχομε
 σαρμίζεια
 μαζι*

Πυλάδη εἶπαν τόν ἓνα σας; ποιός εἶναι;
 αὐτό ζητῶ νά μάθω πρώτα πρώτα.

530

*εἰ
 σαρμίζεια
 μαζι*

ΟΡΕΣΤΗΣ

Αὐτός ἐδῶ, ἂν σ' εὐφραίνει νά τό ξέρεις.

*εἰ
 σαρμίζεια
 μαζι*

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ποιά πόλη ἑλληνική πατρίδα του εἶναι;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κυρά, τί θά κερδίσεις ἂν τό μάθεις;

*εἰ
 σαρμίζεια
 μαζι*

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἀδέρφια οἱ δυό σας εἶστε; γιοί μιᾶς μάνας;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἀδέρφια στήν ἀγάπη, μά ὄχι στό αἷμα.

*εἰ
 σαρμίζεια
 μαζι*

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σ' ἐσέ ὁ γονιός σου τί ὄνομα ἔχει δώσει;

226

ΟΡΕΣΤΗΣ

500 - 511

Δύστυχο ὁποῖος μέ κράζει θά ἔχει δίκιο.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Αὐτό στήν τύχη ἀνήκει ἄλλο ρωτάω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τοῦ ἀνώνυμου θανή δέν τή γελοῦνε.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τί τό κρατᾶς κρυφό; ἀπό περηφάνια;

540

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τό σῶμα μου, ὄχι τ' ὄνομα, θά σφάξεις.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ποῦθε εἶσαι; οὔτε κι αὐτό νά πεις δέ θέλεις;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τί θά ὠφελήσει, ἀφοῦ γιά θάνατο εἶμαι;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τί σέ μποδάει τῆ χάρη νά μοῦ κάμεις;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τ' Ἄργος τό ξακουστό πατρίδα μου εἶναι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γιά τ' ὄνομα τῶν θεῶν! Ἄληθεια, ξένε;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἡ εὐτυχισμένη ἄλλη φορά Μυκῆνα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Πῶς ἔφυγες; ἐξόριστος μήν εἶσαι;

227

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ἤθελα κι ὄχι· ἓνα εἶδος ἐξορία.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μπορεῖς νά πεῖς γιά μερικά πού θέλω;

550

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ναί, μέ ὄση ἀδειά μοῦ ἀφήνει ἡ συμφορά μου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Χαρά εἶν' ὁ ἐρχομός σου, ἀφοῦ εἶσ' ἀπ' τ' Ἄργος.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἦχι γιά μέ· ἂν γιά σένα, τότε χαίρου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τήν Τροία τήν κοσμολάλητη* θά ξέρεις.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Νά μήν τήν εἶχα δεῖ οὔτε στ' ὄνειρό μου!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἔχει χαθεῖ ἀπ' τόν πόλεμο, μάς εἶπαν.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἔτσι ἔχει γίνει· δέ σᾶς εἶπαν ψέμα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καί στοῦ Μενέλαου γύρισε ἡ Ἑλένη;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ναί, καί γιά συμφορά κάποιου δικοῦ μου.

κοσμολάλητος: φημισμένος

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

523 - 534

Καί ποῦ εἶναι; κάτι ὀφείλει καί σ' ἐμένα.

560

ΟΡΕΣΤΗΣ

Στή Σπάρτη μέ τόν πρῶτο της τόν ἄντρα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἡ Ἑλλάδα τή μισεῖ, κι ὄχι ἐγώ μόνο.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἄπό τήν παντρεία της κάτι εἶδα κι ἐγώ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γυρίσαν οἱ Ἀχαιοί, ὅπως εἶναι ἡ φήμη;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Πῶς μονοκοπανιάς ρωτᾶς με γιά ὅλα!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Αὐτό νά βγάλω πρὶν ἀπ' τή θανά σου.

- σου φέρω ἀδελφική

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἄφοῦ σοῦ ἀρέσει, ρώτα· θ' ἀπαντήσω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γύρισε πίσω κάποιος Κάλχας, μάντης;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Χάθηκε κατά πού ἔλεαν στή Μυκῆνα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

ᾠ θεά μου, τί καλά! Κι ὁ γιός τοῦ Λαέρτη;

570

ΟΡΕΣΤΗΣ

Στό σπίτι του ὄχι ἀκόμα· ζεῖ ὅμως, λένε.

229

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Πού νά χαθεῖ καί νά μὴ δεῖ πατρίδα! *Οδυσηύς*

ΟΡΕΣΤΗΣ

Μαῦρα ὅλα εἶναι γι' αὐτόν· μὴν καταριέσαι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καί τῆς Νηρηίδας Θέτιδας ὁ γιός;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Δέ ζεῖ κι ὁ γάμος στὴν Αὐλίδα ψέμα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ξεγέλασμα ἦταν· οἱ παθοί* τὸ ξέρουν.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τι ὠραία ρωτᾶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα! Ποιά εἶσαι;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Εἶμαι ἀπὸ κεῖ, μὰ χάθηκα, μικρούλα.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τότε σωστό νά θέλεις νά μαθαίνεις.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Πῶς εἶν' ὁ, ὡς λέν, καλότυχος στρατάρχης;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καλότυχος δὲν εἶναι αὐτός πού ξέρω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γιὰ κάποιον Ἀγαμέμνονα ἔχω ἀκούσει...

παθος: αὐτός πού ἔπαθε, ὁ δυστυχισμένος

Δέν ξέρω ἄσ' τήν κουβέντα αὐτή, κυρά μου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μή! Θά μ' εὐχαριστήσεις πές μου, ξένε.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Δέ ζεῖ καί πῆρε κι ἄλλον στό χαμό του.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Πέθανε; μέ ποιόν τρόπο; Συφορά μου!

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τί ἀναστενάζεις; Ἦταν συγγενής σου;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θρηῶ τήν περασμένη του εὐτυχία.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τέλος φριχτό! Τόν ἔσφαξε ἡ γυναίκα του.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι ἡ φόνισσα γιά κλάψες καί τό θύμα.

590

ΟΡΕΣΤΗΣ

Φτάνει ὡς ἐδῶ, καί γιά ἄλλο μή ρωτήσεις.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μόνο ἓνα: ζεῖ τοῦ δύστυχου ἡ γυναίκα;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τή σκότωσε τό σπλάχνο της, ὁ γιός της.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

᾿Ω ἀνταριασμένο σπίτι! Γιά ποιό λόγο;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Γιατί είχε εκείνη σφάξει τό γονιό του.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἄλι!

Ἡ τιμωρία φριχτή, μά πόσο δίκια!

ΟΡΕΣΤΗΣ

Δίκια, μά αὐτόν οἱ θεοί κακά τόν πᾶνε.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἄλλο παιδί δέν ἄφησ' ὁ Ἀγαμέμνωνας;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Μιά μόνο θυγατέρα, τήν Ἥλέκτρα.

600

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γιά τή σφαγμένη κόρη δέ μιλοῦνε;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Πώς πέθανε καί πάει πιά τίποτ' ἄλλο.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Δόλια κι αὐτή κι ὁ πού τήν εἶχε σφάξει.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Γιά μία γυναίκα ἀνάξια ἀδικοχάθηκε.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι ὁ γιός τοῦ σκοτωμένου ὑπάρχει στό Ἄργος;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Πουθενά καί παντοῦ· ζεῖ μαῦρος κι ἔρμος.

"Αι στό καλό, όνειρό μου· ψεύτικο ήσουν."

*εφνερο σιγς
σοφους
μυκηνητα*

ΟΡΕΣΤΗΣ

Σάν τά πετούμενα όνειρα άλλο τόσο
ψεύτες κι οι θεοί, πού αύτούς σοφούς τούς λένε.
Καί μέσ στά θεία καί μέσ στ' ανθρώπινα όλα
πολλή θολούρα· αύτόν ένα τόν θλίβει:
άν κι έχει γνώση, πίστεψε μαντείες
καί χάθηκε· όσοι ξέρουν, ξέρουν πώς.

*Ευμηδης ληϊσδου
εν καιρια
βαλλει τις
αυτι ληφεις τον
μεσα στην τραγωδια*

610

ΧΟΡΟΣ

'Αλίμονο! 'Εμείς πάλι; κι οι γονιοί μας;
Ζούνε; δέ ζούνε; ποιός θά μάς τό πει;

*αγωνια του χορου
ολοι θεουν να παιδου
για τους διαολς των
σταυριων με τους θεους*

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

'Ακούστε, Ξενοι! κάποια σκέψη μου ήρθε,
ώφέλιμη γιά σάς, μά καί γιά μένα.
Κι ή ώφέλεια τότε δά καλύτερη είναι,
όταν άρέσει σέ όλους τό ίδιο πράμα.
Θά 'θελες, άν έλεύθερο σ' αφήσω,
νά δώσεις στό "Αργος, στους εκεί δικούς μου,
ένα από μένα μήνυμα, ένα γράμμα;
Τό 'γραψε ένας αιχμάλωτος, πού μέ είχε
συμπονέσει, γιαντ' ήξερε αύτός ότι
δέ δίνει φόνο τό δικό μου χέρι,
πώς τό έθιμο τά θύματα ζητάει
τής θεάς, πού τέτοια πράξη όρθή τήν κρίνει.
Δέν είχα όμως κανέναν πού νά πάει
στ' "Αργος ξανά μ' αυτό μου τό μαντάτο
καί, άφοϋ σωθει, τό γράμμα μου νά δώσει
σ' ένα δικό μου. 'Εσύ - μιά κι είσαι, ως δειχνεις,
από γενιά, καί ξέρεις τή Μυκήνα
κι αύτόν πού θέλω έγώ - τή ζωή σου σώσε·
θά λάβεις πλερωμή πού άξιζει: γιά ένα

*εδω
δει για το
γραμμα
διασολογια για
το γραμμα*

620

630

594 - 618 γράμμα - βάρος μικρό - τή σωτηρία!
Κι αὐτός, ἀφοῦ τ' ὀρίζει ἡ πόλη ἄς μείνει
χώρα ἀπό σέ, τῆς θεᾶς νά γίνει θύμα.

ΟΡΕΣΤΗΣ

“Ὅσα εἶπες, ὅλα ὥραϊα, ἐχτός ἀπό ἕνα·
τούτου ἡ σφαγή εἶν' ἀβάσταχτη γιά μένα.
Τό πλοῖο τῶν συμφορῶν τό ἔχω ἀρματώσει
ἐγώ· κι αὐτός συνταξιδεύει μόνο 640
γιά βοηθός μου. Λοιπόν δέν εἶναι δίκιο,
μέ τό χαμό τοῦ φίλου γιά ὄρο, χάρες
νά κάνω κι ἔτσι ἐγώ νά ξεγλιστρήσω.
Μά ἄς γίνει ἀλλιῶς· σ' αὐτόν τό γράμμα δῶσε·
στ' Ἄργος θά πάει, κι ὅ,τι ζητᾶς θά τό ἔχεις·
κι ἐμένα ἄς μέ σκοτώσει ὅποιος τό θέλει·
Πολλή ντροπή, τοὺς φίλους σου νά ρίχνεις
σέ συμφορές καί νά γλιτώνεις ὁ ἴδιος!
Κι ἡ ζωὴ ἑνός φίλου ὅπως αὐτός δέν εἶναι 650
λιγότερο ἀκριβή ἀπό τή δικιά μου.

ΙΦΓΕΝΕΙΑ

“ὦ εὐγενικιά ψυχὴ! Μεγάλης ρίζας
θά ἴσαι βλαστός· στοὺς φίλους τέλειος φίλος·
μακάρι κι ὁ ἀδερφός πῶχω ἀφησμένον
νά σοῦ μοιάζει· γιατί καί ἐγώ ἔχω, ξένοι,
ἀδερφό, πού μονάχα δέν τόν βλέπω.
Κι ἀφοῦ τό θέλεις, τοῦτον μέ τό γράμμα
θά στείλουμε κι ἐσύ ἄς πεθάνεις· τόση
ἀφοῦ σ' αὐτό ἔχεις κιόλας προθυμία.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τῆ φοβερῆ θυσία ποιός θ' ἀναλάβει; 660

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἐγώ· τῆ θεά μας ἔτσι ἐξιλεῶνω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἄγριο καί θλιβερό, κοπέλα μου, ἔργο.

619 - 631

ΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μοῦ τό ἐπιβάλλουν· πρέπει νά ὑπακούσω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Γυναίκα ἐσύ, νά μαχαιρώνεις ἄντρες!

ΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μόνο ἁγιασμό θά ρίξω στά μαλλιά σου.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ὁ θύτης* ποίος; ἂν πρέπει νά ρωτᾶω.

ΦΙΓΕΝΕΙΑ

Στό ναό εἶναι κάποιοι πού ἔχουν τή φροντίδα.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ἀφοῦ πεθάνω, σάν τί τάφο θά ἔχω;

ΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἱερή φωτιά, χάσμα πλατύ τοῦ βράχου.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἄλι!

Ποῦ ἴσαι, ἀδερφή νά μέ νεκροστολίσεις!

ΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἡ εὐχή σου μάταιη, δόλιε, ὅποιος καί νά ἴσαι
εἶναι μακριά ἀπ' τή χώρα τῶν βαρβάρων.
Μά, ἀφοῦ εἶς Ἄργεϊος, κι ἐγώ θά κάμω κάθε
χάρη γιά σέ πού μοῦ περνᾶ ἀπ' τό χέρι.

* θύτης: ὁ εκτελεστής μιᾶς θυσίας, καί γενικά ὁ δράστης

Επιδαύρια 1958. «Ίκριγένεια ή έν Ταύροις». Ό Γελαδάρης (Στ. Βόκοβιτς). Σκηνοθεσία Κωστή Μιχαηλίδη.

Στολίδια μέσ στον τάφο σου θά βάλω
 πολλά, μέ ξανθό λάδι θά σου σβήσω
 τή στάχτη, καί θά ρίξω στήν πυρά σου
 τίς γλυκιές σταλαξιές πού άπ' τ' άνθη βγάζει
 τό βουνίσιο ξανθόμαυρο μελίσι.

680

Μά πάω νά φέρω άπ' τό ναό τό γράμμα·
 καί τό κακό σ' έμένα μήν τό ρίχνεις.

Φυλάγετέ τους, δοῦλοι, άλλα λυμένους.
 'Ανέλπιστο ίσως μήνυμα νά στείλω
 στον πιό μου αγαπημένο άπ' τούς δικούς μου
 μέσ στό "Αργος, καί τό γράμμα, άφοῦ του μάθει
 πώς ζοῦν αυτοί, πού για νεκρούς τούς έχει,
 μία βάσιμη εύχαρίστηση του δώσει.

ΧΟΡΟΣ

Κλαίμε για σένα, πού αίμάτινες στάλες
 σέ καρτεροῦνε ιεροῦ ραντισμοῦ

690

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ξένες, δέν είν' αυτά για κλάψες· για σας.

ΧΟΡΟΣ

Καί μακαρίζουμ' έσέ, παλικάρι,
 για τήν καλή σου πήν τύχη,
 πού θά πατήσεις τό χῶμα του τόπου σου.

ΠΥΛΑΔΗΣ

Φιρχτό στό φίλο, φίλο του νά χάνει.

ΧΟΡΟΣ

(στον Πυλάδη). "Ω θλιβερό ξεπροβόδισμα!

(στον Όρέστη). Χάνεσαι, άλίμονο, άλίμονο!

"Αχ, άπ' τούς δυό σας ποιός είναι ό πιό δύστυχος;
 Καί παραδέρνει μου ό νοῦς σέ δυό γνῶμες άνάμεσα,
 ποιόν άπ' τούς δυό σας νά κλάψω.

700

ΟΡΕΣΤΗΣ

Πυλάδη, ἔχεις κι ἐσύ τήν ἴδια σκέψη;

ΠΥΛΑΔΗΣ

“Ὅπως ρωτᾷς δέν ξέρω ν’ ἀπαντήσω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ποιά νά ἴναι ἡ νέα; Σάν καθαυτό Ἑλληνίδα
 μᾶς ρώταε γιά τόν πόλεμο τῆς Τροίας,
 γιά τῶν Ἀχαιῶν τό γυρισμό, τό μάντη
 τόν Κάλχα καί τόν ἐνδοξο Ἀχιλλέα·
 πῶς πόνεσε τό δύστυχο Ἀγαμέμνονα!
 ρώταε γιά τή γυναίκα, τά παιδιά του.
 Ἀργίσιςσα εἶναι, κεῖθε θά βαστάει·
 ἀλλιῶς γραφή δέ θά ἴστελνε, οὔτε τόσα
 θά ζητοῦσε νά μάθει, ὡς νά κρεμόταν
 ἀπό τήν τύχη τοῦ Ἄργους καί ἡ δικιά της.

710

ΠΥΛΑΔΗΣ

Μέ πρόλαβες· νά πῶ σκεφτόμουν τά ἴδια,
 ἐξόν ἓνα: ὅσοι σμίγουν μέ τόν κόσμο,
 μαθαίνουνε τά νέα τῶν βασιλιάδων.
 Κάτι ἄλλο σκέφτομαι ὁμως.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τί; Ὅταν κι ἄλλος
 τ’ ἀκούσει, πιό καλά θά βρεῖς τή λύση.

ΠΥΛΑΔΗΣ

Ντροπή νά ζήσω, ὅταν ἐσύ πεθάνεις·
 μαζί σου στό ταξίδι, πρέπει νά ἴρθω
 μαζί σου καί στόν Ἄδη. Ἀλλιῶς καί στό Ἄργος
 καί μέσ στήν πολυχάραδρη Φωκίδα
 ἄναντρο καί δειλό θά μέ νομίσουν·
 θά κρίνουν οἱ πολλοί - γιατί ἄναντροι εἶναι

720

κίολα οἱ πολλοί - πῶς γλίτωσα καί μόνος
 γύρισα πίσω, ἀφοῦ σέ πρόδωσα· ἴσως
 πῶς, βλέποντας τὰ πάθια τοῦ σπιτιοῦ σας,
 σοῦ ἴστησα ἐνέδρα, σοῦ ἴσκαψα τό λάκκο,
 τό θρόνο γιά νά πάρω ἐγώ, σάν ἀντρας
 τῆς ἀδερφῆς σου, μόνης κληρονόμας.
 Αὐτά φοβοῦμαι, αὐτά ντροπή μοῦ φέρνουν,
 κι ἀδύνατο νά μή σ' ἀκολουθήσω
 στή σφαγή, στή θανά, στό κάψιμό σου,
 σά φίλος, κι ἀπό φόβο κατηγορίας.

Ο Νολάνος
 λέει ότι
 δε είναι
 ντροπή να
 φύγει

730

ΟΡΕΣΤΗΣ

Μίλα καλά· τίς συφορές μου πρέπει
 νά τίς σηκώνω ἐγώ· κι ἀφοῦ ἕναν πόνο
 νά ἴχω μπορῶ, δέν παίρνω κι ἄλλον. Τοῦτο
 πού πόνο καί ντροπή τό λές, θά μείνει
 σ' ἐμένα, ἂν σέ σκοτώσω, ἐνῶ βοηθός μου
 στούς κόπους μου ἦσουν· κι οὔτε δά ἄσκημο εἶναι,
 ἀφοῦ οἱ θεοί μέ καταντήσαν ἔτσι,
 νά φύγω ἀπό τόν κόσμο· ἐσύ ὅμως εἶσαι
 καλότυχος, καί ἀγνό τό σπιτικό σου,
 κι ὄχι καταραμένο, μολυσμένο
 σάν τό δικό μου. Κι ἂν ἐσύ ξεφύγεις
 καί κάμεις καί παιδιά ἀπ' τήν ἀδερφή μου,
 πού γιά γυναίκα σοῦ ἔδωσα, θά ζήσει
 κι ἐμένα τ' ὄνομά μου, κι ἄκληρο* ἔτσι
 τό πατρογονικό μου δέ θά σβῆσει
 ποτέ. Μονάχα πήγαινε καί ζῆσε,
 καί τό σπίτι κυβέρνα τοῦ πατέρα.

Εἶσαι
 ἄλλο ἀδελφός

740

750

Καί στήν Ἑλλάδα σά θά πᾶς καί στό Ἄργος
 τό πλοῦσιο σέ ἄτια*, μιά ἐντολή σοῦ δίνω
 ὀρκίζοντάς σε στό δεξι σου χέρι·
 τάφο ὑψώσέ μου, βάλε ἀπάνω μνήμης

ἀκληρος· χωρίς παιδιά, χωρίς ἀπογόνους
 ἀτι· ἄλογο

Ξένοι μου, νά ἡ γραφή μέ τίς πολλές της
 δίπλες· μά ἀκούστε τί ἔχω νά προσθέσω·
 κάθε ἄνθρωπος ἀλλάζει, ὅταν περάσει
 στή σιγουριά ἀπ' τή θέση τοῦ κινδύνου.
 Φοῦμαι μήπως, ὅταν φύγει ἐδῶθε
 αὐτός πού εἶναι νά πάει τό γράμμα στό "Αργος,
 αὐτά πού παραγγέλνω ἐγώ ἀψηφήσει*.

790

ΟΡΕΣΤΗΣ

Λοιπόν τί θέλεις; Τί σέ βάζει σέ ἔγνοια;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Νά μοῦ ὀρκιστεῖ πῶς τή γραφή μου στό "Αργος
 θά φέρει καί στό πρόσωπο πού θέλω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἄντίστοιχο ὄρκο ἐσύ δέ θά τοῦ δώσεις;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Νά κάμω ἢ νά μήν κάμω τί; Γιά λέγε.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Πῶς ζωντανό ἀπ' τή χώρα θά τόν βγάλεις.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σωστά· πῶς τό μαντάτο ἀλλιῶς θά δώσει;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ὁ βασιλιάς σ' αὐτά θά συμφωνήσει;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ναί, θά τοῦ κάμω ἐγώ τή γνώμη κι ἡ ἴδια
 τό φίλο σου θά βάλω στό καράβι.

800

ἀψηφῶ· ἀμελῶ, παίρνω κάτι ἀστόχαστα, δέν ὑπολογίζω

241

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ὀρκίσου.

Ἐσύ λόγια ὄρκου λέγε τίμιου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Νά πείς· θά δώσω τοῦτο στούς δικούς σου.

ΠΥΛΑΔΗΣ

Θά δώσω στούς δικούς σου αὐτό τό γράμμα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι ἐγώ ἀπό τούς μαύρους βράχους θά σέ βγάλω.

ΠΥΛΑΔΗΣ

Στ' ὄνομα τίνος θεοῦ τόν ὄρκο δίνεις;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Στῆς Ἄρτεμης, σάν ἱέρεια τοῦ ναοῦ της.

ΠΥΛΑΔΗΣ

Στοῦ Δία ἐγώ, τρανοῦ στά οὐράνια ἀφέντη.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι ἂν τόν ὄρκο πατώντας μέ ἀδικήσεις;

ΠΥΛΑΔΗΣ

Νά μή γυρίσω· ἐσύ, ἂν δέ μέ λυτρώσεις;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Στ' Ἄργος ποτέ νά μήν πατήσω ζώντας.

ΠΥΛΑΔΗΣ

Κάτι ξεχάσαμε ὅμως· ἄκουσέ το.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γιά τό σωστό είναι πάντοτε εύκαιρία.

754 - 772

ΠΥΛΑΔΗΣ

Μιά εξαίρεση μονάχα νά μοῦ δώσεις:
τό πλοῖο ἂν πάθει καί χαθεῖ τό γράμμα
μαζί μέ τό φορτίο μέσα στό κύμα
καί μόνο τή ζωή μου ἐγώ γλιτώσω,
δεσμευτικός πιά ὁ ὄρκος νά μὴν εἶναι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τότε θά κάμω ἐν' ἄλλο· πετυχαίνεις
πολλά, πολλά ἂν προβλέπεις· ὅσα μέσα
στό γράμμα εἶναι γραμμένα, μέ τό στόμα
θά σοῦ τά πῶ, νά φέρεις στούς δικούς μου
τό μήνυμά μου· κι ἔτσι σίγουρο εἶναι·
σῶο πᾶς τό γράμμα; φανερώνει τό ἴδιο,
ἀμίλητο, ὅσα κρύβει· πάει χαμένο
στή θάλασσα; τή ζωή σου ἐσύ ἂν γλιτώσεις,
μαζί μ' αὐτή κι ὅσα θά πῶ γλιτώνουν.

820

ΠΥΛΑΔΗΣ

Τό 'πες ὠραῖα γιά σένα καί γιά μένα.
Σέ ποιόν νά φέρω τό μαντάτο* στό Ἄργος;
τί θέλεις νά τοῦ πῶ; φανέρωσέ το.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Στόν Ἄγαμεμονοῖδη Ὀρέστη πές·
«Νά τί σοῦ παραγγέλνει ἡ Ἰφιγένεια,
ἐκεῖνη πού τή σφάζαν στήν Αὐλίδα,
πού ζεῖ κι αὐτοῦ περνᾶ γιά πεθαμένη...»

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καί ποῦ εἶναι; Ξαναγύρισε ἀπ' τόν Ἄδη;

μαντάτο: ἀγγελία, εἶδηση

830
στον Ἄγαμεμονοῖδη
907716
ἡ παραγγελία

830

243

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Αὐτὴ πού τώρα βλέπεις· μή μέ κόβεις.
 « Ἄπό τή γῆ τή βάρβαρη, ἀδερφέ μου,
 πάρε με πίσω στό Ἴργος, πρὶν πεθάνω,
 κι ἀπό τ' ἀξίωμα πόχω ἀπάλλαξέ με,
 γιά τή θεά τοὺς ξένους νά θυσιάζω...»

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τί νά πῶ; Ποῦ βρισκόμαστε, Πυλάδη;

840

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

«Κατάρτα ἀλλιῶς στό σπίτι σου θά γίνω,
 Ἵρέστη», τ' ὄνομά του ξαναλέω,
 νά τό θυμάσαι.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Θεοί!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γιατί τοὺς κράζεις,
 τοὺς θεοὺς σ' ἓνα δικό μου ζήτημα;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ὅχι...

Ὁ νοῦς μου πήγε ἀλλοῦ· γιά ἐξακολούθει.
 Κι ἀνερώτητα, ἀπίστευτα θ' ἀκούσω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μ' ἔσωσε, πές του, ἡ Ἄρτεμη· ἔβαλε ἓνα
 ἐλάφι ἀντὶς γιά μένα· αὐτό ὁ πατέρας
 ἔσφαξε, καί θαρροῦσε, στό κορμί μου
 τό κοφτερό πῶς ἐμπηγε μαχαίρι·
 ἡ θεά μ' ἔφερε δῶ. Ἡ παραγγελία μου
 αὐτὴ ναι· αὐτά, γραμμένα καί στό γράμμα.

850

ὦ ἐσύ, πού μ' εὐκόλο ὄρκο μ' εἶχες δέσει
 κι ἔδωσες ἔξοχο ὄρκο ἢ ἴδια, ἀμέσως
 ὅ,τι ἔταξα θά κάμω· δέ θ' ἀργήσω.

Σοῦ φέρνω καί σοῦ δίνω, Ὀρέστη γράμμα
 πού ἢ ἀδερφή σου, τούτη δῶ, σοῦ στέλνει.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Εὐχαριστῶ, μά ἀφήνοντας τό γράμμα
 ἔμπραχτα τή χαρά θά νιώσω πρώτα.
 Γλυκιά ἀδερφή, κατάπληχτος σέ παίρνω
 στά χέρια μου - καί τά ἴδια δέν πιστεύουν -
 κι εὐφραίνομαι ἀπ' τό θάμα πού ἔχω μάθει.

ο Ὀρέστης

860

ΧΟΡΟΣ

Ξένε, κακό τήν ἰέρεια νά μολύνεις,
 τ' ἀνέγγιχτά της πέπλα ν' ἀγκαλιάζεις.

γυρίζει με
 (γυρίζεται
 alla
 αυτη
 αχι

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τοῦ Ἀγαμέμνονα κόρη, τοῦ γονιοῦ μου,
 ἀδερφή, μή γυρίζεις ἀπ' τήν ἄλλη,
 πού ἀνέλπιστα ἔχεις, νά, τόν ἀδερφό σου.

ΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἐγώ ἀδερφό μου ἐσένα; πάψε, σῶπα·
 τ' Ἄργος καί τή Ναυπλία γεμίζει ἐκεῖνος.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Δέν εἶναι ἐκεῖ, καημένη, ὁ ἀδερφός σου.

870

ΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τί; ἢ κόρη τοῦ Τυνδάρεω μάνα σου εἶναι;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ὁ γιός τοῦ γιοῦ τοῦ Πέλοπα γονιός μου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τί λές; μπορείς γι' αυτά νά πεις σημάδια;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ναί· γιά τό γονικό μας ρώτησέ με.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καλά· νά λές εσύ, κι ἐγώ ν' ἀκούω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Πρῶτα ὅσα μοῦ ἔχει πει ἡ Ἥλέκτρα. Ξέρεις πῶς μάλωσε ὁ Ἄτρεας μέ τό Θυέστη;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γιά τό χρυσό τ' ἄρνι· ναί, τό ἔχω ἀκούσει.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τό ἱστόριες* αὐτό μέσ στα ὕφαντά σου;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ευστά περνᾶς, καλέ μου, ἀπ' τήν καρδιά μου.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ἄλλο πλουμί; ν' ἀλλάζει δρόμο ὁ ἥλιος;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ναί, τό ὕφαναν κι αὐτό τά νήματά μου.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Γιά τήν Αὐλίδα ξεκινώντας πῆρες
νερό ἀπ' τή μάνα γιά λουτρό τοῦ γάμου;

ιστορῶ ἐδῶ, ἀφηγοῦμαι μέ εἰκόνες, κεντῶ, ζωγραφίζω

*Οὐ φέρωμαι
ως λέει
στοιχογραφία
σημάδια
πρόσβαση
880
για να
των
η εἰσέλ*

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

819 - 839

Γάμου εὐτυχία δέν τό ὄσθησε ἀπ' τό νοῦ μου.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ἔστειλες στή μητέρα τά μαλλιά σου;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Νά μποῦν στόν τάφο ἀντίς γιά τό κορμί μου.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καί τώρα τά σημάδια πού ἴδα ὁ ἴδιος:
στό σπίτι τοῦ πατέρα, τήν παλιά
τοῦ Πέλοπα τή λόγχη, πού μ' ἐκείνη
- στά χέρια παιζοντάς την - τόν Οἰνόμαο
σκότωσε, κι ἔτσι γίνηκε δικιά του
τῆς Πίσας ἡ παρθένα, ἡ Ἴπποδάμεια:
μέσ στήν παρθενική σου κάμαρα εἶναι.

890

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

ὦ ἐσύ, - πῶς νά σέ πῶ; - ἀκριβέ, ἀκριβέ μου
Ὀρέστη, σ' ἔχω ἐδῶ, πολύ μακριά ἀπό τ' Ἄργος,
μακριά ἀπό τήν πατρίδα μας, ἀγαπημένε!

*ἐδῶ νια
αναγνωρίσεων*

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ἐσένα ἐγώ, πού σ' ἔλεαν πεθαμένη.
Καί βρέχουνε τά μάτια καί τῶν δυό μας
δάκρυα, μαζί μέ τή χαρά καί θρήνοι.

*καί
Μαί
900*

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μωρούλι ἀκόμη,
μωρούλι τρυφερό, στό σπίτι
σῆς βάγιας του τήν ἀγκαλιά τόν εἶχα αὐτόν
ἀφήσει.
Ψυχή μου, λόγια δέν τή λέν τήν εὐτυχία σου, τί
νά πῶ;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἐδῶ κι ἐμπρός οἱ δύο μας νά εὐτυχοῦμε.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Εἶναι παράξενη ἡ χαρά πού νιώθω, ἀγαπητές μου·
φοβοῦμαι μήν πετάξει
στόν οὐρανό, καί μέσα ἀπό τὰ χέρια μου τόν χάσω·
ὦ τοῦ σπιτιοῦ γωνιά κυκλώπεια, ὦ
πατρίδα μου, Μυκῆνα ἀγαπημένη,
σ' εὐχαριστῶ πού τοῦ ἴδωσες τή ζωῆ, πού τόν ἀνά-
θρεψες,
πού αὐτόν ἐδῶ τόν ἀδερφό μου ἀνάστησες
φῶς σωτηρίας τοῦ σπιτικοῦ μας.

910

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἡ τύχη ἀρχοντικιά γενιά, ἀδερφή μου,
μᾶς ἔδωσε, μὰ ζωῆ συφοριασμένη.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τό ἴνωσα, ἡ μαύρη, τό ἴνωσα, ὅταν ἔβαλε
μέ μαύρη σκέψη ὁ κύρης* μας μαχαίρι στό λαιμό μου.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἐκεῖ σά νά σέ βλέπω, κι ἄς μήν ἤμουν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἄχ ναι, ἀδερφέ, ὅταν δολερά*
μέ πήγαιναν γιά τή σκηνή, τήν κλίνη τοῦ Ἀχιλλέα,
γιά γάμο πού δέν ἦτανε νά γίνει·
κι ἦτανε στό βωμό κοντά δάκρυα καί βόγχοι.
ἽΟιμέ, θυσίας ραντίσματα πού γίνανε κεῖ κάτω!

920

κύρης αφέντης, πατερας
δολερα απατηλα

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ἐγὼ γιὰ τοῦ πατέρα κλαίω τὴν τόλμη.

862 - 894

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σκληρὸς πατερας μοῦ ἔλαχε καὶ τύχη μαύρη.
Κι οἱ συμφορές - ἔτσι τὰ φέρνει κάποιος θεός -
ἢ μιά ἀναβρῦζει ἀπὸ τὴν ἄλλη.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ναί, ἂν σκότωνες τὸν ἀδερφό σου, δόλια...

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

᾽Ω συμφορά μου, ἀποκοτιά* φριχτή!

930

Ἔργο φριχτό ἀποκότησα, φριχτό, ἀδερφέ μου.

Καί, λίγο ἀκόμα, ἀνόσιο θά βρισκες χαμό

καὶ σπαραγμό ἀπ' τὰ χέρια τὰ δικά μου.

Ἄλλὰ τὸ τέλος τώρα θά εἶναι ποιά;

Ποιά τύχη πλάι μου θά σταθεῖ;

Γιὰ σέ τι πέρασμα νά βρῶ,

μακριά ἀπ' τὴ χώρ' αὐτή, μακριά ἀπ' τὸ σκοτωμό,

γιὰ νά σέ στείλω πίσω στοῦ Ἄργος,

πρὶν, τὸ αἷμα σου γυρεύοντας, ζυγώσει τὸ σπαθί;

Δικό σου χρέος, ταλαιπωρη ψυχῇ,

940

δικό σου χρέος, αὐτὸ νά φάξεις νά βρεις.

Ἄραγε ἀπὸ στεριά κι ὄχι μέ πλοῖο;

Μά, πεζοπόρος τρέχοντας, θά ἴσαι κοντά στοῦ θάνα-

[το,

ἀνάμεσ' ἀπὸ βάρβαρες φυλές ὡς θά περνᾶς

καὶ δρόμους κακοτράχαλους.

Ἄπὸ τῶν μαυρογάλαζων τῶν βράχων πάλι τὸ στε-

[νό

εἶναι μακριά ἢ φευγάλα μέ καράβι.

Ἄμοιρη ἐγώ, ἄμοιρη ἐγώ.

ἀποκοτιά: παραλογὴ τόλμη

895 - 914 Ἄχ, ποῖός θεός ἢ ποῖός θνητός ἢ ποιά
δύναμη ἀνέλπιστη λοιπόν
πέρασμ' ἀνεύρετο* θά βρεῖ,
θά φανερώσει λυτρωμό
στούς δυό πού ἀκόμ' ἀπόμειναν ἀπ' τῆ γενιά
[τοῦ Ἄτρεα;

950

ΧΟΡΟΣ

Τό θάμ' αὐτό, τό ἀνώτερο ἀπό λόγια,
θά ἔχω νά τό ἱστορῶ σάν κάτι πού εἶδαν
τά μάτια μου, ὄχι πού ἀκουσαν τ' αὐτιά μου.

ΠΥΛΑΔΗΣ

Φυσικό, ν' ἀγκαλιάζονται, σά σμίγουν,
Ἵρεστη, συγγενεῖς· ἀνάγκη, ὥστόσο
τά συγκινητικά νά σταματήσουν
καί νά σκεφτοῦμε πῶς, τῆ σωτηρία
- λέξη λαμπρή! - ἀφοῦ βροῦμε, ἀπό τῆ χώρα
θά βγοῦμε τῶν βαρβάρων. *Εὐκαιρία*
σά *θροῦν οἱ μυαλωμένοι*, δέν τό ρίχνουν
σ' ἄλλες χαρές, λοξοδρομῶντας ἐξω
ἀπ' τό στρατί πού ἡ τύχη τους ἀνοίγει.

960

ΟΡΕΣΤΗΣ

Σωστά· μαζί μ' ἐμᾶς θαρρῶ κι ἡ τύχη
πῶς γνοιάζεται γι' αὐτό· μά δυναμώνει
κι ἡ θεία βοήθεια, προθυμία σά βλέπει.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τίποτε ἄς μὴν μποδίσαι - δέ θά βγοῦμε
κιόλ' ἀπ' τό θέμα - νά ρωτήσω πρῶτα
ποιά μοῖρα στή ζωῆ ἔχει βρεῖ ἡ Ἥλέκτρα
οἱ δυό σας εἰστε ὅ,τι ἀγαπῶ στὸν κόσμο.

970

ἀνεύρετος, πού δύσκολα τὸν βρίσκει κανενας

στυχομοδία

ΟΡΕΣΤΗΣ

915 - 925

Νά, αὐτόν πήρε ἄντρα κι εἶν' εὐτυχισμένη.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι αὐτός ποῦθε εἶναι; ποιόν ἔχει πατέρα;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Εἶναι τοῦ Στρόφιου γιός, ἀπ' τή Φωκίδα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κόρη τοῦ Ἄτρεα ἢ μάνα του; γενιά μου;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ξάδερφος· καί πιστός μου - ὁ μόνος! - φίλος.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σά μ' ἔσφαζε ὁ πατέρας, δέν ὑπῆρχε.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Εἶχε ἀργήσει παιδί νά κάμει ὁ Στρόφιος.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἄντρα τῆς ἀδερφῆς μου, χαιρετῶ σε.

980

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καί μόνο συγγενής; σωτήρας μου εἶναι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι ἡ μάνα... πῶς τό βάσταξε ἡ καρδιά σου;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Σ' αὐτά σιωπῇ γιά τοῦ πατέρα τό αἶμα

251

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι αὐτὴ γιατί τόν σκότωσε; Ἡ αἰτία;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καί νά τ' ἀκοῦς εἶν' ἄσκημο· ἄφησέ τα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καλά· κι εἰς' ἀρχηγός ἐσύ μέσ στό Ἄργος;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ὁ Μενέλαος· ἐγώ ἴμαι σέ ἐξορία

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Αὐθαιρεσία τοῦ θείου, στή δύσκολη ὥρα;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ὅχι· τῶν Ἑρινύων μέ διώχνει ὁ φόβος.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τρελό εἶπαν σέ εἶδαν στ' ἀκρογιάλι· αὐτό ἴναι;

990

ΟΡΕΣΤΗΣ

Μέ εἶδαν πολλοί σέ τέτοιο χάλι ὡς τώρα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Νιώθω· οἱ θεές σέ κέντριζαν τῆς μάνας.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τό γκέμι* τους μοῦ μάτωνε τό στόμα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι ἐδῶ, στή χώρα τούτη, γιατί νά ἴρθεις;

γκέμι: χαλινάρι

Επιδαύρια 1958. «*Ιφιγένεια ή έν Ταύροις*». *Η άναγνώριση*. Σκηνοθεσία Κωστή Μιχαηλίδη.

Μέ πρόσταξε χρησμός τοῦ Φοῖβου καὶ ἦρθα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Νά κάμεις τί; Κρυφό ἂν δέν εἶναι, πές το.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τό λέω· κι αὐτή ἡ ἀρχή ναι τῶν παθῶν μου.
 Σάν ἔφτασαν στά χέρια μου τῆς μάνας
 οἱ συμφορές - γι' αὐτές ἄς μή μιλοῦμε -,
 στά ξένα οἱ Ἐρινύες μέ κυνηγοῦσαν,
 ὡσου οἱ Λοξίας μέ στέλνει στήν Ἀθήνα,
 στίς θεές τίς τρομερές νά δώσω λόγο.
 Εἶν' ἓνα ἐκεῖ ἱερό κριτήριο· ὁ Δίας
 κάποτε τό ἔχε ἰδρύσει γιά τόν Ἄρη,
 πού μέ αἶμα εἶχε τά χέρια του μολύνει.
 Πῆγα· κανένας στήν ἀρχή δέν εἶχε
 τήν προθυμία νά μέ δεχτεῖ σάν ξένο·
 μέ κρίνανε θεομίστη· ὅσοι νιώσαν
 λίγη σπλαχνιά, μοῦ πρόσφερναν στά σπιτία
 φιλοξενία σέ χωριστό τραπέζι
 καί, σιωπηλοί, βουβό κι ἐμένα μέ εἶχαν,
 στό φαῖ καί στό ποτό τους νά εἶμαι χῶρια·
 σέ κοῦπες χωριστές - μέτρο ἴσο γιά ὄλους -
 κρασί κερνοῦσαν, κι ἔτσι τρωγοπῖναν.
 Νά ἐλέγξω ἐγώ τούς ξένους δέν μπορούσα·
 πονοῦσα σιωπηλός καί καμωνόμου
 πῶς τίποτα δέ νιώθω, καί βογκοῦσα
 πολύ, *γιατί φονιάς τῆς μάνας μου ἤμου.*
 Κι ἀκούω πῶς στήν Ἀθήνα οἱ συμφορές μου
 ἔγιναν τελετή· ἡ *συνήθεια μένει*
 καί τῶρ' ἀκόμα· τῆς χοϊκῆς* κανάτας
 γιορτή ὁ λαός γιορτάζει τῆς Παλλάδας.

χοϊκός: πού ἔχει σχέση μέ τίς χοές

Σάν ἔφτασα στό βράχο τοῦ Ἄρη, ἡ δίκη
 ἄρχισε· ἀπ' τὰ δυό βάρθρα πάνω τό ἓνα,
 καί τ' ἄλλο ἡ πιό προεστή ἀπ' τίς Ἐρινύες.
 Εἶπα καί μου εἶπαν γιά τῆς μάνας τό αἶμα,
 κι ἡ μαρτυριά μέ γλίτωσε τοῦ Φοίβου·
 στή διαλογή, τό χέρι τῆς Παλλάδας
 μέτρησε ἰσοψηφία· κι ἔφυγα τότες,
 ἀφοῦ τή φονική κέρδισα δίκη.

1030

Ἄσες τήν κρίση αὐτή Ἐρινύες δεχτήκαν,
 ἔμειναν, καί κοντά στό δικαστήριο
 θέση γιά νάό τους διάλεξαν· μά οἱ ἄλλες
 μέ κέντριζαν ἀδιάκοπα νά τρέχω,
 ὡσπου ξανά στό ναό τοῦ Φοίβου πήγα,
 ξαπλώθηκα μπρός στό ἄδυτο, καί, δίχως
 νά τρώγω, ὀρκίστηκα ὅτι στή ζωή μου

διαγνώγια πέντα

θά βαζα τέρμα ἐκεῖ, ἄν ὁ Φοῖβος ὁ ἴδιος
 δέ μ' ἔσωζε, πού μέ εἶχε καταστρέψει.
 Φωνή τοῦ Φοίβου ἀπ' τό χρυσό τριπόδι
 ἀκούστη τέλος· μ' ἔστειλε ἐδῶ πέρα
 νά πάρω τήν εἰκόνα, πού εἶχε πέσει
 ἀπό τόν οὐρανό, καί νά τή στήσω
 στῶν Ἀθηναίων τή χώρα. Βοήθησέ με
 λοιπόν γιά νά σωθῶ, σάν πού ἔχει ὀρίσει·
 ἄν τό ἀγαλμα τῆς θεᾶς δικό μας γίνει.
 θά γιατρευτῶ καί τό πολύκουπό μου
 καράβι στή Μυκήνα θά σέ πάει.

1040

Ἀγαπημένη ἐσύ, ἀκριβή ἀδερφή μου,
 σῶσε τό πατρικό μας, γλίτωσέ με
 κι ἐμέ· γιατί ἄν δέν πάρουμε στά χέρια
 τήν ἀπ' τόν οὐρανό πεσμένη εἰκόνα,
 κι ἐγώ κι οἱ Πελοπίδες σβήνουμε ὅλοι.

1050

ΧΟΡΟΣ

Ἄγρια, καυτή ἡ ὀργή τῶν θεῶν πλακώνει
 τοῦ Τάνταλου τό σοί καί τό παιδεύει.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καί πρίν ἐσύ νά ῥθειῖς ἐδῶ, ποθοῦσα
 στ' Ἄργος νά πάω, κι ἐσέ νά δῶ, ἀδερφέ μου.
 Καί θέλω, ὅσο κι ἐσύ, ἀπ' τὰ βάσανά σου
 νά σέ βγάλω, καί τό ἄρρωστό μας σπίτι
 - χωρίς συνερισιά γι' αὐτόν πού πήγε
 νά μέ σκοτώσει - ὀρθό νά τό στυλώσω·
 κι ἀπ' τό αἷμα σου ἔτσι καθαρά ἐγώ θά ἔχω
 τὰ χέρια, καί θά σώσω καί τό σπίτι·
 δέν ξέρω μόνο πῶς τῆς θεᾶς τό μάτι
 θά ξεφύγω, καί πῶς δέ θά τό νιώσει
 ὁ βασιλιάς, τό πέτρινο ὅταν βάθρο
 θά τό ἔβρει δίχως τό ἄγαλμα· τί θά ἔχω
 νά πῶ; θά μέ σκοτώσουν. Ἄν μπορούνε
 τὰ δυό μαζί νά γίνουν, καί νά πάρεις
 τ' ἄγαλμα καί στ' ὠριόπρυμο* καράβι
 νά πᾶς κι ἐμένα, ὠραῖο τ' ἀπότολμο* ἔργο·
 ἂν ὄχι, ἐγώ πιά χάνομαι, μά ἐσύ
 μπορεῖς νά τά βολέψεις καί νά φύγεις
 στόν τόπο μας· μά ἐγώ, καί μέ τή ζωή μου
 τό λυτρωμό σου ἂν εἶναι νά πλερώσω,
 δέν κάνω πίσω· ἀποζητιέται ὁ ἄντρας,
 σά λείπει, ἐνῶ γυναῖκα, ὄχι καί τόσο.

1060

1070

ΟΡΕΣΤΗΣ

Φονιάς καί τῆς μητέρας καί δικός σου
 δέ θά ἔμαι· φτάνει τό αἷμα ἐκείνης· θέλω
 μαζί σου, μέ μία γνώμη, καί νά ζήσω
 καί νά πεθάνω· θά σέ πάω στό σπίτι μας,
 ἂν φτάσω ἐκεῖ ὁ ἴδιος, ἦ μαζί σου
 νεκρός θά μείνω. Κι ἄκουσε τί λέω:
 στήν Ἄρτεμη ἂν αὐτό δυσάρεστο ἦταν,

1080

ὠριόπρυμος: πού ἔχει ὠραία πρύμη (καράβι)

ἀπότολμος: παράτολμος

πῶς τό ἄγαλμά της ὄρισε ὁ Λοξίας
στήν πόλη τῆς Παλλάδας νά τό πάω

1012 - 1026

.....
καί νά σέ δῶ; ὄλ' αὐτά ἂν τά συνταιριάσω*,
ἐλπίζω νά γυρίσω στήν πατρίδα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μά πῶς νά γίνει, μήτε κι ἡ ζωή μας
νά πάθει, καί νά πάρουμε ὅ,τι θέλουμε;
Ὁ γυρισμός στόν τόπο μας σκοντάφτει
σ' αὐτό μονάχα· ἡ διάθεση δέ λείπει.

1090

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τό βασιλιά ἂν σκοτώναμε; μποροῦμε;

συναγορεύει

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τόν ντόπιο, ἔμεῖς ξενοφερμένοι; Φρίκη!

ΟΡΕΣΤΗΣ

Πρέπει νά τό τολμήσουμε, ἂν μᾶς σώζει.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τό θάρρος σου μοῦ ἀρέσει· ἀδύνατο ὅμως.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Μές στό ναό ἂν μέ κρύψει; πῶς τό κρίνεις;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Λές, λυτρωμό νά βροῦμε στό σκοτάδι;

ΟΡΕΣΤΗΣ

Νύχτα ζητᾶ ἡ κλεψιά, καί φῶς ἡ ἀλήθεια.

*προσπαδου
να
καπου
καποιο
σχεδιο
για ιαφισου*

.....
συνταιριάζω: συνδυάζω

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

"Έχει φύλακες μέσα· θά μᾶς νιώσουν.

1100

ΟΡΕΣΤΗΣ

Χαμένοι! "Αχ ποῦ θά βροῦμε σωτηρία;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θαρρῶ πῶς βρήκα ἓνα καινούριο σχέδιο.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Σάν τί; κι ἐμένα πές το, νά τό ξέρω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τά πάθια σου γιά τέχνασμα θά πάρω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Στά τέτοια φοβερές εἶν' οἱ γυναῖκες.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θά πῶ: φονιάς τῆς μάνας μου ἦρθε ἀπ' τ' "Αργος.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Βάλε μπρός τά δεινά μου, ἂν βγαίνει ὠφέλεια.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θά πῶ πῶς δέ βολεῖ νά σέ θυσιάσω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Γιά ποῖαν αἰτία; Θαρρῶ, μαντεύω κάτι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σά μολυσμένον· μόνο ἀγνοῦς προσφέρνω.

1110

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καί παίρνεται μέ αὐτό τῆς θεᾶς ἡ εἰκόνα;

Ἡ θάλασσα, θά πῶ, θά σ' ἐξαγνίσει.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἡ εἰκόνα ἢ ποθητή στό ναό εἶν' ἀκόμα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τήν ἄγγιξες θά πῶ, καί θά τήν πλύνω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καί ποῦ λοιπόν; ἐκεῖ; σέ κάτι ρήχες;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ὅπου λινά σκοινιά τό πλοῖο σου δένουν.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τ' ἀγαλμα ἐσύ θά τό σηκώνεις ἢ ἄλλος;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Δέν ἐπιτρέπεται ἄλλος, νά τ' ἀγγίξει.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ἡ θέση τοῦ Πυλάδη σέ ὅλα τοῦτα;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θά ἔχει κι ἐκεῖνος τό ἴδιο μίasma τάχα.

1120

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι αὐτά κρυφά ἀπ' τό ρήγα ἢ θά τά ξέρει;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θά τόν πλανέσω* ἀλλιῶς δέν τοῦ ξεφεύγω.

πλανεύω: ἐξαπατῶ, παρασερνῶ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

"Έχει φύλακες μέσα· θά μᾶς νιώσουν.

1100

ΟΡΕΣΤΗΣ

Χαμένοι! "Αχ ποῦ θά βροῦμε σωτηρία;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θαρρῶ πῶς βρῆκα ἓνα καινούριο σχέδιο.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Σάν τί; κι ἐμένα πές το, νά τό ξέρω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τά πάθια σου γιά τέχνασμα θά πάρω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Στά τέτοια φοβερές εἶν' οἱ γυναῖκες.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θά πῶ: φονιάς τῆς μάνας μου ἦρθε ἀπ' τ' "Αργος.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Βάλε μπρός τά δεινά μου, ἂν βγαίνει ὠφέλεια.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θά πῶ πῶς δέ βολεῖ νά σέ θυσιάσω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Γιά ποιάν αἰτία; Θαρρῶ, μαντεύω κάτι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σά μολυσμένον· μόνο ἀγνοῦς προσφέρνω.

1110

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καί παίρνεται μέ αὐτό τῆς θεᾶς ἡ εἰκόνα;

Ἡ θάλασσα, θά πῶ, θά σ' ἔξαγνίσει.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἡ εἰκόνα ἢ ποθητή στό ναό εἶν' ἀκόμα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τήν ἄγγιξες θά πῶ, καί θά τήν πλύνω.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Καί ποῦ λοιπόν; ἐκεῖ; σέ κάτι ρῆχες;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ὅπου λινά σκοινιά τό πλοῖο σου δένουν.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τ' ἄγαλμα ἐσύ θά τό σηκώνεις ἢ ἄλλος;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Δέν ἐπιτρέπεται ἄλλος, νά τ' ἄγγιξει.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι ἡ θέση τοῦ Πυλάδη σέ ὄλα τοῦτα;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θά ἔχει κι ἐκεῖνος τό ἴδιο μίασμα τάχα.

1120

ΟΡΕΣΤΗΣ

Κι αὐτά κρυφά ἀπ' τό ρῆγα ἢ θά τά ξέρει;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θά τόν πλανέσω* ἀλλιῶς δέν τοῦ ξεφεύγω.

πλανεύω: ἐξαπατῶ, παρασερνῶ

ΟΡΕΣΤΗΣ

Ἔτοιμο καί τό πλοῖο μέ τά κουπιά του.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Γιά τ' ἄλλα πιά ἡ φροντίδα εἶναι δικιά σου.

ΟΡΕΣΤΗΣ

Τώρα ἓνα μένει: μυστικό οἱ γυναῖκες
νά τό κρατήσουν. Ἔλα, ἰκέτευέ τες
καί σκέψου μέ τί λόγια θά τίς πείσεις·
ξέρει ἡ γυναίκα τίς καρδιές νά ἐγγίζει.
Τ' ἄλλα... οἱ θεοί δεξιὰ ἄς τά φέρουν ὅλα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σ' ἐσᾶς ἐλπίζω, ἀγαπητές μου, καί εἶναι
στά χέρια σας ἡ τύχη μου: ἢ νά πάω
καλά, ἢ νά σβήσω ὀλότελα, νά χάσω
πατρίδα, ἀγαπητό ἀδερφό, ἀδερφοῦλα
μυριάκριβη. Κι ἄς κάμω ἀρχή μέ τοῦτο:
στό γυναικεῖο τό φύλο, τό δικό μας,
ἢ μιά ἀγαπᾶ τήν ἄλλη, ἀνάμεσά μας
ἔχουμ' ἐμπιστοσύνη στίς δουλειές μας.
Κρατήστε το κρυφό, καί στή φυγή μας
βοηθήστε μας. Ὡραῖο νά ἴναι κανένας
ἐχέμυθος*. Τρεῖς φίλτατους μιά τύχη,
βλέπετε, περιμένει: ἢ στήν πατρίδα
νά πάνε ἢ νά χαθοῦν. Ἐγώ ἄν γλιτώσω,
θά δῶ κι ἐσύ ἀπ' τήν τύχη μου νά λάβεις
μερίδιο: νά γυρίσεις στήν Ἑλλάδα.
Σᾶς ἰκετεύω: *στό δεξι σου χέρι*
σέ ὀρκίζω ἐσέ, κι ἐσέ: στό μάγουλό σου
ἐσένα τό γλυκό: στά γόνατά σας·
σ' ὅ,τι στό σπίτι πῖό ἀκριβό σᾶς εἶναι,

1130

1140

ἐχέμυθος: ὁποῖος κρατάει μυστικό

μάνα, πατέρα και παιδιά... ὄσες ἔχουν.
Τί λέτε; Ποιά ἀπό σᾶς λέει ναί - μιλήστε -
ποιά ἀρνιέται; Ἐν δέ δεχτεῖτε ἐσεῖς, χαμένη
εἶμαι κι ἐγὼ κι ὁ δόλιος ὁ ἀδερφός μου.

1071 - 1092

1150

ΧΟΡΟΣ

Θάρρος, καλή κυρά μας, κοίτα μόνο
νά γλιτώσεις· γι' αὐτά πού παραγγέλνεις
μιλιά δέ βγάζω, μάρτυράς μου ὁ Δίας.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καλό νά δεῖτε, νά εἴστε εὐτυχησμένες
γιά τὰ καλά σας λόγια. Ἐσεῖς οἱ δύο
στό ναό νά μπεῖτε τώρα ὅπου καί νά ναι
ὁ βασιλιάς θά ῥθει, γιά νά ρωτήσῃ
ἂν ἡ θυσία τῶν ξένων ἔχει γίνει.

1160

ὦ θεά, πού στά φαράγγια τῆς Αὐλίδας
ἀπό τό φονικό πατρικό χέρι
μ' ἔσωσες, ἔλα σῶσε με καί τώρα
κι αὐτούς μαζί μου· ἀλλιῶς, ἡ αἰτία θά γίνεις
νά μήν πιστεύουν πιά οἱ θνητοὶ τὰ λόγια
τοῦ Φοῖβου. Ἐβγα καλόβουλη* ἀπ' τῆ χώρα
τῆ βάρβαρη καί φύγε σπῆν Ἀθήνα·
δὲ σοῦ ταιριάζει ἐδῶ νά μένεις, ὅταν
μπορεῖς νά πᾶς σέ πόλη εὐτυχησμένη.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Ἄλκυόνα!

[στρ. 1170

ὦ ἐσύ πουλί, πού ἓνα γύρο στούς βράχους τῆς θά-
[λασσας

λές τό τραγούδι τῆς μαύρης σου μοίρας,
εὐκολονόητη λαλιά στούς σοφούς, πού κατέχουν

καλόβουλος: ὁ ὑπάκουος

- 1093 - 1121 πῶς καλαηδᾶς ὀλοένα τό ταιρι σου,
 σοῦ παραβγαίνω στους θρήνους, πουλί
 ἄφτερο ἐγώ·
 τὰ ἑλληνικά νοσταλγῶ πανηγύρια,
 τὴν *ξεγεννήτρα** τὴν Ἄρτεμη,
 πού ἔχει στὸν Κύνθο κοντά τό ἱερό της·
 δίπλα εἶν' ἐκεῖ ἡ φοινικιά μέ τό πλούσιό της φύλ-
 [λωμα. 118C
- εἶν' ἡ ὠριοβλάσταρη δάφνη,
 εἶναι ἡ ἐλιά ἡ γλαυκοπράσινη, φυτό ἱερό,
 μνημες γλυκιές τῆς Λητώσ ἀπ' τις ὠρες τῆς γέννας
 [της·
 εἶναι κι ἡ λίμνη πού πᾶνε τροχός τὰ νερά της·
 μελωδικός
 εἶν' ἕνας κύκνος ἐκεῖ, τῶν Μουσῶν ὑπηρετής.
- ᾠ τί δάκρυα,
 δάκρυα ποτάμια πού μοῦ ἔβρεξαν τότε τὰ μάγουλα,
 ὅταν παρθῆκαν τῆς πόλης μου οἱ πύργοι
 κι ἔφυγα μέσ στά καράβια τοῦ ἐχθροῦ, μέ τις λόγχεις 119C
 καί τὰ κουπιά. Γιά χρυσάφι μέ πούλησαν,
 καί, ἀγορασμένη, σέ χώρα, ἦρθα δῶ
 βαρβαρική,
 ὅπου τῆς θεᾶς, τῶν λαφιῶν* τῆς σαιτεύτρας*,
 ὑπηρετῶ τὴν ἰέρεια,
 τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἀγαμέμνονα κόρη,
 καί στους βωμούς πού δέ σφάζουνε πάνω τους πρό-
 [βατα·
- κάλλιο νά μοῦ ἔδινε ἡ μοῖρα
 τὴ δυστυχία νά τὴν εἶχα ἀπό πάντα· βαστᾶς,
 ὅταν ἡ ζωὴ σου περνᾶ ἀποξαρχῆς μέσ στά βάσανα. 120C
Πραγματικὴ συμφορὰ ἢ ἀλλαγὴ ἔναι τῆς τύχης·
 εἶναι βαρὺ

ξεγεννήτρα: πού παραστεκεῖ στις γέννες

λαφι ἔλαφι

σαιτεύτρα: τοξεύτρια

ἀπό χαρούμενες μέρες νά πέφτεις σέ λύπες.

Μέ τὰ πενήντα κουπιά του, κυρά μας, ἐσένα
 τώρα στό σπίτι σου ἀργίτικο πλοῖο θά σέ πάει
 τοῦ βουνοπλάνητου Πάνα *καλάμι κερόδετο**

[στρ.]

μέ τήν ψιλή του λαλιά τό *ρυθμό*

στούς λαμνοκόπους* θά δίνει,

καί τούς ἀχούς τῆς ἐφτάχορδης λύρας

ὁ *μαντολόγος** ὁ Φοῖβος ρυθμίζοντας

1210

μέ τό τραγούδι στή γῆ θά σέ πάει μιά χαρά

τῶν Ἀθηναίων τήν περιλαμπρή.

Ἀπαρτώντας ἐμένα ἐδῶ χάμω

μέ τῶν κουπιῶνε θά φύγεις τό χτύπο

τοῦ *καρabiοῦ* τοῦ *γοργόδρομου* οἱ σκότες

ἀπό τὰ *στράλια**, στής πλώρης τήν ἄκρη ψηλά τά

[πανιά

θά τ' ἀμολήσουν στόν ἄνεμο.

Στή λαμπερήν ἀπλωσιά νά *πετοῦσα*, ὅπου τ' ἄρμα

[ἀντ.]

τοῦ ἥλιου κυλᾷ τή μεγάλη φωτιά του σκορπώντας

καί στοῦ σπιτιοῦ μας ἀνάερα τούς θαλάμους φτά-

[νοντας

1220

νά σταματοῦσα στίς πλάτες μου πιά

τίς γρήγορές μου φτεροῦγες

στά *χοροστάσια** μας, ἄχ, νά βρισκόμουν,

ὅπου, κοπέλα ἀκριβή, πολυγύρευτη,

πλάι στή *μανούλα* μου ἐγώ σέ χορούς κυκλικούς

τίς συνομηλικές ἔσερνα

κι ὡς σηκωνόμουνα. μέρος νά λάβω

στής ὁμορφιάς τόν ἀγώνα, σέ πλοῦτο

κι ἀπαλοσύνη μαλλιών, τίς *πλεξίδες*

καί τό *μαγνάδι** τ' ὀλόπλουμο γύρω κατέβαζα ἐγώ,

1230

γιά νά μοῦ ἰσκιώνουν τά μάγουλα.

κερόδετος: δεμένος μέ κερὶ

λαμνοκόπος: κωπηλάτης

μαντολόγος: μάντης, προφήτης

στράλιο: σκονιὶ στό κατάρτι τοῦ πλοίου

χοροστάσι: τόπος ὅπου χορεύουν στά πανηγύρια

μαγνάδι: μαντήλι, πέπλο

ΤΡΙΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

ΘΟΑΣ

Τοῦ ναοῦ ἡ ἱέρεια, ἡ Ἑλληνίδα, ποῦ εἶναι;
 Ράντισε γιά θυσία τούς ξένους; Στό ἅγιο
 τ' ἄδυτο καίονται κίόλας τά κορμιά τους;

ΧΟΡΟΣ

Νά τη! Ἄπ' τήν ἴδια, ρήγα, θᾶ τά μάθεις.

ΘΟΑΣ

Ἄ!

Τοῦ Ἀγαμέμνονα κόρη, πῶς τῆς θεᾶς μας
 τ' ἄγαλμα πῆρες ἀπ' τ' ἀκίνητό του
 τό βᾶθρο καί στά χέρια τό πηγαίνεις;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σταμάτα ἐκεῖ στόν πρόναο, βασιλιά μου.

ΘΟΑΣ

Μά τί ἔχει γίνει στό ναό, Ἰφιγένεια;

1240

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Φτύνω ἱερό μου χρέος αὐτός ὁ λόγος.

ΘΟΑΣ

Τί νέο νά μελετᾶς; Ξάστερα μίλα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τσακώσατε σφαχτά πού ἀκάθαρτα εἶναι.

ΘΟΑΣ

Πῶς τό ἔμαθες; μήν εἶν' ἀπλή εἰκασία*.

εἰκασία: υποθετικό συμπέρασμα

Τῆς θεᾶς ἢ εἰκόνα γύρισε ἀπ' τὴν ἄλλη.

ΘΟΑΣ

Μόνη της ἢ σεισμός τῆ γύρισε ἔτσι;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μόνη της· καὶ τὰ μάτια ἔκλεισε κιάλας.

ΘΟΑΣ

Καὶ ποιά ἢ αἰτία; τὸ μόλυσμα τῶν ξένων;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἦ ἄλλο, αὐτὸ φριχτὴ ἔχουν κάμει πράξη.

ΘΟΑΣ

Σκοτῶσαν στό γιᾶλό κανένα βάρβαρο; 1250

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Φονιάδες ἀπ' τὸν τόπο τους μᾶς ἤρθαν.

ΘΟΑΣ

Τίνος; Περίεργος εἶμαι νά τό μάθω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μαχαίρωσαν τὴ μάνα τους οἱ δύο τους.

ΘΟΑΣ

Ἦ Φοῖβε! Αὐτὸ οὔτε βάρβαρος τό κάνει.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Εἶναι διωγμένοι ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

ΘΟΑΣ

Καὶ τό ἄγαλμα γι' αὐτὸ τό βγάζεις ἔξω;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ναί, πέρ' ἀπ' τὸ αἷμα, στὸν ἀγνὸν αἰθέρα.

ΘΟΑΣ

Καί πῶς τὸ μίasma ἔμαθες τῶν ξένων;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σά γύρισε ἡ εἰκόνα, τοὺς ρωτοῦσα.

ΘΟΑΣ

Σοφὴ Ἑλληνίδα! Ὡραῖα πού τὸ ἔχεις νιώσει!

1260

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μά δόλωμα τοῦ νοῦ γλυκό μοῦ ρίξαν.

ΘΟΑΣ

Καλὸ μαντάτο ἀπ' τ' Ἄργος μήπως σοῦ εἶπαν;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Πῶς ζεῖ ὁ Ὀρέστης, ὁ ἀδερφός μου, ὁ μόνος.

ΘΟΑΣ

Γιὰ νὰ εὐχαριστηθεῖς καί νὰ τοὺς σώσεις.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ναί, κι ὅτι εὐτυχισμένος ζεῖ ὁ πατέρας.

ΘΟΑΣ

Μά ἐσύ τῆς θεᾶς τὸ μέρος βέβαια πήρες.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μισῶ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, φόνισσά μου.

ΘΟΑΣ

Τί λές λοιπὸν νὰ κάμουμε τοὺς ξένους;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

1189 - 1199

Νά σεβαστοῦμε τό ἔθιμο εἶν' ἀνάγκη.

ΘΟΑΣ

Καί ποῦ εἶν' ὁ ραντισμός καί τό σπαθί σου;

1270

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Πλύσιμο ἐξαγνισμοῦ τούς πρέπει πρῶτα.

ΘΟΑΣ

Μέ θάλασσα ἢ γλυκό νερό τῆς βρύσης;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κακό τοῦ ἀνθρώπου ἢ θάλασσα τό πλένει.

ΘΟΑΣ

Πιό ἀγνούς στή θεά θά τούς προσφέρουμε ἔτσι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καλύτερα ἔτσι θά ἔναι καί γιά μένα.

ΘΟΑΣ

Καί δέν ξεσπᾶ κοντά στό ναό τό κύμα;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Θέλει ἐρημιά· γιατί θά κάμω καί ἄλλα.

ΘΟΑΣ

Ἦ Ὅπου θέλεις· στ' ἀπόρρητα* δέν μπαίνω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καί τό ἄγαλμα εἶν' ἀνάγκη νά ἐξαγνίσω.

ἀπόρρητος, ἀπόκρυφος, μυστικός

ΘΟΑΣ

Αἷμα μητροκτονίας ἄν τό ἔχει μίανει.

1280

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἄλλιῶς δέ θά τό σήκωνα ἀπ' τό βάθρο.

ΘΟΑΣ

Σωστά προνοεῖς, σωστή κι ἡ εὐσέβεια πόχεις.

Ἡ πόλη σέ θαμάζει κι ἔχει δίκιο.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τί μοῦ χρειάζεται νά γίνει τώρα ξέρεεις;

ΘΟΑΣ

Πές το ἐσύ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Πές νά δέσουνε τούς ξένους.

ΘΟΑΣ

Μή σοῦ φύγουν; Ποῦ νά πᾶν;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Πίστη οἱ Ἕλληνες δέν ἔχουν.

ΘΟΑΣ

Δοῦλοι, ἀλυσοδέστε τους.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καί τούς ξένους νά τούς φέρουν ἐξω ἐδῶ...

ΘΟΑΣ

Θά γίνει αὐτό.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

1205 - 1211

μέ κεφάλια σκεπασμένα.

ΘΟΑΣ

Τοῦ ἡλίου φῶς νά μήν τούς δεῖ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καί μαζί μου ἀκόλουθοί σου νά ῥθουνε.

ΘΟΑΣ

Θά ῥθοῦν αὐτοί.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καί νά διαλαλήσει στείλε στούς πολίτες κάποιον...

ΘΟΑΣ

Τί;

1290

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

ὄλοι νά κλειστοῦν στά σπίτια.

ΘΟΑΣ

Μπρός στό μίασμα* μή βρεθοῦν;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ναί, γιατί κολλάει καί σ' ἄλλους.

ΘΟΑΣ

Τρέξε καί διαλάλα ἐσύ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Νά μή βγεῖ κανεῖς νά βλέπει.

μίσμα: μόλυσμα

ΘΟΑΣ

Γνοιάζεσαι για τό λαό.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Καί για φίλους πού προπάντων πρέπει.

ΘΟΑΣ

Αυτό τό λές για μέ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μπρός στό ναό έσύ νά μείνεις, για τή θεά...

ΘΟΑΣ

Νά κάμω τί;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

μέ φωτιά άγνισέ τον.

ΘΟΑΣ

Νά εΐναι, σά γυρίσεις, καθαρός.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Σά θά βγαίνουν έξω οι ξένοι...

ΘΟΑΣ

Ναί, τό χρέος μου τότε ποιό;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

σκέπασε τό πρόσωπό σου.

ΘΟΑΣ

Φόνου μίασμα μή μέ βρεϊ.

Επίδαυρος 1958. « Ιργένεια η εν Ταύροις ». Ένα στάσιμο. Σκηνοθεσία Κώστη Μιχαηλίου

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Κι ἂν θά δεῖς ν' ἀργήσω...

ΘΟΑΣ

“Ὡς πότε νά σέ περιμένουμε;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

μὴν ἀνησυχῆσεις.

ΘΟΑΣ

Κάμε τα σωστά· δέ βιάζομαι.

1300

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Δέομαι νά πετύχει ὡς θέλω τοῦτο τό ἄγνισμα.

ΘΟΑΣ

“Ἄμποτε*.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἄλλά οἱ ξένοι, βλέπω, βγαίνουν ἀπό τό ναό· μαζί
βγάζουνε τῆς θεᾶς στολιδία· νά κι ἄρνια νιογέννητα,
μέ *αἶμα τό αἶμα* νά ξεπλύνω τό μιάρó* καί νά τό φῶς
τῶν λαμπάδων κι ὅλα πού εἶχα ὀρίσει ἐγώ ἀπό
[πρίν,

γιά νά γίνει τῶν δυό ξένων καί τῆς θεᾶς ὁ καθαρμός.
Κράζω στούς πολίτες ὅλους: Ἄπ' τό μίasma μακριά!
Ἄ ἱερέας πού θέλει νά ἔχει γιά τούς θεούς τά χέρια ἄγνά,
ὅποιος πάει νά κλείσει γάμο κι οἱ γυναῖκες μέ παιδί
στήν κοιλιά, στήν ἄκρη, πέρα, μὴ σᾶς βρεῖ τό μόλυσμα!

1310

“Ὡ παρθένα θεά, τοῦ Δία κόρη ἐσύ καί τῆς Λητῶς,
ἂν τό αἷμ' αὐτό ξεπλύνω καί θυσία προσφέρουμε

ἄμποτε: μακάρι, εἶθε

μιάρóς: μολυσμένος, μαγαρισμένος

κεῖ πού πρέπει, κατοικία θά ἔχεις τότε καθαρή,
 κι εὐτυχία ἐμεῖς. Μά τά ἄλλα, κι ἂν σωπαίνω ἐγώ, οἱ
 [θεοί,
 πού τά πιότερα κατέχουν, κι ἐσύ, θεά, τά ξέρετε.

ΤΡΙΤΟ ΣΤΑΣΙΜΟ

ΧΟΡΟΣ

Τί παιδιά πού γένησε ἡ Λητώ
 στίς πολύκαρπες τῆς Δήλου λαγκαδιές!
 Ἔκαμε τό χρυσομάλλη,
 τόν τεχνίτη τῆς κιθάρας τόν τρανό,
 καί τή θυγατέρα τῶν βελῶν
 σημαδεῦτρες τήν εὐφραίνουνε ριξίες·
 τή γωνιά τῆς λεχωνιάς τήν ξακουστή
 δέν ἀργεῖ ν' ἀφήσει ἡ μάνα, καί τό γιό
 ἀπ' τό βράχο τοῦ γιαλοῦ
 στήν κορφή τοῦ Παρνασσοῦ τόν φέρνει· ἐκεῖ ἔναι
 βρυσομάνες καί χοροί ἔναι βακχικοί.
 Τοῦ χθόνιου* τοῦ μαντείου φρουρός, τέρας τῆς
 [γῆς πελώριο ἐκεῖ
 στή δάφνη τήν πολύφυλλη, τήν ἰσκιερή ἀπό κάτω,
 πού τοῦ ἔσκεπε σά θώρακας, τή ράχη τήν πιτσι-
 [λωτή,

1320

1330

φίδι καθότανε κρασάτο*.
 Βρέφος ἀκόμα, σπῆς μάνας σου ἀκόμα σκιρτώντας τόν
 [κόρφο,
 σκότωσης, Φοῖβε, τό φίδι, καί τοῦ ἁγίου μαντείου
 ἔγινες τότε ἀφέντης· σέ τρίποδα πάνω χρυσοῦ
 κάθεσαι· πάνω σέ θρόνο πού ψέμα δέν ξέρει, ἀπ' τά βάθη
 τοῦ ἄδουτου, δίνεις χρησμούς στούς ἀνθρώπους·
 τῆς Κασταλίας τά νερά παραπέρ' ἀναβρῦζουν, κι ὁ
 [ναός σου

χθόνιος: γήινος

κρασάτος: βαθύς κόκκινος σάν τό μαῦρο κρασί

εἶναι τό κέντρο τῆς γῆς.

Ἄλλ' ἀφοῦ μακριά ἀπ' τήν πυθικὴ
ἔδρα τούτη, τήν πανίερη*, τῶν χρησμῶν

[ἀντ.]

ἔδωξε τῆ Θέμῃ ὁ Φοῖβος,
γεννοβόλησε αὐτηνῆς ἡ μάνα, ἡ Γῆ,

1340

ὑπνοφαντασιές νυχτερινές·

περασμένα, τωρινά, μελλοντικά

σέ πολλούς θνητούς φανέρωναν αὐτές

μές στόν ὕπνο τους σέ ὑπόγεια σκοτεινά·

κι ἔτσι πῆρε πάλι ἡ Γῆ.

γιά τό πάθημα τῆς κόρης πικραμένη,

ἀπ' τό Φοῖβο τίς τιμές τίς μαντικές,

Γοργά κινάει καί πάει ὁ θεός στόν Ὀλυμπο· τοῦ

[Δία ἐκεῖ

τό θρόνο μέ τά παιδικά χεράκια του τυλίγει,

1350

κι ἀπ' τῆς Πυθῶς τό ναό μακριά τῆς θεᾶς τῆς

[χθόνιας ἡ ὄργῃ

θερμοπαρακαλεῖ νά φύγει.

Γέλασε ὁ Δίας, ὅταν εἶδε τό βρέφος νά θέλει ἀπό τώρα

τῆς χρυσοφόρας λατρείας ὁ ἀφέντης νά γινεῖ·

σειώντας τήν κόμη προστάζει ὅλοι οἱ νύχτιοι νά πάψουν

[χρησμοί,

τή σκοτεινὴ μαντικὴ τῶν ὀνείρων τῆ σβῆνει ἀπ' τόν

[κόσμο,

δίνει τ' ἀξίωμα ξανά στό Λοξία,

καί στούς θνητούς, πού μαζεύονται πλῆθος στό θρόνο

[του γύρω.

πίστη στοῦ θεοῦ τούς χρησμούς.

ΕΞΟΔΟΣ

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Φρουροὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν βωμῶν ἐπόπτες!

1360

Ὁ Θῶας ὁ βασιλιάς ποῦ πῆγε; ποῦ εἶναι;

πανίερὸς ἀγιότατος

Ἄνοιξτε τοῦ ναοῦ τὴ στέρεη θύρα
καὶ πέστε νὰ ἴβγει ὁ ἀρχηγός τῆς χώρας.

ΧΟΡΟΣ

Τί ἴναι... ἂν μπορῶ ἀνερώητα* νὰ κρίνω.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Πᾶνε οἱ δυό νέοι μέ ἀπόφαση τῆς κόρης
τοῦ Ἀγαμέμνονα πῆραν τὴ σεβάσμια
τῆς θεᾶς εἰκόνα πάνω σέ καρᾶβι
ἐλληνικό καὶ φύγανε ἀπ' τὴ χώρα.

ΧΟΡΟΣ

Ἄπιστευτο! Κι ὁ ρήγας πού γυρεύεις
κίνησε δῶθε ἀπ' τό ναό καὶ πάει.

1370

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ποῦ; πρέπει αὐτά πού γίνονται νὰ μάθει.

ΧΟΡΟΣ

Δέν ξέρουμε· μά τρέχα ἐσύ καὶ κοίτα
ποῦ θά τόν βρεῖς καὶ πές του αὐτό τό νέο.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἔ τι ἄτιμες, γιά δές, ποῦ εἶν' οἱ γυναῖκες!
Εἶστε κι ἐσεῖς σ' αὐτό ἀνακατεμένες.

ΧΟΡΟΣ

Τρελάθηκες; Ἄν τό ἴσκασαν οἱ ξένοι,
ἐμεῖς σ' αὐτό τί μπαίνουμε; Δέν παίρνεις
τά πόδια σου νὰ τρέξεις στό παλάτι.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ὅχι, ἂν αὐτός ἐδῶ ὁ ἐξηγητής

ἀνερώητα, χωρὶς ἐρώτηση, ἐξεταση

Πιάνει τὸ χτυπητήρι τῆς πόρτας καὶ τὸ χτυπᾷ δυνατὰ καὶ πολλές φορές.

Ἐ σεῖς ἀπ' τὸ ναό, ξεμανταλώστε!*
Δώστε εἶδηση τοῦ ἀφέντη πὼς εἴμ' ἔξω
καινούριων συμφορῶν φορτίο κρατώντας.

ΘΟΑΣ

Τῆς θεᾶς ποιός βροντοχτύπησε τὴ θύρα,
τάραξε τὴ γαλήνη πού εἶναι μέσα
καὶ βάζει τίς φωνές στό ναό ἀπέξω;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἐε!
Πὼς ἔλεαν τοῦτες - βέβαια γιὰ νά φύγω -
πὼς εἶχες βγεῖ! Κι ἐσύ στό ναό ἦσουν μέσα.

ΘΟΑΣ

Μέ ἐλπίδα ἢ γιὰ κυνήγι τίνος κέρδους;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Γι' αὐτές σοῦ λέω ἀργότερα: ἄκου πρώτα
αὐτὰ πού ἐπείγουν, ἢ κοπέλα πού εἶχε
τῶν βωμῶν τὴ φροντίδα, ἢ Ἴφιγένεια,
πάει ἔξω ἀπό τὴ χώρα μέ τοὺς ξένους,
τῆς θεᾶς κρατώντας τὴ σεβάσμια εἰκόνα:
κι αὐτὰ τὰ καθαρίσματα ἦταν δόλος*.

ΘΟΑΣ

Τί λές; Ποιά πνοή σ' αὐτὸ τὴν ἔχει σπρώξει;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Θά ξαφνιστεῖς: νά σώσει τὸν Ὀρέστη.

ξεμανταλωνω βγαζω τὸ μανταλο, τὸ δοκάρι πού ἀμπαρώνει τὴν πόρτα
δόλος ἀπάτη

Ποιόν Ὀρέστη; τό γιό τῆς Τυνδαρίδας;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ναί, πού ἡ θεά εἶχε δῶ γιά θύμα ὀρίσει.

1400

Θάμα! Πιό δυνατή πού νά βρω λέξη;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ὁ νοῦς σου ἄς μὴν κολλήσει αὐτοῦ, μόνο ἄκου
νιώσε τό πράμα, πρόσεξε, καί σκέψου
μέ τί κυνήγι θά πιαστοῦν οἱ ξένοι.

ΘΟΑΣ

Σωστά· ναί, λέγε· ἔχουν μακρῦ νά κάμουν
δρόμο, καί δέν ξεφεύγουν τ' ἄρματά μου.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

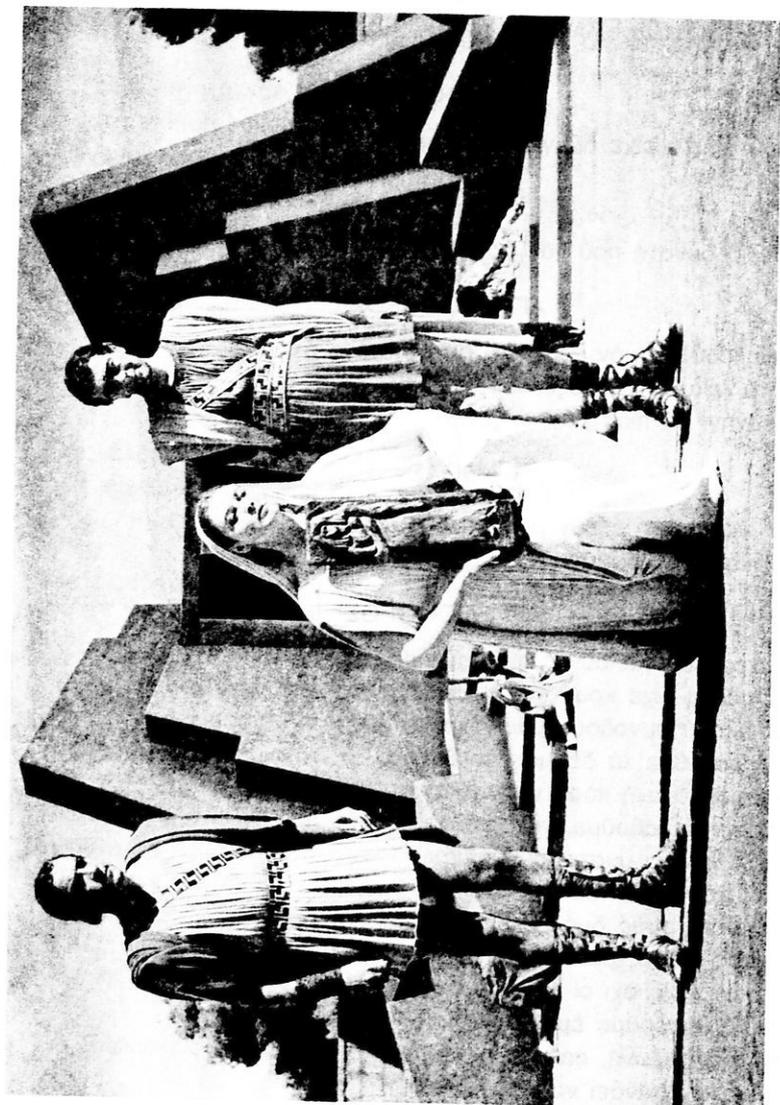
Στήν ἄκρη τοῦ γιालοῦ σά φτάσαμε ὅπου
τοῦ Ὀρέστη εἶχε κρυφά τό πλοῖο ἀράξει,
σ' ἐμᾶς, πού συνοδούς μᾶς εἶχες στείλει
γιά νά κρατοῦμε τά δεσμά τῶν ξένων,

1410

τ' Ἀγαμέμνονα ἡ κόρη νόημα κάνει
πιό πέρα νά σταθοῦμε, γιατί τάχα
θ' ἀναβε φλόγα μυστικῆς θυσίας
γιά τόν ἐξαγνισμό πού ἔχε στό νοῦ της.
Καί πίσω ἀπ' τούς δύο ξένους, τά δεσμά τους
κρατώντας ἡ ἴδια, βιάδιζε. Ὑποποῖ ἦταν,
δέν εἶπαν ὁμως ὄχι οἱ ἄνθρωποι σου.

Γιά νά θαρροῦμε ἐμεῖς πῶς κάτι κάνει,
βγάζει τρανή φωνή, σάν πέρασε ὦρα,
κι ἀλλόκοτα ἀρχινάει νά τραγουδάει
ξόρκια, πῶς τάχα ξέπλενε τό φόνο.
Ὡρα πολλή προσμέναμε, καί τότε

1420

Ἐπίδαυρος 1958. « Ἰφιγένεια ἠ ἐν Ταύροις ». Ἰφιγένεια (Α. Συνοδινού). Ὀρέστης (Θ. Κωτσόπουλος). Πυλάδης (Β. Κανάκης).

μιά ιδέα μᾶς μῆκε: μὴ λυθοῦν οἱ ξένοι,
σκοτώσουν τὴν ἰέρεια καὶ τὸ σκάσουν.
Μὰ σιωπηλοὶ καθόμαστε, ἀπ' τὸ φόβο
μὴ δοῦμε ὅσα δὲν πρέπει: τέλος ὅλοι
κρίναμε γιὰ σωστό ὡς ἐκεῖ νά πᾶμε
πού βρίσκονταν, κι ἄς τὸ ἔχε ἀπαγορέψει.

Καράβι ἑλληνικὸ θωροῦμε τότε
μ' ἔτοιμα, σά φτεροῦγες, τὰ κουπιά του, 1430
πού τὰ κρατοῦσαν στοὺς σκαρμούς πενήντα
ναῦτες, καὶ τοὺς δυὸ νέους νά στέκονται ἔξω,
στὴν πρύμη ἀντίκρυ, ἐλεύθεροι, λυμένοι.
Τὴν πλῶρη συκρατοῦσαν μέ κοντάρια,
τὴν ἄγκυρα ἄλλοι δέναν στὰ καπόνια*,
μιά σκάλα ἄλλοι κρατώντας τὴν πηγαῖναν
στὴν πρύμη καὶ γοργὰ τὴν κατεβάζαν
μέσ στο νερό, γιὰ ν' ἀνεβοῦν οἱ ξένοι.

Ἐμεῖς, χωρὶς ἀνασκοπή, ὅταν τέτοια
εἶδαμε ἀπάτη, πιάσαμε τὴν ξένη 1440
καὶ τίς πρυμάτσες*, καὶ τραβούσαμε ἔξω
ἀπ' τῆς ὁμορφῆς πρύμης τοὺς χαλκάδες
τὸ τιμόνι. Κι ἀρχίησαν τὰ λόγια:
«Μὲ ποῖο δικαίωμα κλέβετε ἀπ' τὴ χώρα
καὶ φορτώνετε ἀγάλματα καὶ ἰέρειες;
Ποιὸς εἶσαι, τίνος εἶς ἑσὺ, καὶ τούτη
γιὰ πούλημα τὴν παίρνεις;» Καὶ εἶπ' ἐκεῖνος:
«Ὁ Ὀρέστης, ὁ ἀδερφός της, γιὰ νά ξέρεις,
τ' Ἀγαμέμνονα ὁ γιός, τὴν ἀδερφή μου,
πού χάσαμε ἀπ' τὸ σπῆτι, παίρνω πίσω.» 1450
Μὰ ἐμεῖς γερὰ κρατοῦσαμε τὴν ξένη,
τὴν πιέζαμε νά ῥθει μ' ἐμᾶς σ' ἐσένα:
καὶ τότε νά γερές χτυπιές στὰ μοῦτρα:
γιατί οὔτ' αὐτοὶ κρατοῦσανε μαχαίρι
οὔτε κι ἐμεῖς: γροθιές μονάχα πέφταν

καπόνι: ξυλῖνο ἐξαρτημα πλοίου γιὰ νά δένονται παλαμάρια
πρυμάτσα: τὰ παλαμάρια τῆς πρύμνης

1369 - 1395 καί κλοτσιές· μᾶς τίς τίναζαν κι οἱ δυό τους
στά πλευρά, στό συκώτι· δέν ἀργήσαν
νά παραλύσουν ἔτσι τὰ κορμιά μας.

Μ' ἄσκημες μελανιές σημαδεμένοι
φεύγαμε στούς γκρεμούς, μέ ματωμένα
ἄλλοι κεφάλια κι ἄλλοι μάτια· πάνω
στά ὑψώματα σταθήκαμε, κι ἐκεῖθε,
μέ πióτερη προφύλαξη, τή μάχη
κρατούσαμε καί πέτρες ρίχναμε· ὅμως
στήν πρύμη ἀπάνω στάθηκαν τοξότες
καί μέ σαϊτιές μᾶς ἔσπρωξαν πιό πέρα.

1460

Καί στ' ἀναμεταξύ - ἐπειδὴ ἄγριο κύμα
ἔριχνε στή σεριά τό πλοῖο, κι ἡ κόρη
φοβότανε τό πόδι της νά βάλει
μέσ στό νερό - ὁ Ὀρέστης στό ζερβή του
ἀφοῦ τήν κάθισε ὦμο, μπήκε μέσα
στή θάλασσα, ὄρμησε ἴσια ἀπά στή σκάλα
καί μέσα στ' ὠραιοσήμαδο* καράβι
βάζει τήν ἀδερφή του καί τῆς Ἄρτεμης
τήν ἀπ' τόν οὐρανό πεσμένη εικόνα.

1470

Κι ἀκούστηκε φωνή μέσ' ἀπ' τό σκάφος:
«Ἕλληνες ναῦτες, κάντε τό καράβι
νά νιώσει τὰ κουπιά, κι ἀφρούς σηκώστε.
Ὅσα ζητούσαμε, ὅταν μέσ στόν πόντο
τόν ἀφιλόξενο ἤρθαμε καί δῶθε
ἀπό τίς Συμπληγάδες, τὰ ἄχουμε ὅλα.»

1480

Μ' ἓνα «ἄχ» βαθύ ἀνακούφισης ἐκεῖνοι
χτυπήσαν τό ἄρμυρό νερό. Τό πλοῖο,
ὅσο ἦταν στό λιμάνι, προχωροῦσε
πρός τήν μπασιά*, μά, σάν περνοῦσε γιά ἔξω,
βρῆκε ἄγριο κύμα μπρός του καί πιεζόταν·
τοῦ ἔσπρωχνε τὰ πανιά κατά τήν πρύμη
ἄνεμος ξαφνικός· μέ πείσμα ἐκεῖνοι

ὠραιοσήμαδο (καράβι): πού ἔχει ὠραίες φιγούρες στήν πλώρη
μπασιά: πόρτα, μπουκά, ἔξοδος τοῦ λιμανιοῦ

παλεῦαν μέ τό κύμα· ἀλλά ἡ φουρτούνα
πρός τή στεριά ξανάφερνε τό πλοῖο.

Κι ἡ κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονα, ὄρθια, κάνει
μιά δέηση: «Θυγατέρα τῆς Λητώς,
σῶσε με, ἐμένα τή δικιά σου ἱερεία,
ἀπό βάρβαρη χώρα στήν Ἑλλάδα
κι αὐτή μου τήν κλεψιά συγχώρεσέ την.
ὦ θεά, ἀγαπάς τόν ἀδερφό σου· δέξου
νά ἴχω κι ἐγώ γιά τό δικό μου ἀγάπη.»

Τή δέηση τῆς κοπέλας μέ παιάνα
συνόδεψαν οἱ ναῦτες, καί τά χέρια,
γυμνά ὡς τοὺς ὠμους, μ' ἓνα πρόσταγμα ὄλοι,
τά ἔβαλαν στά κουπιά. Μά πρὸς τοὺς βράχους
ὄλο καί πιό πολύ τό πλοῖο κυλοῦσε·
κι ἐμεῖς... ἄλλοι στή θάλασσα πηδῆξαν,
θελιές πασκίζανε ἄλλοι νά περάσουν.
Ἐγώ ἔτρεξα σ' ἐσένα, ἀφέντη, ἀμέσως.
γιά νά σοῦ πῶ τί γίνεται ἐκεῖ κάτω.

1500

Πάρε λοιπόν θελιές, πάρε ἀλυσίδες
καί τρέξε ἐκεῖ· τό κύμα ἂν δέν καλμᾶρει,
δέν ἔχουν σωτηρίας ἐλπίδα οἱ ξένοι·
ὁ ἀφέντης τοῦ πελάγου, ὁ Ποσειδῶνας
ὁ σεβαστός, καί τό Ἴλιο προστατεύει,
τοὺς Πελοπίδες πολεμαίει, καί τώρα
στῶν πολιτῶν καί στά δικά σου χέρια
τό γιό, θαρρῶ, θά βάλει τοῦ Ἀγαμέμνονα,
μά καί τήν ἀδερφή του, πού, ξεχνώντας
πῶς πῆγαν νά τή σφάξουν στήν Αὐλίδα,
τῆς θεᾶς μας ἀποδείχεται ἀπαρνήτρα.

1510

ΧΟΡΟΣ

Δόλια Ἴφιγένεια, πάει ἡ ζωῆ σου, πάει
καί τοῦ ἀδερφοῦ σου, ὁ ρήγας ἂν σᾶς πιάσει.

ΘΟΑΣ

Τῆς γῆς αὐτῆς τῆς βάρβαρης πολίτες!

1520

281

1423 - 1448 Ὅλοι! Τ' ἄλογα, μπρός!, χαλιναρῶστε
καί τρέξετε σι' ἄκρογιάλι, τό ναυάγιο
τό ἑλληνικό στά χέρια σας νά πέσει·
καί βιαστικά, μέ τή θεά βοηθό σας,
ἀθεόφοβους ἀνθρώπους κυνηγήστε·
ριξτε ἄλλοι στό γιαλό γοργά καράβια,
γιά νά τούς πιάσουμε ἔτσι, καί πελάγου
καί στεριᾶς κυνηγώντας τους· καί τότε
ἤ ἀπό τραχύ νά γκρεμιστοῦνε βράχο
ἤ νά παλουκωθοῦνε τά κορμιά τους.

1530

Κι εσεῖς, κυράδες, πού τά σχέδια τοῦτα
τά ξέρατε, θά σᾶς πεδαίψω, μόλις
ἀδειάσω· τώρα βιαστική δουλειά
μέ καρτερεῖ κι ἔτσι ἤσυχος δέ μένω.

ΑΘΗΝΑ

Θόα βασιλιά! Τήν καταδίωξη τούτη
γιά πού ἔτοιμάζεις; Ἡ Ἀθηνᾶ εἶμαι κι ἄκου
τά λόγια μου. Σταμάτα τό κυνήγι,
μήν ἀμολᾶς τό ρέμα τοῦ στρατοῦ σου·
γιατί ὁ Ὀρέστης ἦρθε ἐδῶ ἀκλουθώντας
τοῦ Ἀπόλλωνα χρησμό, γιά νά ξεφύγει
τῶν Ἐρινύων τό χόλιασμα*, νά πάρει
τήν ἀδερφή του στό Ἄργος, καί νά φέρει
τ' ἅγιο ἄγαλμα στή χώρα τή δικιά μου,
νά ἔναι δροσιά στά τωρινά δεινά της.
Σ' ἐσένα λέω αὐτό. Γιά τόν Ὀρέστη,
πού πᾶς νά τόν σκοτώσεις πιάνοντάς τον
μέσ, στή φουρτούνα, ὁ Ποσειδῶνας κιάλας
γιά χάρη μου τό πέλαο γαληνεύει,
τό πλοῖο γιά νά μπορέσει ν' ἀρμενίσει.

1540

Γιά σένα, Ὀρέστη, ὀρίζω αὐτά - κι ἂν εἶσαι
μακριά, ἤ φωνή τῆς θεᾶς σι' αὐτιά σου φτάνει -·
Μ' ἄγαλμα κι ἀδερφή τό δρόμο παίρνει.

1550

χόλιασμα· θυμός, ὀργή

Στή θεόχτιστην Ἰθάγηνα σά θά φτάσεις...
 στήν Ἰατρική ἄκρη ἄκρη εἶναι μιά θέση
 - στής Κάρυστος ἀντίκρου τό ἀκρωτήρι -
 ἱερή· ὁ λαός μου Ἰατρός τήν ὀνομάζει
 ἐκεῖ νά χτίσεις ναό· σ' αὐτόν νά στήσεις
 τ' ἄγαλμα, πού θά πάρει τ' ὄνομά του
 ἀπό τήν Ταυρικὴ κι ἀπό τίς πίκρες
 πού ἔχεις περιπολώντας στήν Ἑλλάδα
 μέ κέντρισμα Ἐρινύων. Θά τό καλοῦνε
 Ἄρτεμη Ταυροπόλα πιά οἱ θνητοί.

1560

Κι ἓνα ἔθιμο ὅρισε: ὅταν θά γιορτάζουν,
 μ' ἓνα σπαθί νά ἰγγίζει ὁ ἱερέας
 ἀντρός λαιμό, λίγο αἶμα ν' ἀναβρῦζει,
 γιά τή σφαγή σου ἀντίδωρο· αὐτό θά ἴναι
 γιά τή θεά τιμὴ καὶ εὐλάβειας χρέος.

Τῆς θεᾶς ἱέρεια ἐσύ, Ἰφιγένεια, πρέπει
 νά γίνεις στούς ἱεροὺς Βραυρώνιους λόφους.

1570

Ἐκεῖ καὶ θά σέ θάψουν, σάν πεθάνεις·
 κι ὅσα κρουστά ὑφαντά θά μένουν μέσα
 στά σπιτία ἀπό γυναῖκες πού θά τύχει
 στή γέννα τους ἀπάνω νά πεθάνουν
 σ' ἐσέ θά τά προσφέρνουν. Θά, σοῦ δίνω
 τήν ἐντολή ν' ἀφήσεις τίς γυναῖκες
 αὐτές τίς Ἑλληνίδες, γιά τήν τίμια
 τῆ γνώμη τους, νά φύγουν ἀπ' τή χώρα.

.....
 Ὅρέστη, ἐγώ σέ γλίτωσα καὶ πρῶτα,
 στό λόφο τοῦ Ἄρη, ὅταν μετρώντας βρῆκα
 ἰσοψηφία· κι αὐτὴ ἡ ἀρχὴ θά μείνει:
 ὅποιος παίρνει ἴσους ψῆφους νά κερδίζει.
 Τοῦ Ἀγαμέμνονα γιέ, τήν ἀδερφή σου
 πάρ' τη δῶθε - ἐσύ, Θά, νά μὴ θυμῶνεις.

1580

ΘΟΑΣ

Τῶν θεῶν τά λόγια ὅποιος ἀκούει, καὶ πίστη
 δέ δίνει, θεά Ἰθηνᾶ, μυαλό δέν ἔχει.

283

1477 - 1498 Ούτε μέ τόν Ὀρέστη, πού ἔχει φύγει
μέ τό ἄγαλμα τῆς θεᾶς, θυμώνω, μά οὔτε
καί μέ τήν ἀδερφή του· ἀφέντες εἶναι
οἱ θεοί· εἶν' ὠραῖο μ' αὐτούς νά παραθγαίνεις;
Στή χώρα σου μέ τό ἄγαλμα τῆς θεᾶς μας
ἄς πᾶν, κι ἐκεῖ μέ τό καλό ἄς τό στήσουν.
Καί στήν εὐλογημένη Ἑλλάδα τοῦτες
θά στείλω τίς γυναῖκες, ὅπως εἶναι
τό θέλημά σου. Τίς ἐτοιμασίες
ὄπλων καί караβιῶν πού κάνω ἐνάντια
στούς ξένους θά τίς πάψω, θεά, ὡς ὀρίζεις.

1590

ΑΘΗΝΑ

Σωστά μιλεῖς· κι ἐσέ καί θεοῦς ἡ μοῖρα
κυβερνά. Μπρός, ἀνέμοι! Στήν Ἀθήνα
τό παιδί τοῦ Ἀγαμέμνονα ὀδηγήστε·
θά ῥθῶ μαζί κι ἐγώ, γιά νά φυλάω
τῆς ἀδερφῆς μου τή σεβάσμια εικόνα.

1600

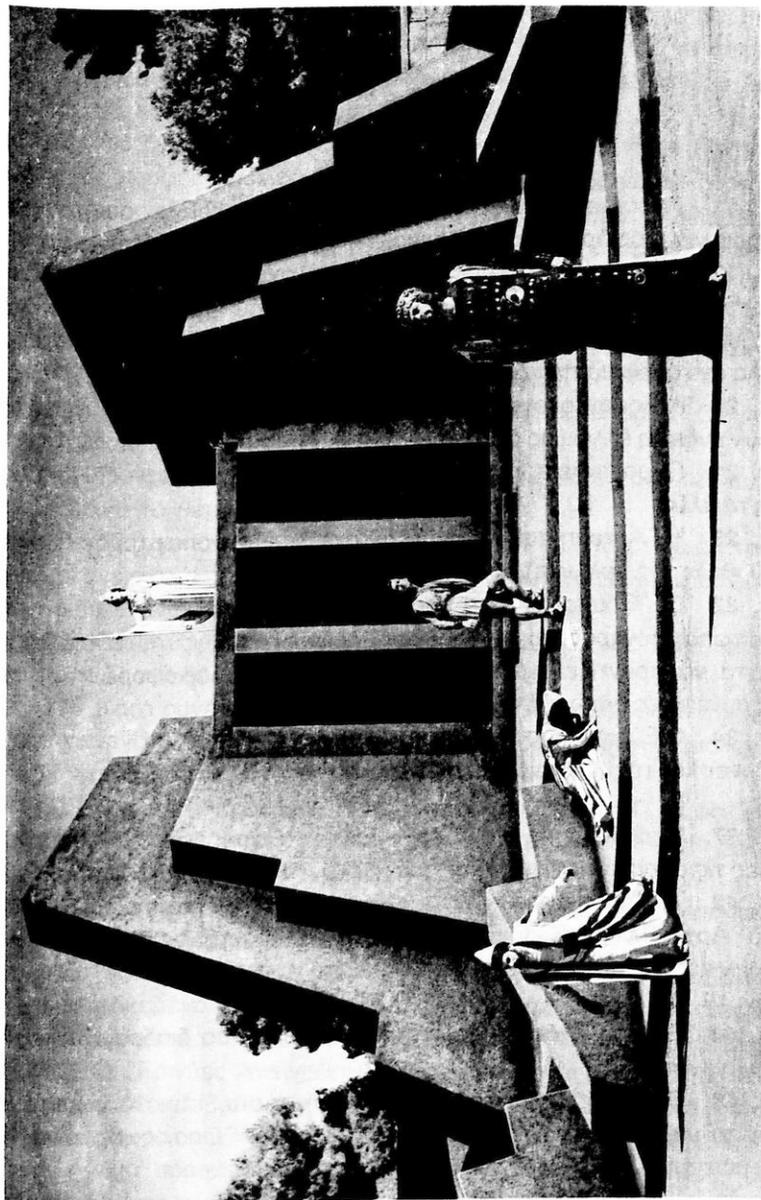
ΧΟΡΟΣ

Στό καλό! Τί καλότυχοι! Ναί, εἴστε ἀπ' αὐτούς
πόχουν βρεῖ σωτηρία.

ᾠ Παλλάδα Ἀθηνᾶ, πού κι ἀθάνατοι ἐσέ
καί θνητοί σέ τιμοῦν,
τή δική σου ἐντολή θ' ἀκλουθήσουμε ἐμεῖς.
Εἶν' ὀλόγλυκη, ἀνέλπιση τούτη ἡ φωνή
πού ἔχει φτάσει σ' αὐτιά μου.

ᾠ πανσέβαστη Νίκη, τῆς ζωῆς μου σκεπή
πάντα νά ἴσαι· μήν πάψεις ποτέ
νά τῆς δίνεις στεφάνια.

1610

Ἐπίδαυρος 1958. « Ἰσθμιαία ἢ ἐν Ταύροις ». Ἡ ἔξοδος. Σκηνοθεσία Κώστη Μιχαηλίου.

ΣΧΟΛΙΑ

Πρόλογος

- στ. 11** Τό παλιρροιακό φαινόμενο του στενοῦ τοῦ Εὐρίπου ἦταν μυστήριο γιά τούς ἀρχαίους Ἕλληνες.
- στ. 11** Ὁ Εὐριπίδης ἐδῶ δέχεται τόν κοινόχρηστο μῦθο γιά τήν ἀρπαγή τῆς Ἑλένης. Στήν ὁμώνυμη τραγωδία του, ὅμως, χρησιμοποιεῖ μιά παραλλαγή κατά τήν ὁποία ἡ Ἑλένη δέν πῆγε ποτέ στήν Τροία ἀλλά ἓνα ὁμοίωμά της. Δές τό ποίημα «Ἑλένη» τοῦ Γ. Σεφέρη.
- στ. 20** Ἄλλοι φιλόλογοι τή λέξη *ἄπλοια* τοῦ πρωτότυπου τή θεωροῦν ἐνδειξη ἑλλειψῆς ἀνέμων.
- στ. 21** Πυρομαντεία, ἓνα ἀπό τά εἶδη τῆς μαντικῆς τέχνης. Ποιά εἶναι τά ἄλλα;
- στ. 26** Ἡ Ἄρτεμη πού λατρευόταν στή Βραυρῶνα κρατοῦσε πυρό (σύμβολο τῆς σελήνης).
- στ. 32** Ὁ Ὀδυσσεύς στίς τραγωδίες εἶναι κατά κανόνα ἀρνητικό πρόσωπο, πονηρός, μηχανορράφος, δόλιος, ἀπαθής· παρουσιάζεται πάντα νά φροντίζει γιά τό συλλογικό συμφέρον ἀδιαφορώντας γιά τίς συνέπειες πάνω στά ἄτομα.
- στ. 34** Ὁ Εὐριπίδης στήν Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι, ἔργο μεταγενέστερο, φέρνει καί τήν Κλυταίμνηστρα στήν Αὐλίδα νά συνοδεύει τήν κόρη της.
- στ. 37** Παράβαλε τή θυσία τοῦ Ἰσαάκ. Ἐπίσης γιά ὅλο τό ἔργο βρές τίς ἀντιστοιχίες μέ τό κρητικό δράμα «Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ».
- στ. 42** Τό λογοπαίγνιο χάνεται στή μετάφραση. Τό ρ. τρέχω = θέω στά Ἀρχ. Ἑλληνικά. Ὁ Εὐριπίδης εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπό τίς γλωσσολογικές μελέτες τῶν σοφιστῶν καί τή λογική ἀνάγνωση τῶν μύθων.
- στ. 44** Ἐμμεση ἐνδειξη γιά τό σκηνικό, ὅπου θά διαδραματιστοῦν τά γεγονότα.
- στ. 48** Οἱ ἱερεῖς ἀποτελοῦσαν αὐστηρή κάστα, κλειστό σωματεῖο πού τά μέλη του δένονταν μέ φριχτούς ὄρκους. Ὅποιος ἀνακοίνωνε τά μυστήρια ἐπεφτε σέ θανάσιμο ἀμάρτημα.

- στ. 50** Ὑπῆρχε ἓνα στάδιο ἐξαγνισμού τοῦ θύματος· γιά νά ὀδηγηθεῖ στή σφαγή καί γιά νά εἶναι εὐπρόσδεκτη ἢ θυσία ἀπό τό θεό ἔπρεπε νά καθαριστεῖ τουλάχιστον συμβολικά.
- στ. 54** Τό ὄνειρο πού λέγεται στό φῶς τοῦ ἡλίου, ἄν ἦταν ἄσχημο, ἔχανε τίς κρυφές ἀπειλές πού μνηοῦσε· τό φῶς τῆς μέρας ξόρκιζε τοὺς τρόμους τῆς νύχτας καί ἀπέτρεπε τό κακό. Τῆ συνήθεια αὐτῆ τῆ χρησιμοποίησαν δραματουργικά οἱ ποιητές, γιατί μ' αὐτό τόν τρόπο ἔβρισκαν μιά λογική αἰτία γιά τήν παρουσία τοῦ προσώπου στή σκηνή.
- στ. 54** Ὁ Εὐριπίδης μέσα στοὺς λόγους τῶν ἡρώων του παρεμβάλλει καί τίς ἀμφιβολίες του γιά τίς λαϊκές προλήψεις.
- στ. 63** Τά ξανθά μαλλιά ἦταν ἰδανικῆς ὁμορφιάς σημάδι. Ὁ λαός πάντα ὠραιοποιεῖ ὅ,τι σπανίζει.
- στ. 70** Πατριαρχική ἀντίληψη πού φτάνει ὡς τίς μέρες μας. *Μελέτησε ἱστορικά τό θέμα.*
- στ. 73** Σέ λίγο τό κοινό θά ξέρει, ὅταν δεῖ τόν Πυλάδη, πῶς ὁ Στρόφιος ἔκανε γιό. Ἡ ἄγνοια τῆς Ἰφιγένειας θά χρησιμοποιηθεῖ ἀριστοτεχνικά ἀπό τόν Εὐριπίδη ἀπό ὄω καί πέρα.
- στ. 76** Τελετές, μνημόσυνο νεκρῶν μέ προσφορά ἀπό γάλα, κρασί καί μέλι. Τί προσφέρουν σήμερα κατὰ τήν ταφή;
- στ. 77** Κατά συνέπεια στή χώρα τῶν Ταύρων θυσίαζαν μόνο ἄντρες Ἕλληνες. Ὁ Εὐριπίδης μέ τό πρόσχημα τῶν χοῶν βρῖσκει δικαιολογία γιά νά μπάσει σέ λίγο τό χορό στήν ὄρχηστρα.
- στ. 81** Ὁ διπλός πρόλογος δέν εἶναι ἀσυνήσιτος. Ὁ Σοφοκλῆς στήν « Ἡλέκτρα» τόν χρησιμοποιεῖ, ἀλλά ἀνεστραμμένο. Πρῶτα βάζει τό διαλογικό καί ὕστερα τό μονόλογο.
- στ. 87** *Σημείωσε ἀπό ὄω καί πέρα: Πῶς ὁ ποιητής δίνει πληροφορίες γιά τό σκηνικό χῶρο μέσα ἀπό τό διάλογο.*
- στ. 91** Ἡ εἰκόνα τοῦ διχτυοῦ συχνή στήν τραγωδία. Οἱ ἥρωες εἶναι πάντα παγιδευμένοι στό θεϊκό σχέδιο, ἀλλά ταυτόχρονα ἔχουν καί περιθῶρια ἐλευθερίας πού τοὺς κάνουν υπεύθυνους γιά τίς πράξεις τους.
- στ. 94** Οἱ Ἐρινύες κυνηγοῦσαν τοὺς μητροκτόνους. Θεότητες πού ἔρχονται ἀπό τά βάθη τῆς μητριαρχικῆς κοινωνίας. Γιά νά κατανοήσουμε σωστά τήν τραγωδία, δέν πρέπει νά τίς ἐρμηνεύουμε λογικά σάν τάχα προσωποποιήσεις τῶν τύψεων. Ἦταν θεότητες, ὄχι ποιητικά κατασκευάσματα.

1

στ. 104 Ὑπῆρχε ἡ λαϊκὴ ἀντίληψη ὅτι μερικά ἀγάλματα θεῶν, ξόανα, δέν ἦταν ἔργα ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἔπεφταν ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ὁ Εὐρύπιδης ἀμφισβητεῖ καὶ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη. *Σύγκρινε τὴν ἀντίληψη μὲ τὴν πίστη πῶς εἰκόνες ἀγίων βρέθηκαν σὲ σπηλιές ἢ χωράφια. Πῶς τὶς λέμε;*

στ. 120 Συσχέτισε τοὺς φόβους τοῦ Ὁρέστη μὲ τὴν ἀρρώστια του παρακάτω. Οἱ ἀνθρωποὶ μὲ παραγμένο μυαλό ἔχουν ἀπότομες ψυχολογικὲς μεταπτώσεις.

στ. 123 Ἔχουν ὑποστειῖ φοβερότερες δοκιμασίες. Ὁ Πυλάδης βοήθησε στὸ φόνο τῆς Κλυταιμνήστρας.

Στὸν παράφορο χαρακτήρα τοῦ Ὁρέστη, ὁ Πυλάδης εἶναι τὸ λογικὸ ἀντίβαρο.

Γενικό σχόλιο:

Ὁ ποιητὴς στὸν πρόλογο ἔχει συσσωρεύσει ἓνα πλῆθος ἀπὸ πληροφορίες. *Συστηματικὰ συγκεντρωμένες, ἐξέτασε, προχωρώντας, ποὺ καὶ πῶς θὰ χρησιμοποιηθοῦν στὴν ἐξέλιξη τοῦ δράματος.*

Πάροδος

Ἡ πάροδος τῶν 15 Ἑλληνίδων γυναικῶν ποὺ εἶναι αἰχμάλωτες στὴν Ταυρίδα ἔχει δικαιολογηθεῖ ἀπὸ τὸν ποιητὴ. Στὴ μορφὴ εἶναι *κομμός*, δηλ. ἀμοιβαῖο θρηνητικὸ τραγουδι χοροῦ - Ἰφιγένειας. Τέτοια εἶναι καὶ ἡ Πάροδος τοῦ Προμηθέα.

στ. 145 Οἱ Συμπληγάδες πέτρες.

στ. 148 Ἡ Ἄρτεμη ἦταν θεὰ ποὺ προστάτευε τὸ κυνήγι.

στ. 154 Στὰ προϊστορικά χρόνια ἡ Ἑλλάδα, κυρίως ἡ Θεσσαλία ἔτρεφε κοπάδια ἄγρια ἄλογα.

στ. 176 Τὸ κοινὸ τῶν θεατῶν ξέρει πῶς αὐτὸ δέν εἶναι ἀλήθεια. Ὁταν ὁ ποιητὴς παίζει μὲ τέχνη ἀνάμεσα στὴν ἄγνοια τῶν προσώπων καὶ τὴ γνώση τῶν θεατῶν καὶ κρατᾷ σὲ ἀγωνία τοὺς τελευταίους, ὥσπου νὰ βρεῖ τρόπο νὰ φωτίσει τὰ πράγματα, λέμε ὅτι χρησιμοποιεῖ τὴν *τραγικὴ εἰρωνεία*.

στ. 189 Σὲ ἐνδειξη πένθους οἱ γυναῖκες πρόσφεραν στοὺς προσφι-

λείς νεκρούς τοῦφες ἀπό τά μαλλιά τους. Σώζεται αὐτό τό ἔθιμο σήμερα;

στ. 191 Ἐδῶ εἰσάγεται τό δεύτερο στοιχεῖο τῆς παρεξήγησης. Ἡ Ἰφιγένεια νομίζει τόν Ὀρέστη νεκρό καί ὁ Ὀρέστης ἀγνοεῖ πῶς ἡ Ἰφιγένεια ζεῖ. Αὐτό εἶναι τό «κλειδί» γιά τήν κατανόηση τῆς πλοκῆς τοῦ δράματος.

στ. 194 Ὁ Εὐριπίδης κατηγορήθηκε ὅτι χρησιμοποιοῦσε στά χορικά του ἀνατολίτικες μελωδίες, βαρβαρικές. Ὁ χορός εἶναι Ἑλληνίδες γυναῖκες· πραγματικά, δέ δικαιολογεῖται νά μοιρολογήσουν μ' ἄσιατικούς ὕμνους. Πιστεύετε πῶς ὁ Εὐριπίδης προσπαθοῦσε νά ἐντυπωσιάσει καί νά πρωτοτυπήσει;

στ. 204 Δές λεξικό, Ἀτρεΐδες.

στ. 206 Πρόκειται γιά ἄλλο ἀρνί, πού ἐμφανίστηκε στό κοπάδι τοῦ Ἀτρέα καί τό ἄρπαξε ὁ ἀδελφός του Θυέστης. Παράβαλε τό δημοτικό τραγούδι «πῆρανε τό λάγιο ἀρνί, πού ἔχε τό χρυσό μαλλί».

στ. 214 Ἡ μέρα τῆς γέννας.

στ. 231 Ἡ Ἥρα λατρευόταν ὡς προστάτισσα τῆς οικογενειακῆς ζωῆς· περιλαμβάνο νά εἶχε στό Ἄργος, τό Ἡραῖον.

στ. 234 Ἀναφορά στίς γιορτές τῶν Παναθηναίων. Ἀποκλείεται ἡ Ἰφιγένεια νά καταπιανόταν ποτέ στό Ἄργος μ' αὐτό τό ἔργο. Ὁ Εὐριπίδης ἔμμεσα κολακεύει τό κοινό τῶν Ἀθηναίων.

στ. 236 Αὐτόματα γίνεται στή συνείδηση τῶν θεατῶν ἡ σύγκριση ἀνάμεσα στά ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων καί τῶν βαρβάρων.

Πρῶτο ἐπεισόδιο

στ. 247 Τί δουλειά ἔχουν οἱ γελαδάρηδες στό γιαλό; Ἡ ἀναγγελία ξαφνιάζει.

στ. 254 Ὅ,τι φαίνεται ἀφύσικο καί ἀπαίσιο στήν Ἰφιγένεια εἶναι φυσικό στό γελαδάρη. Μᾶς συμβαίνει αὐτό, ὅταν ἐρχόμαστε σέ ἐπαφή μέ συνήθειες ἄλλων λαῶν;

στ. 260 Τό ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος ὅπως σημειώσαμε ἤδη, δέ λέει τίποτε στήν Ἰφιγένεια.

στ. 261 Εὐλογία δικαιολογία, ἂν σκεφτεῖ κανένας πῶς τό ἀλάτι, ὅταν τρώγεται ἀπό τά ζῶα πού παράγουν γάλα, βελτιώνει τήν ποιότητα καί τήν ποσότητα. Καί τά ἀλμυρά φυτά (τά ἀρμυρικά), ὅταν τρώγονται, φέρνουν τό ἴδιο ἀποτέλεσμα. Τό ἀλάτι κρατᾷ τό νερό καί συντελεῖ στήν πάχυνση.

στ. 270 Αὐτή εἶναι ἴσως ἡ αἰτία πού ὁ γελαδάρης βιάστηκε νά τό αναγγεῖλει μέ χαρά.

στ. 275 Αὐτά τά κοχύλια ἦταν χρήσιμα στή βαφή φορεμάτων.

στ. 288 Ἐμμεσα ὁ Εὐριπίδης σχολιάζει τή λαϊκή δεισιδαιμονία. Παρ' ὅλα αὐτά, παρακάτω ὅλοι συμφωνοῦν νά παραδώσουν τούς νέους γιά θυσία. Πρῶτος καί καλύτερος ὁ ἄπιστος. *Πῶς κρίνετε τό χειρισμό τοῦ Εὐριπίδη;*

στ. 303 Ἡ λαϊκή φαντασία ζωγράφιζε τίς Ἐρινύες σάν τρομερά ὄντα. Τυλιγμένα μέ φίδια, ξερνοῦσαν φωτιά καί αἶμα.

στ. 308 Ὁ Ὀρέστης ἔχει παραισθήσεις. Εἶναι καταπληκτικός ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ὁ Εὐριπίδης περιγράφει τήν ἀρρώστια τοῦ Ὀρέστη. *Πόσο νά τόν βοήθησε ἡ συναναστροφή του μέ τόν Ἴπποκράτη;*

στ. 323 Ὅπως τά κέρατα ἔτσι καί οἱ κοχύλες, ὅταν φυσᾶς, βγάζουν δυνατό ἦχο.

στ. 328 Συμπτώματα ἐπιληψίας (ὁ λαός τή λέει σεληνιασμό καί τήν ἀποδίδει στίς φάσεις τῆς σελήνης). Τήν ἀρρώστια τή μελέτησε ὁ Ἴπποκράτης.

στ. 346 Οἱ γελαδάρηδες, ἂν καί εἶναι πολλοί, φέρνονται δεῖλα καί ὕπουλα. *Σχολίασε τή συμπεριφορά τους.*

στ. 351 Ὁ γελαδάρης γνωρίζει καλά τή διαδικασία τῆς θυσίας.

στ. 362 Εἶναι πολύ σημαντική ἡ παρατήρηση. Γίνεται νοητή μιά περιεργή ἀντίφαση τοῦ μύθου πού θέλει θύτη ἕναν ἄνθρωπο πού ὑπῆρξε κάποτε θύμα.

στ. 374 Τραγική εἰρωνεία. Νιώθει σκληρότερη γιά τόν Ὀρέστη καί ἀποδίδει στό θάνατο ἐκείνου τή σκληρότητά της.

στ. 381 Ἡ Ἐλένη φορτώθηκε ὅλα τά αποτελέσματα τῆς τρωικῆς περιπέτειας. Οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουν νά ριχνουν τήν εὐθύνη στόν ἀρχικό ὑπεύθυνο. Γιά τή θυσία τῆς Ἰφιγένειας αἰτία ἦταν οἱ καιρικές συνθήκες καί ὁ θυμός τῆς Ἄρτεμης.

στ. 389 Κι ὅμως δε λέει γιά τόν πατέρα σκληρά λόγια, ὅπως γιά τήν Ἐλένη. *Τόν θεωρεῖ κι αὐτόν θύμα τῶν περιστάσεων.*

στ. 401 Ἐξοχή διείσδυση τοῦ Εὐριπίδη στήν κοριτσαίστικη ψυχολογία.

στ. 404 Ἄλλη μιά εὐκαιρία στόν Εὐριπίδη νά ἀποκαλύψει τήν ἀντιφατικότητα τῶν λαϊκῶν ἀντιλήψεων γιά τούς θεούς.

στ. 415 Ὁ Τάνταλος πρόσφερε τίς σάρκες τοῦ παιδιοῦ του στούς θεούς γιά νά τούς δοκιμάσει.

στ. 418 Ἡ ἐρμηνεῖα ἀπηχεῖ γνωστές φιλοσοφικές ἀπόψεις τῶν σοφιστῶν καί παλιότερων στοχαστῶν (Ξενοφάνη). *Μελέτησέ τες.*

Πρῶτο Στάσιμο

στ. 423 Ὁ οἶστρος, ἡ μύγα πού σταλμένη ἀπό τήν Ἥρα κυνηγοῦσε τήν Ἰώ (δές λεξικό καί «Προμηθεά Δεσμώτη).

στ. 441 Γίνονται πολλά ταξίδια στήν περιοχή γιά ἀρπαγή καί πλουτισμό. Συσχέτισε τήν παρατήρηση μέ τόν ἀποικισμό στήν περιοχή τοῦ Εὐξείνου πόντου.

στ. 453 Ὁ Βόσπορος ἀπό τή μεριά τῆς Θράκης.

στ. 464 Τό νησί Λευκή, στόν Εὐξείνο, ἐκεῖ πού ἐκβάλλει ὁ Δούναβης. Ἐκεῖ λέγεται πώς γυμναζόταν ὁ Ἀχιλλεύς στό τρέξιμο.

στ. 481 Ἡ προσπάθεια τοῦ χοροῦ νά παρακολουθησε νοερά τήν πορεία τῶν νέων τόν ὀδηγεῖ ἀντίστροφα σέ ἀναμνήσεις τῆς πατρικῆς γῆς. *Πῶς τό ἐξηγεῖς ψυχολογικά;*

Δεύτερο ἐπεισόδιο

στ. 500 Ἀκόμη καί τά ζῶα πού ἦταν νά θυσιαστοῦν ἔβοσκαν ἐλεύθερα. Ἐπρεπε νά δοθεῖ ἡ ἐντύπωση πώς... ἀβίαστα προσέρχονται στή σφαγή.

στ. 501 Ἀπευθύνεται σέ ὑπηρετές τοῦ ναοῦ.

στ. 505 Ἐπηρασμένη ἀκόμη ἀπό τό ὄνειρό της καί τήν ὑποτιθέμενη δική της ὀρφάνια, τό πρῶτο πού ἀναφέρει γιά τούς ξένους εἶναι ἡ πιθανή ὑπαρξη ἀδελφῆς.

στ. 508 Εἶναι ἐντονη ἡ ἐντύπωση στούς ἀρχαίους τραγικούς πώς οἱ ἄνθρωποι κινοῦνται ἀπό μιά θεία βούληση, ὅσο κι ἂν νομίζουν πώς οἱ πράξεις τους εἶναι προϊόντα τῆς δικῆς τους βούλησης.

στ. 515 Ἐνδειξη γιά κάποια πίστη τοῦ Εὐριπίδη σέ μιά αἰώνια μετά θάνατο ζωή. *Δές τίς ἀντιλήψεις τοῦ Ὀμήρου γι' αὐτό τό θέμα.*

στ. 528 Ὁ Ὀρέστης ὕστερα ἀπό τίς ἐντονες στιγμές πού πέρασε (κρίση τῆς ἀρρώστιας, ἀγώνας, σύλληψη) ἔχει περάσει σέ μιά συναισθηματική ἀπάθεια πού δέν μπορεῖ νά κρύψει εὐκολά τόν εὐερέθει στο χαρακτήρα του. *Σημειώστε παρακάτω τίς ἀπαντήσεις του, γεμάτες ἀδιαφορία ἀνάμεικτη μέ προκλητικότητα.*

- στ. 536** Ὁ πατέρας ἔδινε τό ὄνομα ὕστερα ἀπό τή γέννηση.
- στ. 544** Μέ τρόπο ἡ Ἰφιγένεια τοῦ ὑποδεικνύει πῶς φέρνεται μέ ἀγένεια καί στό φύλο της καί στό ἀξίωμά της.
- στ. 573** Ἡ Ἰφιγένεια καί ὁ Ὀρέστης παρουσιάζονται νά γνωρίζουν γιά πρόσωπα καί πράγματα πολύ περισσότερα ἀπό ὅσα λογικά θά περίμενε κανένας. *Ἔχει σχέση αὐτό μέ τήν τεχνική τοῦ θεάτρου;*
- στ. 597** Ὁ νόμος τῆς αὐτοδικίας ἦταν θεσμός στήν πρωτόγονη κοινωνία.
- στ. 598** Ὁ Ὀρέστης καί στόν Πρόλογο εἶχε ἀμφιβολίες γιά τίς ἐγγυήσεις τοῦ Ἀπόλλωνα. Ἐπανερχεται τώρα.
- στ. 600** Ἄλλου ἀναφέρεται καί ἄλλη, ἡ Χρυσόθεμη (στήν «Ἡλέκτρα» τοῦ Σοφοκλή).
- στ. 606** Ἐξοχή πυκνή διατύπωση γιά τήν κατάστασή του.
- στ. 607** Ἡ Ἰφιγένεια προηγουμένως εἶχε πεῖ πῶς θά φανεῖ σκληρή στούς ξένους ἐξαιτίας τοῦ ὄνειρου. *Ἄς σημειώσουμε, ἄν, ὕστερα ἀπό τήν πληροφορία πῶς ὁ Ὀρέστης ζεῖ, θά ἀλλάξει αἰσθήματα.*
- στ. 610** Τά λόγια τοῦ Ὀρέστη ἀπηχοῦν φιλοσοφικές ἀπόψεις τῆς ἐποχῆς τοῦ Εὐριπίδη. Ὁ ποιητής θεωρήθηκε συχνά ἀπό τούς σύγχρονους του ἄθεος καί ἀσεβής.
- Συζητήστε τήν ἀλήθεια τοῦ χαρακτηρισμοῦ.*
- στ. 614** Ἡ παρέμβαση τοῦ χοροῦ σέ προσωπικό ἐπίπεδο εἶναι ἓνα δεῖγμα πῶς ὁ Εὐριπίδης συχνά τόν χρησιμοποίησε σάν ἓνα ἀκόμη πρόσωπο τοῦ δράματος.
- στ. 623** Οἱ γυναῖκες στήν ἀρχαιότητα ἦταν ἀναλφάβητες. *Συζητήστε τή θέση τῆς γυναίκας ὅσιν κοινωνία τῆς ἐποχῆς.*
- στ. 650** Ὑπέροχος ἔμμεσος ὕμνος στή φιλία καί στούς δεσμούς τῆς συντροφικότητος. *Πῶς συμβιβάζονται αὐτά τά λόγια στό στόμα ἑνός ἀνθρώπου πού σκότωσε τή μάνα του;*
- στ. 654** Τραγική εἰρωνεία.
- στ. 657** Ὑπάρχει ἓνας περιεργός διχασμός στήν Ἰφιγένεια. Θαυμάζει τήν εὐγενική φύση τοῦ Ὀρέστη καί μέ ἐπαγγελματική ἀπάθεια ἀποδέχεται τήν πρότασή του. Αὐτό πού τήν ἀπασχολεῖ εἶναι νά βρεῖ ἓναν ταχυδρόμο.
- στ. 671** Τραγική εἰρωνεία. Γιά τό κοινό τά πράγματα ἔχουν φτάσει στό ἀδιέξοδο.

- στ. 729** Ὁ Εὐριπίδης δέχεται τὴν πληροφορία ἑνὸς μύθου πῶς ὁ Πυλάδης παντρεύτηκε τὴν Ἥλέκτρα.
- στ. 734** Ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, ὁ Πυλάδης εἶναι ὁ ὀρθολογιστῆς τῆς δυάδας. Πρόσεξε τὴ σοβαρὴ ἐπιχειρηματολογία του. *Σύγκρινε τὴν ὑποκειμενικὴ καὶ τὴν ἀντικειμενικὴ ἐπιχειρηματολογία τῶν δύο φίλων, σὴ συνέχεια.*
- στ. 782** Οἱ ἐπιστολὲς γράφονταν πάνω σὲ σανίδες ποῦ διπλωναν καὶ σφραγίζονταν.
- στ. 784** Ἡ λαχτάρρα τῆς δὲν ἐμποδίζει τὴ γυναικεία τῆς καχυποψία νὰ λειτουργήσει.
- στ. 792** Ὁ ὄρκος εἶχε μεγάλο κύρος. Παράβαση ὄρκου ἐπέσυρε γιὰ τὸν ἐπίορκο τὴν ὀργὴ τῶν θεῶν.
- στ. 813** Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σκεφτοῦμε πῶς μέσα σὲ τέτοιο ψυχολογικὸ κλίμα ἔχουν ὅλα τὰ πρόσωπα μιά τόσο λογικὴ διαύγεια, ὥστε νὰ σκέπτονται τόσες νομικὲς διαδικασίες.
Συνδύασέ το μέ τὴν τεχνικὴ τοῦ Εὐριπίδου νὰ παρατείνει τὴν ἀγωνία τοῦ κοινοῦ, τῶν θεατῶν.
- στ. 820** Προσέξτε πόσο τεχνικὰ ὁ Εὐριπίδης βρίσκει λογικὸ τρόπο νὰ προχωρήσει τὴν ἀναγνώριση.
- στ. 863** Οἱ ἱερεῖς ἦταν ἱερά πρόσωπα (ταμπού). Καὶ ἀπαγορευόταν ἀκόμη καὶ νὰ τοὺς ἀγγίξει κοινὸς θνητός.
- στ 873** Ἡ ἀναγνώριση μέσα ἀπὸ σημάδια εἶναι παλιὰ τεχνικὴ. Σύγκρινε τὴν ἀναγνώριση Ὀδυσσεά - Πηνελόπης καὶ τῶν συζύγων σὲ πλῆθος δημοτικῶν τραγουδιῶν.
- στ. 894** Ἡ παρθενικὴ κάμαρα ἦταν ἀπαραβίαστη καὶ προσιτὴ μόνο στοὺς στενοὺς συγγενεῖς. Εἶναι τὸ τελευταῖο καὶ τὸ ἀναμφισβήτητο ἐπιχειρήμα τοῦ Ὀρέστη. *Παρατήρησε πῶς κλιμακώνονται τὰ σημάδια.*
- στ. 906** Ἡ χαρὰ τῆς στιγμῆς ἀπομακρύνει τὴν κρισιμότητα τῶν περιστάσεων.
- στ. 962** Πάλι ὁ ψύχραιμος ὀρθολογισμὸς τοῦ Πυλάδου.
- στ. 973** Δεύτερη ἀναγνώριση.
- στ. 989** Ὁ Μενέλαος ἐγίνε τοποτηρητῆς τοῦ θρόνου.
- στ. 1001** Ἄλλο ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνα.
- στ. 1003** Ὁ Ἄρειος Πάγος (ὁ βράχος τοῦ Ἄρη).

Ἐπιδαύρια 1958 «Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις». Ὁ Θάναος Κωτσόπουλος (Ὀρέστης).

στ. 1018 Ὁ μητροκτόνος ἦταν μολυσμένος καί τόν ἀπομάκρυναν ἀπό τίς οικογενειακές ἐστίες.

στ. 1020 Ὁ Εὐριπίδης δίνει ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξήγηση γιά κάποιο ἔθιμο τῆς Ἀττικῆς.

στ. 1029 Καί σήμερα ἡ ψῆφος τοῦ Προέδρου σέ περίπτωση ἰσοψηφίας λογαριάζεται διπλά.

στ. 1032 Οἱ Ἐρινύες ἔγιναν Εὐμενίδες, εὐνοϊκές ἀγροτικές θεότητες, προστάτισσες τῆς Ἀττικῆς γῆς. Ναός τους ὑπῆρχε κάτω ἀπό τήν Ἀκρόπολη, σέ μιά σπηλιά.

στ. 1033 Οἱ Ἐρινύες πού διαχώρησαν τή θέση τους εἶναι εὐρημα τοῦ Εὐριπίδη, γιά νά στηριξοῦν τή μετάβαση, στή χώρα τῶν Ταύρων, τοῦ Ὀρέστη.

στ. 1037 Αὐτοκτονία μέσα στό ναό ἦταν συγγνή πράξη. Ὁ Ὀρέστης ἀπειλεῖ νά μολύνει τό ναό κι ἔτσι ἐκβιάζει λύση.

στ. 1055 Βασική ἰδέα στήν τραγωδία πῶς τά δεινά εἶναι κληρονομικά μεταβιβάζονται ἀπό γενιά σέ γενιά. *Πβ. προπατορικό ἀμάρτημα.*

στ. 1077 Συζήτησε τό θέμα τῆς θέσης πού εἶχε ἡ γυναίκα στήν κοινωνία. *Πῶς οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες ἀντιμετώπιζαν τό πρόβλημα;*

στ. 1087 Ἄλλη νύξη γιά τίς ἀντιφάσεις πού ὑπάρχουν στίς ἀποφάσεις τῶν θεῶν.

στ. 1093 Σχολίασε τήν εὐκολία μέ τήν ὁποία προτείνει τή λύση τοῦ φόνου ὁ Ὀρέστης.

στ. 1102 Εἶναι σημαντικό πῶς τίς πρωτοβουλίες σ' αὐτό τό δρᾶμα τίς ἔχει πάντα ἡ Ἰφιγένεια. Τό μυαλό της γεννᾷ συνεχῶς ἰδέες.

στ. 1104 Ἡ φράση περιέχει κυνικότητα. Ὁ σκοπός ἀγιάζει τά μέσα.

στ. 1122 Ἡ Ἰφιγένεια ἐπιστρατεύει τήν ἀπάτη καί χρησιμοποιεῖ ὡς μέσο τίς ἱερές συνήθειες τοῦ τόπου. *Τί διαφορετικό ἔκανε ὁ Ὀδυσσεύς, ὅταν σχεδίασε τόν ἐρχομό της στήν Αὐλίδα μέ πρόσχημα τό γάμο; Ξανασχολίασε τή μετάπτωση τοῦ θύματος σέ θύτη.*

στ. 1140 Ποιά εἶναι τά ὅρια τῆς ἐχεμύθειας;

στ. 1145 Τρόπος ἰκεσίας.

στ. 1164 Ἄρτεμη καί Ἀπόλλωνας ἦταν ἀδέρφια. Ἡ Ἰφιγένεια ἐπικαλεῖται τή βοήθεια τῆς πρώτης, ὥστε νά ἔχουν κύρος οἱ ἀποφάσεις τοῦ δευτέρου.

Γενικά σχόλια:

- α) *Νά καταγράψετε με λεπτομέρειες όλες τις ψυχικές διακυμάνσεις των τριών προσώπων του έπεισοδίου.*
- β) *Βρές στους μονολόγους του έπεισοδίου τις επιδράσεις που δέχτηκε ο Εύριπίδης από τη ρητορική τής εποχής του.*

Δεύτερο Στάσιμο

- στ. 1170** Δές λεξικό.
- στ. 1178** Θεά του τοκετού.
- στ. 1186** Τό ιερό πουλί του ἼΑπόλλωνα.
- στ. 1201** Ἡ ἀλλαγή τής τύχης εἶναι ἡ οὐσία τής τραγικότητας τοῦ ἀνθρώπου. *Συζητήσε τό θέμα.*
- στ. 1206** Ἡ σύριγγα, ἐφεύρεση τοῦ Πάνα· συστοιχία ἄνισων καλαμιῶν δεμένων μέ κερί. Κατασκευάζεται καί σήμερα ἀπό τούς βοσκούς.
- στ. 1207** Γιά νά συντονίζεται ἡ κίνηση τῶν κουπιῶν ὑπῆρχε ὁ τριηραύλης πού κρατοῦσε μέ σύριγγα τό ρυθμό συνοδεύοντας τό τραγούδι τῶν κωπηλατῶν.
- στ. 1218** Ὁ χορός ἐπιθυμεῖ νά ἔχει φτερά. *Θυμήσου ἀνάλογη ἐπιθυμία στό δημοτικό τραγούδι «νά ἔμουν πουλί νά πέταγα».*
- στ. 1227** Σύγκρινε τήν εἰκόνα πού ποθεῖ ὁ χορός μέ τίς σημερινές συνήθειες στά πανηγύρια, ὅπου, ὅταν οἱ κοπέλες σέρνουν τό χορό, ἡ ὀμήγυρη κερνά τά ὄργανα.

Τρίτο έπεισόδιο

- στ. 1241** Καί σήμερα «φτύνουν», γιά νά ἀποτρέψουν κάποιο κακό. *Τί λένε;*
- στ. 1245** Ἡ ἴκφιγένεια χρησιμοποιεῖ συνηθισμένα «θαύματα». Ἡ εἰκόνα ἀπό ἀποτροπιασμό γύρισε πάνω στό βάθρο τής. *Παράβαλε τό δημοτικό ἱστορικό τραγούδι «Τῆς ἹΑγία-Σοφιάς», ὅπου ἡ Δέσποινα τaráχτηκε μήπως τῆ μαγαρίσουν οἱ ἀλλόθρησκοι.*
- στ. 1254** Σκληρό σχόλιο τοῦ Εύριπίδη γιά τό περιεχόμενο τῶν μύθων. *Κράτησε αὐτό τό σχόλιο γιά μιά γενική ἐκτίμηση τοῦ ἔργου.*
- στ. 1273** Ἡ σύγχρονη συνήθεια ζητάει καθαρισμό στά «σαράντα κύματα».

στ. 1278 Είναι σημαντικό νά διαπιστώνουμε πώς ή διακριτικότητα του Θόα άποπνέει μιά βαθιά πίστη. Καί ή εύπιστία του άποτέλεσμα τέτοιας πίστης είναι.

στ. 1292 Άπευθύνεται σέ κάποιον άκόλουθό του.

στ. 1301 Είναι έτοι τεχνικά φτιαγμένη αύτή ή σκηνή, ώστε τό «άμποτε» του Θόα έρχεται φυσικό. Άκόμη καί αύτός άθελά του συντείνει στήν έπιτυχία. Ά εύχή ή ή κατάρα μέ μιά άλλη εύχή ή κατάρα έξουδετερώνεται.

στ. 1304 Θά γίνει στό γιαλό όμοιοπαθητική τελετή μαγείας. Τό όμοιο μέ τό όμοιο άντιμετωπίζεται. Αίμα μέ αίμα.

στ. 1305 Ά Ο Εύριπίδης έμμέσως ύποδεικνύει τή σκηνοθεσία. Στή σκηνή θά παρελάσει όλόκληρη θρησκευτική λιτανεία.

στ. 1209 Δές άνάλογες σημερινές προλήψεις.

στ. 1313 Ά Αναφέρεται στήν κατοικία πού θά έξασφαλίσει στήν Άττική.

Γενικό σχόλιο:

Έρεύνησε άνάλογα τεχνάσματα άπό τήν ιστορία καί τό δημοτικό τραγούδι. Τό τέχνασμα του Θεμιστοκλή, γιά νά μαζέψει χρήματα πριν τή ναυμαχία στή Σαλαμίνα (Γιλούταρχος): τό τέχνασμα μέ τό όποίο πάρθηκε τό «Κάστρο πής Άωριάς».

Τρίτο Στάσιμο

στ. 1325 Στους Δελφούς.

στ. 1342 Ά Γή ίδρυσε στους Δελφούς όνειρομαντείο πού συναγωνίζοταν τους πυθικούς χρησμούς. Περίφημο όνειρομαντείο ύπήρχε καί στήν Άπίδαυρο.

στ. 1354 Τό επίθετο, άναφορά στά κέρδη των ιερέων, άνατρέπει κατά τόν άγαπημένο τρόπο του Εύριπίδη τόν ύμνητικό χαρακτήρα του χορικού.

στ. 1357 Ά Ο Άπόλλωνας όνομαζόταν καί Λοξίας, γιατί έδινε λοξούς, δηλ. διφορούμενους χρησμούς.

Έξοδος

στ. 1370 Ά Χορός μετέχει στή δράση καί πιστός στήν ύπόσχεσή

του, δίνει παραπλανητικές πληροφορίες στον αγγελιοφόρο.

στ. 1379 Τό χτυπητήρι τῆς πόρτας. *Σημειώστε πόσες λεπτομέρειες φόρτωνε τό σκηνικό ὁ Εὐριπίδης.*

στ. 1401 Ἡ ἀφέλεια τοῦ Θόα εἶναι συγκινητική.

στ. 1405 Ὠραία δικαιολογία, γιά νά γίνει δραματουργικά καί φυσικά δεκτὴ ἢ μακριά ἀφήγηση τοῦ αγγελιοφόρου.

στ. 1438 Ἐξοχή καί ρεαλιστικὴ περιγραφή ἀπόπλου. Ὁ Εὐριπίδης στὴν ἀγαπημένη του Σαλαμίνα θά εἶχε παρακολουθήσει πολλές φορές ἀνάλογες ἐτοιμασίες τῶν ναυτικῶν.

στ. 1510 Ὁ αγγελιοφόρος ὑπαινίσσεται κάποια συγγένεια τῶν Ταύρων μέ τούς Τρῶες.

στ. 1535 Ἡ Ἀθηνᾶ ἐμφανίζεται μέ τὴ μηχανή. Ὁ Εὐριπίδης ἔκανε κατάχρηση αὐτοῦ τοῦ σκηνοῦ μέσου. Συνήθως οἱ ἐπεμβάσεις τῶν θεῶν στά ἔργα του, μ' αὐτό τὸν τρόπο, εἶναι καί δραματουργικά μηχανιστικές. Ἐμφανίζονται οἱ θεοὶ σέ μιά στιγμή δραματικοῦ ἀδιέξοδου καί κατά τρόπο αὐθαίρετο δίνουν λύσεις.

στ. 1562 Ξαναθυμίζουμε τὴ γοητεία πού ἀσκοῦσαν στὸν Εὐριπίδη οἱ ἐτυμολογικὲς ἐρμηνεῖες.

στ. 1564 Τό ἔθιμο δέν πορεῖ νά καταργηθεῖ. θά πάρει ὅμως συμβολικὸ χαρακτήρα. Ὁ Εὐριπίδης ἐξηγεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων μιά τελετὴ, πού γνῶριζαν οἱ θεατὲς του.

στ. 1589 Ἡ προσαρμογὴ τοῦ Θόα στὶς θεϊκὲς ἐντολές εἶναι ἀξιοσημείωτη. *Σύγκρινε τὴ στάση του μέ τίς ἀμφιβολίες τοῦ Ὀρέστη ἀντιπαραθέτοντας τούς δύο κόσμους πού ἐκπροσωποῦν.*

στ. 1609 Σ' αὐτοὺς τούς στίχους ὁ χορὸς ἐπικαλεῖται τὴ Νίκη γιά νά κερδίσει ὁ ποιητὴς τό βραβεῖο. Μ' αὐτοὺς τούς στίχους τελειώνουν κι ἄλλες τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη. *Πῶς κρίνεις τό γεγονός ὡς κολακεία στοὺς κριτὲς ἢ ὡς μιά ἔμμεση ὑπόδειξη τοῦ ποιητὴ πῶς ὅλα αὐτά πού προηγήθηκαν ἦταν θέατρο, δηλ. μίμηση πράξης;*

Γενικό σχόλιο:

Συσχέτισε τό ἦθος τῆς Ἰφιγένειας καί τοῦ Ὀρέστη· σύγκρινέ τα μέ τό ἦθος τοῦ Θόα. Βλέπεις εἰρωνικὴ διάθεση στὸν τρόπο μέ τὸν ὁποῖο μεταχειρίζεται τό Θόα.

ΛΕΞΙΚΟ

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Α -

Ἀγαμέμνωνας: (δῆς Τανταλίδες).

Ἄδης: α) Ὁ θεός τοῦ κάτω κόσμου, γιός τοῦ Κρόνου καί τῆς Ρέας. Μετά τήν τιτανομαχία, ὅπου πολέμησε φορώντας τήν κυνή, περικεφαλαία πού τόν ἔκανε ἀόρατο, τοῦ ἔπασσε στόν κληρο τό βασιλεῖο τῶν νεκρῶν. Ἄρπαξε τή θυγατέρα τῆς Δήμητρας Περσεφόνη καί τήν ἔκανε γυναίκα του. Στεῖρο ζευγάρι, ἔχει βοηθούς του τίς Κήρες καί τίς Ἐρινύες πού τίς στέλνει στή γῆ ὡς τιμωρούς ἤ ὡς ψυχοπομπούς. β) Ὁ τόπος τῶν νεκρῶν· σκοτεινός, ἀραχιασμένος, κάτω ἀπό τή γῆ ἤ στά πέρατά της. Οἱ νεκροί μεταφέρονται ἐκεῖ ἀπό τόν Ἑρμῆ σ' ἓνα λιβάδι μέ ἀσφοδίλια, σκιές, χωρίς φωνή καί νοῦ. Ἡ περιγραφή τοῦ Ἄδη διαφέρει ἀπό ἐποχή σέ ἐποχή. Ἀκόμη ἀλλιῶς τόν βλέπουν οἱ ποιητές καί οἱ φιλόσοφοι καί ἀλλιῶς τόν πλάθει ἡ λαϊκή φαντασία.

Ἀδράστεια: Θυγατέρα τοῦ Δία καί τῆς Ἀνάγκης ἢ τῆς Νύχτας. Θεά τῆς ἐκδίκησης, τῆς τιμωρίας πού ἔρχεται νά ἀποκαταστήσει τή διαταραγμένη ἰσορροπία.

Ἀθηνᾶ: Κόρη τοῦ Δία· γεννήθηκε πάνοπλη ἀπό τό κεφάλι του. Θεά τῆς πολεμικῆς τεχνικῆς, τῆς μαστοριᾶς καί τῆς ἐφευρετικότητας. Ἀρίστευσε στήν τιτανομαχία. Τό μένος της στόν Τρωικό πόλεμο, στόν ὁποῖο βοήθησε ἀπροκάλυπτα τούς Ἕλληνες, ἦταν τέτοιο, ὥστε ἔφτασε νά τραυματίσει τόν Ἄρη καί τήν Ἀφροδίτη. Τιμώρησε ἀλύπητα τήν ὑφάντρα Ἀράχνη, γιατί καυχῆθηκε πῶς τήν ξεπερνοῦσε στήν τέχνη τοῦ κεντήματος. Αὐτή ἐφεῦρε τόν αὐλό. Προστάτευε τούς κατασκευαστές ὀπλων καί ἐργαλείων. Συμπαραστάθηκε ὡς τό τέλος στόν πολυμήχανο Ὀδυσσεά.

Κέρδισε ἀπό τόν Ποσειδῶνα στόν ἀγῶνα γιά τήν προστασία τῆς Ἀθήνας καί ἔγινε πολιοῦχος τῆς Πόλης. Συνδέθηκε μέ τούς μύθους τῆς Ἀττικῆς καί τή γενιά τοῦ Κέκροπα κι ἔδωσε τό ὄνομά της στήν Ἀθήνα. Ὁ Παρθενῶνας ἦταν ναός πρός τιμήν της.

Ἡ ἐμφάνισή της στήν «Ὁρέστεια», στόν «Αἴαντα» καί στήν «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» ἀποδειχνεῖ τήν ποικιλία τῶν ἀρμοδιοτήτων

πού της είχε αναγνωρίσει ή αρχαία σκέψη. Προέδρευσε στο δικαστήριο του Ἄρειου Πάγου, ὅπου μέ τήν ψηφο της ἀθώωθηκε ὁ Ὀρέστης.

Αἴτνα: Τό γνωστό, ἀκόμη καί σήμερα ἐνεργό, ἠφαιστειο τῆς Σικελίας. Στή θεομαχία κάτω ἀπ' αὐτό θάφτηκε ὁ Τυφώνας. Λέγεται πώς ὁ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆς προσπαθώντας νά τό μελετήσει ἔπεσε μέσα στόν κρατήρα του. Ὁ Αἰσχύλος αὐτοεξόριστος στή Σικελία εἶναι πιθανό νά εἶδε μία ἀπό τίς ἐκρήξεις του καί τήν ἐμπειρία του μετέφερε στήν τελική εικόνα τοῦ Προμηθέα.

Ἄλεις: Πολλές παραθαλάσσιες τοποθεσίες. Ἡ λέξη σημαίνει ἀλυκές. Ἐδῶ πρόκειται γιά τίς Ἀραφηνίδες Ἄλεις, στή σημερινή Ἀλυκή τῆς Ραφήνας, μικρό λιμάνι στά Μεσόγεια τῆς Ἀττικῆς, κοντά στή Λούτσα καί στή Βραυρῶνα.

Ἀμαζόνες: Μυθικό ἔθνος πολεμικῶν γυναικῶν. Πολυθρύλητη εἶναι ἡ συμμετοχή τους στό πλευρό τῶν Τρώων, ὅπου ὁ Ἀχιλλέας μονομαχώντας σκότωσε τή βασίλισσά τους Πενθεσίλεια. Παραδίνεται ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλῆ ἐναντίον τους καί ἐπιδρομή Ἀμαζόνων στήν Ἀττική. Διάσημες καί στή λογοτεχνία ἀμαζόνες ἦταν ἡ Ἴππολύτη καί ἡ Ἀντιόπη πού συνδέθηκαν μέ τό Θηρᾶ.

Ἀμφίονας: Γιός τοῦ Δία καί τῆς κόρης τοῦ Ἀσωποῦ Ἀντιόπης. Δίδυμος ἀδελφός τοῦ Ζήθου. Ἐκτίσαν μαζί τά τείχη τῆς Θήβας. Ἦταν ἰκανός μουσικός ἀλλά ἡ μαστοριά του στήν τειχοποιία ἔφτανε τή φήμη του ὡς τήν Ἰλλυρία. Ἦταν μία τοπική βοιωτική μορφή ἥρωα.

Ἀνάγκη: Νεώτερη προσωποποίηση ταυτίζεται καί μέ τήν Ἀδράστεια (βλ. λ.). Γυναίκα τοῦ Χρόνου, γέννησε τόν Αἰθέρα, τό Χάος καί τό Ἐρεβος (σκοτάδι).

Ἀντιγόνη: (δές Λαβδακίδες)

Ἀπόλλωνας: Γιός τοῦ Δία καί τῆς Λητώς, γεννήθηκε μαζί μέ τή διδυμη ἀδελφή του Ἄρτεμη στή Δήλο ἀπό τήν κυνηγημένη μητέρα του κάτω ἀπό ἕνα φοινικόδεντρο. Ἡ Λητώ καταδιώκταν ἀπό τήν Ἥρα καί δέν ἔβρισκε τόπο νά γεννήσει, γιατί αὐτό ἦταν ἀπαγορευμένο ἀπό τή ζηλιάρα θεά. Ἡ Δήλος βγήκε ἀπό τή θάλασσα καί πρόσφερε στήν ἑτοιμόγεννη τόπο.

Θεός τοῦ ἡλίου καί τοῦ φωτός· προστάτης τῆς μουσικῆς καί τῆς

μαντικής τέχνης. Λατρευόταν ακόμη ως καθαρτής, ως εξολοθρευτικής με πολλά όνόματα Φοῖβος, Λοξίας, Σμινθέας, Τρομερός τοξότης, ἐπιδέξιος αὐλητής καί λυράρης.

Σκότωσε τὸ δράκοντα Πύθωνα στὸν ὄμφαλό τῆς γῆς καί ἐκεῖ ἴδρυσε τὸ μαντεῖο του (Δελφοί). Οἱ μῦθοι γύρω ἀπὸ τὸν Ἴ Απόλλωνα εἶναι ἄπειροι καὶ γεμάτοι γοητευτικὴ φαντασία.

Ἰ Υπερασπίστηκε στὸν Ἄρειο Πάγο τὸν Ἰ Ορέστη δίνοντας μάχη μετὰ τὴν Ἰ Ερινύες.

Ἄργος (ὄ): Ὁ Πανόπτης. Τέρας μετὰ μύρια μάτια ἢ μετὰ τέσσερα (δύο ἔμπρός, δύο πίσω) ἢ ἀκόμη καὶ μονόφθαλμος. Ὁ Αἰσχύλος προτιμᾷ τὴν πρώτη ἐκδοχή. Βοσκός, γελαδάρης, πολυόμματος· στάλθηκε ἀπὸ τὴν Ἰ Ἡρα νὰ παρακολουθεῖ τὴν Ἰ Ἰώ. Ἰ Αργυπνος, ἀφοῦ μπορῶσε νὰ κοιμᾶται μετὰ τὰ μισὰ του μάτια ἀνοιχτά, ἀποκοιμήθηκε τελείως ἀπὸ τὴ μουσικὴ τοῦ Ἰ Ερμῆ, ποῦ ἔστειλε ὁ Δίας, καί θανατώθηκε.

Ἄργος (τό): Πόλη τῆς Πελοποννήσου στὴν ὀμώνυμη πεδιάδα. Πρωτεύουσα τῶν βασιλιάδων τῆς Μυκῆνας, μετὰ τὴν ὅποια συνήθως ταυτίζεται. Γνώρισε μεγάλη ἀκμὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας.

Ἄρης: Ἐνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα θεοὺς. Γιὸς τοῦ Δία καὶ τῆς Ἰ Ἡρας. Στὶς μάχες τὸν ἀκολουθοῦν ὁ Δεῖμος καὶ ὁ Φόβος. Λατρευόταν ἰδιαίτερα στὴ Θεσσαλία καὶ στὴ Σκυθία ἀλλὰ ἡ λατρεία του ἐκεῖ διέφερε σημαντικὰ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ.

Ἄρτεμη: Κόρη τοῦ Δία καὶ τῆς Λητῶς (βλ. λ. Ἰ Απόλλωνας). Θεὰ τῆς Σελήνης βασιλεύει στὰ σκοτεινὰ δάση, παρθένα καὶ ἄγρια. Θεότητα τῆς φύσης πρὶν αὐτὴ καλλιεργηθεῖ. Θεὰ τοῦ τοκετοῦ, τοῦ κυνηγιοῦ (Δίκτυννα), τῶν νεκρῶν (Ἰ Ἐκάτη).

Ἰ Ἐχει Ἰ Ἀσιατικὴ καταγωγή καὶ ἡ λατρεία τῆς συνδέεται μετὰ σκοτεινὲς τελετές καὶ ἀνθρωποθυσίες (χώρα τῶν Ταύρων). Στὴν Ἰ Ἑλλάδα λατρεύεται ὡς σεμνὴ παρθένα καὶ θεὰ τῆς ἀγνότητος (δῆς Βραυρώνα).

Ἄτλαντας: (δῆς Τιτάνες).

Ἄτρέας: (δῆς Τανταλίδες).

Ἄτρεῖδες: (δῆς Τανταλίδες).

Αὐλίδα: Βοιωτικὴ πόλη στὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο κοντὰ στό στενὸ τοῦ

Ευρίπου. Από κεί ξεκίνησε η έκστρατεία για την Τροία μετά τη θυσία της Ιφιγένειας. Υπήρχε εκεί υπέροχος ναός της Ἄρτεμης, πού λέγεται πώς ἴδρυσε πρὸς τιμὴν της ὁ Ἀγαμέμνονας.

Ἀχιλλέας: Γιὸς τοῦ Πηλέα, βασιλιὰ της Φθίας καὶ της Νηρηίδας Θέτιδας. Βυθίστηκε ἀπὸ τὴ μητέρα του στὰ νερά της Στύγας καὶ ἐγίνε ἀθάνατος σ' ὅλο του τὸ κορμί ἐκτός ἀπὸ τίς φτέρνες (ὑπάρχουν κι ἄλλες παραλλαγές τοῦ μύθου). Ὁ ἰδανικός ἥρωας τοῦ ὀμηρικοῦ ἔπους. Χωρὶς νὰ τὸ ξέρει, χρησιμοποιήθηκε τὸ ὄνομά του ὡς ὑποψήφιου γαμπροῦ ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεύα, γιὰ νὰ μεταφερθεῖ ἡ Ιφιγένεια στὴν Αὐλίδα γιὰ τὴ θυσία.

- Β -

Βάκχος: (δὲς Διόνυσος).

Βορέας: Ἐνας ἀπὸ τοὺς τέσσερις ἀνέμους. Γιὸς της Ἥως καὶ τοῦ Τιφώνα. Μὲ τὰ ἀδέρφια του Νότο, Ζέφυρο καὶ Εὖρο ζοῦσε σὲ σπηλιές της Θράκης καὶ ἦταν ὁ δυνατώτερος. Στὴν Ἑλλάδα λατρεύεται ὡς θεὸς μέ ναούς, μετὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη. (δὲς ἐπίσης λ. Φινειῖδες).

Βραυρώνια: Μιά ἀπὸ τίς 12 ἀρχαῖες πόλεις της Ἀττικῆς στὴν περιοχή πού λεγόταν Παραλία ἢ Ἀκτὴ. Ἀνῆκε στὴν Αἰγιίδα φυλὴ. Στὴ Βραυρώνια ὑπῆρχε ναὸς της Βραυρωνίας Ἀρτέμιδας. Τὸ ἀγαλμά της ἔφερε ὁ Ὀρέστης ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ταύρων κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἀπόλλωνα. Πρὸς τιμὴν της γίνονταν κάθε πέντε χρόνια τὰ Βραυρώνια. Ἡ τελετὴ ὑποχρέωνε νὰ ἀφιερωθοῦν στὴ θεὰ Ἀρχηγέτιδα δέκα μικρὰ κορίτσια 5 - 10 ἐτῶν πού παρέμεναν ἐκεῖ ὡς τὸ γάμο τους. Οἱ ἀφιερωμένες προσέρχονταν στὸ ναὸ μέ κροκωτὸ φόρεμα καὶ λέγονταν «ἄρκοι» (ἀκροῦδες). Ἡ παράδοση ἔλεγε πὼς στὸν τόπο δύο ἀδέρφια σκότωσαν ἀρκούδα καὶ ἡ Ἄρτεμη θύμωσε στέλνοντας λοιμὸ στὴν Ἀθῆνα. Ἡ τελετὴ καθιερώθηκε, γιὰ νὰ ἐξευμενιστεῖ ἡ θεὰ.

Σήμερα στὸν τόπο ὑπάρχουν ἐρείπια καὶ σημαντικό μουσεῖο, ὅπου βλέπει κανένας πῆλινα ἀφιερῶματα πού εἰκονίζουν ἀρκουδίτσες.

- Γ -

Γῆ (Γαῖα): Μιά ἀπὸ τίς ἀρχαιότατες θεότητες. Θεοποίηση της

γής, τοῦ πλανήτη. Σύζυγος τοῦ Οὐρανοῦ. Ρέα εἶναι ἄλλο ὄνομα μέ τό ὅποιο ταυτίστηκε. Παιδιά της ἦταν οἱ Ἑκατόγχειρες, οἱ Τιτάνες, οἱ Γίγαντες, οἱ Κύκλωπες, ὁ Τυφώνας, ὁ Νηρέας, ὁ Φόρκυς. Οἱ μῦθοι της διαφέρουν ἀπό λαό σέ λαό καί στήν Ἑλλάδα ἀπό τόπο σέ τόπο.

- Δ -

Δανάη: Κόρη τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἄργους Ἀκραιοῦ, πού πήρε χρησμό πώς, ἂν ἡ κόρη του γεννήσει γιό, θά σκοτώσει τόν παππού του. Ὁ Ἀκραιοῦς φυλάκισε τή Δανάη σέ χάλκινο δωμάτιο, ἀλλά ὁ Δίας μέ τή μορφή χρυσῆς βροχῆς εἰσχώρησε καί ἡ κόρη γέννησε τόν Περσεά. Ὁ Ἀκραιοῦς πήρε κόρη καί ἐγγονό, τούς ἔβαλε σέ κιβώτιο καί τούς ἐρίξε στή θάλασσα.

Δῆλος: Νησι τῶν Κυκλάδων. Ἐκεῖ ἡ Λητώ γέννησε τόν Ἀπόλλωνα καί τήν Ἄρτεμη. Ἐπειδή ἦταν στήν ἀρχή ἀδηλος (ἀφαντῆ, κρυμμένη μέσα στή θάλασσα), ὅταν ἀναδύθηκε ὀνομάστηκε Δῆλος (φανερή).

Δηώ: Ἄλλο ὄνομα τῆς θεᾶς Δήμητρας. Μ' αὐτό μεταμορφωμένη σέ θνητή ἐμφανίστηκε στους ἀνθρώπους ψάχνοντας νά βρεῖ τή χαμένη κόρη της Περσεφόνη πού εἶχε ἀρπάξει ὁ Πλούτωνας (Ἄδης).

Δίας: Ὁ πρῶτος τῶν θεῶν πατέρας θεῶν καί ἀνθρώπων. Γιός τοῦ Κρόνου σῶθηκε κρυφά στό κρητικό Δικταῖο ἀντρο, ὅπου τράφηκε ἀπό τήν κατσίκα Ἀμάλθεια. Σύζυγος τῆς Ἥρας καί πατέρας πολλῶν θεῶν καί ἡμίθεων ἀπό πλῆθος θεές καί θνητές. Ἀνέτρεψε τόν Κρόνο μέ τή βοήθεια τῶν Τιτάνων καί μετά τήν νίκη του μοίρασε μέ σωστή κρίση ἀποκλειστικές ἀρμοδιότητες στους ἄλλους θεούς.

Στήν ἀρχαία τραγωδία συχνά παίρνει τή διάσταση μιᾶς μονοθεϊστικῆς ὀντότητας.

Δίκη: Παμπάλαιη θεότητα τῆς τιμωρίας καί τῆς ἐκδίκησης, ἡ ὁποία ἀντικατέστησε τή Θέμιδα. Ἐπενέβαινε γιά νά ἀποκαταστήσει τήν ἰσορροπία, ὅταν αὐτή εἶχε διαταραχτεῖ εἴτε στό φυσικό εἴτε στό ἀνθρώπινο ἐπίπεδο. Ἦταν τυφλή καί κρατοῦσε τή ζυγαριά.

Διόνυσος: Στήν ἐλληνική μυθολογία γιός τοῦ Δία καί τῆς κόρης τοῦ Καδμοῦ Σεμέλης. Ὄταν ἡ Θηβαία ἀρχοντοπούλα ἦταν ἐγκυος, ἡ Ἥρα ζηλεύοντας τήν προκάλεσε νά ζητήσει ἀπό τό Δία, σάν ἀπόδειξη

τῆς ἀγάπης του, νά τῆς φανερωθεῖ μέ τό ἀληθινό του πρόσωπο. Μὲ ὅλες τίς ἀντιρρήσεις ἐκείνου ἐπέμενε καί, ὅταν τῆς ἐμφανίστηκε ὡς κεραυνός, τὴν κατέκαψε. Ὁ Δίας διέσωσε τό ἔμβρυο στό μηρό του. Ἀπ' ἐκεῖ γεννήθηκε ὁ Διόνυσος.

Δίρη: Ποτάμια θεότητα, νύμφη τῆς βοιωτικῆς παράδοσης. Σκοτώθηκε ἀπό τόν Ἄμφιονα καί τό Ζῆθο, τοὺς κτίστες τῶν τειχῶν τῆς Θήβας, ἐπειδὴ ἐπιβουλεύτηκε τὴ ζωὴ τῆς μητέρας τους Ἀντιόπης.

Διόσκουροι: Παιδιά τῆς Λήδας καί τὰ δύο, εἶχαν πατέρα κατὰ μία παράδοση ὁ πρῶτος τόν Τυνδάρω καί ὁ δεύτερος τό Δία, πῆραν ὅμως καί οἱ δύο τὴν προσωνυμία Διόσκουροι. Ἀδέρφια ἀπὸ τὴν ἴδια μητέρα τῆς Ἑλένης, πού ἦταν καί αὐτὴ κόρη τοῦ Δία. Λακωνικὲς θεότητες. Ὁ πρῶτος φοβερὸς δρομέας καί ἰππέας, ὁ δεύτερος τρομερὸς πυγμαίχος. Ἐλαβαν μέρος στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Προστάτες τῶν ναυτῶν καί τῶν πεζοπόρων. Εἶναι ὁ ἀστερισμὸς τῶν Διδύμων.

Δίκτυνα: Προσωνυμία τῆς Ἄρτεμης (βλ. λ.).

Δράκοντας: Φοβερό θηρίο πού μάστιζε τὴν περιοχή τῆς Θήβας· τό σκότωσε ὁ Κάδμος καί ἔσπειρε τὰ δόντια του στὴ γῆ, ἀπ' ὅπου φύτρωσαν οἱ Θηβαῖοι.

Δρύαντας: Πατέρας τοῦ Λυκούργου, βασιλιὰ τῶν Ἡδωνῶν (βλ. λ.).

- E -

Ἐκάτη (ἐνόδια): Θεότητα τῆς νύχτας πού ταυτιζόταν κάποτε μέ τὴν Ἄρτεμη. Ἦταν κυνόμορφη καί προστάτευε τοὺς ὄδοιπόρους τῆς νύχτας. Τῆς ἔκαναν ἀφιερῶματα στὰ τριστράτα.

Ἑλένη: Κόρη τοῦ Δία καί τῆς Λήδας. Γυναίκα τοῦ Μενέλαου. Ἡ αἰτία τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου. Στὴ Λακωνία τιμῆθηκε ὡς θεά.

Ἐρεχθεῖδες: Ὄνομα τῶν Ἀθηναίων, γιατί θεωροῦνταν ἀπόγονοι τοῦ παλαιότατου βασιλιὰ καί ἐπώνυμου ἥρωα τῆς Ἀττικῆς Ἐρεχθέα.

Ἐρινύες: Ὄνομάζονται καί Σεμνές θεές. Παμπάλαιες θεότητες πού τιμωροῦσαν τοὺς κακούργους, ἰδιαίτερα τοὺς μητροκτόνους. Δέν εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τόν ἀκριβῆ ἀριθμὸ τους. Στόν Ὀρέστη τῆς Ἰφιγένειας παρουσιάζονται τρεῖς. Ἐκτελεστικά ὄργανα τοῦ Ἄδη.

Ἑρμῆς: Γιός τοῦ Δία καί τῆς κόρης τοῦ Ἔτλαντα Μαιίας. Γεννήθη-
κε σέ μιά σπηλιά τῆς Κυλλήνης. Θαυματουργός ὡς νήπιος, ἐπιτήδειος
στῆς κλοπῆς καί ἐφευρετικός. Ἀπό τό καύκαλο μιᾶς χελώνας καί τά
ἔντερα βοδιοῦ κατασκεύασε τήν πρώτη λύρα. Τή χάρισε στόν Ἀπόλ-
λωνά καί ὕστερα ἐφεῦρε τή σύριγγα.

Ρωμαλέος, εὐκίνητος καί πανοῦμνος, ἦταν ὁ ἀγγελιαφόρος τῶν
θεῶν καί ἰδιαίτερα τοῦ Δία. Σκότωσε τόν Ἄργον, ὁδήγησε τόν Πρίαμο
στόν Ἀχιλλέα, ἔσωσε τό ἔμβρυο τοῦ Διονύσου, ὅταν κήκε ἡ Σεμέλη.
Αὐτός ὁδήγησε τίς τρεῖς θεές στόν Πάρη, ὅταν μάλωναν γιά τά
πρωτεῖα στό κάλλος.

Προστάτης τῶν ἐμπόρων, γενικά τῆς ἀγορᾶς.

Ἦταν ὁ θεός πού συνόδευε τίς ψυχές στόν Ἄδη.

Ἑρως: α) Ἐνα ἀπό τά τρία ἀρχέγονα στοιχεῖα τῆς Δημιουργίας
μαζί μέ τόν Οὐρανό (χάος) καί τή Γῆ. Εἶναι ἡ δύναμη πού ζωογονεῖ
τά ἄλλα δύο.

β) Γιός τοῦ Ἄρη καί τῆς Ἀφροδίτης ἔχει καί τά ὀνόματα Πόθος, Ἴ-
μερος, Φιλότης.

Ἑτεοκλῆς: (δέξ Λαβδακίδες).

Εὐριπος: Τό στενό ἀνάμεσα στή Βοιωτία καί τήν Εὐβοία. Ἡ παλιρ-
ροιακή κίνηση τῶν νερῶν του ἦταν ἓνα παράδοξο γιά τήν ἀρχαία ἐποχή.

Εὐρώπη: Ἡ ἡπειρος πῆρε τό ὄνομά της ἀπό τήν κόρη τοῦ Φοίνι-
κα τήν ὅποια ἐρωτεύτηκε ὁ Δίας καί μεταμορφωμένος σέ ταῦρο τήν
πῆρε στήν ράχη του καί τήν ὁδήγησε στήν Κρήτη, ὅπου γέννησε τό
Μίνωα, τόν Ραδάμανθυ καί τό Σαρπηδόνα.

Εὐρώτας: Ὁ ποταμός τῆς Λακωνίας πού διέσχισε τήν πεδιάδα τῆς
ἀρχαίας Σπάρτης.

- Η -

Ἡδωνοί: (δέξ Λυκοῦργος).

Ἡλέκτρα: (δέξ Τανταλίδες).

Ἡλιος: Γιός τοῦ Ὑπερίωνα καί ἀδελφός τῆς Ἡώς (Αὐγῆς) καί
τῆς Σελήνης. Οἱ μεταγενέστεροι τόν θεωροῦσαν ἓναν ἀπό τούς Τιτά-
νες.

Ἡρα: Ἀδερφή καί νόμιμη σύζυγος τοῦ Δία, πιστή ἀλλά καί σκληρή

πρός τις γυναίκες που εκείνος αγάπησε. Λατρεύτηκε με διάφορα ονόματα σ' όλη την Ελλάδα, αλλά στο Άργος τιμήθηκε ιδιαίτερα.

Ήσιόνη: Κόρη του Ωκεανού και της Τηθύος. Σύζυγος του Προμηθέα και μητέρα του Δευκαλιώνα.

Ήφαιστος: Γιός του Δία και της Ήρας. Νόμιμος σύζυγος της Αφροδίτης. Θεός της φωτιάς. Προστάτης των σιδηρουργών, των χαλκικών και όλων των τεχνών που χρησιμοποιούν τη φωτιά.

Κατασκεύαζε τον κεραυνό του Δία. Η περιφημη άσπίδα του Αχιλλέα, που περιγράφει ο Όμηρος, τεχνουργήθηκε απ' αυτόν σε μία νύχτα.

- Θ -

Θέμιδα: Τιτανίδα, κόρη του Ουρανού και της Γης. Μητέρα του Προμηθέα. Λατρευόταν ως στοργική μητέρα και θεότητα που μοιραζε τα αγαθά σύμφωνα με τους θεσμούς και το δίκιο. Πρώτη γυναίκα του Δία, είχε την εκτίμηση και της Ήρας.

Θέτιδα: Μιά από τις Νηρηίδες, μητέρα του Αχιλλέα.

Θιέστης: (δές Τανταλίδες).

Θυιάδες: Πιστές ακόλουθοι του Διονύσου, Βάκχες.

- Ι -

Ίακχος: Όνομα του Διονύσου (βλ. λ.).

Ίναχος: Βασιλιάς του Άργους, γιός του Ωκεανού και της Τηθύος. Μετά τον κατακλισμό οδήγησε τους Άργείους στην πεδιάδα που εγκαταστάθηκαν για πάντα μαζεύοντας τα νερά της σε μία κοίτη, που πήρε το όνομά του.

Πατέρας του τέρατος Άργου και της Ίως.

Ίποδάμεια: Κόρη του Οινόμαου (δές Τανταλίδες).

Ίσμηνός: Ποταμός της Βοιωτίας, παραπόταμος του Θεσπιού· ρέει έξω από τη Θήβα.

Ίώ: Κόρη του Ίνάχου (δές σχόλια και περίληψη στον «Προμηθέα Δεσμώτη»).

Εθνικό Θέατρο. «Ιφιγένεια ή έν Ταύρους». 1941. Σκηνοθεσία Τ. Μουζενίδη

Κάλχας: Ο περίφημος μάντης του Τρωικού πολέμου· γιός του Θέστορα. Είχε τό θάρρος νά αντιμετώπιζει τούς δυνατούς. Πρόβλεψε τή διάρκεια του πολέμου. Δυό φορές συγκρούστηκε μέ τόν Ἄγαμέμνονα στήν Αὐλίδα μέ ἀφορμή τήν Ἰφιγένεια καί στήν Τροία μέ ἀφορμή τήν ταπείνωση του ἱερέα Χρύση.

Καπανεάς: Ἀργεῖος ἥρωας. Τολμηρός κατά τήν ἐκστρατεία ἐνάντια στή Θήβα ἀναρριχήθηκε πρῶτος στά τείχη καί καυχήθηκε πώς θά κάψει τήν πόλη ἀκόμη καί παρά τή θέληση τῶν θεῶν. Ὁ Δίας τόν κεραυνοβόλησε ἐπιτόπου.

Κασταλία: Ἡ ἱερή πηγή στους Δελφούς.

Καύκασος: Ὀροσειρά μεταξύ Εὐξεινου Πόντου καί Κασπίας Θάλασσας. Τό φυσικό σύνορο Εὐρώπης - Ἀσίας.

Κιλικία: Χώρα τῆς νοτιοανατολικῆς Μ. Ἀσίας ἀνάμεσα στήν Παμφυλία, τήν Πισιδία, τήν Καππαδοκία καί τή Συρία.

Κλυταιμνήστρα: (δές Τανταλίδες).

Κολχίδα: Χώρα τῆς Καυκασίας σά ἀνατολικά παράλια του Εὐξεινου Πόντου. Στό μῦθο εἶναι γνωστή ὡς ὁ τόπος τῷ χρυσόμαλλου δέρματος καί γιά τό ὅποιο ἐγινε ἡ Ἀργοναυτική ἐκστρατεία.

Πρῶτα ἀναφέρεται ἀπό τόν Αἰσχύλο καί τόν Πίνδαρο. Στοιχεῖα δίνει ὁ Ἡρόδοτος καί περισσότερο ὁ Ξενοφώντας πού τή διέσχισε μέ τούς μύριους.

Κρόνος: Ἐνας ἀπό τούς Τιτάνες (βλ. λ.).

Κύνθος: Βουνό στό νησί Δῆλο.

Κύπρις: Ὄνομα τῆς Ἀφροδίτης ἐπικρατέστερο στόν Ὅμηρο. Τό ὄνομα αὐτό σχετίζεται μέ τήν Κύπρο, ὅπου λατρεύτηκε γιά πρώτη φορά καί, κατά μία παράδοση, ἀναδύθηκε ἀπό τή θάλασσα.

Κωρύκιες μαινάδες: Νύμφες πού κατοικοῦσαν στό Κωρύκιο ἄντρο, σπηλιά στους πρόποδες του Παρνασσού.

Λαβδακίδες: Γενιά τῶν Θηβῶν μέ τραγική ἱστορία. Τροφодότησε τούς τραγικούς ποιητές μέ θέματα.

Γενάρχης ὁ Λάβδακος· ὁ γίος του Λάιος εἶχε σύζυγο τὴν Ἰοκάστη. Ἔνας χρησμός τοῦ μαντείου πρόβλεπε πῶς τὸ παιδί τους, ἂν γεννηθεῖ, θά σκοτώσει τὸν πατέρα του. Ὄταν γεννήθηκε γίος, ὁ Λάιος τὸν παρέδωσε σέ βοσκὸ νὰ τὸν σκοτώσει. Ὁ βοσκὸς τὸν λυπήθηκε καὶ τὸν παρέδωσε σέ ἄλλο βοσκὸ ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Ὁ Οἰδίποδας, γιατί αὐτὸς ἦταν ὁ γίος, μεγάλωσε ὡς θετὸς γίος τοῦ βασιλιᾶ τῆς Κορίνθου Πολύβου. Ὄταν ρώτησε τὴν τύχη του στοὺς Δελφοὺς, ἡ Πυθία τοῦ εἶπε πῶς θά σκοτώσει τὸν πατέρα του καὶ θά πάρει σύζυγο τῆ μητέρας του. Φεύγει μακριὰ ἀπὸ τὴν Κόρινθο καὶ τὸν Πόλυβο, πού θεωρεῖ πραγματικὸ του πατέρα, καὶ ὁδοιπορώντας πρὸς τὴ Θήβα συναντιέται μέ τὸ ἄρμα τοῦ Λαίου. Λογομαχοῦν καὶ τὸν σκοτώνει χωρὶς νὰ γνωρίζει τὴν ταυτότητά του. Φτάνοντας στὴ Θήβα, λύνει τὸ αἰνίγμα τῆς Σφίγγας καὶ γιὰ βραβεῖο παντρεύεται τὴ χήρα Ἰοκάστη. Κάνουν τέσσερα παιδιά τὸν Ἐτεοκλῆ, τὸν Πολυνεϊκῆ, τὴν Ἀντιγόνη καὶ τὴν Ἰσμήνη. Ὄταν πέφτει λοιμὸς στὴ Θήβα καὶ τὸ μαντεῖο ἀποδίδει τὴν αἰτία στό φονιά τοῦ Λαίου, ὁ Οἰδίποδας ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος τίς ἔρρενες. Ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας ὁδηγεῖ τὴν Ἰοκάστη στὴν αὐτοκτονία καὶ τὸν Οἰδίποδα αὐτοτυφλωμένο στὴν ἐξορία. Θά πεθάνει ὕστερα ἀπὸ χρόνια λυτρωμένους στὸν Κολωνὸ τῆς Ἀττικῆς.

Στὸ θρόνο τὸν διαδέχεται ὁ Ἐτεοκλῆς. Ὁ Πολυνεϊκῆς διεκδικώντας τὸ θρόνο καταφεύγει στό Ἄργος, παντρεύεται τὴν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Ἀδράστου καὶ ἐκστρατεύει ἐναντίον τῆς Θήβας. Ἐπειδὴ ἡ πολιορκία δὲν ἀποδίδει, ἀποφασίζεται νὰ μονομαχήσουν οἱ ἐπικεφαλῆς στρατηγοὶ τῶν δύο στρατῶν. Στὴν κύρια πύλη συναντιοῦνται ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνεϊκῆς καὶ πέφτουν νεκροὶ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἄλλου. Βασιλιάς ἀναλαμβάνει ὁ Κρέοντας, ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης. Τὴ συνέχεια τὴ διεκτραγωδεῖ ὁ Σοφοκλῆς στὴν Ἀντιγόνη.

Σχετικές τραγωδίες μέ τὴ γενιά τῶν Λαβδακιδῶν· «Ἐπτά ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου, «Οἰδίπους τύραννος», «Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ» καὶ «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ, «Φοίνισσαι» τοῦ Εὐριπίδη.

Λαέρτης: Πατέρας τοῦ Ὀδυσσεά.

Λάιος: (δὲς Λαβδακίδες).

Λευκοθέα: Θαλασσινὴ θεότητα.

Λῆδα: Γυναίκα τοῦ Τυνδάρω. Μεταμορφωμένος σέ κύκνο ὁ Δίας τῆς γέννησε κατὰ μία παράδοση τὴν Ἐλένη καὶ τὸν Πολυδεύκη.

Λητώ: Μητέρα του Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Ἄρτεμης.

Λοξίας: Ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνα.

Λυκοῦργος: Βασιλιάς τῶν Ἡδωνῶν τῆς Θράκης. Κατασπαράχτηκε ἀπὸ τὸ Διόνυσο, γιατί δέ δεχόταν τὴ θρησκεία του.

- M -

Μεγαρέας: Πρωτότοκος γιὸς τοῦ Κρέοντα καὶ τῆς Εὐρυδίκης. Θυσιάστηκε γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ Θήβα ὕστερα ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ Τειρεσία.

Μενέλαος: (δὲς Τανταλίδες).

Μενοικέας: Πατέρας τοῦ Κρέοντα· τρισέγγονος τοῦ Κάδμου, τοῦ ἰδρυτῆ τῆς Θήβας.

Μοῖρες: Παμπάλαιες θεότητες πού καθόριζαν τὴν τύχη τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ γέννησή του.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει τρεῖς, κόρες τοῦ Δία καὶ τῆς Θέμιδας· τὴν Κλωθῶ, τὴ Λάχεση καὶ τὴν Ἄτροπο.

Πάνω ἀπὸ τίς Μοῖρες ἦταν ἡ Εἰμαρμένη, πού ἀποφάσιζε καὶ γιὰ τοὺς θεούς. Οἱ Μοῖρες ἐκτελοῦσαν διαταγές τοῦ Δία καὶ κατὰ μιά ἄλλη ἐκδοχὴ τοῦ Ἄδη.

Μοῦσες: Κόρες τοῦ Δία καὶ τῆς Μνημοσύνης. Θεότητες πού προστάτευαν τὴν πνευματικὴ δημιουργία. Ζοῦσαν στὰ βουνά τῆς Πιερίας καὶ ἄλλοτε στὸ Βοιωτικὸ Ἐλικώνα. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει 9 μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων φέρονται τὰ βιβλία τῆς ἱστορίας του: Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ἐρατώ, Πολύμνια, Οὐρανία, Καλλιόπη.

Μυκῆνα: Ἡ ἀκρόπολη τοῦ Ἄργους, ὅπου τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων.

- N -

Νηρέας: Γιὸς τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος. Παλιὰ θαλασσινὴ θεότητα.

Νηρηίδες: Πενήντα κόρες τοῦ Νηρέα καὶ τῆς Δωριδας. Μιά ἀπὸ τίς Νηρηίδες ἦταν ἡ Θέτις.

Ὀδυσσεάς: Βασιλιάς τῆς Ἰθάκης. Γιός τοῦ Λαέρτη. Ὁ πολύτροπος ἥρωας τῆς «Ὀδύσσειας» τοῦ Ὀμήρου. Στὴν τραγωδία πάντα παρουσιάζεται ἀπὸ τοὺς ποιητές ὡς πανοῦργος, ραδιοῦργος καὶ ψυχρὸς ὑπολογιστής, ἀπαθὴς στὰ βάσανα τῶν ἀνθρώπων.

Οἰδίποδας: (δῆς Λαβδακίδες).

Οινόμαος: Βασιλιάς τῆς Πίσας στὴν Ἡλεία. Δεινὸς ἀρματοδρόμος

Ὀυρανός: Ἀρχέγονη θεότητα. Σύζυγος τῆς Γῆς. Πατέρας τῶν Τιτάνων

Παλαίμονας: Θαλάσσιος δαίμονας.

Παλλάδα: Ὄνομα τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀττική

Πάνας: Θεὸς τῶν δασῶν ἀρκαδικῆς καταγωγῆς· τὸν φαντάζονταν κατσοικοπόδαρο νά παιζει σὺριγγα.

Πέλοπας: (δῆς Τανταλίδες).

Περσεφόνη: ἡ Κόρη, θυγατέρα τῆς Δήμητρας. Τὴν ἄρπαξε ὁ Ἄιδης καὶ τὴν ἔκανε σύζυγό του. Μὲ διαμαρτυρίες τῆς μητέρας της ὕστερα ἀπὸ παρέμβαση τοῦ Δία τῆς ἐπέτρεπε νά ἀνεβαίνει στὴ γῆ τό μισό χρόνο. Θεότητα τῆς βλάστησης.

Πηλέας: Βασιλιάς τῆς Φθίας. Πατέρας τοῦ Ἀχιλλέα καὶ σύζυγος τῆς Θέτιδας. Στὸ γάμο τους σηκώθηκε ἡ ἀντιδικία τῶν τριῶν θεῶν γιὰ τὰ πρωτεῖα στὴν ὁμορφιά.

Πίσα: Πόλη τῆς Ἡλείας.

Πλούτωνας: (δῆς Ἄδης).

Πόθος: Γιός τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἀδερφός τοῦ ἔρωτα.

Πολυνείκης: (δῆς Λαβδακίδες).

Ποσειδῶνας: Ὁ θεὸς τοῦ ὕγρου στοιχείου. Γιός τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, ἀδελφός τῆς Ἥρας, τοῦ Δία, τοῦ Πλούτωνα, τῆς Ἑστίας καὶ τῆς Δήμητρας. Κυβερνοῦσε τὰ νερά πάνοπλος κρατώντας τὴν τρίαινα πάνω σὸ ἄρμα του ποὺ τό τραβοῦσαν περὶφανα ἄλογα. Ἡ κατοικία του εἶναι στὴ βαθιὰ θάλασσα κάπου κοντὰ στὴν Εὐβοία.

Σέ διαγωνισμούς γιά τήν προστασία ὀρισμένων πόλεων νικήθηκε ἀπό ἄλλους θεούς (ἀπό τήν Ἄθηνά στήν Ἄθηνά, ἀπό τήν Ἥρα στό Ἄργος κτλ.).

Πυθώ: Ἀρχαιοτάτη ὄνομασία τῆς περιοχῆς γύρω ἀπό τόν Παρνασσό· ἡ Φωκίδα, ὅπου τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Πῆρε τό ὄνομα ἀπό τόν Πύθωνα πού σκότωσε ὁ Ἀπόλλωνας (Πυθία, Πύθια).

- Σ -

Σαλμυδησός: Κόλπος στή θρακική παραλία τοῦ Εὐξεινίου πόντου.

Σίπυλος: Βουνό τῆς Φρυγίας, συνέχεια τοῦ Τμῶλου. Γενέθλια γῆ τοῦ Διονύσου, κατά μία παράδοση. Πατριδα τοῦ Ταντάλου.

Στρόφιος: Βασιλιάς τῆς Φωκίδας. Ἀδελφός τῆς Κλυταίμνηστρας. Πατέρας τοῦ Πυλάδῃ. Φιλοξένησε τόν Ὀρέστη μετά τή δολοφονία τοῦ Ἀγαμέμνονα ὥσπου νά ἐνηλικιωθεῖ.

- Τ -

Τάνταλος, Τανταλίδες: Γενιά μέ τραγική ἱστορία. Τροφοδότησε μέ ἄπειρα θέματα τοὺς ποιητές.

Ὁ Τάνταλος, βασιλιάς τῆς Φρυγίας, ἦταν ὁμοτράπεζος τῶν θεῶν· ἔκλεψε ἄμβροσια καί νέκταρ καί ἀποκάλυψε μυστικά τοῦ Δία στοὺς ἀνθρώπους. Γιά νά δοκιμάσει τοὺς θεούς, ἔσφαξε τό γιό του Πέλοπα καί τόν πρόσφερε σέ δεῖπνο. Οἱ θεοὶ ἀντιλήφθηκαν τήν ἀπάτη καί τόν τιμώρησαν σκληρά. Μέσα σ' ἓνα λάκκο μέ νερό στόν Ἄδη θά πεινᾷ καί θά διψᾷ αἰῶνια καί δέ θά μπορεῖ νά πιεῖ τό νερό τοῦ λάκκου πού ὑποχωρεῖ οὔτε νά φάει τοὺς καρπούς, πάνω ἀπό τό κεφάλι του, πού ὑψώνονται, ὅταν ἀπλώσει τό χερί.

Ὁ γιός του Πέλοπας πού οἱ θεοὶ τόν ξανάφεραν ἀρτιμελή στή ζωὴ φεύγει πρὸς τήν Ἑλλάδα καί φτάνει στήν Πίσα, ὅπου κυβερνᾷ ὁ Οἰνόμαος. Ὁ Πέλοπας μετέχει στήν ἄρματοδρομία μέ ἀνταγωνιστὴ τόν Οἰνόμαο καί βραβεῖο τήν κόρη του Ἴπποδάμεια. Μέ τή συγκατάθεσή της καί μέ συνένοχο τόν ἠνίοχο τοῦ βασιλιᾷ Μυρτίλο ἀφαιρεῖ τή σφήνα ἀπό τόν τροχό τοῦ ἄρματος καί προκαλεῖ τό θάνατο τοῦ Οἰνομάου.

Παντρεύεται τήν Ἴπποδάμεια καί κάνουν δύο παιδιά, τόν Ἀτρέα καί τό Θυέστη.

Τά δυό ἀδέλφια φιλονικοῦσαν γιά τό θρόνο, ὅταν ἐμφανίστηκε

στό κοπάδι τοῦ Ἄτρεα ἓνα χρυσόμαλλο ἀρνί, δεῖγμα ἐξουσίας. Ἡ γυναίκα τοῦ Θυέστη Ἀερόπη τό ἔκλεψε καί διεκδικοῦσε τό θρόνο. Ὁ Δίας θύμωσε καί διέταξε τόν ἥλιο καί τὰ ἀστέρια νά ἀλλάξουν δρόμο. Οἱ ὑπήκοοι ἀντιλήφθηκαν τό θεῖο σημάδι καί ἔδωσαν τό θρόνο στόν Ἄτρεα. Ὁ Θυέστης ζήτησε συγχώρηση καί συνδιαλλαγή· ὁ Ἄτρεας ὑποκρίθηκε πώς συμφωνεῖ καί στό δειπνο πού παρέθεσε πρόσφερε στό Θυέστη τὰ παιδιά του σφαγμένα. Ὁ Θυέστης καταράστηκε τή γενιά τοῦ ἀδελφοῦ του καί ἔφυγε μακριά.

Παιδιά τοῦ Ἄτρεα ἦταν ὁ Ἀγαμέμνωνας καί ὁ Μενέλαος. Παντρεύτηκαν δυο ἀδελφές, τήν Κλυταιμνήστρα καί τήν Ἐλένη. Ὄταν ἡ Ἐλένη μέ τήν ἐκούσια ἀπαγωγή της προκάλεσε τόν Τρωικό πόλεμο, ὁ Ἀγαμέμνωνας, ἀρχηγός τῆς ἐκστρατείας, ὑποχρεώθηκε στήν Αὐλίδα νά θυσιάσει τήν κόρη του Ἴφιγένεια. Ἡ Κλυταιμνήστρα κατά τήν ἀπουσία του στόν πόλεμο συζοῦσε μέ τό γιό τοῦ Θυέστη Αἰγιστο καί μαζί μ' αὐτόν σκότωσαν τόν Ἀγαμέμνονα, ὅταν ἐπέστρεψε στή Μυκήνα.

Ἡ κόρη τους Ἡλέκτρα φυγάδευσε τόν ἀνήλικό ἀδελφό της Ὀρέστη στή Φωκίδα, στό θεῖο τους Στρόφιο. Ὄταν ἐκεῖνος ἐνηλικιώθηκε, γύρισε καί μέ δόλο, ὕστερα ἀπό ἐντολή τοῦ Ἀπόλλωνα, σκότωσε τήν Κλυταιμνήστρα καί τόν ἐραστή της.

Ὁ μητροκτόνος κυνηγημένος ἀπό τίς Ἐρινύες καταφεύγει στούς Δελφούς, ὅπου ὁ Ἀπόλλωνας τόν προστάζει νά πάει στήν Ἀθήνα νά δικαστεῖ. Στόν Ἄρειο Πάγο μέ πρόεδρο τήν Ἀθηνα, συνήγορο τόν Ἀπόλλωνα καί κατηγοροῦς τίς Ἐρινύες, ὁ Ὀρέστης ἀθωώνεται μέ ἰσοψηφία.

Τῆ συνέχεια τῆ διεκτραγωδεῖ ὁ Εὐριπίδης στήν «Ἴφιγένεια ἐν Ταύροις». Ἡ «Ὀρέστεια» τοῦ Αἰσχύλου, ἡ «Ἡλέκτρα» τοῦ Σοφοκλή, ὁ «Ὀρέστης» καί οἱ Ἴφιγένειες τοῦ Εὐριπίδη εἶναι τραγωδίες πού ἀντλοῦν τὰ θέματά τους ἀπό τό μῦθο τῶν Τανταλιδῶν ἢ τῶν Πελοπιδῶν ἢ τῶν Ἀτρειδῶν, ὅπως λεγόταν ἡ τραγική αὐτή γενιά.

Τάρταρος: Τόπος τοῦ Ἄδη, ὅπου βασανίζονταν οἱ κακοί. Ἐκεῖ ἦταν καί ἡ φυλακή τῶν νικημένων Τιτάνων, τοῦ Κρόνου κτλ.

Ταῦροι: Κάτοικοι τῆς Ταυρικῆς χώρας, πού βρισκόταν στά παράλια τῆς Κριμαίας.

Τηθύς: Τιτανίδα κόρη τοῦ Οὐρανοῦ καί σύζυγος τοῦ Ὠκεανοῦ.

Τιτάνες: Τά παιδιά του Ούρανοῦ καί τῆς Γῆς. Τά ὀνόματα καί ὁ ἀριθμός τους ποικίλλουν. Ἀναφέρουμε τούς γνωστότερους: Ἰαπετός, Κρόνος, Ρέα, Θέμις, Μνημοσύνη, Τηθύς, Ὠκεάνος, Ὑπερίων· ἀπό τούς νεώτερους ἀναφέρουμε τόν Ἄτλαντα καί τόν Προμηθεά.

Ἐπειδή ὁ Οὐρανός μόλις γεννιοῦνταν τά παιδιά του τὰ ἐκλείνει στόν Τάρταρο, ἡ Γῆ συμφώνησε μαζί τους καί τόν ἐκθρόνισαν. Κύριος τοῦ κόσμου ἐγίνε ὁ Κρόνος πού πήρε γυναίκα του τή Ρέα. Ἀλλά καί αὐτός καταβρόχθιζε τά παιδιά πού τοῦ γεννοῦσε. Ἡ Ρέα διέσωσε μέ δόλο τό Δία, ὁ ὁποῖος μέ μιά ὁμάδα Τιτάνων, ἀνάμεσά τους ὁ Προμηθεύς, ἡ Θέμις καί ὁ Ὠκεάνος, ἐκθρόνισε τόν Κρόνο ὕστερα ἀπό πολύχρονη μάχη, τήν τιτανομαχία. Οἱ ἡττημένοι Τιτάνες τιμωρήθηκαν, ἄλλοι στόν Τάρταρο, ἄλλοι ὅπως ὁ Τυφώνας, καταχωνιάστηκαν μέσα στή γῆ, ἄλλος, ὁ Ἄτλας, ὑποχρεώθηκε νά βαστᾷ τή γῆ στόν ὦμο του.

Ὁ Δίας, οἱ συγγενεῖς του καί οἱ βοηθοί Τιτάνες μοιράστηκαν τή βασιλεία τοῦ κόσμου.

Τυνδάρεις: Πατέρας τοῦ Κάστορα καί τῆς Κλυταιμνήστρας.

– Φ –

Φινειῖδες: Γενιά τοῦ Φινέα, μέ πολλά πάθη, γιατί ὁ γενάρχης, μάντης ὄντας, ἀποκάλυπτε στούς ἀνθρώπους τά μυστικά τῶν θεῶν. Ὁ Δίας τόν τύφλωσε καί τόν τιμώρησε νά πεινᾷ αἰῶνια. Ἀπό τό μαρτύριο τόν ἀπάλλαξαν τά παιδιά τοῦ Βοριά καί τῆς κόρης τοῦ Ἐρεχθέα Ὠρείθειας. Ὁ Φινέας πεντρεύτηκε τήν Κλεοπάτρα, κόρη τοῦ Βοριά, κι ὅταν ἀργότερα τήν ἐγκατέλειψε, ἡ νέα του γυναίκα τύφλωσε τὰ δύο παιδιά του μέ τήν Ὠρείθεια, τούς Φινειῖδες.

Φοῖβος: Ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνα.

– Ω –

Ὠκεάνος: Ἐνας ἀπό τούς παλιότερους Τιτάνες, (δές σχόλια «Προμηθεά Δεσμώτη»).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ	5 - 36
· Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο	5
· Ο Διόνυσος, θεός τῆς βλάστησης καί τοῦ δράματος	7
· Οἱ ρίζες τοῦ δράματος	12
· Ἡ ἀκμή. Μορφή καί περιεχόμενο	17
· Τό θέατρο	23
· Γιορτές καί διδασκαλίες	26
· Εἰδικά χαρακτηριστικά	28
· Οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί	29
· Ἡ ἐποχή μας καί ἡ τραγωδία	34
ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ	37 - 98
· Εἰσαγωγή	38
· Μετάφραση	43
· Σημειώσεις - Σχόλια	84
ΑΝΤΙΓΟΝΗ	99 - 200
· Εἰσαγωγή	100
· Μετάφραση	105
· Σημειώσεις - Σχόλια	185
	315

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ Η ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ	201 - 298
Εισαγωγή	202
Μετάφραση	207
Σημειώσεις - Σχόλια	286
Λεξικό κύριων ονομάτων	299
Περιεχόμενα	315

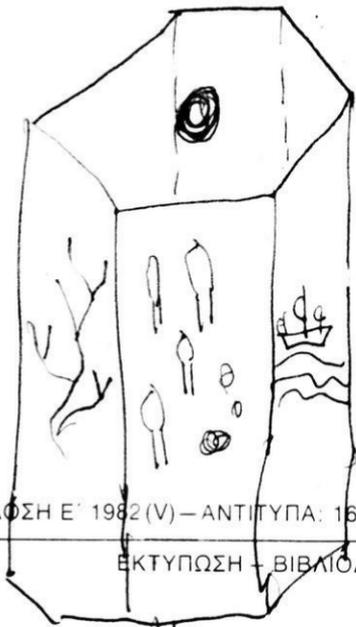
Οι φωτογραφίες παραστάσεων πού συνοδεύουν τὰ κείμενα τῶν μεταφράσεων παραχωρήθηκαν ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου.

Τα αντίτυπα του βιβλίου φέρουν το κάτωθι βιβλιοσήμο για απόδειξη της γνησιότητας αυτών.

Ἐντίτυπο στερούμενο του βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτό διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108)».

περιεχόμενος
 350 φύλλα
 περιεχόμενος
 σελίδων καθεμιάς
 υπάρχει και άλλη σελίδα

ΕΚΔΟΣΗ Ε' 1982 (V) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ: 160.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3672/29-10-81

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Θ. ΝΤΑΣΗΣ

